

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE

IMPACT STRATEGIC

Nr. 3[52]/2014

Revistă științifică trimestrială, cu acces liber și prestigiu
recunoscut de CNATDCU, indexată în baze de date internaționale
(BDI): CEEOL, EBSCO, ProQuest, IndexCopernicus

**EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”
BUCUREȘTI**

CONSILIUL EDITORIAL

Prof. univ. dr. Gabriel-Florin MOISESCU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, președintele Consiliului editorial

Prof. univ. dr. Gheorghe CALOPĂREANU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

Prof. univ. dr. Ion ROCEANU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

Prof. univ. dr. Vasile BUCINSCHI, Academia Forțelor Aeriene „Henri Coandă”

Prof. univ. dr. Teodor FRUNZETI, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

Conf. univ. dr. Florin DIACONU, Universitatea din București

Lect. univ. dr. Stan ANTON, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

Prof. univ. dr. ing. Pavel NECAS, Reprezentanța permanentă a Republicii Slovacia pe lângă Uniunea Europeană, Belgia

Dr. Mircea TĂNASE, Statul Major General, Ministerul Apărării Naționale

Prof. univ. dr. Bohuslav PRIKRYL, Universitatea Națională de Apărare, Cehia

Prof. univ. dr. John L. CLARKE, Centrul European pentru Studii de Securitate „George C. Marshall”, Germania

Prof. univ. dr. Ilias ILIOPOULOS, Colegiul de Război al Forțelor Navale, Republica Elenă

Prof. univ. dr. ing. Adrian GHEORGHE, Universitatea „Old Dominion”, SUA

Conf. univ. dr. Georgi DIMOV, Academia Națională de Apărare, Bulgaria

Conf. univ. dr. Boguslaw PACEK, Universitatea Națională de Apărare, Polonia

Dr. Dana PERKINS, Consiliul de Securitate al ONU, SUA

Dr. Gábor BOLDIZSÁR, Universitatea Națională pentru Servicii Publice, Ungaria

Dr. Dario MATIKA, Institutul de Cercetare și Dezvoltare a Sistemelor de Apărare, Croația

REFERENȚI ȘTIINȚIFICI

CS dr. Mirela ATANASIU

CS II dr. Cristian BĂHNĂREANU

ACS dr. Cristina BOGZEANU

Dr. Răzvan BUZATU

Lect. univ. dr. Florian CÎRCIUMARU

Conf. univ. dr. Gheorghe DEACONU

CS I dr. Nicolae DOLGHIN

CS II dr. Petre DUȚU

Dr. Pascu FURNICĂ

CS I dr. Constantin MOȘTOFLEI

Prof. univ. dr. Visarion NEAGOE

Lect. univ. dr. Cosmin OLARIU

Prof. univ. dr. ing. Toma PLEȘANU

CS II dr. Alexandra SARCINSCHI

ACS dr. Mihai ZODIAN

CONSILIUL DE REDACȚIE

Redactor șef: lect. univ. dr. Stan ANTON

Redactor șef adjunct: Daniela RĂPAN

Redactor: dr. Mihai Vladimir ZODIAN - responsabil suplimentul „Colocviu Strategic”

Șos. Panduri, nr. 68-72, sector 5, București, România

Telefon: (021) 319.56.49; (021) 319.55.93

E-mail: impactstrategic@unap.ro

Adrese web: <http://impactstrategic.unap.ro>, <http://cssas.unap.ro>

Responsabilitatea privind conținutul articolelor publicate revine în totalitate autorilor, respectând prevederile Legii nr. 206 din 27 mai 2004 privind buna conduită în cercetarea științifică, dezvoltarea tehnologică și inovare. Sunt autorizate orice reproduceri, fără perceperea taxelor aferente, cu condiția precizării exacte a sursei.

Opiniile exprimate în materialele publicate aparțin strict autorilor și nu reprezintă poziția CSSAS/UNAp.

ISSN 1842-810X; ISSN-L 1582-6511

CUPRINS

Cuvântul editorului..... 5

GEOPOLITICĂ ȘI GEOSTRATEGIE ROMÂNEASCĂ – TRADIȚIE ȘI MODERNITATE

Geopolitica Regiunii Extinse a Mării Negre după criza ucraineană

Dr. Iulian CHIFU 7

Istoria practicii geopolitice și geostrategice românești: câteva episoade realmente importante

Dr. Florin DIACONU 17

ACTUALITATEA POLITICO-MILITARĂ

Coordonate ale securității naționale a Afganistanului în pragul încheierii oficiale a misiunii ISAF a NATO

Dr. Stan ANTON..... 27

Noile provocări teroriste în Peninsula Sinai – principale organizații jihadiste

Dr. János BESENYŐ, Dr. Zoltán PRANTNER..... 40

SECURITATE ȘI STRATEGIE MILITARĂ

Crizele contemporane – o amenințare majoră pentru pacea și securitatea internațională

Adriana SAULIUC..... 49

Balochistanul și potențialul său geostrategic în sudul Asiei

Demostene-Dorinel GHEORGHE 59

ANALIZE, SINTEZE, EVALUĂRI

Analiza transdisciplinară a terorismului suicidar

Dr. Anghel ANDREESCU; Marius Cătălin BALABAN..... 72

Importanța organizării unei agenții naționale destinate apărării împotriva acțiunilor de tip neconvențional și asimetric

Lucian Ștefan COZMA..... 82

Consolidarea laturii de integrare a UE, în varianta democratică europeană

Dr. Mădălina Virginia ANTONESCU..... 94

NOTE DE LECTURĂ

În umbra trecutului: Primul Război Mondial și lumea contemporană

Dr. Mihai ZODIAN..... 109

EVENIMENT ȘTIINȚIFIC

Atelierul de lucru pentru tinerii strategii „Geopolitică și geostrategie românească – tradiție și modernitate”

Dr. Cristina BOGZEANU 112

AGENDA CSSAS

Activități ale CSSAS, iulie - septembrie 2014

Irina TĂTARU 114

Ghid pentru autori 116

CUVÂNTUL EDITORULUI

Stimați colaboratori și cititori,

Ediția curentă – cea de a treia din acest an – se înscrie în tematica obișnuită a publicației, totodată incluzând câteva dintre lucrările susținute în cadrul *Atelierului de lucru pentru tinerii strategii „Geopolitică și geostrategie românească – tradiție și modernitate”*, organizat de CSSAS în 29 mai 2014. Astfel, la rubrica dedicată, vă prezentăm un prim articol ce abordează tematica geopoliticii și geostrategiei din perspectiva actualității politico-militare – „Geopolitica Regiunii Extinse a Mării Negre după criza ucraineană”, semnat de domnul dr. Iulian Chifu, în vreme ce, în următorul material, domnul dr. Florin Diaconu abordează problematica geopoliticii și geostrategiei din perspectivă istorică, analizând „Istoria practicii geopolitice și geostrategice românești: câteva episoade realmente importante”.

În continuare, la rubrica *actualitatea politico-militară*, subsemnatul vă prezintă „Coordonate ale securității naționale a Afganistanului în pragul încheierii oficiale a misiunii ISAF a NATO”, dat fiind că acest eveniment se încadrează într-o serie mai extinsă de schimbări care impun adaptarea continuă a Alianței la dinamica termenilor în care definim securitatea internațională. Urmează un material ce vorbește despre „Noi provocări teroriste în Peninsula Sinai – principale organizații jihadiste”, semnat de doi autori din mediul academic ungar, dr. János Besenyő și dr. Zoltán Prantner.

La rubrica *securitate și strategie militară* vă propunem un material ce abordează din punct de vedere teoretic amenințarea majoră pe care o reprezintă crizele contemporane pentru pacea și securitatea internațională, semnat de Adriana Sauliuc și un altul, aplicat, care aduce în prim-plan „Balochistanul și potențialul său geostrategic în sudul Asiei”, articol realizat de domnul Demostene-Dorinel Gheorghe.

La rubrica *analize, sinteze, evaluări*, abordăm dintr-un alt unghi tematica terorismului, prin intermediul articolului domnilor dr. Anghel Andreescu și Marius Cătălin Balaban, care ne propun o analiză transdisciplinară a terorismului suicidar. În continuare, domnul Lucian Ștefan Cozma pledează despre „Importanța organizării unei agenții naționale destinate apărării împotriva acțiunilor de tip neconvențional și asimetric”.

Ultima, însă nicidecum cea din urmă analiză este dedicată aspectului controversat al consolidării laturii de integrare UE, în varianta democratică europeană, în viziunea doamnei dr. Mădălina Antonescu.

Pentru această ediție autumnală, domnul dr. Mihai Zodian ne propune, la rubrica *note de lectură*, trei cărți despre Primul Război Mondial: „1913”, de Charles Emmerson, „The Sleep Walkers”, semnată de Christopher Clark și „Inventing the Schlieffen Plan”, de Terence Zuber. Recenziile sunt grupate sub titlul „În umbra trecutului: Primul Război Mondial și lumea contemporană”.

Ca întotdeauna, colega noastră Irina Tătaru a realizat *agenda CSSAS*, care trece în revistă

activitățile Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate în perioada iulie-septembrie 2013.

În încheierea ediției, vă prezentăm o serie de concluzii rezultate în urma *evenimentului științific* amintit inițial – Atelierul de lucru pentru tinerii strategi „Geopolitică și geostrategie românească – tradiție și modernitate”.

Pentru cei care descoperă pentru prima dată publicația *Impact strategic*, aceasta este editată de Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I” și se prezintă ca *revistă științifică cu prestigiu recunoscut din domeniul științei militare, informații și ordine publică*, conform Consiliului Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (CNATDCU).

Publicația apare de treisprezece ani în limba română și de nouă ani în limba engleză și abordează o arie tematică complexă – actualitatea politico-militară, strategii de securitate, strategie militară, politici, strategii și acțiuni NATO și UE, problematica păcii și a războiului viitorului, societatea informațională, elemente și aspecte privind comunitatea de informații. Cititorii găsesc în paginile publicației analize, sinteze și evaluări de nivel strategic, puncte de vedere în care se studiază impactul dinamicii acțiunilor pe plan național, regional și global.

În ceea ce privește vizibilitatea pe plan internațional – obiectiv primordial al publicației –, recunoașterea calității științifice a revistei este confirmată prin indexarea în bazele de date internaționale CEEOL (Central and Eastern European Online Library, Germania), EBSCO (SUA), ProQuest (SUA) și Index Copernicus International (Polonia), dar și prin prezența în cataloagele virtuale ale bibliotecilor din instituții prestigioase de peste hotare, precum NATO și ale unor universități cu profil militar din Bulgaria, Polonia, Republica Cehă, Ungaria, Estonia etc.

Impact strategic se tipărește trimestrial, în martie, iunie, septembrie și decembrie, în două ediții distincte: una în limba română și alta în limba engleză. Revista este difuzată gratuit în principalele instituții din sfera securității și apărării, în mediul științific și în cel academic din țară și din străinătate – în Europa, Asia, America.

În încheiere, vă invit pe toți să lecturați materialele propuse de noi în această ediție, pe care sper să le găsiți interesante și utile deopotrivă.

Colonel dr. Stan ANTON,
Redactor-șef
Directorul Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate

GEPOLITICA REGIUNII EXTINSE A MĂRII NEGRE DUPĂ CRIZA UCRAINEANĂ

*Dr. Iulian CHIFU**

Criza din Ucraina a creat o nouă oportunitate pentru revizuirea gândirii pe care am avut-o cu privire la viitorul Ordinii Mondiale. După cum Fukuyama a revizuit ideea sa despre sfârșitul istoriei¹, acum suntem din nou confrunțați cu situația unui sfârșit al vacanței pe care stabilitatea și pacea le-au oferit Europei, în cea mai mare parte, după căderea Zidului Berlinului. „Vacanța” a luat sfârșit și ne-am întors la vechea politică de putere. În acest context, asistăm la o revizuire completă a ceea ce a rămas încă în picioare din teoriile generale și din modalitățile noastre de a vedea lumea, de la globalizare, soft power postmodern, influență și putere de transformare a UE, abordarea liberală a securității prin interdependență și căderea geopoliticii și a realpolitik-ului spre o nouă eră.

Datele au fost acolo, dar pur și simplu am refuzat să acceptăm că retragerea Federației Ruse din Tratatul CFE, în 2007, sau războiul georgian din Rusia, în 2008, sau chiar anexarea Crimeei din februarie 2014 ne vor arunca într-o nouă perioadă interbelică odată ce am luat act de discursul președintelui Putin, în data 18 martie 2014, referitor la proiectul pe termen lung pe care el îl oferă poporului rus, dar și vorbitorilor

de limbă rusă și „compatrioților” din statele independente vecine.

Întorși la primul pas, ne-am luat pe birouri cărțile de Geopolitică și Realism în Relațiile Internaționale și ne uităm la evoluții pentru a decide dacă ne îndreptăm spre un revizionism în relațiile internaționale – renegocierea securității în Europa, un sistem transformator – păstrând doar puținele reguli care au supraviețuit noului tip de război post-Război Rece, un sistem adaptativ al normelor existente, acceptând că ceea ce se petrece în spațiul post-sovietic este un „caz special”, care urmează să fie luat în considerare în conformitate cu alte standarde, respectând excepționalismul și interesele unui actor rus puternic din nou în Europa, sau ar trebui să rămânem în ortodoxia dreptului internațional, adică respectarea regulilor, normelor și principiilor care au oferit mai multă sau mai puțină pace în Europa și lumii după cel de-al doilea Război Mondial, 1948, crearea ONU, 1975 și Actul Final de la Helsinki, 1991 Carta de la Paris pentru o nouă Europă, 1997 Actul fondator NATO-Rusia.

Cuvinte-cheie: *globalizare, post-modernismului, soft power, securitate prin interdependență, revizionism, viitoarea nouă ordine mondială.*

¹ Francis FUKUYAMA, *The End of History and the Last Man*, Free Press, 1992.

***Dr. Iulian CHIFU, profesor asociat la Școala Națională de Studii Politice și Administrative din București, este fondatorul Centrului de Prevenire a Conflictelor și Early Warning și ocupă în prezent funcția de consilier prezidențial pentru Afaceri strategice și securitate internațională. E-mail: iulian.chifu@presidency.ro**

1. Ordinea post-modernă: influența transformatoare și puterea soft a UE în teritoriile vecine

UE a gândit și a dezvoltat cea mai importantă politică a sa, cea de extindere, timp de aproximativ 20 de ani. În primul rând, a dezvoltat o atracție extraordinară, în tandem cu NATO, pentru țările post-socialiste din Europa de Est, care ieșeau din blocul sovietic cu dorința cetățenilor de a merge înspre libertate, democrație și prosperitate în stil occidental. S-a creat astfel o adevărată putere soft², iar sprijinul UE și NATO pentru această călătorie spre norme, reguli și instituții în „stil occidental” a reușit a face transformarea de la o economie centralizată planificată de stat, cu lideri autoritari, dacă nu chiar dictaturi, la o economie de piață, state democratice, cu dezvoltarea statului de drept, obiectul unei reforme intensive a sectorului de securitate, controlul civil asupra forțelor armate și instituții de informații formate după reformarea fostei poliții politice a statelor socialiste.

Această călătorie extraordinară nu s-a încheiat încă, deoarece, pe de o parte, democrația s-a dezvoltat și face acest lucru într-un mod continuu spre o ireversibilitate a regimului pentru asigurarea păcii și prosperității cetățenilor și, pe de altă parte, aspecte ale statului de drept, independența justiției, lupta împotriva corupției și a regulilor de incompatibilitate de afaceri, interese și politică sunt încă în urmă în această dezvoltare instituțională. Mai mult decât atât, s-a dovedit că, după buna guvernare ca parte a unei democrații mai bune, lupta împotriva corupției și regulile clare de bună guvernare sunt necesare activității politice, nu numai în Europa de Est, în noile state membre, dar, de asemenea, în centrul Europei, în unele țări fondatoare ale Comunității Economice Europene.

Extinderea și această putere transformatoare a UE au jucat un rol important în Europa pentru noile state membre, dar și pentru statele vecine. Țările incluse în Politica Europeană de Vecinătate, în partea de est a continentului, la graniță, iar apoi în cadrul Parteneriatului Estic, au fost supuse aceleiași atracții față de UE, dar nu

² Robert KEOHANE și Joseph NYE, *Putere și interdependență*, Polirom, Iași, 2009.

li s-a oferit perspectiva integrării. Ideea originală a venit de la abordarea lui Barry Buzan, conform căreia, în cazul în care există diferențe uriașe la frontieră, există motive pentru conflicte și, *per a contrario*, în cazul în care există aceleași reguli, norme, niveluri de evoluție economică, nu există diferențe mari, posibilitatea de a călători și de a face comerț, spațiul pentru conflict este foarte mic³. O abordare post-modernă pentru un actor post-modern, UE, dar, de asemenea, o abordare liberală a securității prin interdependență⁴.

Practic, UE a oferit, prin Politica de Vecinătate, bani și know-how pentru transformarea sistemului normativ într-unul democratic și acces selectiv la piața comună. Apoi, în cadrul Parteneriatului Estic, oferta a fost mult mai concretă și specifică, cu modificări speciale pentru liberalizarea vizelor și accesul la Acordul Aprofundat și Cuprinzător de Liber Schimb al Uniunii Europene, deci acces mai larg la piața comună, dar în conformitate cu normele de concurență, precum și acces la călătorii fără viză dacă sunt respectate regulile de securitate și nu apare un exces de imigrație.

Puterea de transformare a UE a devenit și mai importantă după criza din Ucraina. Am văzut cum corupția, vulnerabilitățile, golurile reale în sustenabilitatea statului, care este utilizat nu doar de oligarhi locali, ci și de interese străine, pot distruge o țară. Ucraina s-a dovedit a fi un stat vulnerabil dincolo de capacitatea sa sau de pregătire, inclusiv în sectorul de securitate, odată ce politizarea, corupția, influența au modificat instituțiile sale. Iar UE a învățat cu greu că aceste vulnerabilități cu care se confruntă Ucraina, sunt ușor de identificat în Republica Moldova sau Georgia, cele mai avansate state în ceea ce privește semnarea Acordului de Asociere, deoarece unele state membre ale UE ar putea avea, de asemenea, astfel de vulnerabilități. Practic, în cazul Ucrainei,

³ Barry BUZAN, *Popoarele, statele și frica. O agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece*, Editura Cartier, Ediția 2014.

⁴ *Securitatea prin interdependență – o abordare liberală*, care prevede că securitatea este mai mare atunci când există un număr mare de interese comune și o mulțime de relații reciproce dintre doi actori. Dacă există prea multe interese, înseamnă că acest lucru previne conflictele, pentru că se pot pierde multe din această interdependență care este reciproc profitabil.

democrația oligarhilor s-a dovedit a fi un cancer pentru statul ucrainean, inclusiv în sectorul de securitate și apărare.

Deci, modelul post-modern a fost, de asemenea, zguduit cu putere de realitate. Mai mult decât atât, după criza economică din Europa și apariția unui număr mare de partide eurosceptice, populiste, xenofobe, anti-imigrație și anti-sistem cu reprezentare în Parlamentul European, există o mare probabilitate ca apetitul UE de a merge mai departe cu extinderea sau interesul său în vecinătate să se reducă substanțial, astfel încât va rămâne pe umerii statelor Parteneriatului Estic să facă singure presiuni pentru reforme, să solicite know-how și suport tehnic, apoi să facă dovadă că au realizat modificările necesare și că îndeplinesc criteriile pentru apropierea de UE. Dar perspectiva ar trebui să rămână acolo, ca o linie directoare pentru un viitor eventual.

2. Geopolitica rusă: Noul Realpolitik de excepționalism în pretenții teritoriale

Geopolitica rusă de astăzi ia aspectul unor noi vechi forme de control teritorial și „vecinătatea apropiată”⁵ în numele protejării „rușilor, rusofonilor și compatrioților”⁶ cu o ideologie de „Lebensraum”⁷ extrasă din cărți

5 Noțiune introdusă de Andrei KOZYREV, ministrul rus de externe, a se vedea Kaare Dahl MARTINSEN, *The Russian-Belarusian Union and the Near Abroad*, Norwegian Institute for Defence Studies, iunie 2002, <http://www.nato.int/acad/fellow/99-01/martinsen.pdf>. Rusia marchează pretinsul drept de a avea un cuvânt de spus în regiune. A se vedea Robert KAGAN, „New Europe, Old Russia”, *Washington Post*, 6 februarie, 2008, disponibil la <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/02/05/AR2008020502879.html>. Despre doctrina Putin în proximitate, a se vedea Iulian CHIFU (coordonator) 2004, *Republic of Moldova – The antidemocratic Slipping of the Loud Governance*, București, Editura Politeia-SNSPA, p. 448.

6 David D. LAITIN, *Identity in Formation: Russian Speaking Population in the Near Abroad*, Ithaca, Cornell University Press. A se vedea și Iulian CHIFU, *The Post Space – In Search of Identity (bilingual edition)*, București, Politeia SNSPA, 2005.

7 *Lebensraum* – politica spațiului vital, promovată de Adolf Hitler și Partidul Nazist care afirma că, după Tratatul de la Versailles, suprapopularea Germaniei făcea să nu fie suficient spațiu pentru a se hrăni și trăi națiunea germană, motiv pentru care a declanșat expansionismul

clasice ale geopoliticii germane și motivații geopolitice datând de la Ecaterina cea Mare și lecțiile învățate de la asediul Moscovei de către trupele tătare. Astfel, pentru că zona este o câmpie plană, cu puține avantaje geografice care să prevină avansul oricăror trupe către capitală, Rusia s-a confruntat, de-a lungul istoriei, cu incapacitatea de a trimite armata în afara porților orașului și a lupta cu trupele invadatoare departe de centrul puterii⁸. Prin urmare, ea are nevoie de spațiu.

Astăzi, noile tehnologii fac spațiul aproape inutil, simplu de depășit în câteva minute de către rachetele intercontinentale, de către avioane supersonice sau trupe aeropurtate. Este adevărat că rămân încă utile coridoarele de trecere, dreptul de survol sau utilizarea bazelor și facilităților militare – de văzut cazul Incirlic⁹ în războiul din Irak, refuzul de utilizare a bazei americane din Turcia determinând schimbarea tacticii și atacul dintr-o singură direcție, sau cazul bazei Manas¹⁰ în războiul din Afganistan. Însă înclinația Rusiei spre geopolitică, în special, și realpolitik, în general, este de strictă actualitate. Când adăugăm și recăderea în naționalismul de început al secolului '20, revizionism și ignorarea deplină a regulilor dreptului internațional (sau deghizarea lor pe model Ungaria 1956, Cehoslovacia 1968, combinat cu experiențele conflictelor înghețate) avem de a face cu pericolul actual a repunerii în discuție și redesenării frontierelor Europei de Est.

Evenimentele actuale din Ucraina ne aduc la o realitate contemporană pe care nu am fi ghicit-o altfel. Este adevărat că au existat întotdeauna obiecțiuni cu privire la teza apărării „rușilor, vorbitorilor de limbă rusă și a compatrioților”¹¹, pentru că ea depășește cu mult apărarea drepturilor

din al Doilea Război Mondial. Detaliat în Stephen J. LEE, *Europe, 1890-1945*, Routledge, 2003, p. 237.

8 George FRIEDMAN, *Russian Geopolitics*, Stratfor, 2009.

9 Bază americană în Turcia, pentru care statul gazdă nu și-a dat acordul utilizării în timpul războiului din Irak 2003.

10 Baza aeriană Manas, Alamudun, Kârgâzstan, a fost utilizată de trupele americane până la predarea sa către autoritățile locale, în 2014, când rolul centrului de tranzit a fost preluat de aeroportul Mihail Kogălniceanu, Constanța.

11 LAITIN, *Identity in Formation: Russian Speaking Population in the Near Abroad*, Ithaca, Cornell University Press. See also Iulian CHIFU, *The Post Space – In Search of Identity (bilingual edition)*, București, Politeia SNSPA, 2005.

lor în statul în care au trăit, cu respect pentru frontiere și pentru normele de drept internațional. S-a mers la o cerere de paternitate în apărarea tuturor vorbitorilor de limbă rusă și, de fapt, a „compatrioților”, adică a tuturor foștilor locuitori ai Imperiului Sovietic.

Când apărarea aceasta presupune inclusiv utilizarea forței armate împotriva unui alt stat, ne aflăm deja în afara regulilor ONU referitoare la suveranitate, integritate teritorială și independența tuturor statelor. Discursul președintelui Putin din 18 martie amintește multor țări post-socialiste de pretențiile unei alte ere în care teritoriul în care trăiau naționalii și asociații va deveni parte a statului înrudit sau că există o excepție de la regulile internaționale pe care puterea și forțele militare o impun. Revenirea la politicile de forță sau la exceptionalism în probleme internaționale și în special în Europa este împotriva regulilor de bază ale securității și frontierelor în Europa, și revin amintirile referitoare la modelul germanilor sudeți sau a „fraților” austrieci pentru ocuparea Cehoslovaciei sau Anschluss-ul austriac. Citind declarațiile lui Putin, avem de-a face cu un real proiect pentru „noua Rusie”, unde orice stat care nu respectă „dreptul la observare” și dreptul de veto pentru politicile de securitate și economice de către Rusia este supusă la capacitățile sale militare.

Aceasta este o viziune și un proiect pe termen lung al Rusiei în vecinătatea sa, care se întoarce la ideea sferelor de influență și la raționamentul geopoliticii ruse care are nevoie de spațiu și de națiuni / state cu suveranitate limitată, pentru a-și „apăra interesele”. Singura soluție pe care Rusia lui Putin o oferă în epoca post-Războiul Rece este, de fapt, o revenire la Războiul Rece și la o Rusie naționalistă care își apără co-cetățenii sau „compatrioții” din fosta URSS oriunde ar fi aceștia, folosind toate mijloacele, inclusiv cele militare, și oferind o provocare voinței poporului și a statelor de a-și alege propria soluție de securitate și de prosperitate.

Dacă adăugăm la aceasta și crearea doctrinei militare¹² pe aceeași bază și, de asemenea,

menționăm faptul că Rusia a anunțat că își asumă utilizarea armelor nucleare în războaiele regionale convenționale, care afectează „interesele sale fundamentale”, semnale negative ale revizionismului au existat de mult timp.

Rusia a orchestrat numeroase „conflicte” în perioada sovietică și așa au apărut „conflictele înghețate”. Noile state independente au dobândit zone strategice separatiste – Transnistria, Nagorno-Karabakh, Abhazia, Osetia de Sud – cu conflicte înghețate în care Rusia asigură și baza separatistă, și mediatorul, și garantul pentru soluționarea conflictului, niciodată soluționat, dar care permite părgihii de menținere a tuturor acestor state în aria de control și sub cupolă rusă. Ulterior, cetățenii acestor state au dobândit în masă cetățenie rusă și au devenit subiectele automate ale viitoarei doctrine a apărării rușilor, rusofonilor și compatrioților, creând un drept de intervenție militară autoasumat de către Rusia.

În 2008, Rusia a atacat pentru prima dată un vecin după sfârșitul Războiului Rece, ocupând Abhazia și Osetia de Sud, fiind pe punctul de a ocupa Tbilisi și a-l debarca pe liderul recalitrant pro-european al Georgiei, Mikhaïl Saakashvili. Cele două regiuni au fost recunoscute unilateral drept state independente și ocupate-militarizate cu trupe ruse, într-un prim semnal al replicii față de „amenințarea intereselor fundamentale”¹³, respectiv apropierea NATO de granițele Federației Ruse, NATO fiind considerat în aceeași doctrină militară drept principala amenințare la adresa securității Rusiei.

În fine, astăzi episodul ucrainean ridică la un nivel superior gradul de amenințare pe care Rusia îl aduce la adresa securității și păcii în lume. Și aici putem vorbi despre vocația posterității care bântuie un lider care a declarat prăbușirea Uniunii Sovietice drept cea mai mare catastrofă a Rusiei în ultimul secol. Este vorba despre Vladimir Putin, și proiectele sale integraționiste pentru spațiul post-sovietic, Uniunea Vamală Rusia-Belarus-Kazahstan și Uniunea Euro-asiatică, care depind de alipirea Ucrainei la proiect.

12 Steven J. BLANCK (coordonator), *Russian Military Politics and Russia's 2010 Defence Doctrine*, Institute for Strategic Studies, <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdf/PUB1050.pdf>.

13 Iulian CHIFU, Oazu NANTOI, Oleksandr SUSHKO, *The Russian-Georgian War: A cognitive institutional approach of the crisis decision-making*, Curtea Veche, București, 2009.

Revolta „pro-europeană” din Ucraina a fost denumită astfel doar pentru că declanșatorul său a fost întoarcerea netransparentă, la 180 de grade, a deciziei Președintelui Viktor Yanukovici și a majorității Partidului Regiunilor și Partidului Comunist înainte de Vilnius, când de la orientarea pro-europeană s-a ajuns la o „pauză” în negocieri. Ulterior, a devenit evidentă constrângerea la care a fost supus establishmentul ucrainean și drumul către Uniunea Euroasiatică, respectiv revenirea puternică pe orbita Rusiei. La protestele pro-europene s-a adăugat imediat puternica amprentă naționalistă ucraineană – care, în alte condiții, ar putea deveni cea mai largă bază euro-sceptică și anti-europeană.

Am avut de a face cu o revoltă populară la Kiev, cu o profundă bază naționalistă, care a îmbrățișat și sprijinit valul pro-european post-Vilnius, pentru a contracara neo-imperialismul sau neo-expansionismul rus. Revolta de la Kiev s-a situat în termenii „primăverii arabe”, de contracarare a unui regim autoritarist, și nu în termenii „revoluțiilor colorate”, pașnice, a căror epocă s-a încheiat. Filosofia revoltei pacifiste a lui Mahatma Ghandi, care a dat rezultate în timpul revoluțiilor colorate nu a mai avut cum să fie eficientă într-un sistem care învățase deja lecția și care ignora regulile democratice.

Componenta naționalistă, ca suport ideologic, și o expresie violentă, ca mijloc de luptă, a făcut să existe presiunea necesară pentru a determina schimbarea la Kiev și Acordul din 21 februarie. Fără violență, capacitate de luptă și descurajare, Maidanul ar fi fost spulberat. Chiar și în aceste condiții, au existat, oficial, 100 de victime. Acordul din 21 februarie nu a putut fi menținut deoarece nu conținea asumarea responsabilității pentru faptul că s-a tras în manifestații. Acordul a fost depășit sub presiunea Maidanului și din cauza fugii lui Yanukovici.

Ucraina rămâne cu două probleme fundamentale: situația economică grea și divizarea populației în pro-europeni, naționaliști anti-ruși (primii doi acum aliați) și pro-ruși. Însă, în contextul evenimentelor ulterioare, al ocupării Crimeei de către forțele ruse și al tentativei de destabilizare a Estului Ucrainei, coeziunea ucraineană a deve-

nit mult mai puternică în fața dușmanului comun decât rivalitățile dintre grupuri: peste 140 de deputați ai Partidului Regiunilor, care au adus susținerea la 386 de voturi din 450 ale Radei Supreme actuale, au votat pentru noul guvern Yatseniuk și pentru demiterea președintelui fugit (respectiv constatarea părăsirii funcției, și a ilegitimității sale politice ca șef al statului ucrainean). Episodul din 18-22 februarie 2014 a fost echivalent ca magnitudine cu căderea zidului Berlinului și a însemnat ruperea definitivă a Ucrainei din drumul spre Uniunea euro-asiatică.

În acest context, am asistat la intervenția militară rusă. Rusia a interpretat evenimentele geopolitice, văzând pierderea Ucrainei din noua formulă de integrare euro-asiatică drept semnal al eșecului proiectului Uniunii Euro-Asiatice care trebuia lansat la începutul anului 2015. Rusia a acționat pentru a-și proteja „interesele vitale” și a recurs la intervenție armată pentru „apărarea rușilor și a rusofonilor din Ucraina”, potrivit propriei doctrine, ridicată acum la rangul de regulă internațională, într-o cădere în realpolitik și militarism de secol 20 care anulează complet dreptul internațional, inviolabilitatea frontierelor și mai toate documentele internaționale la care și Rusia este parte.

Scenariul secesionist „civil” din Crimeea și Estul Ucrainei nu a funcționat – Congresul de la Harkov¹⁴ nu a luat măsura declarării „Malo-Rusiei” sau a Republicii Ucrainei de Est, cu Viktor Yanukovici Președinte. Ulterior a fost pierdută și varianta Taiwanului, cu președintele-ales refugiat la Sevastopol (deja dăduse decretul de mutare a întregii puteri administrative în Crimeea) și crearea unui nou guvern. Motivul principal a fost discreditarea lui Viktor Yanukovici prin faptul că a fost abandonat de către Partidul Regiunilor,

¹⁴ Congresul de la Harkov a deputaților de toate nivelurile a reunit reprezentanți din regiunile de răsărit ale Ucrainei și Crimeea și trebuia să decidă, la 22 februarie, crearea unei regiuni autonome a Ucrainei de Sud-Est și un referendum pentru ruperea de Ucraina, respectiv alipirea la Rusia. La Congres trebuia să ia parte Viktor Yanukovici. Rezoluția nu a mai conținut aceste prevederi, iar liderii revoltei, șeful regiunii Harkov și primarul orașului Harkov au fugit în Rusia. Ulterior, la revenirea în țară, inițiatorul separatismului, „guvernatorul popular” regiunii Donetsk, Pavel Guvarev, a fost arestat.

care a votat pentru Guvernul Yatseniuk, și prin fuga sa în Rusia.

Rusia a recurs la scenariul Transnistria: o putere separatistă, cu „forțe de autoapărare”, protejată de trupele ruse (suplimentate la maximum, formal în limita Acordului de la Kiev, din 1997, privind staționarea trupelor). Nu este sigur dacă am depășit scenariul de război și am ajuns la masa negocierilor: Putin nu și-a atins obiectivele; presiunea asupra militarilor din Crimeea este mare, războiul se poate declanșa oricând, fie și numai din întâmplare sau accident; la ora când scriem materialul, nu au fost acceptate/sunt întârziate negocieri, formule de dialog pentru dezescaladarea conflictului.

Există diferențe fundamentale între criza din Crimeea și conflictele înghețate: nu s-a tras nici un foc de armă, există trupe ucrainene cu echipament și arme în Crimeea și pe mare (acesta este singurul caz de „conflict înghețat” cu ieșire la mare), loiale guvernului de la Kiev, există o minoritate tătară pro-ucraineană anti-separatism (minoritate deportată de către ruși/Stalin în Uzbekistan, în timpul lui Stalin, reînțoarsă în Ucraina independentă, după 1991, pe teritoriul lor de origine).

Efectele secundare ale agresiunii militare din Crimeea asupra Ucrainei țin de faptul că Guvernul Yatseniuk a devenit coeziv, reprezentativ, s-a întărit și a sudat relația dintre opoziția politică și noile personaje politice date de către Maidan. Anarhia militarizată a dispărut (grupurile paramilitare, miliții diverse, cu agende diferite), la fel ca și controlul Guvernului și politicilor noilor autorități de către Maidan. Evenimentele din Crimeea au dus la eforturi de unire a tuturor ucrainenilor în fața crizei – Maidan, fosta opoziție politică/actuala putere și Partidul Regiunilor.

În plus, Rusia a pierdut definitiv „Ucraina liberă” – după episodul Crimeea¹⁵, și oligarhii (unii numiți guvernatori în Est) și Partidul Regiunilor, au respins asocierea cu Rusia sub orice formă. Recâștigarea se poate face doar prin ocupație militară sau impunerea de noi lideri, iar Viktor

15 Iulian CHIFU, „The New Old Russian Geopolitics, the temptation of nationalism and the search for a new identity”, in *Infosfera*, nr. 1, An VI, Primăvara, București, 2014, pp. 9-22.

Yanukovici și-a pierdut definitiv legitimitatea în Ucraina.

Poate merită menționat și de ce nu a funcționat scenariul Malorusia sau al Republicii Ucrainei de Sud-Est. Cred că sunt câteva elemente de decriptat aici: asocierea proiectului pro-rus cu Viktor Yanukovici nu a fost de bun augur, pentru că președintele nu era iubit nici în partidul său, deoarece îl preluase alături de grupul Familia, în detrimentul vechilor activiști, apoi pentru că oligarhii nu-l mai urmau sau se temeau de obiceiul Președintelui de a le prelua afacerile sau de a crea competiția-monopol care îi ducea la faliment.

În acest context, apare cea de-a doua mare greșeală de evaluare făcută de Rusia: faptul că rușii ucraineni abia așteaptă să trăiască în Rusia. S-a dovedit că, pe de o parte, a fost îmbrățișat dictonul „mai bine în satul tău fruntaș decât codaș la oraș”. Mai mult, după ocuparea Crimeei, grupurile de „turiști ruși” agitatori care au încercat preluarea controlului în regiunile din Estul Ucrainei nu au putut antrena decât grupuri restrânse de oameni; mai mult, au existat confruntări cu rușii ucraineni scandalizați de ocuparea Crimeei.

Scenariul pentru Crimeea este mai radical decât cel din Abkhazia sau Osetia de Sud din Georgia, adică recunoașterea ca state și ocuparea *de facto*. În cazul de față, Crimeea s-a autoproclamat stat, s-a alipit la Rusia, care a consimțit la nivelul Parlamentului acceptarea acestui gest de modificare teritorială, un pas ce urma a fi consemnat prin lege. Astfel, Crimeea devine parte și subiect al Federației Ruse.

Dar nu s-a oprit aici: estul Ucrainei a fost din nou pus sub asalt și cu trupele ruse la frontieră, mii de militari instruiți, grupuri bine înarmate și bine pregătite în Rusia, mii de mercenari, paramilitari și soldați în căutare de avere din Rusia au fost introduși în estul Ucrainei cu o posibilitate redusă pentru o negare credibilă din partea Moscovei a acestor acțiuni pe teren. Toți au venit cu sprijinul a aproximativ 20% din populația locală, atrasă în primul rând de ideea de a avea mai mulți bani și mai multă putere a regiunilor, apoi autonomie și, în cele din urmă independența și alăturarea la Rusia. Dar nici un sprijin public nu a fost dovedit, cu „referendumuri” unde au participat 32%

în Donețk și 24% în Lughansk (30% în Crimeea, cu 50% din „alegători” pentru independență), chiar dacă acele „referendumuri” au avut loc într-un mediu militarizat ocupat și sub mare presiune.

3. Spre viitoarea Nouă Ordine Mondială: Revizionism, sistem de transformare, sistem de adaptare a normelor existente sau Ortodoxie a dreptului internațional

Ce anume este nou în ceea ce privește dreptul internațional, normele și regulile, care este viitorul pe care aceste evoluții îl oferă? Nu știu dacă putem vorbi despre revizionism autentic, vise imperialiste, ignorarea regulilor sau dacă Rusia doar joacă pentru renegocierea poziției sale în Europa sau în lume, susținând această nouă renaștere și ambiție la nivel mondial. Dar instrumentele de bază ale dreptului internațional și toate acordurile din acest domeniu sunt puse în joc, iar percepția generală este că Rusia nu mai este un partener strategic, ci un competitor strategic, rival, sau chiar inamic. Și această percepție în Europa de Est, la frontierele UE și NATO joacă un rol important pe care niciun politician, local sau european, nu îl poate ignora.

O altă provocare la nivel mondial o reprezintă instrumentele de neproliferare, precum garanțiile pentru integritatea teritorială a statelor care renunță la armele nucleare. Acordul de la Budapesta din 1994 a făcut ca Ucraina să adere la Tratatul de Neproliferare și să renunțe la armele sale nucleare, în schimbul transferării către Rusia a garanției securității și integrității sale teritoriale. Cu mutarea ei în Crimeea și estul Ucrainei, ca și prin declarațiile sale oficiale directe, Rusia explodează acest instrument, care ar putea fi utilizat de către comunitatea internațională în cazul Iranului sau Coreei de Nord. Este un alt rău fundamental pentru sistemul de securitate și controlul armamentelor în lume.

Dacă acesta este cazul, ar fi complicat de explicat publicului că putem avea o frontieră spiritualizată între Europa de Vest și Rusia. Ideea că Rusia va îmbrățișa normele și regulile europene a eșuat în timpul președinției lui Medvedev, în condițiile în care s-a creat o „democrație suverană”,

deși nici acest sistem nou nu a fost suficient. Nu este vorba despre o alternativă la democrație și lumea occidentală, nu este vorba numai despre percepția insecurității cu NATO care se apropie de frontierele Rusiei, ci este vorba și despre UE, despre zone de liber schimb care ar atrage state post-sovietice din „zona de interes” a Rusiei.

Astfel, anexarea Crimeei și agresiunea militară în estul Ucrainei prin intermediul *proxy*-urilor creează nevoia unei frontiere puternice, întărită, o frontieră de izolare între Est și Vest, o nouă linie de divizare, ori de câte ori această linie poate exista – granița de est a Ucrainei, mai aproape de Kiev sau de la frontiera de est a UE și NATO. Sentimentul că inamicul se apropie este foarte prezent în Europa de Est, iar acesta este un fapt de viață pe care nimeni nu îl poate respinge.

În al doilea rând, există un sentiment că s-a ajuns la limitele securității prin interdependență. Interdependența este o abordare liberală¹⁶, care prevede că securitatea este mai mare atunci când există un număr mare de interese comune și o mulțime de relații reciproce între doi actori. Dacă există prea multe interese, înseamnă că acest lucru previne conflictele, pentru că există multe de pierdut din această interdependență, care este reciproc avantajoasă.

Aceasta primă soluție vine de la conjetura¹⁷

¹⁶ Scott BURCHILL, „Liberalismul”, în Scott BURCHILL, Richard DEVETAK, Jacqui TRUE, *Teorii ale relațiilor internaționale*, translated by Ruxandra IVAN, Institutul European, Iași, 2008; Immanuel KANT, *Spre pacea eternă – un proiect filosofic*, All, București, 2008; David BALDWIN, „Neoliberalism, Neorealism and World Politics” în David BALDWIN (coordonator), *Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate*, Columbia University Press, Columbia, 1993; Robert KEOHANE și Joseph NYE, *Putere și interdependență*, Polirom, Iași, 2009.

¹⁷ O conjetură este o propoziție nedovedită. Karl POPPER a fost inițiatorul utilizării termenului de conjetură în filosofia științifică (vezi POPPER, Karl, *Conjectures and refutations: the growth of scientific knowledge*. London: Routledge, 2004). Conjetura este contrastată de ipoteză (de aici, teorie, axiomă, principiu) care reprezintă o afirmație verificabilă bazată pe fundamente acceptate. În matematică, o conjetură este propoziție nedovedită care pare corectă. Vezi SCHWARTZ J.L., *Shuttling between the particular and the general: reflections on the role of conjecture and hypothesis in the generation of knowledge in science and mathematics*, Oxford University Press, 1995.

(o regulă care nu a fost niciodată dovedită, dar nici contrariul său nu a fost dovedit, astfel încât este acceptată ca adevărată) că interdependența și un număr mai mare relații între cele două țări creează o situație în care conflictul este mult mai puțin posibil¹⁸. Conjectura se referă, de asemenea, la paradigma democratică¹⁹ conform căreia țările democratice nu se luptă între ele, din moment ce au la dispoziție alte mijloace pentru a face față diferențelor dintre ele. Prin urmare, abordarea liberală a lumii afirmă că interdependența este o soluție de securitate²⁰, iar noi toți înclinăm spre a crede acest lucru ca fiind o realitate.

Problema este dacă, la un moment dat, unul dintre parteneri face o ieșire surpriză de la respectarea regulilor care stau la baza acestei interdependențe. Nu ne-am gândit niciodată la o ușă laterală sau la o cale de ieșire din interdependență, iar atunci când se utilizează și un alt instrument liberal, sancțiunile economice și politice, există sentimentul că orice sancțiuni împotriva unui partener interdependent sunt o sancțiune împotriva noastră. Fapt este că securitatea prin interdependență, deci abordarea liberală, a suferit o lovitură uriașă odată ce criza ucraineană a erupt, iar sancțiunile au fost discutate mai ales la nivel european.

Și NATO se află sub presiune, și și-a redescoperit un *raison d'être* post-Afganistan. Necesitatea de a reechilibra poziționarea unor capacități la granița estică, pentru a da asigurări aliaților săi, este un prim pas, ca și nevoia de a găsi soluții pentru transferul de tehnologie către aceste state de frontieră. Ar trebui să găsească modalități de a coopera cu țările de frontieră, Ucraina, Republica Moldova, Georgia, Azerbaidjan dacă ei cer ajutor.

NATO ar trebui să revizuiască, de asemenea, politicile naționale ale statelor sale membre de a

18 Mircea MALIȚA, *Zece mii de culturi, o singură civilizație spre geomodernitatea secolului XXI*, Editura Nemira, 1998.

19 Erik GARTZKE (1998), „Kant We All Just get Along? Opportunity, Willingness, and the Origins of the Democratic Peace” in *American Journal of Political Science*, vol. 42, nr. 1 (january).

20 Robert KEOHANE and Joseph NYE, „Putere și interdependență”, *op.cit.*

vinde tehnologie și capacități militare în vecinătate și în țări terțe, care ar putea deveni amenințări la adresa unor aliați, începând cu Mistral, dar mergând și mai departe. Cheltuielile militare, în special pentru țările din Europa, ar trebui să revină la 2% din PIB așa cum a fost convenit, iar acest nivel ar putea fi utilizat în dezvoltarea capacităților de apărare teritorială, precum și forțe expediționare pentru misiunile NATO.

Este adevărat că aici, de asemenea, există diferențe de vedere între statele UE / NATO, dar statele est-europene sunt mai aproape de această realitate, iar o posibilă divizare a Europei nu este un pas dezirabil acum. Mai mult, există oportunitatea unui impuls al relevanței europene la nivel mondial în cazul în care hard power poate urmări puterea economică și poate îmbunătăți din nou puterea soft.

NATO trebuie, totodată, să aibă de-a face cu gesturi simbolice, consacrate în politica ușilor deschise și extindere. Este necesar să se precizeze că aceasta este o politică în curs de desfășurare, că Rusia nu are drept de veto în cadrul NATO și că politicile Alianței ar trebui să răspundă la nevoile aliaților și nu la interesul Rusiei sau voiața și veto-ul Rusiei.

Și există, de asemenea, o nevoie de a învăța lecțiile din criza din Ucraina. Aici trebuie analizate mai multe aspecte, începând cu vulnerabilitățile și fragilitatea statului și instituțiilor ucrainene, pătrunse de control și de interese străine, și finalizând cu tipul de război dezvoltat în estul Ucrainei pe teren, un război de insurgență, un război al *proxy*-urilor, un război informațional, război cibernetic, război de intensitate redusă într-un mediu cartografiat și extrem de bine cunoscut. Este necesar a fi evitată acest tip de fragilitate în cazul celorlalte țări din spațiul post-sovietic, în primul rând în țările de la frontierele Rusiei, dar și în scopul de a diminua aceste vulnerabilități în alte țări, atât în Europa de Est, cât și în Europa de Vest.

Concluzii

Așadar, soluția se îndreaptă spre sistemul adaptativ, mai degrabă decât un sistem

transformativ, încercând să se păstreze normele existente și să se învețe lecțiile de la ultima confruntare și provocare pentru sistemul internațional. Nu înseamnă că trebuie să renunțăm la toată interdependența cu Rusia – nu mai este fezabil, iar costurile sunt enorme, nu este realist – și nu este vorba despre o abordare de tip McCarthy²¹ în Europa, urmărind influențe și vectori cu puternice relații cu Rusia. Dar criza din Ucraina, într-o linie de evoluții începând cu retragerea Rusiei din Tratatul CFE în 2007 și războiul ruso-georgian din august 2008, nu ar fi putut trece fără consecințe și o adaptare a regulilor internaționale și europene de securitate, dar și cu importante lecții învățate la nivel național.

BIBLIOGRAFIE:

1. BALDWIN David, “Neoliberalism, Neorealism and World Politics” în BALDWIN David (ed.), *Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate*, Columbia University Press, Columbia, 1993.

2. BLANCK, Steven J. (editor), *Russian Military Politics and Russia’s 2010 Defence Doctrine*, Institute for Strategic Studies, <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/PUB1050.pdf>.

3. BURCHILL, Scott, „Liberalismul” în BURCHILL, Scott; DEVETAK, Richard; TRUE, Jacqui, *Teorii ale relațiilor internaționale*, trans-

lated by. IVAN, Ruxandra, Institutul European, Iași, 2008.

4. BUZAN, Barry, *Popoarele, statele și frica. O agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece*, Editura Cartier, 2014.

5. CHIFU, Iulian (coordonator), *Republic of Moldova – The antidemocratic Slipping of the Loud Governance*, București, Editura Politeia-SNSPA, 2004.

6. CHIFU, Iulian, „The New Old Russian Geopolitics, the temptation of nationalism and the search for a new identity”, în *Infosfera*, nr. 1, An VI, primăvara, București, 2014, pp. 9-22.

7. CHIFU, Iulian, *The Post Space – In Search of Identity* (bilingual edition), București, Politeia SNSPA, 2005.

8. CHIFU, Iulian; NANTOI, Oazu; SUSHKO, Oleksandr, *The Russian-Georgian War. A cognitive institutional approach of the crisis decision-making*, Curtea Veche, București, 2009.

9. FRIEDMAN, George, *Russian Geopolitics and Next 100 years*, Stratfor, 2009.

10. FUKUYAMA, Francis, *The End of History and the Last Man*, Free Press, 1992.

11. GARTZKE, Erik, „Kant We All Just get Along? Opportunity, Willingness, and the Origins of the Democratic Peace” in *American Journal of Political Science*, vol. 42, nr.1 (ianuarie) 1998.

12. KAGAN, Robert, „New Europe, Old Russia”, *The Washington Post*, February 6, 2008, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/02/05/AR2008020502879.html>.

13. KANT, Immanuel, *Spre pacea eternă – un proiect filosofic*, All, București, 2008.

14. KEOHANE, Robert și NYE, Joseph, *Putere și interdependență*, Polirom, Iași, 2009.

15. LAITIN, David D., *Identity in Formation: Russian Speaking Population in the Near Abroad*, Ithaca, Cornell University Press.

16. LEE, Stephen J., *Europe, 1890-1945*, Routledge, 2003.

21 Abordarea de tip McCarthy este practica de a face acuzații de lipsă de loialitate, subversiune sau trădare fără a ține seama în mod adecvat de dovezi. Înseamnă și „practica de a face afirmații incorecte sau folosind tehnici de investigație abuzive, în special în scopul de a restricționa dezacordul sau criticile politice”. Termenul își are originea în Statele Unite în perioada cunoscută sub numele de Second Red Scare, din 1950 în 1956, caracterizată prin represiunea politică sporită împotriva comunistilor, precum și o campanie de teamă ce răspândea frica față de influența lor asupra instituțiilor americane și spionajul agenților sovietici. Inițial inventat pentru a critica preocupările anti-comuniste ale Senatorului american Joseph McCarthy din Wisconsin, abordarea a căpătat curând un sens mai larg descriind excesele similare.

17. MALIȚA, Mircea, *Zece mii de culturi, o singură civilizație spre geomodernitatea secolului XXI*, Editura Nemira, 1998.

18. MARTINSEN, Kaare Dahl, *The Russian-Belarusian Union and the Near Abroad*, Norwegian Institute for Defence Studies, June 2002, <http://www.nato.int/acad/fellow/99-01/martinsen.pdf>.

19. POPPER, Karl, *Conjectures and refutations: the growth of scientific knowledge*. London, Routledge, 2004.

20. SCHWARTZ, J. L., *Shuttling between the particular and the general: reflections on the role of conjecture and hypothesis in the generation of knowledge in science and mathematics*, Oxford University Press, 1995.

ISTORIA PRACTICII GEOPOLITICE ȘI GEOSTRATEGICE ROMÂNEȘTI: CÂTEVA EPISOADE REALMENTE IMPORTANTE

*Dr. Florin DIACONU**

Studiul explorează, în partea sa de început, două înțelesuri distincte ale conceptelor geopolitice și geostrategie: cel tradițional, care ne spune că vorbim despre forme de cunoaștere științifică intens specializate, și cel de-al doilea, care precizează că, oricând și oriunde, există nu numai idei semnificative din perspectivă geopolitică / geostrategică, ci și acțiuni geopolitice / geostrategice semnificative (denumim toate aceste acțiuni folosind conceptul de practică geopolitică).

În continuare, articolul trece rapid în revistă numărul consistent de influențe externe majore care exercită, de-a lungul întregii istorii a României, un impact notabil asupra practicii geopolitice a elitelor conducătoare din statele ce s-au succedat pe teritoriul României de astăzi.

Apoi studiul explorează, cu suficiente detalii, trei episoade majore ale practicii geopolitice / geostrategice din diverse perioade ale istoriei României. Primul are loc la 292 î.Hr., al doilea este constituit de performanța geostrategică de excepție a lui Mircea cel Bătrân, iar al treilea are loc la 1859, când Alexandru Ioan Cuza amenință, mobilizând la Florești armatele ambelor principate recent unite, spatele strategic al Imperiului Austriac, confruntat exact în acel moment cu sarcina de a purta un război dificil în Italia de Nord.

Cuvinte-cheie: geopolitică, geostrategie,

practică geopolitică/geostrategică, tactica pământului pârjolit, amenințare (amenințarea spațelui), adâncime strategică, parteneriat strategic, putere.

1. Delimitări conceptuale. Un sigur concept, două înțelesuri distincte

În mod uzual, *geopolitica* este definită ca fiind o știință. Un domeniu intens specializat al cunoașterii, care, în mod tradițional, explorează „rolul spațiului și teritoriului în viața internațională”¹. Pentru cei mai mulți autori contemporani, geopolitica este în principal o elaborare teoretică. În introducerea la volumul *The Geopolitics Reader*, Gearóid Ó Tuathail se referă la geopolitică în următorii termeni: un „concept” care are propria sa istorie; un „element al corpului cunoștințelor imperiale occidentale care aveau de-a face cu relația dintre pământul fizic și politică”: un cuvânt care are „un sens conceptual”, prin „aria de cuprindere și totalitate”²; sau „gândirea geopolitică”. Autori

1 Paul CLAVAL, *Geopolitică și geostrategie: Gândirea politică, spațiul și teritoriul în secolul al XX-lea*, București, Editura Corint, 2001, p. 10.

2 Gearóid Ó TUATHAIL, „Introduction: Thinking critically about geopolitics”, în Gearóid Ó Tuathail, Simon Dalby, Paul Routledge, *The Geopolitics Reader*, London, New York, Routledge, 1998, 2003, pp. 1-2.

***Florin DIACONU este conferențiar universitar dr. la Facultatea de Științe Politice a Universității din București (FSPUB) și cercetător științific gr. II (CS II / CR II) la Institutul Diplomatic Român (IDR). E-mail: florin.diaconu@fspub.unibuc.ro**

români recentî afirmă, și ei, că geopolitica este „o teorie” sau „orientare de cercetare”³. Toate aceste referiri au un numitor comun clar: geopolitica este un set de idei, un produs intelectual care, atunci când este suficient structurat, devine teorie.

Dar a înțelege geopolitica doar drept fiind un demers exclusiv cognitiv este o abordare în egală măsură păgubitoare și sărăcitoare. Și aceasta fiindcă, exact ca și alte domenii ale cunoașterii și acțiunii umane, *geopolitica nu este doar o teorie, ci și activitate practică* (desigur, nu una la îndemâna oricui, ci mai ales a persoanelor și grupurilor care exercită puterea în societate, indiferent de loc și timp și au, prin urmare, responsabilități directe legate de relațiile comunității / statului cu exteriorul, ca și responsabilități legate de ceea ce astăzi numim securitate și apărare). Mai mult, așa cum este clar pentru oricine că, în cazul geometriei, de exemplu, întinderile de pământ au fost măsurate cu mare precizie (una derivată din rațiuni practice: calcularea taxelor și impozitelor, ca și stabilirea exactă a felului în care proprietatea funciară urma a fi împărțită între moștenitori) cu mult înainte de momentul relativ târziu, în istoria științelor, în care au apărut marii autori ai Școlii din Milet, ar trebui să fie la fel de clar că există, în istoria universală (ca și în istoria națională, privită ca parte componentă a celei regionale, continentale și globale) numeroase elemente de *practică geopolitică / geostrategică*, interesante, cu urmări semnificative și care preced cu multe secole momentul în care putem vorbi, în cazul României, despre o gândire *teoretică* bine conturată, nemijlocit legată de relația între geografie și politică.

Aceste momente pun în lumină felul în care diverși conducători politici s-au raportat la realități geopolitice majore: direcții, distanțe (inclusiv lungimea liniilor de comunicații și aprovizionare), granițe naturale, amenințarea unor inamici pe cel puțin două direcții, etc.

3 Prof. univ. dr. Paul DOBRESCU, asist. univ. drd. Alina BÂRGĂOANU, *Geopolitica*, București, Facultatea de Comunicare și Relații Publice “David Ogilvy”, SNSPA, 2001, p. 9.

2. Practica geopolitică românească: influențele multiple, o caracteristică semnificativă

E util să menționăm aici și o particularitate evidentă—și foarte importantă, credem,—a practicii geopolitice (și, începând de la un anumit moment, a teoriei geopolitice) românești. Particularitatea în cauză constă în influența extrem de consistentă exercitată asupra spațiului geografic în care se află astăzi România de *numeroși* actori politici semnificativi ai scenei regionale și continentale. Acești actori de tip statal au avut, ei înșiși, secole la rând, uneori succesiv, alteori concomitent, o consistentă activitate practică, extrem de relevantă și în cheie geopolitică / geostrategică. *Această activitate geopolitică practică a altor actori de tip statal a generat consecințe care au afectat în chip semnificativ spațiul geografic al României de astăzi*; vorbim, în plus, despre o activitate geopolitică practică despre care știm că, deformat sau nu, rapid sau mai lent, la prima mână sau prin intermediari, a ajuns să fie cunoscută și în spațiul politic populat de actorii care s-au succedat, în timp, pe teritoriul României de astăzi.

Ceea ce ne interesează în cazul României — chestiune valabilă, desigur, și pentru alte state din Europa — este numărul *mare* de astfel de influențe străine. Să privim, prin comparație, cazul României și al unor state din America de Sud, cum ar fi Peru sau Chile. În cazul acestora din urmă, o lungă perioadă din istoria lor a fost acoperită de structuri imperiale locale, de tipul imperiului incaș. În jurul acestor state imense, geografic și din perspectiva potențialului de putere, nu existau decât actori politici mult mai mici, prea puțin puternici și, prin urmare, în prea mică măsură generatori de influențe și/sau de modele în planul practicii geopolitice. Când Imperiul Incaș s-a prăbușit sub impactul cuceririi spaniole, tabloul politic al continentului a rămas, în linii mari, tot unul unipolar: numai că unipolarismul incaș a fost, pur și simplu, înlocuit de cel spaniol, în întreaga Americă de Sud (cu excepția notabilă, desigur, constituită de teritoriile dominate de cealaltă importantă statalitate iberică, Portugalia). Prin urmare, în ultimele două

milenii, state cum sunt Chile și Peru cunosc, de fapt, doar două-trei influențe geopolitice majore care configurează, în timp, practica geopolitică locală: mai întâi influența marilor imperii locale (cel incaș și predecesorii săi imediați sau mai îndepărtați); apoi influența spaniolă; și, mult mai aproape de zilele noastre, influența geopolitică și geostrategică americană (enunțată, la nivel de principiu, începând cu Doctrina Monroe⁴, în 1823; treptat, ideile schițate aici prind tot mai mult contur și, în special începând cu perioada interbelică, precum și în anii Războiului Rece, America de Sud nu a fost, în realitate, nimic altceva decât „o curte din spatele casei” pentru SUA și interesele sale geostrategice).

Dimpotrivă, în cazul actorilor politici care s-au succedat, în timp, pe teritoriul de astăzi al României, presiunile și influențele practicii geopolitice a altor state – influențe în raport cu care au fost necesare, uneori, măsuri de contracarare sau care au devenit, în alte ocazii, surse de inspirație sau modele de acțiune – au fost mult mai numeroase.

Mai întâi, în perioada constituirii primelor structuri de tip pre- sau proto-statal, vorbim despre presiuni și influențe exercitate, concomitent sau succesiv, de către lumea persană și lumea greacă a epocii preclasice și clasice. Apoi vorbim, pentru un consistent interval istoric, despre presiunile și influențele exercitate de statul macedonean, atât în perioada lui Alexandru cel Mare, fiul lui Filip al II-lea, cât și în perioada urmașilor săi imediați. Urmează, vreme de câteva secole, presiunea – și influențele – exercitate de către statul roman, atât în vremea Republicii, dar mai ales în vremea Imperiului. Avem apoi influența practicii geopoliticii bizantine, a celei turcești, a aceleia a Regatului Ungar medieval, a Poloniei, ceva mai târziu a Austriei (iar de la 1866 a Imperiului Austro-Ungar), a Rusiei (cea imperială, cea bolșevică și, mult mai aproape de zilele noastre,

cea cu ambiții și politici neoimperiale⁵). Începând cu secolul al XIX-lea, se manifestă în regiunea geografică în care este plasată azi România puternice influențe geopolitice și geostrategice ale Franței, Germaniei, Marii Britanii și, în special în zilele noastre, ale Statelor Unite ale Americii.

Dintre toate aceste influențe, probabil că aceea care este cea mai puternică – în special pe termen *foarte* lung, desigur – e aceea a practicii geopolitice a Romei. Roma lasă moștenire întregii lumi civilizate, între altele, *preocuparea cu totul specială pentru granițele naturale*. Vedem întrupată această preocupare importantă din perspectivă geopolitică și geostrategică pe Rin; o vedem întrupată, în nordul Britanniei, în construcția militară notabilă numită Zidul lui Hadrian, care transformă în aliniament practic inexpugnabil linia cea mai îngustă (datorită mărilor de la Est și Vest) care separă provincia romană de Scoția de astăzi; o vedem întrupată, secole în șir, și pe Dunăre. Să nu uităm că aici, pe Dunăre, presiunea barbarilor asupra Imperiului a crescut continuu, încă din secolele III-IV. Dar știm că limesul danubian a căzut abia în anul 602. Adică la mai bine de cinci generații *după* cucerirea Romei de către barbari, la 476, precum și la câteva decenii *după* sfârșitul domniei lui Justinian, lider care – dincolo de disfuncțiile și bizareriile notabile⁶ ale domniei sale – are și meritul incontestabil de a fi reparat și consolidat mult lucrările defensive de pe frontiera nordică a Imperiului Bizantin timpuriu. Altfel spus, limesul danubian a rezistat *mulți* ani după prăbușirea Romei, ca și câteva decenii bune după ultima „reparație capitală” majoră a fortificațiilor de pe granițe.

Explicația este una extrem de simplă, și are din plin legătură cu geografia utilizată cu dibăcie de lideri politici și generali. Malul de sud al Dunării (cel bulgăresc de astăzi) este, în multe locuri, semnificativ mai înalt decât cel nordic (controlat azi de România). Pe creasta militară a

4 Pentru textul complet al documentului în cauză vezi „Monroe Doctrine; December 2, 1823”, în colecția de documente juridice, istorice și diplomatice intitulată *THE AVALON PROJECT: Documents in Law, History and Diplomacy*, în biblioteca virtuală a Facultății de Drept de la Yale (Yale Law School), la adresa de Internet http://avalon.law.yale.edu/19th_century/monroe.asp.

5 Pentru folosirea conceptului *neoimperial* pentru caracterizarea politicii externe a Federației Ruse vezi, între altele, Janusz BUGAJSKI, *Pacea Rece: Noul imperialism al Rusiei*, București, Editura Casa Radio, 2005.

6 Pentru acestea vezi PROCOPUS din Caesarea, *Istoria secretă*, București, Ed. Academiei RSR, 1972.

pantelor de pe malul sudic se ridica la vremea aceea un șir cvasicontinuu de fortificații – un zid înalt de câțiva metri, având în multe cazuri un șanț la bază; din loc în loc, acest zid era, în ceea ce privește capacitatea defensivă, consolidat de turnuri și forturi ce adăposteau garnizoane consistente. Barbarii care se încumetau, eventual, să traverseze Dunărea, aveau de înfruntat numeroase riscuri și greutăți. Mai întâi, ei se aflau, în tot timpul traversării fluviului, sub tirul continuu al armelor de aruncat romane, de diverse tipuri și calibre (pentru cititorul contemporan, termenul de artilerie ar putea fi cumva exagerat, atunci când ne referim la tehnica militară din vremea Imperiului Roman; dacă reușim însă să ne aducem aminte măcar scenele inițiale din *Gladiatorul* lui Ridley Scott, vom constata imediat, având în față imaginea germanicilor potopiți de tirul arcașilor, al balistelor și catapultelor, că artilerie e chiar termenul potrivit). Debarcați pe malul sudic al fluviului, barbarii care decideau să forțeze Dunărea trebuiau să urce o pantă adesea abruptă, să traverseze un șanț adânc și apoi să urce, cu mijloace improvizate, pe un zid înalt de cel puțin cinci-șase metri. Ajunși pe creasta zidului, barbarii care reușeau să supraviețuiască până atunci se confruntau, după eforturi și pierderi umane deja serioase, cu cea mai bună infanterie grea a întregii lumi antice: soldați ce efectuau serviciu militar de lungă durată, de peste 20 de ani, și care erau echipați cu armură eficientă, ca și cu arme ofensive de tăiat și de împuns extrem de performante. În astfel de condiții, oricât de precare vor fi fost resursele alocate apărării Imperiului în epoca dintre căderea Romei și căderea limesului danubian în 602, nu e deloc de mirare că zidul de pe Dunăre a funcționat eficient o perioadă atât de îndelungată.

În ceea ce privește impactul imediat al practicii geopolitice și geostrategice romane asupra Daciei, amintim aici în special faptul că, în vremea maximei expansiuni a Daciei romane, provincia imperială avea mai multe granițe naturale relevante: „Tisa, Dunărea, Prutul și Carpații Nordici”⁷. Protecția strategică oferită

7 Constantin C. GIURESCU, *Istoria Românilor*, vol. I: Din cele mai vechi timpuri până la moartea lui Alexandru cel Bun (1432), Ediție îngrijită de Dinu C. Giurescu, București, Ed. All Educational, 2003, p. 104.

de trei cursuri mari de apă, ca și de un segment important dintr-un lanț muntos major constituie un avantaj strategic deloc neglijabil, ceea ce oferă Romei posibilitatea de a aduce în Dacia mulți coloniști, ca și posibilitatea de a reduce semnificativ efectivele staționate în provincie. Istoricul Constantin C. Giurescu estimează că, odată cu stabilizarea definitivă a provinciei (direct complementară cu atingerea aliniamentelor mai sus menționate), efectivele romane scad mult: de la nouă legiuni cu efective complete la doar o legiune (a XIII-a Gemina), plus trupe auxiliare.

Abia în condițiile în care presiunea barbarilor asupra provinciei începe să crească, începând cu a doua jumătate a secolului al II-lea după Hristos, în Dacia este trimisă – și staționează permanent – încă o legiune (a V-a Macedonica)⁸. Amintim aici că, pentru a securiza suplimentar Dacia, *romanii construiesc linii de castre și de-a lungul unor râuri interioare* – vezi, de exemplu, limesul de pe Olt, ca și trei castre mari pe Someș, ca și alte fortificații ridicate pe Mureș și pe Târnave⁹.

Un alt element important al stăpânirii romane în Dacia sunt *drumurile strategice*¹⁰. Și aici, ca și în restul Imperiului Roman, drumurile sunt – subliniem aceasta – un important factor care comprimă distanțele (în sensul în care, atât pentru trupe aflate în marș, cât și pentru comercianți, 30 de mile puteau fi cu mult mai rapid străbătute pe drumuri pietruite decât peste câmp sau de-a lungul unor drumuri de pământ, care deveneau nesfârșite mocirle la prima ploaie mai puternică).

3. Un episod îndepărtat în timp: Dromichaites versus Lysimah

Unul din cele mai timpurii episoade semnificative de practică geopolitică și geostrategică încununată de succes, pe teritoriul de azi al României, se petrece la un număr relativ mic de ani după moartea lui Alexandru Macedon. La începutul domniei sale, acesta efectuase un scurt și

8 *Ibidem*, pp. 112-113.

9 Pentru castrele de pe Olt și de pe râurile interioare din Transilvania, vezi *Ibidem*, pp. 114-115.

10 Pentru caracteristicile, numărul și traseele principalelor drumuri romane din Dacia vezi, între altele, *Ibidem*, pp. 127-130.

devastator raid, cu durata de doar o zi, la nord de Dunăre. Înaintând fulgerător spre nord, Alexandru reușise să-i surprindă pe tracia din Bulgaria de astăzi, înainte ca aceștia să-și fi mobilizat complet forțele. Apoi el a trecut Dunărea, cu efective limitate. Dar acestea sunt absolut suficiente pentru a-i face pe geții din câmpie să-și abandoneze în grabă o așezare fortificată, pe care regele macedonean o capturează și o incendiază¹¹. La 292 înainte de Hristos, unul dintre urmașii lui Alexandru cel Mare, Lisimah (cel care preia conducerea în teritoriile din Peninsula Balcanică stăpânite de defunctul împărat) intră în conflict direct cu Dromihetes (Dromichaites), conducător al geto-dacilor din zonele de câmpie de la nord de Dunăre și pe care un important istoric român contemporan îl prezintă drept fiind „primul rege important al geților”.

Conflictul în cauză, ne spune Constantin C. Giurescu, a plecat de la faptul că Lisimah dorea să-și extindă stăpânirea și asupra unor teritorii din sudul și sud-estul României de astăzi, în timp ce Dromihetes urmărea, la rândul său, să-și extindă stăpânirea asupra cetăților „de pe malul dobrogean” al fluviului, cetăți care „dominau câmpia munteană”.

Într-o primă confruntare, desfășurată în jurul anului 300, Agatocles, fiu al lui Lisimah, a căzut prizonier, dar a fost eliberat de către Dromihetes, care l-a trimis acasă încărcat de daruri scumpe. E posibil ca acest comportament să fi fost interpretat ca dovadă de slăbiciune; în plus, interesele expansioniste ale lui Lisimah erau extrem de puternice (să nu uităm că, în Antichitate, ca și în perioade extinse ale Evului Mediu, performanța militară încununată de succes a fost o foarte importantă sursă de putere și chiar de legitimitate politică).

În aceste condiții, la 292, după ce reușise deja să-și extindă semnificativ teritoriile în Asia, Lisimah însuși, în fruntea unei armate de mari dimensiuni (pe care unii istorici antici o prezintă, în mod cu totul exagerat, ca având efective totale de aproximativ 100.000 de oameni), trece Dunărea. Dar Lisimah comite o eroare *strategico-logistică*

¹¹ Pentru scurta expediția a lui Alexandru la nod de Dunăre, vezi Flavius ARRIANUS, *Expediția lui Alexandru cel Mare în Asia*, București, Editura Științifică, 1966, I, 3-4.

importantă: „provizii nu-și luase destule, crezând că va găsi la dușman” (cum se întâmplase în vremea scurtului și devastatorului raid întreprins de Alexandru cel Mare, chiar la începutul domniei sale, în Câmpia Getică).

Dromihete învață însă în mod consistent din experiența precedentei expediții macedonene și aplică, în mod temeinic, *tactica pământului pârjolit*. Drept urmare, marea armată macedoneană „începe în curând a suferi de foame și de sete”. Nu peste multă vreme, în condițiile în care „geții arseseră totul în calea năvălitorilor”, se ajunge la momentul în care „situația armatei lui Lisimah devine critică”. În final, atunci când trupele macedonene sunt istovite de marș și foame, „geții îi înconjoară și-i iau pe toți prizonieri”.

Conform tradiției istorice consemnate de istoricul grec Pausanias, conflictul se încheie printr-un tratat de alianță între Lisimah și Dromihete, prin reluarea de către geți a controlului asupra unor cetăți ce fuseseră cucerite de macedoneni în prima parte a campaniei, ca și prin faptul că Lisimah „i-ar fi dat lui Dromihetes și pe fiica sa drept soție”¹².

Acest episod istoric – unul ce pune în valoare realități pe care le numim *direcții* și *distanțe*, care sunt vitale în practica geopolitică și, în egală măsură, în analiza geopolitică – este unul care indică, foarte clar, *cât de puternică a fost capacitatea unor lideri politici nord-dunăreni din secolul al III-lea î.Hr. de a înțelege și de a folosi potențialul politic și strategic al geografiei*.

4. Excepționala performanță geostrategică a lui Mircea cel Bătrân

Pe parcursul Evului Mediu, varianta aproape standardizată în care domnitorii români fac față invaziilor străine este ceea ce numim *tactica pământului pârjolit*. Ea obligă pe invadator, oricine ar fi acesta, să mășăluiască pe distanțe mai mari decât cele luate inițial în calcul; de asemenea, ea provoca istovirea generală a forțelor de invazie, ca și o criză majoră a sistemului logistic al invadatorului. Abia când acesta era suficient slăbit, el era atacat (și, de obicei, înfrânt și alungat dincolo

¹² Pentru scurtele fragmente citate, aici vezi Constantin C. GIURESCU, *op. cit.*, pp. 59-61.

de Dunăre). A acționa astfel aducea, inevitabil, serioase avantaje apărătorilor. Dar tactica pământului pârjolit conținea – dacă o evaluăm cu atenție – și un foarte serios dezavantaj, în special pe termen mediu și lung: ea însemna ca, la fiecare câțiva ani, românii să-și distrugă o cotă-parte importantă a propriului potențial economic. Utilizată *în mod repetat*, această procedură conducea, practic, la *diminuarea notabilă a puterii statului* (ceea ce e ușor de constatat în termenii potențialului uman mobilizabil: Ștefan cel Mare dispune, la nevoie, de 40-50.000 de oameni; un secol mai târziu, Mihai Viteazul nu mai poate mobiliza decât în jur de 20.000 de oameni; și, peste încă un secol, Dimitrie Cantemir poate strânge, la Stănilești, doar în jur de 9-10.000 de oameni). Nu foarte mulți dintre domnitorii români înțeleg acest fapt. *Dintre cei care evită cu dibăcie distrugerea, prin tactica pământului pârjolit, a unor segmente importante ale propriei puteri se detașează Mircea cel Bătrân*. El înțelege, foarte clar, că inamicul trebuie imobilizat, cu orice preț, cât mai departe de teritoriul Țării Românești.

Amintim aici și faptul că nivelul general de performanță politico-militară al românilor în vremea lui Mircea cel Bătrân (și a contemporanului său Alexandru cel Bun) este atât de ridicat încât generează ecouri majore în literatura bizantină târzie. Așa de exemplu, în poemul lui Ioan Katakalon Diaconul despre căderea orașului Adrianopol sub stăpânire otomană există un pasaj care spune că „nu misul, nu tribalul, nu panonianul” (deci nu bulgarii, nu sârbii și nu ungurii), precum și „nici puternicul neam al vlahilor” nu i-au răpus pe turcii cei necredincioși, ci lacrimile și rugăciunile. Istoricul Nicolae-Șerban Tanașoca reia, în legătură cu acest pasaj, opinia lui G. Popa-Lisseanu, care era de părere că referirea la „puternicul neam al vlahilor” era un semn de recunoaștere a „epocii de strălucire războinică”¹³ (ca și de notabilă pricepere în planul mării strategii, ca și în acela al geopoliticii aplicate / practice, spunem noi), ilustrată în mod

13 Nicolae-Șerban TANAȘOCA, în „Viteazul neam al Vlahilor”. Românii în poema lui Ioan Katakalon Diaconul despre căderea Arianopolului sub otomani”, în Nicolae-Șerban TANAȘOCA, *Bizanțul și românii*, București, Editura Fundației Pro, 2003, p. 96.

excepțional de Mircea cel Bătrân.

Știm astăzi, foarte clar, și că domnitorii români medievali recuperează și folosesc elemente importante ale tradiției politice bizantine (la care ne-am referit deja, pe scurt, în paginile anterioare). Și putem înțelege mai bine decât generațiile anterioare cât de importantă a fost, pe termen lung, influența bizantină în ambele Țări Române extracarpatiche. Un important istoric român contemporan vorbește, între altele, despre faptul că, în mod clar, „Constantinopolul a fost izvorul de legitimitate care a consacrat citorile politice ale Basarabilor și Mușatinilor, iar ortodoxia creștină răsăriteană și ideologia politică bizantină, pentru care Țara Românească și Moldova au optat atunci definitiv, au fost scutul menit să apere libertatea și identitatea națională a românilor...”¹⁴. Același istoric ne oferă, în studiul din care cităm aici – făcând trimitere la faptul că Alexandru Ioan Cuza a fost „uns” de Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului, exact ca și domnii din perioada de apogeu a Evului Mediu – un răspuns convingător la întrebările legate de lungimea intervalului de timp în care s-a menținut pe deplin funcțională tradiția politică bizantină în Țările Române. Este nu doar posibil ci, credem, foarte probabil ca practica geostrategică a lui Mircea să fi fost serios influențată de modelul bizantin (care, în special în perioada târzie, încearcă să facă față cu resurse financiare și militare reduse presiunii crescânde a lumii islamice).

Amintim aici și că în vremea lui Mircea cel Bătrân, *suprafața totală a Țării Românești, ca și adâncimea totală a spațiului strategic a acestui stat sunt maxime*. În timpul domniei lui Mircea, Banatul de Severin este parte a Țării Românești (cu documente ce atestă acest fapt pentru anii 1390, 1398, 1407 și 1412). Peste munți, suveranul muntean deține câteva domenii importante, cum ar fi Amlașul (relativ aproape de Sibiu) și Făgărașul. Branul este de asemenea al lui Mircea, cel puțin între 1395 și 1412-13. Spre est, Țara Românească se întindea până la Chilia

14 Nicolae-Șerban TANAȘOCA, „Ultima ungere ‘bizantină’ de domn român”, în Nicolae-Șerban TANAȘOCA, *Bizanțul și românii*, București, Editura Fundației Pro, 2003, pp. 124, 125-128.

și la hotarul cu „părțile tătărești” (viitoarea Basarabie). Dobrogea, respectiv partea din „Podu-Navia” ce se întinde până la Marea cea Mare” este de asemenea parte a Țării Românești¹⁵. Altfel spus, adâncimea strategică a teritoriului Țării Românești, oricare ar fi direcția de înaintare a unui invadator, este maximă în timpul domniei lui Mircea.

În contextul studiului de față, ne interesează în mod special că Mircea este un domnitor care înțelege *foarte devreme* – și pe deplin – că ar fi extrem de util (din perspectivă strategică și economică) să întreprindă eforturi care să-i poată împiedica pe turci să acționeze în forță la nord de Dunăre. Această preocupare îl face, la doar câțiva ani după urcarea pe tron, să trimită un contingent militar important în sprijinul cneazului sârb Lazăr, care însă a fost înfrânt – și ucis – la 15 iunie 1389, la Kosovopolje. Pentru a-i menține pe turci la sud de Dunăre – sau, cel puțin, pentru a îngreuna o invazie masivă a acestora la nord de fluviu – Mircea construiește, cu mari eforturi financiare, o puternică cetate de piatră la Giurgiu (amintim aici faptul că „peste o jumătate de veac, în timpul expediției din 1445, de pe Dunăre, Vlad Dracul, fiul lui Mircea, avea să spună cavalerilor francezi că fiecare piatră din această cetate îl costase pe tatăl său un bolovan de sare”) și întărește suplimentar cetatea de la Turnu (numită și Nicopolul Mic, fiindcă se află față în față cu cetatea Nicopole de pe malul bulgăresc de astăzi). Ulterior – relatează cronicile turcești – Mircea atacă în mai multe ocazii poziții și fortificații turcești aflate la sud de Dunăre. Dar, la 1393, întreaga Bulgaria e cucerită de Baiazid.

Iar Baiazid – subliniem aceasta – nu a fost deloc un sultan oarecare, ci unul din cei mai performanți conducători ai Imperiului Otoman. În termeni relevanți pentru înțelegerea nivelului excepțional al performanței militare, merită amintit faptul că acest sultan charismatic a fost capabil să întreprindă, concomitent, campanii în Asia, în sudul extrem al Greciei de astăzi, ca și pe Dunăre. Amintim aici și faptul că tot el a fost cel care a impulsivat în mod decisiv saltul Imperiului Otoman către poziția de

putere hegemonică în zona de sud-est a Europei (la sfârșitul domniei sale, în 1402, teritoriile controlate de turci erau de 40 de ori mai mari decât la 1300, iar Constantinopolul era complet înconjurat de teritorii otomane¹⁶).

Acest împărat otoman cu totul excepțional, cel puțin ca randament militar, decide – perfect predictibil, de altfel – să întreprindă, la nord de Dunăre, o expediție de pedepsire a principelui valah. Unii istorici susțin că bătălia de la Rovine s-a dat în octombrie 1394. Ceea ce contează e faptul că, deși victorios în plan tactic, Mircea este nevoit – fiind depășit numeric de armata sultanului – să se retragă, după o nouă bătălie purtată în apropiere de capitală (aflată atunci la Curtea de Argeș) în posesiunile sale de peste munți. În 1395, Mircea revine la Dunăre, cu ajutorul Regatului Ungariei și recucerește cetatea de la Turnu. Dar în Țara Românească problema tronului nu este deloc definitiv lămurită, iar Mircea are de rezolvat problema constituită de faptul că turcii îl sprijină pe domnul pus de ei, fostul boier Vlad.

În 1396, o mare armată cruciată este zdrobită la Nicopole, într-un episod numit de istorici „dezastrul creștin” sau „marea catastrofă creștină”¹⁷. La 1397 și, din nou, la 1400, Mircea reușește să obțină, pe teritoriul Țării Românești, două victorii importante împotriva turcilor¹⁸ (*prețul plătit fiind însă, desigur, devastarea cvasicompletă a unor teritorii întinse de către armatele lui Baiazid*). Ceea ce ne interesează însă în mod deosebit este faptul că, *după* ce Baiazid a fost luat prizonier de Timur Lenk, la Ankara, în 1402, *Mircea a dat un plus de contur politicii sale de a-i ține pe turci cât mai departe (la o distanță cât mai mare) de Țara Românească,*

16 Norman DAVIES, *Europe: A History*, Pimlico, London, 1997 (first published by Oxford University Press, 1996), p. 386.

17 **Vezi Constantin C. GIURESCU**, *Istoria Românilor*, *op. cit.*, pp. 367, 369. Lucrări occidentale recente folosesc, și ele, termenul „dezastru” (sau „ultima mare catastrofă a mișcării cruciate”) pentru a descrie ce s-a întâmplat la Nicopole cu armatele creștine – vezi, de exemplu, Norman DAVIES, *Europe: A History*, London, Pimlico, 1997 (first published by Oxford University Press, 1996), pp. 389, 391.

18 **Constantin C. GIURESCU**, *op. cit.*, p. 369.

15 Pentru extensiunea teritorială a Munteniei, vezi Constantin C. GIURESCU, *op. cit.*, pp. 363-364.

pentru a menține intactă capacitatea teritoriului de a produce resurse de putere. Practic, Mircea a intervenit cu notabil succes în luptele pentru succesiune purtate de fiii lui Baiazid. Mircea a sprijinit financiar diverși pretendenți și „a intervenit și cu armata, ajutând mai întâi pe unul din frați, pe Musa, și apoi, după moartea acestuia, pe un pretendent, Mustafa”¹⁹.

Musa a și ajuns pe tron, cu sprijinul militar direct al lui Mircea, domnind asupra turcilor între începutul lui 1411 și 5 iulie 1413. Abia la 1417, noul sultan, Mahomed I, poate riposta la „toate aceste imixtiuni repetate ale lui Mircea în treburile interne ale împărăriei otomane”²⁰. Subliniem aici și faptul că amestecul lui Mircea în luptele pentru succesiunea la tronul Imperiului Otoman este prezent și în texte ale istoricilor bizantini târzii. Istoricii români din zilele noastre insistă, și ei, asupra amestecului lui Mircea în luptele pentru tronul Imperiului Otoman, prezentându-l pe domnitorul român drept fiind „făcătorul de sultani”²¹. Lărgind la maximum teritoriul aflat sub stăpânirea sa și, în plus, derulând, vreme de aproape două decenii, o politică activă menită să-i împiedice pe turci să acționeze pe direcția strategică ce duce din Peninsula Balcanică înspre nord, peste Dunăre (altfel spus, menținându-i pe turci la cât mai mare distanță de teritoriul Țării Românești), *Mircea cel Bătrân s-a dovedit un practician de excepție în plan geopolitic / geostrategic*.

5. Anul 1859: semnificația geostrategică a taberei de la Florești

În 1859, ne spune relativ recentul tratat de *Istoria Românilor*, realizat sub egida Academiei Române, „procesul de integrare” al Principatelor recent unite „s-a desfășurat și pe plan militar, depășindu-se prevederile Convenției” de la Paris. Mai precis, încă din primăvara lui 1859, mai multe unități militare din Muntenia au fost trimise în Moldova, iar unități din Moldova au

fost trimise în Muntenia. Apoi, „armatele celor două țări au fost strânse, în vara anului 1859, în tabăra de la Florești”, prilej cu care „generalului Milicescu i s-a dat comanda celor două armate, iar doctorul Carol Davila a fost numit medicul lor superior.

Procesul de unificare și integrare a structurilor militare a continuat și în anul următor, când „s-a uniformizat instrucția..., s-au unificat ambele intendente și administrații militare, iar generalul Florescu a fost numit ministru de Război în amândouă țările, fiind cel dintâi ministru comun”²². În legătură cu semnificația politico-strategică a organizării taberei de la Florești, același tratat de Istoria Românilor precizează că „în urma izbucnirii Războiului Franco-Austro-Sard” s-a produs „complicarea situației internaționale, ceea ce „a întârziat recunoașterea dublei alegeri” de către imperiile austriac și otoman. Dar, precizează aceeași lucrare, deși „deplina recunoaștere a fost târăgănată”, românii „erau hotărâți să-și apere cuceririle”; în plus, în mai, „domnitorul Cuza avea în vedere și eventualitatea definitivării Unirii printr-o acțiune națională, concentrând cele două armate în tabăra de la Florești, în preajma orașului Ploiești”²³. Lucrarea din care cităm aici precizează, referindu-se în mod explicit la atitudinea autorităților și a opiniei publice din Principatele Unite, în vremea lui Cuza, față de Transilvania, că „deși în problema eliberării Transilvaniei nu exista o posibilitate de rezolvare imediată, chestiunea rămânea ca o sarcină istorică nu prea îndepărtată”²⁴.

Nuavemdovezi directecă, la 1859, Principatele Unite mobilizează ambele armate la Florești pentru a amenința spatele strategic al Austriei, care trimisese deja majoritatea forțelor existente pe teatrul de operațiuni din Italia de Nord. Dar știm că, în repetate alte ocazii, între Napoleon al III-lea și Cuza a existat o relație cu totul specială (azi am numi-o, probabil, parteneriat strategic

19 *Ibidem*, p. 370.

20 *Ibidem*, p. 371.

21 Florin CONSTANTINIU, *O istorie sinceră a poporului român*, ediția a IV-a revăzută și adăugită, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2011, pp. 96-97.

22 Dan BERINDEI, „Cap. XIII. Constituirea României. Alexandru Ioan Cuza, domnul Unirii și al reformelor”, în Acad. Dan BERINDEI (coordonator), *Istoria Românilor*, vol. VII, tom I: Constituirea României moderne (1821-1878), București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 488.

23 *Ibidem*, p. 496.

24 *Ibidem*, p. 499.

intens asimetric); această relație îl și face pe Cuza, în condițiile în care chestiunea poloneză a creat, la finele lui 1863, o situație foarte încordată între marile puteri europene, să-i transmită suveranului francez, printr-o scrisoare oficială că, în cazul unui război european declanșat pentru salvarea „nenorocitei Polonii”, Principatele Unite se vor pune la dispoziția Franței cu toate resursele și cu întreaga lor armată²⁵. E cât se poate de posibil, credem, ca exact aceeași atitudine să fi existat și la 1859.

Evenimentele de la 1859 – care conduc rapid la un nou război major în Lombardia – au la bază faptul că interesele strategice ale Franței lui Napoleon al III-lea și ale Regatului Piemontului și Sardiniei au un numitor comun foarte clar: ambele puteri doreau, în mod cert, „să elimine Austria”²⁶ din Italia de Nord. Așa se și ajunge în situația în care Austria este nevoită, confruntată fiind cu alianța franco-sardă, să declare război și, exact ca în vremea lui Napoleon I, nordul Peninsulei Italice devine – iar – terenul de confruntare al voinței politice imperiale franceze și al voinței politice imperiale austriece. Inițial, la momentul ultimatumului austriac din 20 aprilie, pe teatrul de luptă italian se aflau cei 60.000 de soldați piemontezi comandați de generalul La Marmora, precum și cam 90.000 de austrieci comandați de generalul Gyulai.

La începutul lui mai, cam 120.000 de soldați francezi ajung în Italia (semnificativ mai puțini decât cei 200.000 pe care Napoleon al III-lea îi promisese lui Cavour, în mai 1858, la Plombières). Principala bătălie a campaniei a fost cea de la Solferino (la câțiva kilometri depărtare de Lacul Garda), desfășurată în iunie. La ea au participat 138.000 de soldați francezi și sardo-piemontezi, precum și în jur de 160.000 de austrieci. Pierderile sunt foarte mari în ambele tabere: confruntarea se soldează cu 21.000 de morți și răniți austrieci, 11.600 de francezi și 4.300 de piemontezi.

Aceste cifre măsoară, cu excepția momentului inițial al campaniei, un echilibru clar și relativ

stabil între resursele pe care Napoleon al III-lea (împreună cu aliatul său din Italia) și austriecii le aruncă în competiția a cărei miză este controlul Italiei de Nord (regiune care domină restul peninsulei)²⁷. E drept, în final, „victoriile de la Magenta și Solferino au asigurat succesul atacului franco-sard împotriva Italiei austriece”²⁸, dar subliniem că acest rezultat a fost unul dificil de obținut și scump foarte plătit.

În condițiile în care, vreme de mai multe luni, Cuza menține armatele ambelor principate în tabăra de la Florești, el exercită o formă indirectă – dar în mod evident consistentă – de presiune asupra Austriei. Pentru Franța lui Napoleon al III-lea, această presiune ce amenință spatele strategic al principalului adversar este utilă. Pentru români, de asemenea: *episodul taberei de la Florești demonstrează că, în tandem cu o mare putere, România are șanse notabile să-și promoveze cu mai mult succes decât doar cu resursele proprii de putere elemente-cheie ale interesului național.*

BIBLIOGRAFIE:

1. ARRIANUS, Flavius, *Expediția lui Alexandrul cel Mare în Asia*, București, Editura Științifică, 1966.
2. BERINDEI, Dan, Acad. (coordonator), *Istoria Românilor*, vol. VII, tom I: Constituirea României moderne (1821-1878), București, Editura Enciclopedică, 2003.
3. BUGAJSKI, Janusz, *Pacea Rece: Noul imperialism al Rusiei*, București, Editura Casa Radio, 2005.
4. CHILDS KOHN, George, *Dictionary of Wars* (revised edition), New York, Checkmark Books, 1999.
5. CLAVAL, Paul, *Geopolitică și geostrategie: Gândirea politică, spațiul și teritoriul în secolul al XX-lea*, București, Editura Corint, 2001.
6. CONSTANTINIU, Florin, *O istorie*

²⁵ Pentru relațiile lui Cuza cu Napoleon al III-lea în contextul crizei poloneze din 1863 vezi *Ibidem*, pp. 517-518.

²⁶ Vezi articolul „Italian War of Independence 1859-1861”, în George CHILDS KOHN, *Dictionary of Wars* (revised edition), New York, Checkmark Books, 1999, p. 235.

²⁷ Pentru aceste date și efective vezi William SERMAN, Jean-Paul BERTAUD, *Nouvelle histoire militaire de la France*, vol. I, 1789-1919, Paris, Librairie A. Fayard, 1998, pp. 356-372.

²⁸ Norman DAVIES, *op. cit.*, p. 823.

sinceră a poporului român, ediția a IV-a revăzută și adăugită, București, Univers Enciclopedic Gold, 2011.

7. DAVIES, Norman, *Europe: A History*, Pimlico, London, 1997 (first published by Oxford University Press, 1996).

8. DOBRESCU, Paul, prof. univ. dr., asist univ. drd. Alina Bârgăoanu, *Geopolitica*, București, Facultatea de Comunicare și Relații Publice “David Ogilvy”, SNSPA, 2001.

9. GIURESCU, Constantin C., *Istoria Românilor*, vol. I: Din cele mai vechi timpuri până la moartea lui Alexandru cel Bun (1432), ediție îngrijită de Dinu C. Giurescu, București, Editura All Educațional, 2003.

10. ***, „Monroe Doctrine; December 2 1823”, în colecția de documente juridice intitulată *THE AVALON PROJECT: Documents in Law,*

History and Diplomacy, la adresa de Internet http://avalon.law.yale.edu/19th_century/monroe.asp.

11. PROCOPIUS din Ceasarea, *Istoria secretă*, București, Editura Academiei RSR, 1972.

12. SERMAN, William, Jean-Paul BERTAUD, *Nouvelle histoire militaire de la France*, vol. I, 1789-1919, Paris, Librairie A. Fayard, 1998.

13. TANAȘOCA, Nicolae-Șerban, *Bizanțul și românii*, București, Editura Fundației Pro, 2003.

14. TUATHAIL, Gearóid Ó, „Introduction: Thinking critically about geopolitics”, în Gearóid Ó Tuathail, Simon Dalby, Paul Routledge, *The Geopolitics Reader*, London, New York, Routledge, 1998, 2003.

COORDONATE ALE SECURITĂȚII NAȚIONALE A AFGANISTANULUI ÎN PRAGUL ÎNCHEIERII OFICIALE A MISIUNII ISAF A NATO

Dr. Stan ANTON*

Finalul anului 2014 a fost termenul stabilit de NATO pentru preluarea integrală a responsabilității, de la ISAF, pentru securitatea națională a Afganistanului de către Forțele de Securitate Națională ale Afganistanului. Mediul de securitate al Afganistanului poartă, însă, în continuare, amprenta celor trei decenii de conflictualitate, misiunea Forțelor de Securitate Națională a Afganistanului conturându-se a fi una extrem de dificilă, marcată de numeroase provocări.

Pornind de la documentele programatice ale Republicii Islamice (RI) Afganistan și consultând analizele recente asupra securității acestui stat, lucrarea de față reprezintă o radiografie a caracteristicilor principale a mediului de securitate din Afganistan. Sunt prezentate, așadar, aspecte care țin de definirea intereselor naționale, dar și despre evoluțiile și tendințele curente în planul amenințărilor de securitate, fie ele de natură externă, internă sau la adresa securității umane. Analiza relevă necesitatea stringentă a continuării, într-o formă reînnoită, adaptată noului context, a angajamentului comunității internaționale de a contribui la pacea și stabilitatea statului condus de la Kabul.

Cuvinte-cheie: *interese naționale, valori naționale, amenințări de securitate, insurgență, criminalitate organizată, securitate umană.*

Introducere

Punerea în context a situației prezente din Afganistan, o perioadă de tranziție către o asumare deplină a securității țării, este deosebit de dificilă dacă luăm în considerare situația actuală de securitate, dinamica accelerată la nivel regional a evenimentelor ce au legătură cu extinderea influenței actorilor non-statali și răspunsul inadecvat al comunității internaționale la amenințările manifeste în Africa de Nord, Orientul Mijlociu și bazinul Mării Negre.

Afganistanul ocupă un loc special în aria preocupărilor strategilor ce urmăresc anticiparea evenimentelor și acțiunilor ce pot influența nivelul de securitate al acestei țări după retragerea trupelor ISAF și preluarea sarcinilor de asistență și sprijin de către o nouă misiune – *Resolute Support Mission*. Aceste aspecte sunt complicate și țin mai mult de volatilitatea politică internă ce se manifestă după cele două tururi de scrutin prezidențial, care nu a clarificat succesorul președintelui în funcție. Mai mult decât atât, refuzul președintelui Karzai de a semna Acordul Bilateral de Securitate (*Bilateral Security Agreement* – BSA) cu SUA, urmat firesc de semnarea Statutului Acordului asupra Forțelor (*Status of Forces Agreement* – SOFA) cu NATO, deși cei doi candidați la Președinție au afirmat

***Colonel dr. Stan ANTON, lector universitar, este directorul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București. E-mail: anton.stan@unap.ro**

că vor semna cele două documente, lasă loc de interpretări și speculații, pe de o parte, legate de capacitatea statului afgan de a governa eficient la orizontul anului 2015, iar, pe de altă parte, de a asigura o securitate internă viabilă pentru toți cetățenii afgani, indiferent de grupul etnic din care fac parte. Nu trebuie omis din această ecuație și sprijinul financiar internațional, care se prezumă a scădea în volum în decursul anului 2015, acest aspect având efecte directe asupra securității, economiei și finanțelor afgane.

1. Contextul geopolitic și de securitate a RI Afganistan

De-a lungul istoriei, din cauza poziției geopolitice și geostrategice, Afganistan a trebuit să facă față unor conflicte extinse, concurenței cu țări puternice și interferențelor cu țările vecine. Din punct de vedere istoric, Afganistanul a fost invadat de mai multe ori în comparație cu alte țări și a fost subiectul interferențelor politice și sociale ale unor actori externi majori. În plus, din cauza poziției geopolitice și geostrategice specifice, unele state, în special cele vecine, au acordat o importanță aparte acestei țări în strategiile lor majore. Unele dintre aceste țări consideră influențele lor active în Afganistan parte a interesului național și doresc continuarea confruntării în diferite zone geografice ale acestei țări. Totuși nu trebuie uitat că această țară de la răscrucea marilor rute comerciale asiatice este văzută ca Cimitir al Imperiilor, motivele dobândirii unui asemenea supranume dar și renume fiind regăsite tocmai în dificultatea, dacă nu imposibilitatea, acelor puteri ce au încercat să influențeze de-a lungul istoriei viața și civilizația acestei națiuni, de a-și realiza scopurile politice și strategice.

Incidentul din 11 septembrie 2001 a fost motivul care a stat la baza deciziei comunității internaționale de a interveni în Afganistan, de a distruge bazele Al-Qaida și fenomenul terorismului și de a reconstrui această țară. Însă, războiul și interferențele altor puteri, de natură politică, economică și chiar militară, sunt încă în curs de desfășurare în Afganistan. Rezultatele acestor interferențe,

cu prezența forțelor de securitate ale comunității internaționale, cele trei decenii de război, ce au generat pierderi masive de vieți omenești și distrugerea infrastructurii, au împiedicat proiectele de dezvoltare și amenință integritatea teritorială a Afganistanului, în special în zonele de est, sud și sud-est¹.

În actualul context istoric, semnarea acordului de parteneriat strategic pe termen lung cu Statele Unite ale Americii² este una dintre cele mai importante realizări din ultimii zece ani a guvernului Republicii Islamice Afganistan. În plus, acest cadru de cooperare nu oferă doar fundamentul unei bune relații, ci și posibilitatea de a dezvolta relații strategice pe termen lung între cele două state semnate. Acordul a contribuit la creșterea încrederii în ceea ce privește marea masă a populației afgane și, de asemenea, oferă un mesaj clar pentru țările vecine că, de acum, Afganistanul are o relație strategică cu Statele Unite ale Americii. Se apreciază că Acordul nu este în interesul anumitor actori regionali, cum ar fi Pakistan sau Iran, scopul lor principal fiind să împiedice procesul de negociere al acordurilor de securitate între Afganistan și Statele Unite ale Americii, valabile după 2014. Se confirmă astfel că teoria adâncimii strategice sau prevenirea încercuirii strategice nu constituie elemente noi în viziunile politice ale țărilor vecine, care doresc să își continue eforturile în acest sens.

În ultima decadă, Guvernul Republicii Islamice Afganistan a depus eforturi în asigurarea unui cadru optim de exercitare a suveranității naționale, inclusiv prin crearea unui sistem de parteneriate și acorduri în plan regional, sau chiar mai larg, apreciindu-se că dezvoltarea unor relații de prietenie și bună vecinătate cu țările vecine contribuie la stabilitatea regională³.

1 Pentru detalii, a se vedea United Nations Development Programme, „Afghanistan. Millennium Development Goals: Progress at a Glance”, <http://www.undp.org.af/MDGs/AfghanMDGs-ProgressataGlance.pdf>, accesat la 12 iulie 2014.

2 *Enduring Strategic Partnership Agreement between the United States of America and the Islamic Republic of Afghanistan*, May, 2nd, 2012, <http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/2012.06.01u.s.-afghanistanspasigned-text.pdf>, accesat la 12 iulie 2014.

3 A se vedea portofoliul de acorduri strategice ale RI Af-

Însă complexitatea situațiilor politice, economice și militare din această regiune, care sunt rezultatul unor factori diverși (diferențe geopolitice și ideologice, structuri politice și economice puțin probabil să supraviețuiască, extremismul și fluxul curent de activități economice, militare, de cooperare din regiune), a constituit o provocare ancorată în nivelul de încredere în plan regional și a așezat, nu de puține ori, interesele statelor și ale puterilor regionale, în conflict. Prin urmare, treptat, mediul regional de încredere (buna vecinătate) a fost schimbat de politici contrastante⁴.

Așadar, într-un astfel de context și prin comparație cu statele vecine, nivelul puterii naționale a Afganistanului este unul scăzut, mai ales în ceea ce privește capacitatea de a-și promova interesele naționale. Aceste caracteristici creează condițiile pentru ca unele dintre țările vecine și puterile regionale să își manifeste influența prin acțiuni de intelligence pentru sprijinirea terorismului și extremismului, cu scopul de a afecta viața culturală, politică, economică (comerț și tranzit) și securitatea guvernului Republicii Islamice Afganistan, chiar și astfel de situații oferind posibilitatea de intervenție militară externă.

În plus, Afganistanul se confruntă cu diverse provocări și amenințări, precum terorismul, grupările insurgente și extremiste, syndicate ale crimei organizate, precum și alte elemente care țin de caracteristicile statelor eșuate, care pot crea instabilitate regională și reprezintă o gravă amenințare la adresa securității naționale și a intereselor naționale afgane. Intensificarea activității Al-Qaida și a talibanilor începând cu anul 2004 a făcut necesară creșterea nivelului de atenție pe care guvernul afgan și comunitatea internațională îl acordă securității.

Evaluările privind evoluția mediului de securitate prevăd o creștere a activității împotriva

guvernului pe parcursul acestui an⁵, mai ales având în vedere menținerea surselor de sprijin financiar și a adăposturilor pentru Al-Qaida și talibani în afara granițelor Afganistanului. Forțele și activitățile antiguvernamentale au crescut în termeni de cantitate și sofisticare, iar aria geografică a activităților lor s-a schimbat de asemenea. Totuși, datorită prezenței forțelor Coaliției, încheierii de acorduri internaționale și dezvoltării de parteneriate strategice, un atac militar convențional în Afganistan este amenințarea cel mai puțin probabilă.

Insurgența rămâne principala amenințare de securitate în acest stat și este de așteptat să rămână de actualitate în viitorul apropiat. Talibanii și alte elemente extremiste s-au infiltrat în multe zone ale țării. Insurgenții evită, în general, confruntările directe cu forțele coaliției și cele ale forțelor de securitate afgane, apelând deseori la dispozitive explozive improvizate (IED), întrebuintarea minelor și tacticilor de gherilă (de exemplu, răpiri, asasinat, ambuscade, crime în serie ce vizează personalități politice și guvernamentale, raiduri) împotriva unor ținte insuficient apărate și vulnerabile sau pe atacuri sinucigașe. Activitățile teroriste sunt organizate, de regulă, în zone rezidențiale, lupta împotriva acestora cauzând victime și nemulțumirea populației civile față de guvern, iar insurgenții reușind să mențină un nivel apreciabil de control asupra populației locale prin intimidare și constrângere⁶.

Se apreciază că există două surse de amenințări insurgente: *indigene* (din comunitatea locală) sau *agenți infiltrați* (din taberele externe, în special, de-a lungul zonelor de frontieră cu Pakistanul). Pentru a preveni accesul acestora din urmă în Afganistan, este nevoie de forțe de poliție bine echipate și loiale în zonele de frontieră și, de asemenea, este necesară o bună coordonare

ganistan la <http://president.gov.af/en/documents/category/strategic-agreements>, accesat la 13 iulie 2014.

⁴ Pentru detalii, a se vedea Kenneth KATZMAN, *Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security and US Policy*, Congressional Research Service Report, May 29, 2014, <http://fas.org/sgp/crs/row/RL30588.pdf>, accesat la 29 iulie 2014.

⁵ ***, *Afghanistan's Insurgency after the Transition*, Asia Report No. 256, 12, May 2014, International Crisis Group, <http://www.crisisgroup.org/en/regions/asia/south-asia/afghanistan/256-afghanistan-s-insurgency-after-the-transition.aspx>, accesat la 13 iulie 2014.

⁶ Gilles DORRONSORO, *The Taliban's Winning Strategy in Afghanistan*, Carnegie Endowment for International Peace, 2009, http://carnegieendowment.org/files/taliban_winning_strategy.pdf, accesat la 10 iulie 2014.

pentru a sprijini poliția de frontieră în condițiile speciale ale unor frontiere poroase și teren greu accesibil. Ușurința în traficul de arme, droguri și oameni în Afganistan ilustrează caracterul poros al frontierelor sale. Consecințele insurgenței continue constau în reducerea autorității guvernului central, perturbarea reconstrucției și dezvoltării, pierderea încrederii populației în instituțiile democratice, fractura unității naționale și o stare general instabilă, de insecuritate.

În perspectiva anului 2015, instabilitatea cauzată de talibanii locali, liderii militanților, organizațiile criminale și grupările armate ilegale, potențate probabil și de o inacceptare a rezultatelor alegerilor prezidențiale, poate conduce la o stare de anarhie. Practicile insurgente și agresive asupra populației locale, luptele între grupuri rivale sau triburi, ciocnirile între autoritățile guvernamentale și grupările antiguvernamentale, precum și activitățile infracționale pot epuiza resursele guvernului și distrage atenția de la eforturile de a asigura stabilitatea și securitatea internă și de a reconstrui țara.

Accesul militanților la arme, muniții, explozivi, muniții neexplodate și mine, fie prin trafic de armament, furt sau din cauza securizării necorespunzătoare a stocurilor, permite forțelor antiguvernamentale să facă ravagii la nivelul societății. Deținerea și utilizarea lor amenință aplicarea legilor și ordinea publică, permit continuarea cultivării macului și a traficului de narcotice și subminează eforturile de contrainsurgență, în special prin utilizarea de dispozitive explozive improvizate.

Talibanii și „lorzii drogurilor”, care continuă să cultive, producă și să facă trafic cu droguri, rămân cea mai insidioasă amenințare, ce poate degenera în pericolul de a transforma Afganistanul într-un stat al drogurilor. Piața de narcotice oferă finanțare enormă pentru organizațiile insurgente și criminale⁷. Deși, în principal, macul este cultivat în provinciile de sud – Helmand și Kandahar

7 Islamic Republic of Afghanistan, Afghanistan National Development Strategy. 1387-1391 (2008-2013). A Strategy for Security, Governance, Economic Growth and Poverty Reduction, p. 145, http://www.undp.org.af/publications/KeyDocuments/ANDS_Full_Eng.pdf, accesat la 12 iulie 2014.

–, culturile de mac se pot muta rapid și în alte provincii. Astfel, traficul de narcotice va rămâne probabil o amenințare majoră pe termen lung, necesitând vigilență constantă. Talibanii, Al-Qaida, lorzii războiului și acțiunile criminale sunt finanțate cu sute de milioane de dolari pe an, care vin din afacerile cu opiu/heroină și canabis. O altă sursă la fel de importantă este reprezentată și de finanțările sau donațiile „bunilor musulmani”, considerându-se aceasta o datorie atât morală cât și religioasă de a furniza ajutor financiar cu scopul sprijinului mujahedinilor și Jihadului⁸.

Talibanii infiltrați din Pakistan reprezintă o provocare deosebit de nocivă pentru strategia de contrainsurgență din Afganistan, deși se constată din partea Pakistanului o tendință de cooperare cu această țară în ceea ce privește neutralizarea taberelor de pregătire și a infrastructurii aferente a militanților din zona muntoasă de graniță, aspect confirmat de ofensiva din vara acestui an în zona Waziristanului de Nord de către forțele armate pakistaneze⁹.

Deși nu sunt amenințări directe, existența și manifestarea unor factori specifici pot contribui la instabilitatea națională și regională, între altele, politica tacită de susținere a activităților milițiilor Al-Qaida și talibanilor în zonele de frontieră de către unele state vecine și alte organizații extremiste sau luptele politice dintre actorii interni și externi, care subminează eficiența instituțiilor

8 A se vedea interviul cu Șeful Comisiei Financiare a Emiratului Islamic la URL: <http://shahamat-english.com/index.php/interviwe/45804-an-interview-with-the-head-of-%E2%80%98financial-commission%E2%80%99-of-the-islamic-emirate>, accesat la 12 aprilie 2014.

9 Vezi JIBRAN și AHMAD, “Pakistan army begins ground offensive in North Waziristan capital”, URL: <http://www.reuters.com/article/2014/06/30/us-pakistan-military-offensive-idUSKBN0F50RI20140630>, accesat la 30 iulie 2014, și Reza JAN, “What You Need to Know About Pakistan’s North Waziristan Operation”, <http://www.criticalthreats.org/pakistan/jan-what-you-need-to-know-north-waziristan-operation-june-19-2014>, accesat la 19 iulie 2014; “Pakistani Military Operation in North Waziristan: Knowing the Battlefield”, <http://www.criticalthreats.org/jan/pakistan-knowing-the-battlefield-military-operation-in-north-waziristan>, accesat la 30 iulie 2014; “Gauging the Success of Pakistan’s North Waziristan Operation”, <http://www.criticalthreats.org/pakistan/jan-gauging-success-nwa-operation-july-25-2014>, accesat la 28 iulie 2014

democratice și capacitatea guvernului de a menține stabilitatea, se asociază cu poziția geopolitică și geostrategică a Afganistanului. Interferența statelor vecine, concretizată în diferite tipuri de acțiuni, precum atacurile cu rachete și artilerie, are ca efect destabilizarea unor regiuni geografice, contribuind, în mod indirect, și la înflorirea tranzitului ilegal și criminalității transfrontaliere. Asemenea acțiuni pot induce nemulțumire și neliniște în rândul populației, subminează unitatea națională și eforturile de consolidare a unei identități naționale afgane, recunoscută ca atare de către toate grupurile etnice constitutive ale națiunii afgane.

Progresele insuficiente în planul reformei sectorului de securitate, dezvoltarea lentă a capacității de acțiune a forțelor de securitate și a capabilităților necesare unei lupte eficace împotriva amenințărilor, capabile să răspundă provocărilor de securitate și menținerea stabilității, pot influența negativ eforturile guvernului în ceea ce privește reconstrucția, creșterea economică și dezvoltarea pe termen lung a țării.

2. Contextul regional al securității RI Afganistan

În prezent, analiștii apreciază că Afganistanul nu se confruntă cu nicio amenințare legată de un atac militar din partea unui alt stat. Însă, Afganistanul este plasat într-o regiune unde securitatea este afectată de numeroși factori externi, interconectați, precum terorismul internațional, extremismul și grupările de crimă organizată. În acest sens, apreciem că principalele provocări pot fi considerate următoarele:

a) *Grupările armate de opoziție, atât interne, cât și externe, cum ar fi Al-Qaida, Taliban/Quetta Shura Taliban (QST), Haqanni Network, Hikmatyar Faction – Hizb-e Islami Gulbuddin (HIG), Mișcarea talibană pakistaneză (Tehrik-i-Taliban Pakistan – TTP)*¹⁰, alte

¹⁰ A se vedea „Country Information and Guidance Report: Security, Aghanistan”, August 2014, Home Office, UK, pp. 15-18, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/343042/AFGHANISTAN_-_CIG_-_SECURITY_2014_v_1.0.pdf, accesat la 10 august 2014.

organizații teroriste din regiune cum ar fi Mișcarea Islamică din Uzbekistan sau conducătorii locali, așa numiții „lorzi ai războiului”;

b) *Ideologia fundamentalistă externă având ca vehicul de propagare școlile religioase ce promovează și cultivă o ideologie a violenței;*

c) *Finanțarea externă a insurgenței și terorismului;*

d) *Interese economice externe.* Marii actori economici ai lumii pot contribui la starea de stabilitate sau de lipsă a securității prin interesele pe care le promovează, acestea putând fi în contradicție cu interesele naționale afgane, prin dominația economică în exploatarea resurselor minerale, statul afgan nebeneficiind în mod plinar de bogățiile naturale proprii;

e) *Grupările de criminalitate organizată.* Grupările regionale de criminalitate organizată utilizează Afganistanul în special pentru trafic de narcotice, arme, pietre prețioase și ființe umane. Acest tip de activități constituie o amenințare gravă la adresa securității naționale, contribuind la creșterea posibilităților de manifestare a corupției și violenței. Controlul insuficient al granițelor și lipsa unor forțe de securitate în anumite zone ale țării contribuie la crearea oportunităților pentru operațiile grupărilor de crimă organizată de a desfășura activități ilicite.

Interesele strategice externe și influența acestora în Afganistan. Situația din Afganistan este fără îndoială sub lupa puterilor din regiune și din afara acesteia. Interesele acestora sunt extrem de diverse, mergând de la susținerea insurgenței până la stabilizarea țării și prevenirea situației în care această țară ar deveni o bază pentru teroriștii transnaționali. De asemenea, se poate identifica ambivalență și tensiune în regiune în ceea ce privește prezența pe termen lung a forțelor militare ale NATO și SUA în Afganistan, pe de o parte, și dorința de a beneficia din punct de vedere economic de stabilitatea din Afganistan, de cealaltă.

Pakistan. Nu se consideră că Pakistanul reprezintă o amenințare militară la adresa securității Afganistanului, în ciuda dezacordului îndelungat asupra a ceea ce este cunoscut sub numele de Linia Durand. Totuși, interesele strategice și economice ale Pakistanului în ceea ce privește Afganistanul, precum și

preocupările și imperatiivele socio-economice și de securitate (dificultăți în menținerea securității în regiunile de graniță, accesul liber la apa râului Kabul, tensiunile geostrategice îndelungate și rivalitatea nucleară dintre India și Pakistan) vor avea repercusiuni și implicații serioase pentru Afganistan în următorii ani.

Iranul este un stat vecin foarte important și profund interesat de situația din Afganistan. Interesele Iranului în Afganistan au un fundament cultural, lingvistic și religios, dar pleacă și de la rivalitatea geostrategică cu alte puteri regionale și mondiale care se află, în prezent, în Afganistan. Deși varianta unei posibile amenințări din partea acestuia este puțin probabilă, Iranul furnizează sprijin material și non-material unor grupări de opoziție din Afganistan.

Turkmenistan, Uzbekistan și Tadjikistan sunt state cu care Afganistanul are legături economice și sociale puternice și care se confruntă cu provocări economice similare. În plus, există și interese și preocupări de securitate comune.

Interesele *Chinei* în Afganistan se concentrează asupra dezvoltării economice a țării, asigurării accesului companiilor chineze la resursele minerale, sprijinind guvernul afgan în menținerea unei stabilități interne care să permită exploatarea resurselor minerale și dezvoltarea relațiilor economice reciproce în condiții de stabilitate; din punct de vedere politic, Tratatul de prietenie, bună vecinătate și cooperare dintre RI Afganistan și RP Chineză¹¹ reprezintă cheia de boltă a acestei cooperări.

Relația dintre Afganistan și *India* s-a îmbunătățit după căderea regimului taliban, aceasta din urmă crescându-și investițiile¹² și implicarea în Afganistan, dar oferind și oportunități privind instruirea, echiparea și îmbunătățirea capacităților Forțelor de Securitate Națională Afgane

11 Treaty of Good Neighbourly Friendship and Cooperation between the IR of Afghanistan and the People's Republic of China, 19 June 2006, <http://mfa.gov.af/Content/files/Afghanistan-China%20Friendship%20accord.pdf>, accesat la 12 iulie 2014.

12 În ultima decadă, India a totalizat investiții de peste 2 mld. USD, direcționate în special către infrastructura rutieră, spitale, școli și electrificarea zonelor rurale, conform Economist Intelligence Unit, Country Report 3rd Quarter 2014, London, UK, p.10, <http://country.eiu.com/afghanistan>, accesat la 10 septembrie 2014..

(Afghan National Security Forces – ANSF), aspecte evidente ce decurg din prevederile Parteneriatului Strategic încheiat între cele două țări în anul 2011¹³. India, prin poziționarea sa în relația cu RI Afganistan urmărește, pe de o parte, să își extindă influența economică pe plan regional, iar, pe de altă parte, dorește să își asigure prin culoarul afgan un acces facil la resursele energetice din Asia Centrală. Nu trebuie omis în acest raționament nici calculul strategic raportat la Pakistan. Un Afganistan independent, suveran, stabil, cu un nivel de securitate acceptabil și în afara influenței factorilor de putere sau influență pakistanezi, reprezintă pentru India un sprijin în conflictul geopolitic cu Pakistan, lipsindu-l pe acesta din urmă de adâncimea strategică, spațiu geografic necesar în angajarea cu succes a inamicului său perpetuu.

Rusia are, de asemenea, interese majore în Afganistan, cel mai relevant dintre acestea fiind constituit de împiedicarea răspândirii ideologiei fundamentaliste în rândul populației rusești musulmane din Caucaz și Asia Centrală. Rusia are și interese de natură economică în Afganistan, fiind, în același timp, preocupată și de permanența prezență a forțelor NATO în flancul său sudic. Totuși, per ansamblu, interesul Moscovei este acela ca Afganistanul să nu alunece și mai mult pe panta violenței, devenind astfel un „paradis sigur” pentru grupările separatiste și armate din Asia Centrală. Totodată, interesul comun de securitate imediat al Rusiei și Afganistanului include și amenințările induse de traficul de droguri.

3. Contextul intern al securității RI Afganistan

Afganistanul are nevoie de stabilitate și securitate pentru a putea dezvolta statul de drept după cum este statuat în Constituția RI Afganistan, însă acest obiectiv este amenințat de nivelul securității interne a acestuia, care este afectată de mai mulți factori interconectați. Deși terorismul

13 Agreement on Strategic Partnership between the Islamic Republic of Afghanistan and Republic of India, 4 October 2011, <http://mfa.gov.af/Content/files/Agreement%20on%20Strategic%20Partnership%20Between%20The%20Islamic%20Republic%20of%20Afghanistan%20and%20Republic%20of%20India.pdf>, accesat la 15 iulie 2014.

și opoziția armată constituie factorii primari, sărăcia, starea precară de sănătate a populației și accesul redus la servicii medicale¹⁴, traficul de narcotice, crima organizată, proasta guvernare sunt, de asemenea, factori importanți¹⁵.

Interesele naționale ale Afganistanului reflectă convingerile, prioritățile și valorile cetățenilor afgani, punând preț pe prosperitatea oamenilor, integritatea teritorială, statul de drept și stabilitatea guvernului. Interesele naționale sunt influențate de mediul de securitate intern și extern, ceea ce impune o permanentă reevaluare și ajustare, dat fiind că aceste situații au tendința de a se schimba. Pentru a-și asigura securitatea, RI Afganistan are o abordare strategică în urmărirea intereselor naționale ce include securitatea națională, a cetățenilor afgani, a aliaților și partenerilor Afganistanului, crearea condițiilor unei economii puternice, inovatoare și în creștere în cadrul unui sistem economic internațional deschis care promovează prosperitatea, respectarea valorilor naționale și universale la nivel național și dincolo de granițele naționale, și, nu în ultimul rând, stabilitate regională și ordine internațională. În ceea ce privește interesul național legat de stabilitatea regională și ordinea internațională, Afganistan își propune stabilirea, extinderea și cultivarea unor bune relații internaționale, bazate pe respect reciproc, pe principiul neamestecului în treburile interne ale altor țări, precum și pe imaginea Afganistanului ca membru pozitiv și productiv al ONU. Afganistanul susține o ordine internațională care promovează pacea și securitatea printr-o cooperare mai puternică pentru a răspunde actualelor provocări globale¹⁶. De asemenea, se apreciază că accelerarea democratizării societății va crea condițiile necesare de progres și dezvoltare economică și socială.

14 Pentru mai multe detalii, a se consulta World Health Organization, „Afghanistan Health Profile 2012”, <http://www.who.int/gho/countries/afg.pdf>, accesat la 15 iulie 2014, precum și World Health Organization, Country Cooperation Strategic Agenda (2009 -2013), http://www.who.int/countryfocus/cooperation_strategy/ccsbrief_afg_en.pdf, accesat la 15 iulie 2014.

15 Islamic Republic of Afghanistan, Afghanistan National Development Strategy. 1387-1391 (2008-2013). A Strategy for Security, Governance, Economic Growth and Poverty Reduction, pp. 53-55, http://www.undp.org.af/publications/KeyDocuments/ANDS_Full_Eng.pdf, accesat la 12 iulie 2014.

16 *Ibidem*, pp. 59-60.

Inadvertențele din sistemul social și capacitatea redusă de răspuns, inclusiv la producerea unor dezastre naturale continuă să lase Afganistanul vulnerabil în fața amenințărilor interne și externe. Oportunitățile insuficiente pentru educația formală și rata înaltă de analfabetism reprezintă premise de amenințare internă continuă la adresa securității Afganistanului¹⁷. De asemenea, în cazul în care economia stagnează și se menține rata ridicată a șomajului, oamenii vor rămâne vulnerabili în fața elementelor extremiste care pretind că oferă o alternativă mai bună. Instituirea efectivă a statului de drept depinde de capacitatea de a descuraja și reduce corupția, precum și de capacitatea de a detecta, urmări și sancționa corupția¹⁸. Existența corupției în organizațiile guvernamentale (mită, abuz de putere, angajări bazate pe apartenența etnică sau tribală, nepotism etc.) diminuează sprijinul popular pentru guvern. Mai mult decât atât, corupția și partizanatul etnic diminuează efortul de contrainsurgență al guvernului și alterează mediul de afaceri și economia per ansamblu.

O altă amenințare care afectează, în general, Afganistanul și întreaga regiune este prevalența culturilor extremiste în țările vecine, legate, direct sau indirect, de activitățile teroriste din Afganistan.¹⁹

Este estimat că, în următorii ani, cea mai mare amenințare de securitate națională la adresa Afganistanului vine din interior și este reprezentată de prezența unei insurgențe nemiloase, fără respect față de viața sau proprietatea oamenilor. În ceea ce privește amenințările interne, acestea includ o paletă largă de fenomene, acțiuni, procese și organizații²⁰ care, conjugate, pot crea

17 Islamic Republic of Afghanistan, Afghanistan National Development Strategy. 1387-1391 (2008-2013). A Strategy for Security, Governance, Economic Growth and Poverty Reduction, pp. 113-119, http://www.undp.org.af/publications/KeyDocuments/ANDS_Full_Eng.pdf, accesat la 12 iulie 2014.

18 *Ibidem*, p. 146.

19 A se vedea capitolul *Assessment of the Internal Security Threat* din *Afghan National Police Strategy*, disponibil on-line la <http://moi.gov.af/en/page/5076>, accesat la 15 iulie 2014.

20 Kenneth KATZMAN, *Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy*, Congressional Research Service, July 11, 2014, pp. 10-18, <http://fas.org/sgp/crs/row/RL30588.pdf>, accesat la 11 iulie 2014.

condițiile de manifestare conflictuală specifică unui război civil.

În cadrul acestora se remarcă *Grupările Armate de Opoziție*, care urmăresc îndepărtarea trupelor străine de pe teritoriul afgan, slăbirea și chiar înlăturarea Guvernului RI Afganistan și stabilirea unui stat islamic fundamentalist în Afganistan (este cunoscut faptul că talibanii, în relația cu guvernul legitim al republicii, se afirmă ca reprezentanți ai Emiratului Islamic Afgan). *Consiliile talibane (Shura)*, constituie forme de organizare a conducerii talibanilor (cuprind câteva centre de comandă – Quetta, Rahbari, Peshawar, Miran Shah), care împărtășesc aceleași obiective²¹. Acestea sunt centrate pe lupta împotriva trupelor occidentale, limitarea sprijinului populației civile locale acordat forțelor multinaționale prin intimidări și violențe la adresa celor pe care îi suspectează că lucrează cu forțele internaționale sau cu guvernul, funcționarii publici, personalul auxiliar al forțelor internaționale, trupele internaționale, școlile etc.. Nu trebuie subestimat nici *sprijinul oferit de alte grupări teroriste și extremiste* din regiune, care au obiective comune cu grupările armate de opoziție din Afganistan. Astfel, *posibilitatea unei creșteri pe termen scurt a opoziției armate*, ca reacție la creșterea numărului forțelor guvernului afgan și din perspectiva retragerii forțelor alianței internaționale nu poate fi exclusă la orizontul și dincolo de anul 2015. Al-Qaida ca organizație ce întrupează *opoziția ideologică* constituie o amenințare nu numai pentru Afganistan, dar și în plan regional²², deoarece sprijină și protejează

21 Guido STEINBERG, Christian WAGNER, Nils WÖRMER, „Pakistan against the Taliban”, German Institute for International and Security Affairs, SWP Comments 8, March 2010 p. 4; se apreciază că cel mai important este Quetta Shura Taliban ce reprezintă un grup de lideri ai insurgenței talibane cu baza în orașul Quetta, în sudul Pakistanului, provincial Baluchistan, iar liderul acestui grup este Mullah Mohammed Omar; Shura Peshawar este grupul coordonator al talibanilor pakistanezi; Miran Shah acționează în Waziristanul de Nord, iar Rahbari Shura controlează acțiunile în Gerdi Jangal. Pentru detalii suplimentare, a se consulta și <http://www.afghanwarnews.info/insurgency/quettashurataliban.htm>, accesată la 30 iulie 2014.

22 A se vedea anunțul recent referitor la extinderea acțiunilor

luptătorii talibani și alte grupări armate de opoziție, încurajează în mod activ și beneficiază de pe urma traficului cu droguri, ideologia sa încurajează generarea de luptători locali și revoltele împotriva guvernului.

Violența, propaganda și intimidarea efectuate de grupările armate de opoziție subminează și blochează evoluția către pace și progres la nivelul întregii societăți afgane. Acest lucru produce frustrări și teamă la nivelul cetățeanului și reduce șansele de a avea o viață normală, determinând ca anumite segmente din populația locală să fie tentate să se alătore talibanilor, în special, de a se angaja în lupta acestora împotriva forțelor alianței, contribuind la manifestarea așa numitei *opoziții locale fundamentată pe nemulțumirea populației*.

Crima organizată. Există legături între talibani și crima organizată; aceasta se bazează mult pe contrabanda cu narcotice pentru a-și finanța operațiunile, prin care se creează și mai multă instabilitate în țară²³. În plus, războiul îndelungat a dus la nașterea unei economii subterane, ceea ce slăbește și mai mult capacitatea statului de a reglementa activitățile economice și de a-și extinde baza de impozitare. În acest sens, există estimări care subliniază că administrația coruptă, în special în sudul țării, este implicată direct în traficul de droguri și ar câștiga din acest tip de activitate mai mult chiar decât insurgenții.²⁴

Efectele psihologice ale activităților infracționale asupra societății. Activitățile ilegale (răpirea, spre exemplu) produc teamă în rândul populației și neîncredere în capacitatea statului de a-și proteja cetățenii, afectează în mod negativ dezvoltarea economică și reduc disponibilitatea de a investi în activități economice legale. De asemenea, astfel de acte pot reduce disponibilitatea organizațiilor internaționale de a investi în Afganistan sau pot crea o ruptură socială (în sens

nilor sale dincolo de granițele Afganistanului, pe subcontinentul indian și de înființare în India a unei celule armate Al Qaida.

23 Gretchen PETERS, *How Opium Profits the Taliban*, United States Institute of Peace, 2009, pp. 4-6.

24 David MANSFIELD, *A Report for the Afghan Drugs*, Inter Departmental Unit of the UK Government, July 2008, p. 41.

etic), ce poate fi utilizată de grupările armate de opoziție pentru a portretiza instituțiile de stat ca fiind incompetente și ineficiente sau de a plasa în poziții de conflictualitate grupurile etnice constitutive ale națiunii afgane. Funcționarea deficitară a instituțiilor publice indică în mod evident existența unor *vulnerabilități instituționale*, a unui vid legal și normativ în cadrul unor domenii distincte ale societății, care subminează încrederea populației în instituțiile statului și de care beneficiază grupările de criminalitate organizată.

În zonele cu prezență redusă sau ineficientă a ANSF se creează condiții de exercitare a libertății de acțiune de către grupările armate ilegale, iar controlul ineficient la graniță permite dezvoltarea activităților de contrabandă și altor activități ilicite transfrontaliere.

Corupția din administrație grevează atât buna guvernare, cât și respectarea drepturilor fundamentale ale omului, favorizează obținerea de venituri ilicite și menținerea în poziții sau funcții care permite accesul la resurse și la instrumente de putere și decizie administrativă ce sunt folosite în interes personal sau de grup.

În ceea ce privește, *prosperitatea și dezvoltarea economică*, în cadrul documentelor programatice ale guvernului afgan sunt menționate ca necesare unele acțiuni, cum ar fi²⁵:

a) concentrarea pe dezvoltarea economică națională și prevenirea risipei bugetare la toate nivelurile administrative;

b) dezvoltarea puterii cetățenilor în ceea ce privește dezvoltarea socială, astfel încât să poată aborda prosperitatea națională și apăra valorile naționale;

c) reconstrucția, dezvoltarea și activarea agențiilor politice, economice, de securitate, sociale și administrative pentru exercitarea unei bune guvernări astfel încât statul să fie eficient în administrarea treburilor țării;

d) furnizarea de sprijin pentru crearea unui mediu propice pentru investiții și consolidarea cuprinzătoare a comerțului exterior;

e) continuarea dezvoltării capacităților guvernului de a răspunde la dezastrele naturale și în situații de urgență;

f) managementul, menținerea și utilizarea corecte și eficiente a resurselor naturale.

În ceea ce privește menținerea și promovarea unor valori naționale, bazate pe identitatea și tradițiile specifice diferitelor grupuri etnice, se urmăresc următoarele:

a) punerea în aplicare a unei strategii globale de combatere a corupției, care nu poate fi decât rezultatul transparenței totale a structurilor guvernamentale ale Republicii Islamice Afganistan, la toate nivelurile;

b) protejarea resurselor naturale și menținerea unui mediu de viață propice dezvoltării armonioase a națiunii;

c) menținerea moștenirii culturale și promovarea valorilor naționale, pentru a îmbogăți și sublinia mai pregnant identitatea națională afgană și aspectele de comonalitate ale diferitelor grupuri etnice ce reprezintă națiunea afgană.

Din punct de vedere economic și social, se apreciază că dezvoltarea economică va rămâne preocuparea centrală a autorităților afgane, bazându-se totuși, în continuare, pe ajutorul acordat de comunitatea internațională. Previzunile economice și financiare ale organismelor internaționale pentru anii 2015-2018 sunt optimiste, deși unele analize indică o reducere a contribuțiilor financiare internaționale, apreciindu-se că, în cadrul ajutorului extern, accentul va fi pus pe furnizarea de servicii de bază, cum ar fi energia electrică și educația. Creșterea veniturilor fiscale constituie de asemenea o prioritate, având în vedere că în 2013 cheltuielile guvernamentale au reprezentat echivalentul a aproape 20% din PIB și că donatorii internaționali sunt susceptibili de a reduce sprijinul financiar bugetar în anii următori.

4. Amenințări la adresa securității umane

Evoluțiile în planul mediului de securitate, caracteristice istoriei recente a Afganistanului au creat condițiile pentru dezvoltarea și proliferarea unei game extinse de amenințări la adresa

25 Islamic Republic of Afghanistan, Afghanistan National Development Strategy. 1387-1391 (2008-2013). A Strategy for Security, Governance, Economic Growth and Poverty Reduction, http://www.undp.org.af/publications/KeyDocuments/ANDS_Full_Eng.pdf, accesat la 12 iulie 2014.

securității umane. O privire atentă asupra acestora poate releva relația complexă dintre acestea și amenințările de natură internă și externă. Amenințările notabile la adresa securității umane pot fi desprinse din *Strategia de Dezvoltare Națională a Afganistanului. 1387-1391 (2008-2013) – O Strategie pentru Securitate, Guvernare, Creștere Economică și Reducerea Sărăciei*²⁶.

Aplicarea deficitară a legii. Cele trei decenii de confruntări au slăbit capacitatea statului de a impune și aplica legea. Un factor cheie în restabilirea statului de drept este un sistem judiciar puternic și independent. Percepția populației că legea este aplicată în mod inconsistent creează tulburări în cadrul comunităților și reduce sprijinul acestora pentru guvern.

Accesul la resursele naturale. Este posibil să apară dispute asupra unor resurse precum ape, pășuni, păduri, mine și teren agricol, chiar și în condițiile în care drepturile de proprietate sunt clar definite în Constituție. Deși acest aspect nu ridică încă o amenințare semnificativă, este posibil să dea naștere extinderii utilizării forței, fiind necesar ca drepturile de acces și de proprietate să fie gestionate cu atenție, astfel încât să permită dezvoltarea economică și reducerea disputelor și tensiunilor în cadrul comunităților. Accesul inegal la resurse amenință, de asemenea, relațiile tribale și regionale, reduce cooperarea cu guvernul și poate crea condițiile apariției unor grupuri populaționale nemulțumite, care pot fi recrutate de către grupările armate de opoziție.

Sărăcia și foametea. În ciuda dublării PIB-ului în ultimii opt ani, există încă un număr semnificativ de populație care se confruntă cu efectele sărăciei, 36% din populație fiind în incapacitatea de a-și asigura nevoile primare. Sărăcia și foametea amplifică nemulțumirea populației și creează oportunități ca grupările armate de opoziție să dobândească sprijin popular.

Șomajul. Rata șomajului în Afganistan este estimată între 40% și 53%. Și în acest caz, rata mare a populației tinere aflate în șomaj crește posibilitatea ca aceștia să fie recrutați de grupările armate de opoziție, în special de acelea cu acces la sprijin internațional și fonduri din activități

ilegale sau de tip extremist și fundamentalist religios.

Accesul redus la serviciile de bază de sănătate. Similar sărăciei, imposibilitatea de acces la serviciile de bază medicale are potențialul de a crea scurtcircuite în securitatea internă, pe termen scurt, prin nemulțumiri sociale, și, pe termen lung, prin impactul asupra construcției de capacități ale statului. Serviciile de sănătate ale Afganistanului se confruntă cu lipsa personalului calificat și a proviziilor medicale, iar costurile ridicate și distribuția inegală a acestora rezultă în rate mare ale mortalității infantile și în rate mici ale speranței de viață (58 de ani bărbații și 60 de ani femeile)²⁷. De asemenea, infrastructura sanitară inadecvată, lipsa sistemelor de canalizare și faptul că majoritatea afganilor nu au acces la apă constituie un risc semnificativ din perspectiva bolilor care ar putea fi prevenite.

Abuzul de substanțe halucinogene și lipsa protecției sociale. Conflictul, deplasările de populație, în ambele forme (refugiați și strămutați intern), greutățile economice și drogurile disponibile gratuit au contribuit la dezvoltarea abuzului și adicției, care se adaugă la spectrul de amenințări cu care se confruntă populația din Afganistan.

Degradarea mediului înconjurător a fost determinată de ultimii treizeci de ani de război, de mișcările de populație și de neglijența în ceea ce privește mediul. Efectele includ deșertificarea, poluarea zonelor urbane, utilizarea necontrolată a chimicalelor în agricultură, despăduriri, populații reduse ale faunei sălbatice, reducerea capacității de producție a terenurilor agricole, eroziunea și poluarea solului (în urma utilizării minelor și a altor dispozitive militare), poluarea aerului și apei. Degradarea mediului ridică o amenințare gravă de securitate pe termen mediu și lung, mai ales din perspectiva sustenabilității economiei și a mijloacelor de trai ale populației.

Slaba dezvoltare economică. Situația economică a țării contribuie indirect la crearea condițiilor favorabile acțiunilor grupărilor armate

²⁷ World Health Organization, „Afghanistan Health Profile 2012”, <http://www.who.int/gho/countries/afg.pdf>, accesat la 15 iulie 2014.

²⁶ *Idem.*

de opoziție și influențează, concomitent, relația dinamică dintre amenințările interne și externe la adresa securității naționale a Afganistanului. Au existat creșteri în sectorul privat, dar acestea sunt confruntate cu provocările implementării ineficiente ale politicilor economice și sociale, impunerea deficitară a legii, corupția, lipsa accesului la energie, slaba dezvoltare a sectorului financiar bancar etc.

Considerații finale

Cu o istorie în care confruntarea, de cele mai multe ori armată, a fost aproape continuu prezentă, situat într-un spațiu caracterizat, în primul rând, prin suprapunerea diverselor interese ale unor actori regionali sau internaționali, dar și prin caracterul limitat al resurselor, dificil de guvernat, Afganistanul se află, în prezent, în primele faze ale unei noi etape istorice, dar și a unei conflictualități specifice. Este, de asemenea, de așteptat ca procesul de tranziție și stabilizare pe care îl cunoaște acest stat în prezent să fie izvorul unor învățăminte, generator al conștientizării nevoii de a aprofunda la nivel teoretic, dar și practic, metodele de a sprijini statele către autosusținere și autogovernare eficiente.

Cert este faptul că, odată cu retragerea completă a trupelor NATO, asistăm la o schimbare a termenilor în care problema Afganistanului va fi abordată. La un an după uciderea lui bin Laden, Hamid Karzai și Barack Obama semnează un Acord asupra Parteneriatului Strategic de Durată (intrat în vigoare la 4 iulie 2012), prin care se stabilea cadrul în care se vor derula relațiile dintre Kabul și Washington după retragerea completă a trupelor. Practic, operația militară este înlocuită astfel printr-un parteneriat strategic SUA-Afganistan. În ianuarie 2013, liderii celor două state au avut o nouă întâlnire în cadrul căreia s-au reafirmat angajamentele asumate în acordul semnat în 2012, dar în care a fost abordată și viziunea strategică în ceea ce privește securitatea, stabilitatea și prosperitatea Afganistanului.

Totuși, RI Afganistan nu se bucură încă de un nivel acceptabil de securitate și stabilitate, dat fiind că, încă de la invazia sovietică (1979-

1989), Kabulul a alocat resurse mai mult pentru luptă decât pentru dezvoltarea țării. Prin urmare, date fiind multiplele provocări din plan politic, social și economic, Afganistan este încă un stat slab dezvoltat, cu un nivel de securitate și stabilitate care îl clasează pe primele locuri al Indexului Statelor Eșuate (locul 6 în 2012, locul 7 în 2013)²⁸.

La orizontul anului 2015, stabilitatea politică în Afganistan este posibil să rămână slabă, în condițiile desfășurării unei campanii de insurgență, în special de către talibani. Transferul responsabilității pentru securitatea țării către forțele naționale afgane se va încheia, odată cu majoritatea trupelor multinaționale retrase până la sfârșitul acestui an. Incertitudinea generată de retragerea majorității forțelor internaționale în 2014, adăugată la un grad de instabilitate politică ridicat, poate de asemenea indica și o probabilitate de fragmentare a statului și continuarea conflictului. Actuala dispută pe tema fraudei în alegerile prezidențiale din iunie 2014, este încă departe de a se fi încheiat și va întârzia instalarea unui succesor al președintelui Hamid Karzai, ducând la erodarea încrederii, atât pe plan intern, cât și internațional, în capacitatea sistemului politic de a gestiona un transfer de putere conform regulilor democratice.

Nivelul de securitate al acestei țări este încă unul precar, confruntându-se atât cu riscuri și amenințări externe, cât mai ales cu vulnerabilități, dificil de depășit, a căror limitare presupune eforturi susținute, pe termen lung, precum și angajamentul deplin al autorităților naționale. Aceasta cu atât mai mult cu cât, una dintre cele mai grave amenințări la adresa securității acestui stat, care amplifică și alte fenomene ce contribuie la destabilizarea țării, precum și la stagnarea acesteia din perspectivă economică și socială, este legată de un fenomen de natură internă – insurgența. În acest sens, tendința generală este de escaladare a violenței și atacurilor insurgente. Așadar, depășirea acestor provocări grave de securitate este dificil de realizat, mai ales în

28 The Fund for Peace, *Failed States Index 2013*, <http://www.fundforpeace.org/global/?q=fsi>, accesat la 1 iulie 2014.

absența unui sprijin internațional semnificativ și durabil în materie de securitate, precum și în plan economic și politic.

Având în vedere complexitatea factorilor ce trebuie luați în calcul în analiza evoluției conflictului din Afganistan și a nivelului de securitate națională a acestuia, putem afirma cu siguranță că viitorul acestui stat depinde, în primul rând, de rata de succes al angajamentului guvernului de a respecta statul de drept și de a lupta contra corupției și, în al doilea rând, de disponibilitatea și capacitatea comunității internaționale de a-și continua eforturile de a aduce pace și stabilitate, eforturi care, acum, la retragerea prezenței militare ar trebui să nu fie urmate de atitudini apatice, ci de un angajament reînnoit.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, *Country Information and Guidance Report: Security, Aghanistan*, August 2014, Home Office, UK, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/343042/AFGHANISTAN_-_CIG_-_SECURITY_2014_v_1.0.pdf.
2. ***, *Afghanistan National Development Strategy. 1387-1391 (2008-2013). A Strategy for Security, Governance, Economic Growth and Poverty Reduction*, pp. 53-55, http://www.undp.org.af/publications/KeyDocuments/ANDS_Full_Eng.pdf.
3. ***, *Afghanistan's Insurgency after the Transition*, Asia Report No. 256, 12, May 2014, International Crisis Group, <http://www.crisisgroup.org/en/regions/asia/south-asia/afghanistan/256-afghanistan-s-insurgency-after-the-transition.aspx>.
4. ***, *Agreement on Strategic Partnership between the Islamic Republic of Afghanistan and Republic of India*, 4 October 2011, <http://mfa.gov.af/Content/files/Agreement%20on%20Strategic%20Partnership%20Between%20The%20Islamic%20Republic%20of%20Afghanistan%20and%20Republic%20of%20India.pdf>.
5. ***, Critical Threats. Understanding the Challenge. Tracking the Threat, <http://www.criticalthreats.org/>.
6. ***, Economist Intelligence Unit, *Country Report 3rd Quarter 2014*, London, UK, URL: <http://country.eiu.com/afghanistan>.
7. ***, *Enduring Strategic Partnership Agreement between the United States of America and the Islamic Republic of Afghanistan*, May, 2nd, 2012, <http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/2012.06.01u.s.-afghanistanspasignedtext.pdf>.
8. ***, European Commission, Country Strategy Paper, Islamic Republic of Afghanistan, 2007-2013, Brussels
9. ***, *Interviu cu Șeful Comisiei Financiare a Emiratului Islamic*, <http://shahamat-english.com/index.php/interviwe/45804-an-interview-with-the-head-of-%E2%80%99financial-commission%E2%80%99-of-the-islamic-emirate>, accesat la 12 aprilie 2014.
10. ***, Islamic Republic of Afghanistan, *Afghanistan National Development Strategy. 1387-1391 (2008-2013). A Strategy for Security, Governance, Economic Growth and Poverty Reduction*, http://www.undp.org.af/publications/KeyDocuments/ANDS_Full_Eng.pdf.
11. ***, The Fund for Peace, *Failed States Index 2013*, <http://www.fundforpeace.org/global?q=fsi>.
12. ***, *Treaty of Good Neighbourly Friendship and Cooperation between the IR of Afghanistan and the People's Republic of China*, 19 June 2006, <http://mfa.gov.af/Content/files/Afghanistan-China%20Frienship%20accord.pdf>.
13. ***, United Nations Development Programme, „Afghanistan. Millennium Development Goals: Progress at a Glance”, <http://www.undp.org.af/MDGs/AfghanMDGs-ProgressataGlance.pdf>.
14. ***, World Health Organisation, Country cooperation Strategy at a glance, http://www.who.int/countryfocus/cooperation_strategy/ccsbrief_afg_en.pdf.
15. DORRONSORO, Gilles, *The Taliban's Winning Strategy in Afghanistan*, Carnegie Endowment for International Peace, 2009, <http://>

carnegieendowment.org/files/taliban_winning_strategy.pdf.

16. JAN, Reza, *Gauging the Success of Pakistan's North Waziristan Operation*, <http://www.criticalthreats.org/pakistan/jan-gauging-success-nwa-operation-july-25-2014>.

17. JAN, Reza, *Pakistani Military Operation in North Waziristan: Knowing the Battlefield*, <http://www.criticalthreats.org/jan/pakistan-knowing-the-battlefield-military-operation-in-north-waziristan>.

18. JAN, Reza, *What You Need to Know About Pakistan's North Waziristan Operation*, <http://www.criticalthreats.org/pakistan/jan-what-you-need-to-know-north-waziristan-operation-june-19-2014>.

19. JIBRAN, AHMAD, *Pakistan army begins ground offensive in North Waziristan capital*, <http://www.reuters.com/article/2014/06/30/us-pakistan-military-offensive-idUSKBN0F50RI20140630>.

20. KATZMAN, Kenneth, *Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security and US Policy*,

Congressional Reserach Service Report, May 29, 2014, <http://fas.org/sgp/crs/row/RL30588.pdf>.

21. MANSFIELD, David, *A Report for the Afghan Drugs*, Inter Departmental Unit of the UK Government, July 2008.

22. PETERS, Gretchen, *How Opium Profits the Taliban*, United States Institute of Peace, 2009.

23. STEINBERG, Guido; WAGNER, Christian; WÖRMER, Nils, *Pakistan against the Taliban*, German Institute for International and Security Affaires, SWP Comments 8, March 2010, <http://www.afghanwarnews.info/insurgency/quettashurataliban.htm>.

24. Office of the President of Islamic Republic of Afghanistan, <http://president.gov.af/en/documents/category/strategic-agreements>.

25. Pagina oficială a World Health Organization, <http://www.who.int>.

26. Pagina web oficială a Ministerului de Afaceri Interne a Republicii Islamice a Afganistanului, <http://moi.gov.af/en/page/5076>.

27. Pagina web oficială a Reuters, <http://www.reuters.com/>

NOILE PROVOCĂRI TERORISTE ÎN PENINSULA SINAI – PRINCIPALE ORGANIZAȚII JIHADISTE

*Dr. János BESENYŐ **
*Dr. Zoltán PRANTNER***

După revoluția egipteană din 2011, ordinea publică a suferit efectiv un colaps în Peninsula Sinai. Mulții activiști jihadiști condamnați au fost eliberați din închisori. Noi organizații teroriste au fost formate prin cooperarea agenților jihadiști evadați (ex: Ansar al-Jihad din Peninsula Sinai și Al-Qaeda din Peninsula Sinai, Rețeaua Muhammad Jamal sau Ajnad Misr). Aceste grupuri sunt similare prin aceea că sunt într-o relație mai puțin sau mai apropiată cu organizația globală al-Qaeda, că resping autoritatea guvernului Egiptean, pe care acestea îl consideră a fi corupt, prin lupta jihadului de înfăptuire a Statului Islamic și prin aceea că țintele lor sunt în principal personalul forțelor de securitate egiptene și, de asemenea, conductele egipteano-istraeliene de transport al gazului. Mulți dintre locuitori, care trăiesc sub nivelul de subzistență și sub măsuri de natură discriminatoare, sunt receptivi la ideologia extremistă a acestora și sunt pe punctul de a pune bazele propriului lor emirat Islamic, promovat de extremiști. Actualmente, guvernul egiptean vede o soluție în construirea unei legături strânse de cooperare cu țările vecine arabe și africane în lupta împotriva terorismului. Este imperios

pentru Cairo să rezolve această problemă, pentru că un conflict de lungă durată împiedică investițiile străine și inhibă refacerea situației economice critice.

Cuvinte-cheie: terorism, salafiți, jihad, Egipt, Peninsula Sinai, Israel, Ansar al-Jihad, Al-Qaeda.

Introducere

Aproape de granița libaneză, 22 de soldați au decedat în confruntările armate dintre paza militară de frontieră egipteană și contrabandiști, pe data de 19 iulie 2014. Ținta contrabandiștilor era să transporte arme în Peninsula Sinai, unde ordinea publică a suferit efectiv un colaps după Revoluția Egipteană din 2011. Un vacuum de securitate a apărut în regiune după demisia lui Hosni Mubarak, care s-a transformat într-o insurgență organizată. Mulți activiști jihadiști condamnați au fost eliberați din închisori în urma tulburărilor, refugiindu-se apoi în peninsulă. Noi organizații teroriste s-au format prin cooperarea acestora (ex: Ansar al-Jihad din Peninsula Sinai și Al-Qaeda din Peninsula Sinai, Rețeaua Muhammad Jamal sau Ajnad Misr). Aceste grupuri sunt similare

**Locotenent-colonel dr. János BESENYŐ, lector universitar în cadrul Colegiului de Afaceri “Wekerle Sandor”, este șef al Grupului de dezvoltare a doctrinei și concepției, în cadrul Centrului de Instrucție și Doctrină din Forțele Armate Ungare. E-mail: besenyo.janos@gmail.com*

***Dr. Zoltán PRANTNER este asistent universitar la Universitatea din Szeged și cercetător în cadrul Centrului de Instrucție și Doctrină din Forțele Armate Ungare. E-mail: prazo@freemail.hu*

prin aceea că se află într-o relație mai strânsă sau mai îndepărtată cu organizația globală al-Qaeda, resping autoritatea guvernului egiptean, pe care îl consideră a fi corupt, prin lupta jihadului de înfăptuire a Statului Islamic și prin aceea că țintele lor sunt, în principal, personalul forțelor de securitate egiptene și de asemenea conductele egipteano-izraeliene de transport al gazului.

Violențele au crescut semnificativ de la îndepărtarea președintelui Muhammad Morsi de la putere, în iulie 2013. Acest val de violență fără precedent reprezintă o amenințare majoră la adresa Egiptului, pentru că atacurile acestor grupuri teroriste din Peninsula Sinai au devenit un obicei în centrul țării, mai ales în Cairo. În plus, această situație afectează economia țării, astfel că, în conformitate cu unele statistici, rezervele valutare curente au scăzut cu 50%, în pofida ajutoarelor străine din ultimele 42 de luni, rezervele alimentare și de combustibil ale locuitorilor au devenit nesigure și deficitul de gaz natural este în creștere¹. Canalul Suez și interesele Occidentului în zonă ar putea deveni ținte pentru aceste activități. Ca urmare a atacurilor militanților și a eficienței nesemnificative a campaniilor armatei egiptene, relațiile cu Israelul și Statele Unite au devenit încordate. Aceasta înseamnă că activitatea continuă a salafiților-jihadisti poate submina stabilitatea tratatului de pace dintre Egipt și Israel, care este piatra de temelie a politicii țărilor occidentale în Orientul Mijlociu.

1. Ansar al-Jihad din Peninsula Sinai și grupurile Al-Qaeda din Peninsula Sinai

Al-Qaeda din Peninsula Sinai este una dintre grupările salafit-jihadiste, constituită recent. Locația sa exactă este necunoscută, dar se presupune a fi undeva în Peninsula Sinai. Dimensiunea și componența sa fac, de asemenea, subiectul unor controverse, ca și relația cu rețelele interne ale al-Qaeda. Ansar al-Jihad, considerată a fi aripa militară a organizației, și-a

¹ Eric TRAGER, „Sisi's Fearful Egypt”, în *The Washington Institute Improving the Quality of U.S. Middle East Policy*, 11 iunie, 2014, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/sisis-fearful-egypt>.

anunțat constituirea pe data de 20 decembrie 2011. Gruparea s-a angajat să îndeplinească „jurământul” defunctului Osama bin Laden și a promis o luptă fermă împotriva „regimului corupt” și a partizanilor acestuia – evreii, americanii și aliații lor. Aceasta acuză Israelul și Statele Unite pentru suferințele poporului egiptean din timpul răsturnării de la putere al președintelui Hosni Mubarak și a guvernului său, ca și a aliaților acestuia.² Ansar al-Jihad a jurat credință liderului al-Qaeda, Ayman Zawahiri, în ianuarie 2012.³

Organizația este condusă de egipteanul Ramzi Mahmoud al-Mowafi, care a călătorit în anii '90 în Afganistan, Arabia Saudită și Pakistan. El s-a înrolat voluntar în al-Qaeda în timpul călătoriei, remarcându-se și în final devenind medicul personal al lui bin Laden. Mai târziu, a amenajat un laborator pentru explozibili în grotlele Munților Tora Bora, unde a gestionat producția de arme chimice a organizației. De aceea, el a devenit cunoscut drept „Chimistul”. Oficialii egipteni au reușit să îl aresteze și instanța la condamnat la închisoare pe viață. În timpul tulburărilor din 2011, acesta a evadat din închisoarea de maximă securitate pe data de 30 ianuarie și a fost văzut în Peninsula Sinai în luna august a aceluiași an. În conformitate cu raportul serviciului egiptean de intelligence, el a intrat în contact cu teroriști ai Takfir wal-Hijra și Armata Islamului.⁴ Mai mult, potrivit martorilor, între timp, acesta a pregătit în jur de 40 de voluntari cu vârste cuprinse între 15 și 40 ani. În timpul pregătirilor, activiștii au avut paza asigurată de vehicule purtătoare de rachete anti-aeriene și de către 15 oameni înarmați, echipați cu arme automate și binocluri militare.⁵

² Bill ROGGIO, „Ansar al Jihad in the Sinai Peninsula announces formation” în *The Long War Journal*, 22 decembrie, 2011.

³ În declarațiilor lor, organizația teroristă s-a subordonat puterii Zawahiri-ului și s-a angajat să continue lupta până la formarea unui stat preferat de Islam. (Bill ROGGIO, „Ansar al Jihad swears allegiance to al Qaeda's emir” în *The Long War Journal*, 24 ianuarie, 2012.)

⁴ Mohamed Fadel FAHMY, „Osama bin Laden's doctor resurfaces”, *CNN*, 17 august, 2011.

⁵ „Surse locale afirmă că doctorul lui Bin Laden instruește militanți sinaiți, în timp ce oficialii de securitate neagă acest fapt ” în *Al Arabiya News*, 25 august, 2011; David BARNETT, “Former bin Laden doctor reportedly heads al Qaeda in the Sinai Peninsula” în *The Long War Journal*, 17 iulie, 2013.

Organizația teroristă își revendică responsabilitatea doar pentru un singur atac pe teren egiptean. Atacul terorist menționat s-a produs pe data de 29 iulie 2011, când persoane neidentificate au atacat o secție de poliție în el-Arish. Asaltul a fost urmat de un alt atac în timpul nopții și teroriști înarmați au aruncat în aer conducta de gaze din Sinai cu grenade propulsate de rachete.⁶ Acțiunea, care a fost asociată cu mișcarea Armata Istamului, potrivit oficialilor egipteni, a dorit să evidențieze creșterea gradului de conștientizare, în el-Arish, în aceeași zi, referitor la întemeierea unui emirat islamic în Peninsula Sinai.

În urma atacului, Al-Qaeda din Peninsula Sinai a făcut publică proclamarea sa prin intermediul pamfletelor. Ca și Armata Islamului, organizația teroristă a chemat la crearea unui emirat Islamic bazat pe Sharia. De asemenea, s-a cerut abolirea tratatului de pace egipteano-israelian, intervenția forțelor militare egiptene în numele Hamasului în Fâșia Gaza, ca și încetarea politicilor discriminatorii ale guvernului îndreptate împotriva beduinilor autohtoni. Experții subliniază în principal importanța ultimului punct, care sugerează că organizația teroristă a dorit să mărească numărul susținătorilor săi cu populația locală a beduinilor, unde anumite grupuri au fost radicalizate de către activiștii al-Qaeda sau, cel puțin, au devenit simpatizanți ai obiectivelor al-Qaeda.⁷ Atacul îndreptat asupra sediului de poliție a condus la concluzia că prezența al-Qaeda și-a făcut apariția în Peninsula. Aceștia au început să amenajeze locații pentru pregătire și

6 În jur de 100 de mascați înarmați au ajuns la palat cu motociclete și vehicule 4x4 de teren purtând steaguri cu sloganuri islamice, unde au încercat să atace prin surprindere secția de poliție. Apărătorii au făcut o rezistență împotriva acestora cu ajutorul Armatei egiptene și agresorii au fost obligați să se retragă după câteva ore de confruntări. Un polițist, un ofițer militar, trei civili și unul dintre atacatori au decedat. Numărul victimelor a depășit 20. Atacul îndreptat împotriva conductelor scoase din uz nu s-a soldat cu victime. Forțele de Securitate au arestat 15 persoane în ziua următoare, suspecatate că au luat parte la asalt. Două treimi din deținuți sunt palestinieni, ceea ce dovedește legăturile extinse ale rețelei și popularitatea sa în rândul populațiilor, ce trăiesc sub limita acceptabilă de sărăcie. (Amro HASSAN, „EGYPT: Six dead in assault on Sinai police station” în *Los Angeles Times*, 30 iulie, 2011.)

7 Bruce RIEDEL, „Al Qaeda’s New Sinai Front” în *The Daily Beast*, 21 august, 2011.

să preia controlul asupra anumitor orașe, potrivit unor constatări făcute de către americani.⁸ Mai târziu, Ansar al-Jihad a cauzat prejudicii în câteva rânduri conductelor transportatoare de resurse energetice, care au suferit atacuri în 14 ocazii între sfârșitul lui ianuarie 2011 și sfârșitul lui iulie 2012, potrivit rapoartelor existente.⁹

2. Rețeaua Muhammad Jamal

Rețeaua Muhammad Jamal (MJ) operează în special în partea de nord a Peninsulei Sinai și și-a amenajat tabere de instrucție în Egipt și de asemenea în Libia. Organizația este parte a rețelei internaționale al-Qaeda și este controlată de către Muhammad Jamal Abd-Al Rahim Ahmad Al-Kashif (cunoscut sub numele de războinic Abu Ahmad al-Masri), care a fost descris ca „ultra-radicalist” de către foștii Jihadiști. Acesta a instruit voluntari în Afganistan în vederea construcției de bombe și a folosii lor în ultima parte a anilor ’80. După întoarcerea sa în Egipt, el a devenit liderul aripii operaționale a Jihadului Islamic Egiptean. A fost încarcerat în 2002, dar a fost eliberat, iar, de vreme ce mulți dintre camarazii săi au decedat în timpul revoluției egiptene din 2011, și-a constituit propria rețea.¹⁰ Curând, acesta a

8 Robin SIMCOX, „An Emerging Threat: al-Qaeda in the Sinai Peninsula” în *Henry Jackson Society*, 30 august, 2011, disponibil la <http://www.henryjacksonsociety.org/stories.asp?id=2395>, accesat la data de 14 iulie, 2014.

9 Organizația teroristă își revendică responsabilitatea pentru atacul surpriză petrecut în trei etape, pe Autostrada 12, în apropiere de Eliat pe data de 18 august, 2011. Asasinii erau înarmați cu veste suicid cu bombă, grenade, RPG și arme automate. Opt cetățeni israelieni au decedat și 40 au fost răniți în seria de atacuri. Forțele israeliene au omorât opt militanți, egiptenii au lichiatat alți doi și unul dintre făptași a declanșat asupra sa dispozitivul explozibil. În timpul confruntărilor armate israelienii au ucis, de asemenea, cinci soldați egipteni accidental, ceea ce a declanșat o serie de scandaluri diplomatice între cele două țări. Ulterior, agențiile de intelligence americane au asociat Comitetele Populare de Rezistență și Armata Islamului cu evenimentele. (Gabe FISHER, „Sinai terror group claims responsibility for gas pipeline blasts” în *The Times of Israel*, 25 iulie, 2012; Eli LAKE, „Al Qaeda linked to Israeli bus ambush. U.S. investigates faction in Sinai” în *The Washington Times*, 22 augustus, 2011.)

10 Mohamed Fadel FAHMY – Tim LISTER – Paul CRUICKSHANK, „Militants at large since Arab Spring complicate anti-terrorism efforts” în *CNN*, 4 octombrie, 2012.

realizat o cooperare strânsă cu al-Qaeda, datorită relației sale cu Ayman Zawahiri. Pe lângă aceasta, el a constituit un singur grup, denumit Nasr City Cell, împreună cu fostul său camarad, Sheikh Adel Shehato. Potrivit surselor, grupul a pus la cale câteva atacuri în Egipt.¹¹

Organizația a fost finanțată de Al-Qaeda în Peninsula Arabă datorită unor relații personale ale lui Jamal și a asigurat un ajutor considerabil în introducerea ilegală a voluntarilor în tabăra de instrucție a rețelei Muhammad Jamal. Anterior, mulți membrii cu vizibilitate ai Al-Qaeda în Peninsula Arabă (printre care și emirul grupului, Nasir al-Wuhayshi) au fost instruiți în tabăra lui Jamal, potrivit scrisorilor găsite în computerul său confiscat, după reîntrirea sa în arest în 2012. Jamal a declarat că el a creat tabere de instrucție în estul Libiei și în Peninsula Sinai unde a format, de asemenea, și un grup armat. În afară de acestea, el a ordonat pregătirea unor atentatori sinuci-gași și transportul de cât mai mult armament greu, precum mortiere și rachete.¹² Ayman Zawahiri i-a susținut imaginația acestuia și a dat acordul pentru atacul țintelor egiptene și libiene. Potrivit rapoartelor, se pare că Jamal își ține promisiunea făcută către Zawahiri. Unii dintre atacatori care au luat parte, în septembrie 2012, la bombardarea posturilor străine diplomatice ale Statelor Unite în Bengazi, soldate cu uciderea ambasadorului și a altor trei americani, au fost instruiți în unele dintre taberele libiene ale lui Jamal, acțiunea bazându-se pe rapoarte de intelligence.¹³ Ulterior, Jamal a mărturisit interogatorilor că el l-a instruit pe fostul ofițer militar Walid Badr, care a încercat să îl ucidă pe ministrul egiptean al internelor Mohamed Ibrahim, într-o tentativă sinucigașă cu

mașină capcană.¹⁴

Când Jamal a fost din nou arestat, în noiembrie 2012, organizația sa nu și-a încetat activitatea, având în vedere pierderea liderului. Actualmente, rețeaua încă operează și are legături puternice cu Al-Qaeda din Magrebul Islamic și Al-Qaeda din Peninsula Arabă, ca parte a rețelei internaționale al-Qaeda.¹⁵ Departamentul de Stat al SUA a atras atenția, de asemenea, asupra unor legături cu diferite grupuri jihadiste europene.¹⁶

În afara rețelelor globale, aceasta caută oportunitatea cooperării cu alte celule jihadiste egiptene, formate după 2011, pentru a comite acte teroriste comune. Potrivit suspiciunilor oficialilor egipteni, gruparea are legătură cu planurile al-Qaeda, care s-au pregătit împotriva ambasadelor și intereselor occidentale în Cairo în 2013.¹⁷ La 7 octombrie 2013, Statele Unite, au numit rețeaua Muhammad Jamal și pe fondatorul acesteia ca desemnând în mod special teroriști la nivel global. Comitetul Consiliului de Securitate al Națiunilor Unite a urmat acest exemplu două săptămâni mai târziu.¹⁸

14 Ulterior, Ansar Bayt al-Maqdis și-a revendicat responsabilitatea pentru acțiuni. (Zack GOLD, „Security in the Sinai: Present and Future” *ICCT Research Paper*, Martie 2014. p. 9, <http://www.icct.nl/download/file/ICCT-Gold-Security-In-The-Sinai-March-2014.pdf>, accesat la data de 13 iulie, 2014.

15 „Security Council Al-Qaida Sanctions Committee Adds Two Entries to its Sanctions List” in *Department of Public Information News and Media Division New York*, 21 octombrie, 2013. (<http://www.un.org/News/Press/docs/2013/sc11154.doc.htm>) accesat la data de 13 iulie, 2014.

16 Arshad MOHAMMED, „U.S. brands Egyptian Muhammad Jamal as ‘global terrorist’” în *Reuters*, 7 octombrie, 2013.

17 Potrivit anunțului făcut de Mohamed Ibrahim, pe data de 11 mai 2013, oficialii egipteni au arestat o celulă al-Qaeda, constând în trei membrii. Prizonierii au plănuț să atace o ambasadă occidentală. Acesta a afirmat că poliția egipteană a găsit 10 kg de material explozibil și instrucțiuni de producere a bombelor și rachetelor în timpul arestului. Ministrul de interne a afirmat, de asemenea, că teroriștii au avut instrucțiuni anterioare din partea celei teroriste Nasr City (Thomas JOSCELYN, „Egyptian interior minister: Al Qaeda cell plotted suicide attack against Western embassy” în *The Long War Journal*, 11 mai, 2013.)

18 Arshad MOHAMMED, „U.S. brands Egyptian Muhammad Jamal as „global terrorist”” în *Reuters*, 7 octombrie, 2013; „Security Council Al-Qaida Sanctions Committee Adds Two Entries to its Sanctions List” în

11 Thomas JOSCELYN, „New photos of Nasr City cell members published” în *Threat Matrix*, 20 februarie, 2014. (http://www.longwarjournal.org/threat-matrix/archives/2014/02/new_photos_of_nasr_city_cell_m.php#) accesat la data de 13 iulie, 2014.

12 Thomas JOSCELYN, „Communications with Ayman al Zawahiri highlighted in ‘Nasr City cell’ case” în *The Long War Journal*, 10 februarie, 2013.

13 Siobhan GORMAN – Matt BRADLEY, „Militant Link to Libya Attack. U.S. Tracks Egyptian Operative Freed From Prison in Wake of Arab Spring” în *The Wall Street Journal*, 1 octombrie, 2012.

Este important de subliniat faptul că rețeaua nu și-a atribuit responsabilitatea pentru niciunul dintre atacurile din Egipt. Acest lucru poate fi curios pentru faptul că rețeaua a procurat o parte semnificativă a armelor din Peninsula Sinai, potrivit scrisorilor lui Jamal-Zawahiri, citate de oficiali.¹⁹

3. Ajnad Misr

Ajnad Misr (Soldații Egiptului) este cea mai nou formată organizație teroristă egipteană care a fost alcătuită după îndepărtarea de la putere a islamistului Mohamed Morsi. S-a discutat problema constituirii acesteia la data de 23 ianuarie, 2014. Organizația teroristă a afirmat că va lupta împotriva „organelor criminale ale regimului”, care au umilit poporul egiptean și l-au împiedicat să își exercite datoriile sale religioase.²⁰ Ulterior, a fost clar pentru toată lumea, din declarațiile și actele sale, că termenul de „organe criminale” se referă în principal la forțele de securitate, care au continuat campania de arestare a femeilor și fetelor. De asemenea, acestea au lansat atacuri în fiecare vineri, ucigând și abuzând oameni nevinovați fără a fi pedepsiți, potrivit viziunii organizației teroriste.²¹ Organizația a promis îndurare doar pentru aceia care au dezertat și au regretat acest fapt. De asemenea, a afirmat că dorește să continue lupta până atunci când „justiția va triumfa și un stat acceptat de forța divină va fi constituit”.²² Cele peste 12 atacuri din Cairo și vecinătate arată

Department of Public Information News and Media Division New York, 21 octombrie, 2013, <http://www.un.org/News/Press/docs/2013/sc11154.doc.htm>, accesat la data de 13 iulie, 2014.

19 Thomas JOSCELYN, „Al Qaeda’s Expansion in Egypt: Implications for U.S. Homeland Security” în *Foundation for Defense of Democracies*, Washington D.C., 11 februarie, 2014, <http://docs.house.gov/meetings/HM/HM05/20140211/101734/HHRG-113-HM05-Wstate-JoscelynT-20140211.pdf>, accesat la data de 14 Iulie, 2014.

20 „New militant Jihadi group formed in Egypt claims responsibility for attacks on police” în *Associated Press*, 1 februarie, 2014.

21 „New Egyptian militant group claims responsibility for Giza bombing” în *Associated Press*, 8 februarie, 2014; Staff Writer “Jihadist group Ajnad Misr claims Cairo bombings” în *Al Arabiya*, 2 aprilie, 2014.

22 „New Egyptian militant group claims responsibility for Giza bombing” în *Associated Press*, 8 februarie, 2014.

exact determinarea puternică a acestora. Ajnad Misr a fost trecută pe lista organizațiilor teroriste de către Curtea pe Problematici de Urgență (Urgent Matters Court) din Cairo, în data de 22 mai, 2014.

Sediul central al grupării nu a putut fi localizat cu precizie până acum. Unii l-au considerat a fi în Peninsula Sinai, alții îl localizează în interiorul teritoriului egiptean. În aprilie 2014, Mohamed Ibrahim, ministrul de interne, a descris Ajnad Misr ca o ramificație a Ansar Bayt al-Maqdis și a susținut că un membru vizibil al Frăției Musulmane, Osama Yassin, ar fi în spatele acesteia. El a afirmat că gruparea ar fi compusă, în principal, din studenți ai Frăției care au legături cu mișcarea studenților împotriva loviturii.²³ Ansar Bayt al-Maqdis poate confirma acest fapt, având în vedere referirile ce au fost făcute în câteva rânduri la Ajnad Misr ca frați.²⁴

4. Campania „Răsplată pentru viață”

Se pare că Ajnad Misr a comis atacuri teroriste, în principal îndreptate împotriva oficialilor, chiar și înainte de înființarea sa propriu-zisă, potrivit investigațiilor și declarațiilor grupului. Soldații Egiptului au înfăptuit primul atac pe data de 20 noiembrie 2013, când au aruncat un dispozitiv explozibil asupra unui punct de control al poliției din Cairo.²⁵

Aceștia au comis nu mai puțin de alte opt tentative cu bombe artisanale, până la data de 2 aprilie 2014.²⁶ Elementul comun al acestor acțiuni

23 al-Masry AL-YOUM, „Interior Ministry: Soldiers of Egypt formed by MB leader” în *Egypt Independent*, 19 aprilie, 2014.

24 David BARNETT, „Ajnad Misr claims 3 more attacks in Cairo area” în *Threat Matrix*, 18 aprilie, 2014, http://www.longwarjournal.org/threat-matrix/archives/2014/04/ajnad_misr_claims_three_more_a.php#, accesat la data de 15 iulie, 2014.

25 Patru ofițeri ai poliției au fost răniți și o baracă a fost distrusă în urma atacului. În aceeași zi, o mașină capcană a omorât 11 soldați și a rănit alți 34 în Peninsula Sinai. („Cairo bomb attack wounds 4 police security” în *AFP*, 20 noiembrie, 2013.)

26 O bombă amplasată pe marginea drumului, într-un tușiș, a rănit doi ofițeri ai poliției în data de 25 noiembrie. O ambuscadă, executată cu ajutorul grenadelor și focurilor de armă, a rănit un alt oficial pe data de 7 ianuarie 2014. Două explosive amplasate pe autostrada principală, a rănit un alt

a fost acela că ei au avut ca țintă, în principal, infrastructura și vehiculele poliției egiptene (bombardamentul Al-Azhar-ului, din 29 martie 2014, a fost singura excepție), că au utilizat, în general, două bombe în apropierea țintelor lor, și că, în mod surprinzător, nicio persoană nu a decedat ca urmare a acestora (per total s-au înregistrat 12 răniți). Totuși, bombardamentul din 2 aprilie a dovedit radicalizarea și de asemenea îmbunătățirea metodelor și echipamentelor mișcării Soldaților Egiptului. Cu această ocazie, ei au aruncat în aer trei bombe artizanale în apropierea Facultății de Inginerie din cadrul Universității Cairo, care s-a soldat cu decesul unui general de brigadă al poliției și cu rănirea a cinci dintre subalternii acestuia.²⁷

Acest asasinat a dovedit tuturor faptul că lideri de cele mai înalte ranguri ai forțelor de securitate nu se pot simți în siguranță. Dorința făptașilor a fost, cu bună știință, să îi ucidă, nu numai să îi rănească pe aceștia. Ulterior, ei s-au mulțumit doar cu vătămarea țintelor de cel mai înalt rang, iar în prima jumătate a lunii aprilie, în alte două tentative, aceștia au activat doar bombe artizana-

ofițer, în 31 ianuarie 2014. Șase ofițeri ai poliției au fost răniți într-un atac cu bombă în apropierea unui punct de control în Gaza, pe 7 februarie 2014. Niciun rănit nu a fost înregistrat în atacul împotriva poliției Talbiya din Cairo pe data de 24 ianuarie, în cazul mașinii de poliție avariate pe un pod pe data de 7 februarie, în bombardamentul din apropierea ambasadei israeliene din 11 martie, de asemenea în explozia ce a avut loc la poarta Universității Al-Azhar pe data de 29 martie.

(„Blast at Cairo checkpoint wounds two police” în *AFP*, 25 noiembrie, 2013; „Bomb thrown in drive-by attack on Cairo police” în *Reuters*, 7 ianuarie, 2014; „New militant Jihadist group formed in Egypt, claims responsibility for attacks on police” în *Associated Press*, 1 februarie, 2014; „New Egyptian militant group claims responsibility for Giza bombing” în *Associated Press*, 8 februarie, 2014; „Bomb explodes near Israeli embassy in Cairo, no one hurt” în *Reuters*, 11 martie, 2014; „Bomb explodes close to Al-Azhar” în *Mada Masr*, 29 martie, 2014.)

27 Două dintre dispozitive au explodat într-o succesiune rapidă și au omorât pe loc Generalul de Brigadă Tarek al-Mergawi, șeful poliției provinciei Giza. A treia detonare, mult mai mică, s-a produs după mai puțin de două ore, când poliția și jurnaliștii s-au strâns la fața locului. Printre victime s-a aflat și generalul maior Abdel-Raouf El-Sirafy, delegatul defunctului al-Mergawi. (Staff Writer „Jihadist group Ajnad Misr claims Cairo bombings” în *Al Arabiya*, 2 aprilie, 2014.)

le „unu-la-unu”.²⁸ Trebuie să subliniem faptul că putem considera bombardamentele din 15 aprilie ca un moment decisiv, deoarece acestea au făcut și o victimă din rândul civililor alături de doi angajați ai poliției, chiar dacă Ajnad Misr evidențiază în câteva rânduri, în declarațiile sale, că și-a dorit să evite rănirea persoanelor civile.²⁹

Pe data de 17 aprilie, Ajnad Misr a transmis primul său mesaj video. Acesta a fost dedicat mamelor ucise, rănite sau arestate de forțele de securitate. Într-un film de aproximativ 23 minute, ei au condamnat politica guvernului, pe care ei au continuat să o numească anti-islamică și și au confirmat responsabilitatea pentru opt acțiuni anterioare.³⁰

Ziua următoare, în jurul orei 10 p.m, ei au lansat o altă bombă asupra renumitului cartier Mohandessin și l-au omorât pe maiorul Mohammed Gamal Eddin, rănind, de asemenea, un ofițer de rang înalt și alte două persoane.³¹

28 Atacul de pe data de 10 aprilie, dus la îndeplinire printr-o bombă artizanală amplasată sub o mașină, a rănit un căpitan al poliției rutiere, afectându-i piciorul. („Bomb Wounds Egyptian Policeman in Cairo Suburb” în *Ma'an News Agency*, 11 aprilie, 2014.)

29 Potrivit organizației teroriste, aceasta a anulat multe operațiuni, din cauza faptului că nu a intenționat să rănească niciun trecător neviovat cu schijele împrăștiate din încărcătură. Totuși, nu este clar de ce au bombardat una dintre intersecțiile aglomerate ale Pieței al-Galaa pe data de 15 aprilie 2014. („Bomb Attack in Cairo Wounds 2 Police, Civilian” în *Ma'an News Agency*, 7 aprilie, 2014; David BARNETT, „Ajnad Misr claims 3 more attacks in Cairo area” în *Threat Matrix*, 18 aprilie, 2014 – http://www.longwarjournal.org/threat-matrix/archives/2014/04/ajnad_misr_claims_three_more_a.php#, accesat la data de 15 iulie, 2014; Staff Writer „Jihadist group Ajnad Misr claims Cairo bombings” în *Al Arabiya*, 2 aprilie, 2014.)

30 În prima parte a video-ului, membrii ai forței de securitate puteau fi văzuți atacând protestatarii și luând cu asalt deținuții. A doua parte a video-ului arată urmările acțiunilor grupării Ajnad Misr. Video-ul se încheie cu un mesaj care transmite o promisiune de revanșă pentru femeile captivate și amenință pe cei ce le vatămă. (David BARNETT, „Ajnad Misr releases first video of attacks” în *Threat Matrix*, 17 aprilie, 2014, http://www.longwarjournal.org/threat-matrix/archives/2014/04/ajnad_misr_releases_first_video.php#, accesat la data de 15 iulie, 2014.)

31 Dispozitivul exploziv a fost detonat în jurul orei 10 p.m. ora Cairo, în apropierea unui punct de trafic, în aglomeratul scuar Lebanon. Declarațiile martorilor au fost antinomiche în raport cu amplasarea bombei. Potrivit unora, acesta a fost ascunsă dinainte înăuntrul oficiului pentru trafic. Alții

Cinci zile mai târziu, o altă tentativă s-a produs, un general de brigadă fiind omorât, iar doi recruți fiind răniți.³²

În data de 27 iunie, Ajnad Misr a anunțat că amplasase mai devreme câteva bombe în jurul palatului prezidențial. Acesta a avertizat trecătorii pentru a fi atenți, în vederea evitării victimelor civile. Trei zile mai târziu, doi ofițeri ai poliției de rang inferior au decedat și alți zece au fost răniți în explozia din exteriorul palatului Ittihadiya, reședința președintelui Abdel-Fattal el-Sissi. Atacul a fost un alt exemplu edificator și a dovedit că cele mai securizate locații nu pot oferi un adăpost sigur împotriva bombardamentelor, care au fost între timp perfecționate de către teroriști.³³

Concluzii

După revoluția egipteană din 2011, s-au format câteva noi organizații jihadiste. Acestea sunt într-o relație mai mult sau mai puțin strânsă cu organizația globală a Al-Qaeda. Poziția acestora și operațiunile lor sunt facilitate de faptul că s-a

afirmă că bomba a fost aruncată de pe un pod deasupra oficiului pentru trafic de către făptași neidentificați. (David BARNETT, „Ajnad Misr claims 3 more attacks in Cairo area” în *Threat Matrix*, 18 aprilie, 2014, http://www.longwarjournal.org/threat-matrix/archives/2014/04/ajnad_misr_claims_three_more_a.php#, accesat la data de 15 iulie, 2014; Maggie MICHAEL, „Blast in busy Cairo square kills 1 police officer” în *Associated Press*, 18 aprilie, 2014.)

32 Generalul de brigadă Ahmed Zaki a fost sfârtecat de bomba amplasată sub mașina personală în afara casei sale. Această acțiune a confirmat declarația mișcării Ajnad Misr, potrivit căreia atacul lor nu poate fi considerat ca un raid la întâmplare. Aceștia și-au planificat cu acuratețe operațiunea și și-au estimat corect rutina zilnică și traseul, ca și însoțitorii țintelor lor. (Tom PERRY, „Two policemen, militant killed in Egypt”, *Reuters*, 23 aprilie, 2014.)

33 Pe semne, experții Ajnad Misr au studiat timp de luni întregi cum dezamorsează poliția bombele. Din experiență, se pare că ei au putut construi un asemenea dispozitiv nou, care nu putea fi detectat de echipamentul obișnuit. Dovada acestui fapt este cazul celor doi ofițeri ai poliției, care au fost uciși în timpul amplasării bombelor.

(Maggie FICK, „Two police officers killed in bomb blasts near Cairo palace”, *Reuters*, 30 iunie, 2014.; Sayed REHAB, „Ajnad Misr claims palace blasts that killed two”, *Z News*, 2 iulie, 2014.)

dezvoltat o zonă potențial nesigură în Peninsula Sinai, în ultimii ani. Mulți locuitori, care trăiesc sub nivelul de subzistență și sub măsuri discriminatorii, sunt receptivi la ideologiile extremiste ale acestor organizații și sunt pe punctul de a înființa propriul lor emirat islamist, promovat de extremiști. Situația este cât se poate de serioasă datorită faptului că ordinea publică a suferit un colaps după revoluția egipteană din 2011 și faptului că întărirea înarmării se face continuu din Libia.

Organizațiile teroriste cresc oportunitatea de a slăbi autoritatea guvernului egiptean și au condus, în ultimii ani, zeci de atacuri împotriva forțelor de securitate. Acum, guvernul egiptean, ale cărui măsuri au fost criticate în repetate rânduri de personalități politice, vede o soluție în construirea unei cooperări strânse cu țările sale vecine arabe și africane, în lupta împotriva terorismului. Din fericire, organizațiile teroriste primesc doar un sprijin marginal în zonele urbane, zone dens populate.

Considerăm că Ajnad Misr este cel mai periculos grup terorist dintre cele menționate anterior. Nu există nicio informație despre conducerea și dimensiunea organizației. Actualmente, acesta operează în regiunea situată în interiorul Egiptului, în principal în capitală. Asemenea mișcării Ansar al-Jihad și grupurilor al-Qaeda, cele mai întâlnite tipuri de atacuri sunt cele cu bombe îndreptate împotriva personalului de securitate.

Totuși, există o diferență esențială între aceste organizații, Ansar al-Jihad operează în special în partea nordică a Peninsulei Sinai și are ca ținte principale cele de natură economică, ca de exemplu conducte de transport a resurselor energetice.

Considerăm că cea mai puțin periculoasă organizație este rețeaua Muhammad Jamal. Nu cunoaștem niciun fel de atac atribuit acestei grupări. Mai mult, structura organizației teroriste a fost slăbită ca urmare a rearestării lui Muhammad Jamal în noiembrie 2012. În același timp, dorim să subliniem faptul că acest grup este actualmente activ și oferă un ajutor considerabil militanților străini în taberele de instrucție. În acest caz, soluția problemei ar putea fi explorarea

și distrugerea acestor baze nu numai în Egipt, ci și în Libia și Fâșia Gaza, de asemenea, pentru o perioadă scurtă. Bineînțeles, acest deziderat necesită o amplă cooperare internațională în zonă, realizată cu sprijin moral, politic și material din partea Occidentului.

De altfel, este imperios pentru Cairo să rezolve această problemă, deoarece un conflict desfășurat pe o perioadă îndelungată de timp descurajează investițiile străine. Turismul, ce este una dintre principalele surse de venit ale țării, a fost redus de asemenea din cauza demonstrațiilor „anti-loviturii de stat”, bombardamentelor și insurgenței Jihadiste în Peninsula Sinai. Câștigurile sunt extrem de necesare pentru refacerea situației economice critice.

Traducere din limba engleză de Cătălina Todor, voluntar în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate.

BIBLIOGRAFIE:

1. BARNETT, David, „Former bin Laden doctor reportedly heads al Qaeda in the Sinai Peninsula”, *The Long War Journal*, 17 iulie, 2013.
2. BARNETT, David, „Ajnad Misr releases first video of attacks” în *Threat Matrix*, 17 aprilie, 2014, http://www.longwarjournal.org/threat-matrix/archives/2014/04/ajnad_misr_releases_first_vide.php#.
3. BARNETT, David: „Ajnad Misr claims 3 more attacks in Cairo area” în *Threat Matrix*, 18 aprilie, 2014, http://www.longwarjournal.org/threatmatrix/archives/2014/04/ajnad_misr_claims_three_more_a.php#.
4. BESENYŐ, János; MILETICS, Péter, *Országismertető – Egiptom* (második, bővített kiadás), Budapest, 2014, p. 294, http://www.kalasznyikov.hu/dokumentumok/orszagismerteto_egyiptom2.pdf.
5. DYER, Emily-Kessler, Oren, *Terror in the Sinai. The Henry Jackson Society*, London, 2014.
6. FAHMY, Mohamed Fadel, „Osama bin Laden’s doctor resurfaces”, *CNN*, 17 august, 2011.
7. FAHMY, Mohamed Fadel, LISTER, Tim; CRUICKSHANK, Paul, „Militants at large since Arab Spring complicate anti-terrorism efforts”, *CNN*, 4 octombrie, 2012.
8. FICK, Maggie, „Two police officers killed in bomb blasts near Cairo palace”, *Reuters*, 30 iunie, 2014.
9. FISHER, Gabe, „Sinai terror group claims responsibility for gas pipeline blasts”, *The Times of Israel*, 25 iulie, 2012.
10. GOLD, Zack, *Security in the Sinai: Present and Future*, ICCT Research Paper, martie 2014, <http://www.icct.nl/download/file/ICCT-Gold-Security-In-The-Sinai-March-2014.pdf>.
11. GORMAN, Siobhan; BRADLEY, Matt, „Militant Link to Libya Attack. U.S. Tracks Egyptian Operative Freed From Prison in Wake of Arab Spring”, *The Wall Street Journal*, 1 octombrie, 2012.
12. HASSAN, Amro, „Egypt: Six dead in assault on Sinai police station”, *Los Angeles Times*, 30 iulie, 2011.
13. JOSCELYN, Thomas, „Communications with Ayman al Zawahiri highlighted in ‘Nasr City cell’ case”, *The Long War Journal*, 10 februarie, 2013.
14. JOSCELYN, Thomas, „Egyptian interior minister: Al Qaeda cell plotted suicide attack against Western embassy”, *The Long War Journal*, 11 mai, 2013.
15. JOSCELYN, Thomas, „Al Qaeda’s Expansion in Egypt: Implications for U.S. Homeland Security”, *Foundation for Defense of Democracies*, Washington D.C., 11 februarie, 2014, <http://docs.house.gov/meetings/HM/HM05/20140211/101734/HHRG-113-HM05-Wstate-JoscelynT-20140211.pdf>.
16. JOSCELYN, Thomas, „New photos of Nasr City cell members published”, *Threat Matrix*, 20 februarie, 2014, http://www.longwarjournal.org/threat-matrix/archives/2014/02/new_photos_of_nasr_city_cell_m.php#.
17. LAKE, Eli, „Al Qaeda linked to Israeli bus ambush. U.S. investigates faction in Sinai”, *The Washington Times*, 22 august, 2011.
18. MICHAEL, Maggie, „Blast in busy Cairo

- square kills 1 police officer”, *Associated Press*, 18 aprilie, 2014.
19. MOHAMMED, Arshad, „U.S. brands Egyptian Muhammad Jamal as ‘global terrorist’”, *Reuters*, 7 octombrie, 2013.
20. PERRY, Tom, „Two policemen, militant killed in Egypt”, *Reuters*, 23 aprilie, 2014.
21. RIEDEL, Bruce, „Al Qaeda’s New Sinai Front”, *The Daily Beast*, 21 august, 2011.
22. ROGGIO, Bill, „Ansar al Jihad in the Sinai Peninsula announces formation”, *The Long War Journal*, 22 decembrie, 2011.
23. ROGGIO, Bill, „Ansar al Jihad swears allegiance to al Qaeda’s emir”, *The Long War Journal*, 24 ianuarie, 2012.
24. SAYED, Rehab, „Ajnad Misr claims palace blasts that killed two”, *Z News*, 2 iulie, 2014.
25. SHAY, Shaul, „Egypt is Threatened by Islamic Terror”, *Arutz Sheva*, 3 ianuarie, 2014, <http://www.israelnationalnews.com/Articles/Article.aspx/14339#.U44m7nZNRvs>.
26. SIMCOX, Robin, *An Emerging Threat: al-Qaeda in the Sinai Peninsula*, Henry Jackson Society, 30 august, 2011, <http://www.henryjacksonsociety.org/stories.asp?id=2395>.
27. TRAGER, Eric, *Sisi’s Fearful Egypt*, The Washington Institute Improving the Quality of U.S. Middle East Policy, 11 iunie, 2014, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/sisis-fearful-egypt>.
28. al-YOUM, al-Masry, „Interior Ministry: Soldiers of Egypt formed by MB leader”, *Egypt Independent*, 19 aprilie, 2014.
29. ***, „Blast at Cairo checkpoint wounds two police”, *AFP*, 25 noiembrie, 2013.
30. ***, „Bomb Attack in Cairo Wounds 2 Police, Civilian”, *Ma’an News Agency*, 7 aprilie, 2014.
31. ***, „Bomb explodes near Israeli embassy in Cairo, no one hurt”, *Reuters*, 11 martie, 2014.
32. ***, „Bomb explodes close to Al-Azhar”, *Mada Masr*, 29 martie, 2014.
33. ***, „Bomb thrown in drive-by attack on Cairo police”, *Reuters*, 7 ianuarie, 2014.
34. ***, „Bomb Wounds Egyptian Policeman in Cairo Suburb”, *Ma’an News Agency*, 11 aprilie, 2014.
35. ***, „Cairo bomb attack wounds 4 police security”, *AFP*, 20 noiembrie, 2013.
36. ***, „Local sources say Bin Laden’s doctor trains Sinai militants, security official denies”, *Al Arabiya News*, 25 august, 2011.
37. ***, „New militant Jihadi group formed in Egypt, claims responsibility for attacks on police”. *Associated Press*, 1 februarie, 2014.
38. ***, „New statement from Ajnad Misr: ‘Adopting the Bombing Of the Heliopolis Palace Within the Campaign the Retribution Of Life’ ”, <http://jihadology.net/2014/06/30/new-statement-from-ajnad-mi%E1%B9%A3r-adopting-the-bombing-of-the-heliopolis-palace-within-the-campaign-the-retribution-of-life/>.
39. ***, „New Egyptian militant group claims responsibility for Giza bombing”, *Associated Press*, 8 februarie, 2014.
40. ***, „Security Council Al-Qaida Sanctions Committee Adds Two Entries to its Sanctions List”, Department of Public Information News and Media Division New York, 21 octombrie, 2013, <http://www.un.org/News/Press/docs/2013/sc11154.doc.htm>.
41. ***, „Jihadist group Ajnad Misr claims Cairo bombings”, *Al Arabiya*, 2 aprilie, 2014.

CRIZELE CONTEMPORANE – O AMENINȚARE MAJORĂ PENTRU PACEA ȘI SECURITATEA INTERNAȚIONALĂ

*Adriana SAULIUC**

Odată cu căderea comunismului și dispariția principalului inamic al lumii libere – URSS, atât SUA cât și aliații acestora au sperat că societatea își va croi calea spre o eră în care pacea și securitatea la nivel internațional să ia locul tensiunilor, crizelor și confruntărilor din timpul Războiului Rece. Însă maniera în care anii '90 au debutat a determinat o reorientare a poziției statelor care au înțeles că dispariția pericolului generat de Uniunea Sovietică cu toate implicațiile pe care ambițiile sale le-au avut asupra securității internaționale este departe de a fi ușurat situația.

Aceasta deoarece perioada în care trăim este la fel de bogată în tensiuni și conflictualitate, chiar dacă situațiile de criză și confruntările nu se manifestă la intensitatea celor din timpul Războiului Rece, când pericolul declanșării unui atac nuclear a dus omenirea într-o situație dramatică.

Cuvinte-cheie: securitate internațională, crize, conflicte, pace, riscuri, amenințări.

Introducere

Fără îndoială, Războiul Rece a fost una dintre cele mai interesante perioade ale istoriei omenirii, în primul rând datorită modului în

care a fost purtat. Dacă perioada de dinainte de acesta a fost marcată de războaiele de tip clasic, purtate după logica clausewitziană, excepție făcând cel de al Doilea Război Mondial, când au fost utilizate pentru prima (și ultima, până la acest moment) dată armele atomice, perioada de confruntare dintre cei „Doi Mari” avea să aducă în prim plan un nou mod de a purta un război: indirect, prin acțiuni subversive, prin intermediul actorilor interpuși, în timp ce tensiunile dintre cele două superputeri – Statele Unite ale Americii și Uniunea Sovietică au rivalizat, cu evitarea însă a unei confruntări directe, care ar fi putut pune omenirea în fața unui pericol major.

Cu alte cuvinte, Războiul Rece a reprezentat un episod tensionat al istoriei, fiind caracterizat de o perioadă extrem de prolifică pentru situațiile de criză, fapt pentru care reprezintă o etapă a istoriei de referință atunci când vorbim despre crize. Ulterior, încheierea sa, ca urmare a căderii Cortinei de Fier și imploziei Uniunii Sovietice, a generat ample mutații pe scena relațiilor internaționale, mutații care au determinat în mod ineluctabil modificări în evoluția conceptului de securitate pe toate palierele caracteristice acesteia. Totodată, finalizarea Războiului Rece a adus speranță la nivelul comunității internaționale privind faptul că, odată cu dispariția Uniunii

**Adriana SAULIUC, doctorand în Informații și securitate națională al Universității Naționale de Apărare „Carol I” este asistent universitar în cadrul Facultății de Științe Sociale, Politice și Umaniste din Universitatea „Titu Maiorescu” și Senior researcher la Centrul de Prevenire a Conflictelor & Early Warning, București. Email: sauliuc.adriana@gmail.com*

Sovietice din lupta pentru supremația mondială, cooperarea va lua locul confruntării în relațiile dintre state, lumea având șansa să devină mai pașnică. Faptul că nu s-a întâmplat așa o dovedește numărul mare de crize și conflicte ce au luat naștere și s-au consumat în perioada post-Război Rece. Acestea, chiar dacă nu au fost la fel de periculoase precum cele din perioada anterioară, când iminența unui război nuclear între cele două superputeri a semănat spaimă și groază la nivel internațional, s-au dovedit suficient de complexe pentru a ridica probleme din punct de vedere al securității.

Trecerea a aproximativ 25 de ani de la căderea Cortinei de Fier, eveniment ce a produs importante mutații atât la nivel regional – pe teritoriul bătrânului continent –, dar și internațional, SUA câștigând în fața statului sovietic lupta pentru supremația mondială, nu a reușit să așeze lucrurile într-o astfel de manieră încât lumea să devină acel spațiu pașnic mult dorit, lipsit de războaie și confruntări de orice fel. Aceasta face ca perioada pe care o traversăm, ca urmare a plurivalenței factorilor care stau la baza declanșării unor situații tensionate, la care se adaugă interesele aproape întotdeauna divergente ale actorilor internaționali, să fie una bogată în tensiuni și manifestări conflictuale pe niveluri diferite de intensitate, însă întotdeauna privite cu îngrijorare de comunitatea internațională și de statele direct sau indirect afectate de acestea.

1. Scurtă prezentare a situațiilor de criză

Criza reprezintă un eveniment extrem care, prin modificările pe care le poate produce într-o perioadă foarte scurtă de timp, are capacitatea să aducă prejudicii importante actorului internațional afectat, în cazul statelor, fiind vorba despre evenimente ce amenință valorile fundamentale ale acestora. Plecând de la efectele pe care o criză le poate avea, o astfel de situație necesită un răspuns imediat, bazat pe o coordonare în distribuirea resurselor, facilităților și eforturilor necesare într-un astfel de context, dincolo de cele disponibile în situațiile normale. Mai mult, faptul că o criză deficitar gestionată poate atrage după

sine crearea unei alte crize sau trecerea celei existente într-o etapă mult mai periculoasă, face ca astfel de situații să fie tratate de către cei care le gestionează cu maximă seriozitate.

Având în vedere faptul că o situație de criză poate fi declanșată de o multitudine de factori, cu tipologii diferite, dar și a multiplelor moduri în care acestea se pot manifesta, crizei i s-au atribuit mai multe definiții, formulate de specialiști și analiști în domeniile în care acestea se pot manifesta, de dicționare explicative sau de specialitate, precum și de documente elaborate de organizații internaționale relevante. Astfel, *Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)* explică criza ca fiind o „manifestare a unor dificultăți (economice, politice, sociale etc); perioadă de tensiune, de tulburare, de încercări (adesea decisive) care se manifestă în societate; lipsă acută (de mărfuri, de timp, de forță de muncă)”.¹ Un alt lexicon, *Dicționarul de științe umane* definește criza ca fiind „o perioadă de tulburare sau de dezechilibru”, vorbind despre teorii care concep desfășurarea istoriei ca pe o succesiune de crize și de stabilitate.²

Din cauza numărului mare de situații de criză manifestate în relațiile internaționale și în domeniile conexe, definiții ale crizei sunt regăsite și în dicționare de specialitate. Astfel, *Dicționarul diplomatic* definește criza ca fiind „un moment critic care intervine în evoluția vieții internaționale, a raporturilor dintre state, a unui sistem, regim sau guvern. Asemenea momente, fie că este vorba despre viața internă a unui stat sau de cea internațională, se caracterizează prin ascuțirea contradicțiilor, apariția unor fenomene de încordare, schimbări în raport de forțe”.³ *Dicționarul de relații internaționale* consideră criza ca fiind „un moment de cotitură în relațiile dintre actori sau dintre actori și mediul înconjurător”, iar cazuri care pot fi asociate unei astfel de situații sunt multiple, numai în perioada

1 ****DEX – Dicționar explicativ al limbii române*, Ediția a II-a, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998, p. 241.

2 François GRESLE, Michel PANOFF, Michel PERRIN, Pierre TRIPIER, *Dicționar de științe umane*, Editura Nemira, București, 2000, p. 75.

3 ****Dicționar Diplomatic*, Editura Politică, București, 1979, p. 315.

Războiului Rece existând mai multe exemple concludente: cele două crize ale Berlinului (1948 și 1961), criza Suezului (1956), criza rachetelor din Cuba (1962) ș.a.

Diversitatea de factori care stau la baza declanșării crizelor face din acestea situații care „se cer studiate, analizate, monitorizate și soluționate”⁴, iar pentru a putea găsi o rezolvare la problemele apărute ca urmare a crizelor este nevoie să înțelegem cauzele, conjuncturile generate și efectele pe care ele le pot avea. Analizarea modul diferit în care crizele se formează, precum și plurivalența factorilor generatori oferă posibilitatea împărțirii lor în funcție de mai multe criterii de clasificare, printre care: domeniul de manifestare (crize politice, diplomatice, economice, militare, sociale etc.); după origine și cauze declanșatoare (crize progresive și subite, voluntare și fortuite); după spațiul de manifestare (locale, naționale, bilaterale, regionale, continentale și internaționale); după resursele implicate (crize de resurse umane, crize demografice, de materii prime, financiare, bancare etc.); după modul de manifestare în intensitate (crize violente, latente); după gradul de complexitate (simple, complexe, combinate); alte genuri de crize: de autoritate, a învățământului, a industriei, sanitară, a petrolului, a gazelor, a anumitor produse etc.⁵; după calitatea și caracteristicile entităților angajate există crize: interetnice, religioase, inter sau intra-civilizaționale, inter-instituționale, inter-categorii sociale, profesionale.⁶

Criteriile care împart crizele în funcție de modul lor de manifestare, actorii implicați, domeniul în care se desfășoară, asigură o prezentare oarecum generală a acestora, însă trebuie avut în vedere faptul că o criză nu se limitează în mod strict la zona în care se manifestă. Altfel spus, o situație de acest gen nu este neapărat nevoie să aparțină strict numai uneia din clasificările mai sus menționate. Există o multitudine de exemple de crize care, ca urmare a complexității factorilor

care stau la baza declanșării lor, a evoluției și a etapelor parcurse pe intervalul cuprins între debutul acestuia și momentul în care se încheie, pot fi incluse în mai multe tipologii. Astfel, o criză internă care ia naștere în perimetrul granițelor unui stat, poate depăși pe parcursul evoluției sale frontierele acestuia, extinzându-și efectele în proximitatea sa geografică, la nivel regional, sau chiar internațional. Iar cel mai bun exemplu recent în acest sens este criza din Siria, care în cei peste patru ani de la momentul declanșării s-a transformat dintr-o criză internă – generată de dorința unei părți a sirienilor de a-l înlătura pe Bashar al-Assad de la putere –, într-o criză regională, care afectează puternic statele din jurul Siriei (problema refugiaților, riscuri de securitate determinate de deschiderea granițelor etc.), însă cu puternice reverberații la nivel internațional.

2. Introducere în problematica securității internaționale

Inițiativa înființării unei organizații internaționale în domeniul securității imediat după Primul Război Mondial a avut la bază dorința celor care au susținut-o de a crea un mediu propice pentru instaurarea unei păcii durabile la nivel internațional. Liga Națiunilor a eșuat însă lamentabil în exercitarea atribuțiilor care i-au fost atribuite, iar cea mai elocventă dovadă în acest sens este însăși declanșarea celei de a doua conflagrații mondiale în toamna anului 1939.

Ulterior, Războiul Rece a lăsat urme adânci în relațiile dintre actorii internaționali statali și nestatali, contribuind în mod hotărâtor la crearea unui climat de neîncredere pe scena internațională. Multitudinea de crize și conflicte care au marcat istoria omenirii, la care se adaugă cele manifestate în prezent, au generat temeri legate de posibilitatea declanșării unor războaie distructive, ceea ce a făcut ca, la nivel internațional, în special actorii relevanți, să devină tot mai conștienți de faptul că acest tip de manifestări în relațiile dintre state trebuie, dacă nu evitate – situație puțin probabilă –, cel puțin menținute la un nivel în care pericolul pe care îl generează să nu ducă la o deteriorare a stării de securitate, pe toate nivelurile pe

4 Gheorghe VĂDUVA, Mihai-Ștefan DINU, *Crizele politico-militare ale începutului de mileniu*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2005, p. 7.

5 Dorel BUȘE, *Managementul crizelor și conflictelor regionale*, Editura Fundației România de Măine, București, 2006, pp. 48 – 62.

6 Gheorghe VĂDUVA, Mihai-Ștefan DINU, *op. cit.*, p. 17.

care aceasta se manifestă (individual, național, regional, internațional).

Faptul că actorii internaționali statali și cei nestatali cu vocație în domeniul securității conștientizează necesitatea abordării riscurilor și amenințărilor cu care se confruntă securitatea într-o manieră pragmatică, scopul principal fiind reducerea consecințelor situațiilor care au efecte negative asupra stabilității la nivel regional și internațional reprezintă un pas înainte, în timp ce eforturile depuse în acest sens sunt mai mult decât binevenite. În multe dintre cazuri însă, inițiativele acestora se lovesc de realitățile de pe teren, în timp ce complexitatea cauzelor care stau la baza declanșării crizelor și conflictelor face ca un model general valabil pentru soluționarea sau gestionarea acestor situații să nu poată fi identificat.

În ciuda eforturilor depuse la nivel internațional de-a lungul timpului însă, evitarea totală a situațiilor de criză sau a conflictelor a fost imposibil de realizat, fapt de la sine înțeles dacă luăm în calcul motivațiile care stau la baza acțiunilor actorilor internaționali parte la acestea. Astfel, pe fondul unor diferende vechi, rămase nesoluționate (revendicări teritoriale, considerente religioase etc.) sau a unor elemente recent apărute (ex.: descoperirea unor importante rezerve de resurse energetice într-un spațiu revendicat de mai multe state, așa cum se întâmplă în cazul resurselor descoperite în Marea Mediterană⁷), numărul de crize și conflicte contemporane care marchează începutul mileniului al III-lea este unul îngrijorător. Iar perspectivele sunt la fel de puțin liniștitoare: avem o regiune extinsă pe două continente, unde nivelul de instabilitate a atins cote alarmante, fiind vorba despre Orientul Mijlociu și Nordul Africii (MENA), zonă geografică profund marcată de tensiuni și acțiunile violente ale unor actori care au dobândit o putere însemnată în detrimentul autorităților statelor pe teritoriul cărora acționează. Cele mai relevante exemple în acest sens sunt milițiile care acționează în interiorul granițelor Libiei, Statul

Islamic care a ocupat o parte din teritoriile Siriei și Irakului, dorința acestuia de a pune bazele unui califat sunnit în regiunea Levant transformându-l pe acesta într-un actor regional ce ridică mari probleme de securitate statelor din zonă, direct amenințate de ambițiile expansioniste ale Statului Islamic.

Un aspect interesant ține de extinderea crizelor și conflictelor periculoase în regiuni mai puțin predispuse unor astfel de manifestări, criza din Ucraina declanșată de anexarea în martie 2014, a Peninsulei Crimeea de către Federația Rusă și evoluțiile ulterioare demonstrând faptul că poziționarea geografică la o anumită distanță de focarele „tradiționale” de tensiune, specifice spre exemplu Orientului Mijlociu și Nordului Africii, nu mai reprezintă o garanție a securității, dimpotrivă, poate comporta un risc major în situația în care în proximitatea geografică se află un stat puternic, dominat de dorințe revanșarde.

3. Modalități de gestionare a crizelor și restabilire a păcii

În prezent, comunitatea internațională se confruntă cu o serie de situații care îi pun la încercare capacitatea de a gestiona simultan o serie de episoade problematice, printre acestea numărându-se crizele și conflictele din regiunea MENA, precum și tensiunile de la granița estică a spațiului euro-atlantic. Trăim într-o lume complexă, în care globalizarea, pe lângă efectele pozitive pe care le are asupra economiei sau a vieților oamenilor, generează ample consecințe negative în domeniul securității.

La aceasta se adaugă o altă componentă pregnantă a prezentului – interdependența, care face ca statele să nu poată privi pasive de pe margine evoluția evenimentelor, chiar dacă marii actori internaționali sunt cei care fac mutările pe mare tablă de șah înțeleasă ca arena internațională. Aceasta deoarece distanța de o anumită zonă marcată de tensiuni și violențe nu mai reprezintă de mult o componentă care să asigure un nivel satisfăcător de stabilitate pentru state, marii consumatori de securitate regionali reprezentând factori de instabilitate la nivel internațional. Cu

⁷ Felicity ARBUTHNOT, *Israel: Gas, Oil and Trouble in the Levant*, Global Research, December 30, 2013. <http://www.globalresearch.ca/israel-gas-oil-and-trouble-in-the-levant/5362955>, accesat la 09.07.2014.

alte cuvinte, nicio țară din nicio zonă de pe glob nu se află în siguranță totală față de problemele cu care securitatea se confruntă, chiar dacă, din punct de vedere geografic, nu are nicio conexiune cu vreun areal marcat de tensiune și conflict.

Aceasta deoarece globalizarea și interdependența, precum și statutul de membru al organizațiilor din care statele fac parte, nu mai lasă loc unei altfel de conviețuiri decât împreună, într-un spațiu comun în care efectele pozitive ale mondializării sunt asimilate de către actorii internaționali, însă nu fără a resimți în mod pregnant, în funcție de capacitatea fiecărei țări de a se proteja, pericolele care amenință securitatea și stabilitatea acestora.

Plecând de la costurile (materiale, vieți ome-nești, de imagine) pe care le poate presupune statutul de parte la o criză sau un conflict, este mult mai eficientă evitarea declanșării unor astfel de episoade decât soluționarea lor. Istoria și prezentul ne-au demonstrat însă că nu întotdeauna o astfel de situație este posibilă, în multe dintre cazuri crizele și conflictele, ca urmare a indisponibilității părților de a se înțelege pe cale pașnică, neputând fi evitate.

Într-un astfel de context, actorii internaționali implicați în găsirea unor soluții viabile pe termen lung la problemele existente sunt nevoiți să depună eforturi considerabile pentru a determina o întoarcere la *statu-quo ante*, acolo unde o astfel de situație este favorabilă, sau de a influența evoluția acesteia spre un punct în care tensiunile și/sau violența să fie reduse. Pentru ca acestea să fie eficiente însă, este nevoie de implementarea unor măsuri susținute, menite să ducă la împiedicarea escaladării situației și evitarea transformării acesteia într-una periculoasă pentru actorii internaționali implicați și regiunea din care aceștia fac parte.

În acest sens, acțiunile care duc la obținerea păcii presupun identificarea unor soluții pe termen lung la situațiile care se încadrează în tiparele unor conflicte de interese între două sau mai multe părți, iar aceasta se face prin intermediul negocierilor.

Astfel, realizarea păcii poate fi obținută prin următoarele acțiuni: impunerea unei

soluții (situație în care se folosește violența sau obținerea dezideratului printr-o poziție de forță), soluționarea situației pe cale juridică sau politico-diplomatică.

Impunerea unei soluții se poate realiza prin recurgerea la:

a. Aplicarea unor sancțiuni care nu presupun utilizarea forței, înțelese ca acțiuni menite să răspundă unor acte săvârșite de un stat și considerate nepotrivite sau ilegale, fiind vorba despre:

- represalii (care constau în sechestrarea unor bunuri aparținând resortisanților statului în cauză; întreruperea relațiilor comerciale, telegrafice, poștale; expulzarea cetățenilor statului; refuzul de a aplica/respecta anumite tratate);
- retorsiune, care poate să însemne ruperea relațiilor diplomatice, încetarea comerțului, reducerea importurilor; nerecunoașterea actelor statului în cauză;
- aplicarea embargoului, sub incidența acestei măsuri putând să intre de la navele comerciale ale statului „neprietenos”, la bunurile de orice fel;
- boicotul, care poate lua forma unor întreruperi a relațiilor comerciale și a comunicațiilor în mai multe domenii;
- blocada maritimă pașnică, măsură prin care se dorește împiedicarea accesului statului în cauză la porturile și zonele de țărm ale unui alt stat, fără a se utiliza însă forța.

b. Sancțiuni care prevăd folosirea forței, însă acestea sunt agreeate de comunitatea internațională numai dacă punerea lor în practică se face conform normelor internaționale în vigoare.⁸

Utilizarea violenței ca formă de soluționare a unei situații reprezintă un caz special în sensul sensibilității acestuia, astfel că sancțiunile care prevăd recurgerea la forță nu pot fi impuse fără a se respecta dreptul internațional. Carta Națiunilor Unite, adoptată cu scopul de a feri generațiile următoare de flagelul războiului, este formată dintr-un Preambul și 19 Capitoare, toate însumând 111 articole). Carta reglementează

⁸ Ioan CRĂCIUN, *Prevenirea conflictelor și managementul crizelor*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2006, pp. 94 – 96.

recurgerea la forță, care „devine legitimă atunci când se exercită în apărarea sau impunerea drepturilor omului și a valorilor democratice”, fiind considerată „nelegitimă, atunci când nu se înscrie în aceste tipare”.⁹ Ordinea mondială actuală respectată și agreată de Carta ONU, „este construită pe premisa clausewitziană”, potrivit căreia, „războiul constituie actul de folosire a voinței armate pentru impunerea voinței, adică forma cea mai dură a relațiilor de putere”.¹⁰

Noțiunile pot fi însă înțelese diferit, deoarece Carta Națiunilor Unite nu definește toți termenii pe care îi folosește, din text lipsind chiar și definiția termenului de „popor”. În aceste sens, este posibilă aplicarea arbitrariului în relațiile dintre state, adică recurgerea la război nu ca ultimă soluție, ci în funcție de interesele pe care părțile beligerante sau un terț le-ar avea, deoarece „scoaterea războiului din sfera interesului înseamnă a-l scoate din sfera politicii, ceea ce este un non-sens”.¹¹

Capitolul VII din Carta ONU – „Acțiunea în caz de amenințări împotriva păcii, de încălcări ale păcii și de acte de agresiune”, se referă la securitatea și pacea internațională. După anul 1990, acesta include și latura umană, socială a securității, fiind luate în calcul probleme ca: răspândirea unei boli prin fluxul de refugiați, numărul mare de refugiați etc.

Capitolul scoate în evidență puterea Consiliului de Securitate, organ al ONU care are principala răspundere pentru menținerea păcii și securității, putând să decidă acțiuni și măsuri de constrângere în acest scop. Consiliul de Securitate, „acreditat cu responsabilitatea fundamentală de menținere a păcii și securității internaționale”¹², are cel mai

important rol, astfel că nicio instanță din lume nu va avea competență peste acesta în ceea ce privește pacea și securitatea internațională. Faptul este atestat de art. 25 din Capitolul 5, prin care se prevede că orice este decis în cadrul Consiliului, membrii ONU sunt obligați să accepte și să execute.

Art. 39 al Cartei este unul dintre cele mai importante articole și specifică următoarele: Consiliul de Securitate consideră *agresiune* orice amenințare la adresa securității: „Consiliul de Securitate va constata existența unei amenințări împotriva păcii, a unei încălcări a păcii sau a unui act de agresiune și va face recomandări ori va hotărî ce măsuri vor fi luate, în conformitate cu Articolele 41 și 42, pentru menținerea sau restabilirea păcii și securității internaționale.”¹³

Art. 40 face referire la faptul că, pentru a preveni o agravare a situației, înainte de a face recomandări sau formula hotărâri asupra măsurilor care trebuie luate în conformitate cu art. 39, Consiliul poate cere părților să de supună unor măsuri provizorii.

În completarea acestuia, art. 41 prevede posibilitatea Consiliului de Securitate de a hotărî ce măsuri se pot lua, dar care nu implică forța armată. Acesta pot să cuprindă întreruperea, fie totală, fie parțială a relațiilor economice și a comunicațiilor feroviare, maritime, aeriene, poștale, telegrafice, prin radio și a altor mijloace de comunicație, dar și ruperea relațiilor diplomatice.

Art. 42 nu se poate aplica *niciodată* înainte de aplicarea art. 41 și prevede că organismul ONU poate să solicite orice acțiune (cu forțe aeriene, navale sau terestre) pe care o consideră necesară pentru menținerea sau restabilirea păcii și securității internaționale. Expresia „orice acțiune pe care o consideră necesară”, este folosită pentru a se evita expresiile de genul „acțiune militară”, „forță armată”, o acțiune de război fiind acceptată numai în cazul Art. 51, care face referire la *autoapărare*. Acțiunea poate cuprinde demonstrații, măsuri de blocadă și alte operațiuni aeriene, terestre sau maritime ale statelor membre ONU.

13 *** *Carta Organizației Națiunilor Unite*, http://www.dadalos.org/uno_rom/un-charta.htm#7.

9 Mircea MUREȘAN, Gheorghe Văduva, *Războiul viitorului, viitorul războiului*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2004, p. 61.

10 Nicolae DOLGHIN, *Studii de securitate și apărare, vol. IV, Spațiul și viitorul războiului*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007, p. 63.

11 Gheorghe VĂDUVA, *Principii ale războiului și luptei armate. Realități și tendințe*, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, 2003, p. 11.

12 Bogdan SGÂRCITU, *Strategii de securitate post-Război Rece*, Monitor Strategic, Nr. 3-4/2006, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, București, 2006, p. 132.

Art. 43 se referă la forțele furnizate de statele parte la organizație, pentru ONU. Articolul devine operabil doar în cazul operațiunilor de menținere a păcii, cu specificația că toate trupele care vor lua parte la acțiuni se „oferă” să participe la misiunile Națiunilor Unite, organizației nefiindu-i permis să ceară trupe pentru misiunile sale. Aici intervine art. 44 din Capitolul VII al Cartei ONU, care face referire la faptul că în momentul în care Consiliul de Securitate a decis să folosească forța, Organizația Națiunilor Unite știe pe ce membri se bazează.

Articolele 45, 46, 47, 48 și 49 prevăd măsurile de ordin militar, referitoare la contingentele care vor participa la misiunea ONU, la crearea unui Comitet de Stat Major, care are sarcina de a sfătui și asista Consiliul de Securitate în legătură cu operațiunile militare și alte măsuri care sunt prevăzute de hotărârile luate în legătură cu misiunea care va avea loc.

Art. 50 vine în ajutorul statelor care ar avea de suferit de pe urma măsurilor preventive sau de constrângere pe care Consiliul de Securitate al ONU le poate lua împotriva unui stat agresor. Astfel, orice alt stat – indiferent dacă e membru sau nu al Națiunilor Unite – care întâmpină dificultăți economice deosebite ca urmare a măsurilor decise de Consiliu, are dreptul să se consulte cu acesta, în vederea rezolvării dificultăților.

Ultimul articol din Capitolul VII, se referă la dreptul la autoapărare, pe care membrii ONU îl au, nicio dispoziție din Cartă neaducând atingere acestuia.

Astfel, Capitolul VII din Carta Națiunilor Unite atestă puterea Consiliului de Securitate al ONU de a autoriza sancțiuni diplomatice, economice sau militare, precum și competența acestuia de a decide folosirea forței armate în vederea soluționării conflictelor pentru menținerea păcii și securității internaționale.

Soluționarea crizelor pe cale juridică se face prin intermediul:

a. arbitrajului internațional, care „constă în rezolvarea unui diferend între state de o persoană – arbitru sau un organ stabilite de părți, care alcătuiesc tribunalul arbitrar printr-o hotărâre care, potrivit înțelegerii prealabile, are valoare

obligatorie”¹⁴.

b. justiției internaționale, însemnând adresarea la Curtea Internațională de Justiție de la Haga, în calitate de organ principal al ONU.

În ceea ce privește **prevenirea sau soluționarea situațiilor de criză pe cale politico – diplomatică**, este vorba despre utilizarea metodelor specifice unei astfel de abordări, iar acestea sunt:

a. negocierile – una dintre cele mai importante modalități de prevenire și soluționare a crizelor și conflictelor. Ele sunt văzute ca oportunități de identificare și construire a unei soluții la o problemă clar definită: rezolvarea unei situații conflictuale, de preferință înainte de intrarea acesteia în faza violentă;

b. bunele oficii – reprezintă implicarea unui stat terț atât din proprie inițiativă, cât și la cererea actorilor internaționali implicați în diferend. Principalul rol al acestora este asigurarea liniilor de comunicare între părți, stabilirea unor contacte care au rol informativ și explorator, în unele cazuri actorul care își oferă/acceptă să facă bunele oficii asigurând și găzduirea discuțiilor dintre părților aflate în conflict;

c. medierea – înțeasă ca formă de intervenție a unei terțe părți în starea conflictuală, scopul unei astfel de acțiuni fiind aducerea conflictului spre o soluție acceptabilă pentru părțile aflate în contradicție, dar care să fie în concordanță cu interesele mediatorului;

d. ancheta internațională – reprezintă o acțiune preliminară soluționării unei stări conflictuale și constă în încercarea de a stabili în mod obiectiv derularea faptelor și a evenimentelor care stau la baza contradicțiilor dintre părțile implicate;

e. concilierea internațională este făcută, asemeni cazurilor bunelor oficii și medierii, de actori internaționali terți, putând fi considerată o extensie a anchetei. Prevede existența unei comisii ai cărei membri sunt desemnați pentru a rezolva un litigiu care nu a putut fi soluționat prin negociere directă între actorii internaționali parte la conflict;

¹⁴ Aurel PREDA-MĂTĂȘARU, *Tratat de drept internațional public*, Editura Lumina Lex, București, 2002, p. 241.

f. arbitrajul – reprezintă una dintre cele mai vechi forme de aplanare a unui litigiu, fiind realizat tot de o parte terță. Chiar dacă are toate atributele metodei jurisdicționale utilizate de Curtea Internațională de Justiție, în cazul arbitrajului părțile își aleg singure judecătorii.¹⁵

Gestionarea crizelor își are originea în studiile efectuate în Statele Unite ale Americii începând cu momentul declanșării Crizei rachetelor din Cuba (1962), un episod al istoriei deopotrivă interesant și periculos, care a dus la conștientizarea complexității acestor situații și a efectelor lor asupra securității și stabilității regiunilor în care se produc, dar și la nivel extins, global.

Nevoia de înțelegere a modului lor de manifestare în speranța că lecțiile învățate vor putea duce dacă nu la evitarea declanșării altor situații asemănătoare, măcar la identificarea mai facilă și pragmatică a modului în care acestea ar trebui abordate și soluționate, a dus la apariția a ceea ce se numește *gestionarea crizelor*.

În literatura de specialitate, acesta este înțeles ca „un set de măsuri și acțiuni destinate a stopa în ultimul moment evoluția conflictului către un curs violent sau a stopa extinderea violențelor către război”.¹⁶

Identificarea realistă a acelor măsuri care să răspundă cel mai bine situației de criză în sensul împiedicării escaladării acesteia, trecând în acest fel într-o etapă și mai periculoasă, este legată de modul în care criza în sine este percepută și înțeleasă. Iar aici intervine ceea ce în domeniu este cunoscut ca *gestionarea crizelor*, făcându-se referire la „investigarea, analizarea, studierea, cunoașterea și înțelegerea mecanismului unei crize, a sistemelor și proceselor de declanșare și de evoluție, precum și la modalități de pregătire a unor instituții, comunități, organizații, întreprinderi, entități pentru a face față atât acțiunii cauzelor, cât și urmărilor acestora, adică efectelor”.¹⁷ Cu cât situațiile de criză sunt mai atent urmărite

și înțelese, cu atât modul lor de abordare poate fi mai eficient. Complexitatea acestor situații a impus nevoia de analizare în funcție de tipologia în care se încadrează, astfel că pentru fiecare tip de criză au fost identificate măsuri potrivite. Plecând de la definițiile și caracteristicile menționate anterior în lucrarea de față, menționăm că:

a. gestionarea crizelor politice poate fi înțeleasă ca procesul acceptat de instituire a unui complex de negocieri, angajamente și proceduri destinate controlului crizei, precum și modelării acesteia în sensul convenit. Se are în vedere, în primul rând, identificarea crizei, planificarea unui răspuns, implementarea acțiunilor de rezolvare a crizei;

b. gestionarea crizelor sociale reprezintă un proces complex și pe mai multe niveluri, datorită efectelor numeroase pe care acestea le produc, prin metode specifice prin care se acționează atât în vederea stăpânirii crizei, cât și pentru prevenirea acesteia. Gestionarea crizelor sociale presupune identificarea riscurilor și vulnerabilităților sociale, căutarea unei strategii de prevenire și punerea acesteia în practică;

c. gestionarea crizelor economice și financiare a căpătat, în ultima perioadă, o însemnătate deosebită, în primul rând datorită globalizării dar și a efectelor crizelor în domeniu care au afectat toate statele lumii, indiferent de mărime sau așezare pe glob. Asemenea cazului anterior, se are în vedere identificarea de către organele competente a acelor măsuri care să ofere posibilitatea stăpânirii unei crize în domeniul economic și financiar, evitându-se, în același timp, potențialele efecte dezastruoase asupra sistemului financiar sau asupra economiei.¹⁸

d. gestionării crizelor politico-militare i-a fost acordată o atenție sporită începând cu încheierea Războiului Rece, când NATO a adoptat o serie de măsuri noi, adaptate vremurilor prezente, în încercarea de a răspunde cât mai eficient riscurilor și amenințărilor cu care mediul de securitate se confruntă. Politica de gestionare a crizelor a Alianței se bazează pe trei paliere care se susțin reciproc: dialogul, cooperarea cu alte state și întreținerea capacității de apărare

15 Teodor FRUNZETI, *Soluționarea crizelor internaționale. Mijloace militare și nemilitare*, Institutul European, Iași, 2006, pp. 162-173.

16 Ioan CRĂCIUN, *op. cit.*, p. 105.

17 Mircea MUREȘAN, Gheorghe VĂDUVA, Eugen BOAMBĂ (coord.), *Criza, conflictul și războiul*, vol. III, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007, pp. 12-13.

18 *Ibidem*, pp. 25 – 42.

colectivă a NATO. Fiecare element din cele trei a fost gândit pentru a eficientiza prevenirea sau soluționarea situațiilor de criză pe cale pașnică, evitându-se astfel un răspuns care să presupună utilizarea forței.¹⁹

Concluzii

Prezentul articol a plecat de la ideea tratării tematicii situațiilor de criză, dat fiind faptul că perioada actuală pe care o traversăm este una problematică din acest punct de vedere și a urmărit logica trecerii conceptului prin partea teoretică, pentru ca apoi să fie prezentate modalitățile prin care o criză poate fi evitată sau gestionată. Prin clasificarea și definirea principalelor tipologii de crize regăsite în acest articol s-a dorit explicarea chestiunilor teoretice ce țin de acest domeniu sensibil, scoțându-se astfel în evidență modul în care crizele iau naștere, se consumă și se încheie, a punctelor sensibile „speculate și exploatare” de acestea, precum și a modului în care pot afecta *status-quo*-ul perioadei în care se desfășoară.

Dacă plecând de la elementele caracteristice se poate face o clasificare a crizelor pe mai multe criterii, realizarea unei ierarhii în funcție de pericolul pe care existența lor îl generează poate fi dificilă, deoarece fiecare criză în parte afectează într-o mai mică sau mai mare pondere mediul în care se desfășoară, putând avea consecințe dintre cele mai grave.

Complexitatea modului în care crizele iau naștere și dificultatea cu care acestea sunt depășite în multe cazuri a dus la necesitatea dezvoltării studiilor în domeniul gestionării lor, înțelegând ca acțiune de prevenire și soluționare a acestora. La nivel internațional, există o serie de mecanisme prin care statele considerate responsabile de declanșarea unor crize și conflicte pot fi determinate să își schimbe poziția și comportamentul, atât prin mijloace pașnice, cât și prin utilizarea forței. Scopul acestora este transformarea tensiunilor și violențelor într-un climat de pace, precum și reducerea pe cât posibil,

dacă nu chiar diminuarea ambițiilor belicoase ale anumitor state.

Dacă partea teoretică este acoperită de literatura de specialitate într-un mod cât se poate de aprofundat, existând ample studii care tratează crizele în cele mai mici detalii, de la definiție la clasificare, modalități de gestionare a acestora etc., toate elemente regăsite pe scurt și în acest articol, este interesant de observat cât de eficiente sunt acestea în cazuri reale, pe teren și nu în sălile de curs sau în lucrările de specialitate.

Privind la criza din Libia, spre exemplu, putem afirma că acțiunile comunității internaționale de impunere a păcii au funcționat, însă numai prin aplicarea unor măsuri concrete și nu prin descurajare de tip *soft power*. Există însă evoluții actuale care se dovedesc suficient de problematice pentru actorii internaționali statali și nestatali, crizele generate de evenimentele din Siria, Europa de Est (Peninsula Crimeea), sau de acțiunile Statului Islamic, reprezentând tot atâtea exemple de cazuri în care mecanismele comunității internaționale nu și-au dovedit eficiența, cel puțin până la acest moment.

De aici tragem concluzia că situațiile de criză reprezintă episoade extrem de complexe, care au la bază factori diverși și versatili, iar faptul că pentru unele dintre ele mecanismele cu care vehiculează comunitatea internațională funcționează, iar pentru altele nu, reprezintă o dovadă a faptului că acestea trebuie adaptate în funcție de speță, în funcție de părțile implicate și de miza pe care acestea o au.

Lucrarea a beneficiat de suport financiar prin proiectul cu titlul “Studii doctorale și postdoctorale Orizont 2020: promovarea interesului național prin excelență, competitivitate și responsabilitate în cercetarea științifică fundamentală și aplicată românească”, număr de identificare contract POSDRU/159/1.5/S/140106. Proiectul este cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. Investește în Oameni!

¹⁹ Gheorge NICOLAESCU, *Gestionarea crizelor politico-militare*, Editura Top Form, București, 2003, pp. 190 – 191.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, *Carta Organizației Națiunilor Unite*, http://www.dadalos.org/uno_rom/un-charta.htm#7.
2. ***, *DEX – Dicționar explicativ al limbii române*, Ediția a II-a, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998.
3. ***, *Dicționar Diplomatic*, Editura Politică, București, 1979.
4. ARBUTHNOT, Felicity, *Israel: Gas, Oil and Trouble in the Levant*, Global Research, December 30, 2013. <http://www.globalresearch.ca/israel-gas-oil-and-trouble-in-the-levant/5362955>.
5. BUȘE, Dorel, *Managementul crizelor și conflictelor regionale*, Editura Fundației România de Mâine, București, 2006.
6. CRĂCIUN, Ioan, *Prevenirea conflictelor și managementul crizelor*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2006.
7. DOLGHIN, Nicolae, *Studii de securitate și apărare, vol. IV, Spațiul și viitorul războiului*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007.
8. FRUNZETI, Teodor, *Soluționarea crizelor internaționale. Mijloace militare și nemilitare*, Institutul European, Iași, 2006.
9. GRESLE, François; PANOFF, Michel; PERRIN, Michel, TRIPIER Pierre, *Dicționar de științe umane*, Editura Nemira, București, 2000.
10. MUREȘAN, Mircea; VĂDUVA, Gheorghe, BOAMBĂ, Eugen (coordonatori), *Criza, conflictul și războiul*, vol. III, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007.
11. MUREȘAN, Mircea, Văduva Gheorghe, *Războiul viitorului, viitorul războiului*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2004.
12. NICOLAESCU, Gheorge, *Gestionarea crizelor politico-militare*, Editura Top Form, București, 2003.
13. PEDA-MĂTĂȘARU, Aurel, *Tratat de drept internațional public*, Editura Lumina Lex, București, 2002.
14. SGÂRCITU, Bogdan, *Strategii de securitate post-Război Rece*, Monitor Strategic, nr. 3-4/2006, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, București, 2006.
15. VĂDUVA, Gheorghe, DINU, Mihai-Ștefan, *Crizele politico-militare ale începutului de mileniu*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2005.
16. VĂDUVA, Gheorghe, *Principii ale războiului și luptei armate. Realități și tendințe*, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, 2003.

BALOCHISTANUL ȘI POTENȚIALUL SĂU GEOSTRATEGIC ÎN SUDUL ASIEI

*Demostene-Dorinel GHEORGHE**

În principal, importanța acestei provincii derivă din poziția sa geografică și resursele minerale de care dispune. Pe lângă faptul că oferă acces la Asia Centrală și resursele Caspice pentru Statele Unite, China, Europa și state de pe litoralul Indo-Pacific, vastele sale rezerve de fier, cupru, aur, uraniu și alte rezerve energetice, au menținut întotdeauna treaz interesul actorilor-cheie mondiali, începând cu „Marele Joc”- rivalitatea strategică și conflictul secolului al XIX-lea dintre Imperiul Britanic și Imperiul Rus pentru supremație în Asia Centrală, până la cel actual dintre Statele Unite și China, vizând aceeași regiune a Asiei Centrale. Pe lângă acești factori stimulatori, Balochistanul dispune, de asemenea, de o apreciabilă, ca lungime, linie de coastă ce include Gwadar – un mic port pe această coastă, situat strategic între cele trei regiuni cele mai importante ale lumii: cea bogată în petrol din Orientul Mijlociu, cea intens populată din Asia de Sud și cea bogată în resurse minerale din Asia Centrală.

Cuvinte-cheie: Balochistan, Asia de Sud, Gwadar, Pakistan, resurse minerale, China-Pakistan.

1. Contextul și istoria conflictului

Controversele ce implică Balochistanul¹

¹ Tribul și provincia sunt de obicei scrise, fie ca *baluch* și *Baluchistan*, fie ca *baloch* și *Balochistan*, această ortografie, din urmă, pare să fie în prezent câștigătoare

încep odată cu trasarea *Liniei Durand* în 1893, care a separat triburile pashtune și cele baloche ce trăiau în Afganistan, de cele care trăiesc acum în Afganistan, India, Iran și Pakistan (a se vedea Figura nr. 1²). La începutul anilor ‘30, unii lideri balochi au prevăzut o eventuală retragere a britanicilor din regiune, drept pentru care, cereri de independență³ au început a fi promovate de etnicii balochi și susținute de însuși Khanul Kalatului⁴, cu referire la Nepal și Kalat care, în opinia acestuia, ar fi trebuit să aibă același statut⁵.

în scrierile pe subiect și, drept urmare, o voi folosi și în prezentul material.

² Răspândirea populației de etnie balochă pe teritoriile Afganistanului, Pakistanului, Iranului și Indiei, disponibil la: http://balochistanhcr.blogspot.com/2011_07_01_archive.html, accesat la data de 20.05.2014.

³ Alok BANSAL, *The Revival of Insurgency in Balochistan*, Strategic Analysis Paper, aprilie-iunie 2005, http://idsa.in/system/files/strategicanalysis_abansal_0306.pdf, accesat 15 mai 2014, p. 3, apud Owen Bennett JONES, *Pakistan: Eye of the Storm*, Penguin Books, New Delhi, 2002, p. 132.

⁴ Khan al Kalat sau Khan-e-Qalat - este titlul deținut de către foștii conducători de stat din Statul Kalat. Statul Kalat sau Balochistan, este acum parte a Pakistanului. Conducătorii din Kalat au fost subordonați din punct de vedere al autorității politice către unui stat mai mare, pentru diferite perioade de timp: la început, împăratului Mughal Akbar din Delhi, apoi, după 1839 britanicilor, și în cele din urmă guvernului Pakistanez (http://en.wikipedia.org/wiki/Khan_of_Kalat).

⁵ Alok BANSAL, *The Revival of Insurgency in Balochistan*, Strategic Analysis Paper, aprilie-iunie 2005, http://idsa.in/system/files/strategicanalysis_abansal_0306.pdf, accesat 15 mai 2014, p. 3, apud Veena Kukreja, *Contemporary*

***Demostene-Dorinel GHEORGHE este subofițer în cadrul Componentei de Operații Speciale a Statului Major General din cadrul Ministerului Apărării Naționale. E-mail: dorinel_gh@yahoo.com**

Figura nr. 1 – Răspândirea populației de etnie balochă pe teritoriile Afganistanului, Indiei, Iranului și Pakistanului

Odată cu plecarea britanicilor, teritoriile aflate sub controlul acestora au fost alipite Pakistanului, iar municipalitatea din Queta, organism legislativ dominat de non-balochi, a ratificat această alipire. Ulterior, Khanul a fost obligat să semneze documentul de anexare, fapt care a condus la izbucnirea primei insurecții armate din 1948, condusă de fratele Khan-ului⁶.

Pakistanul și-a câștigat independența de stat în 1947, când India și Pakistanul au beneficiat de privilegiul de a deveni două țări suverane. În prezent, din punct de vedere administrativ, Pakistanul este compus din patru provincii: Balochistan, Khyber Pakhtunkhwa, Punjab și Sindh, o capitală a statului - Islamabad, precum și o zonă tribală administrată federal (*FATA*)⁷, ce cuprinde

Pakistan: Political Processes, Conflicts and Crises, Sage Publications, New Delhi, 2003, p. 131.

⁶ Alok BANSAL, *The Revival of Insurgency in Balochistan*, Strategic Analysis Paper, aprilie-iunie 2005, http://idsa.in/system/files/strategicanalysis_abansal_0306.pdf, accesat la data de 15 mai 2014, p. 3.

⁷ Zonele tribale administrate la nivel federal (*FATA*) - regiune tribală semiautonomă în nord-vestul Pakistanului,

șapte agenții tribale distincte, administrate direct de guvernul federal pakistanez printr-un set special de legi. Fiecare din cele patru provincii ale Pakistanului este asociată unui grup etno-lingvistic: Punjab cu *punjabis*, Balochistan cu *baloch*, Khyber Pakhtunkhwa cu *urdu* (ca limbă națională) sau *pashto* (ca limbă majoritară) și Sindh cu *sindhi*, grupuri etnice și lingvistice ce adesea, susținute și fundamente pe natura culturală, se promovează ca „popoare” sau chiar ca „națiuni”⁸. Acesta este și cazul Balochistanului, care reprezintă cea mai mare din cele patru provincii și teritorii ale Pakistanului, cu o întindere de peste 347,192 km², aproximativ 43,6% din suprafața totală a Pakistanului, și în același timp, cea mai „săracă” și mai puțin populată provincie a sa.

În schimb, Provincia Balochistan este situată

la granița cu provinciile din Pakistan Khyber Pakhtunkhwa și de Balochistan la est și sud, și provinciile Kunar, Nangarhar, Paktia, Paktika și Khost din Afganistan, la vest și nord.

⁸ Alexander ATARODI, *Insurgency in Balochistan and why it is of strategic importance*, Raport nr. FOI-R-3110-SE, FOI, Swedish Defence Research Agency, ianuarie 4 2011, p. 16.

strategic în sud-vestul Afghanistanului, având granițe cu Iranul la Vest, *provinciile Punjab* și *Sindh* la est, *provincia Pakthunkhwa* la nord-est și Marea Arabiei la sud. Are în componere 30 de districte, iar cel mai important oraș al provinciei, Quetta, este situat în apropiere de granița cu Afganistanul și reprezintă în același timp și Capitala provinciei, un important centru comercial și de comunicație, o locație militară strategică pentru Forțele Armate Pakistaneze și principalul nod al liniei ISAF de aprovizionare terestră a forțelor coaliției din Afganistan.

Populația din provincia Balochistan este estimată la aproximativ opt milioane de locuitori (aproximativ 5 % din populația Pakistanului), cu o densitate foarte mică, aproximată la 22,5 locuitori per km². Acest lucru este cauzat, în mare parte, de relieful predominant muntos, de deficitul de apă de care suferă și de terenul deșertizat ce decurge de aici. Balochii și paștunii constituie cele două grupuri etnice majore din provincie, cu năzuințe și idealuri comune: un Balochistan și un Pashtunistan libere și state independente.

Provincia este foarte bogată în rezerve de gaze naturale: cca 40% din producția totală de gaze naturale ale Pakistanului provine din această regiune. Balochistan deține, de asemenea, una din cele mai mari rezerve de cupru și de aur din lume. Deși câștigul din exportul de gaz natural ajunge anual la 1,4 miliarde de euro pe an, numai 8% din aceste venituri se reîntorc în provincie, motiv pentru naționaliștii balochi adepți ai secesiunii de a se simți neglijați, abuzați și furați de guvernul central. Lipsa infrastructurii are repercusiuni chiar și asupra educației populației, rata de alfabetizare fiind sub 31% din total. Provincia reprezintă, de asemenea, principalul centru și distribuitor de arme pe piața neagră din sudul și sud-vest-ul țării vecine, Afganistan.

Ca principal efect al desprinderii provinciei ar fi acela că Pakistanul ar pierde o mare parte a resurselor sale naturale, ceea ce l-ar face mult mai dependent de aprovizionarea cu energie din Orientul Mijlociu. Faptul că aceste resurse naturale nu sunt exploatate la adevărata capacitate, iar de acestea beneficiază în marea majoritate doar provinciile non-baloche, în special provin-

cia Punjab, alimentează convingerile secesioniste ale naționaliștilor balochi cum că aceste resurse naturale ar contribui semnificativ la dezvoltarea economică a unui Balochistan autonom; pe de cealaltă parte, un Balochistan independent ar îngădi accesul Islamabadului la Portul Gwadar și la beneficiile obținute din exploatarea acestuia. Pierderile pe care Pakistanul le-ar putea suferi, însă, în cazul unei eventuale secesiuni nu se limitează doar la domeniul economic. Arsenalul nuclear al Pakistanului reprezintă un alt subiect destul de important și care menține trează atenția comunității internaționale. În lipsa unui teritoriu arid și depopulat, cum este marea parte a Balochistanului, guvernul de la Islamabad s-ar vedea nevoit să identifice noi facilități pentru testarea rachetelor și arsenalului nuclear, dar acestea s-ar afla prea aproape de zonele populate. Argument suplimentar ce permite naționaliștilor balochi un joc al sensibilităților internaționale, susținute de declarații de acceptare a oricăror programe de demilitarizare nucleară a Provinciei Balochistan, în schimbul obținerii independenței de stat⁹.

2. Naționalismul, insurgența și dorința de autodeterminare

Balochistan, cea mai mare provincie din Pakistan, reprezintă în același timp și o zonă frământată de o insurgență armată crescută, ce luptă atât pentru dreptul de a-și administra singură resursele naturale, cât și pentru autonomia culturală și teritorială, știrbită de jocurile marilor puteri în regiune de-a lungul timpului.

Într-o statistică întocmită pentru anul 2013 de către *Consoțiul Național pentru Studii de Terorism și Răspuns la Terorism al Statelor Unite ale Americii*¹⁰, Pakistanul ocupă locul al doilea într-un clasament al primelor zece țări în care atacul terorist predomină în mediul cotidian,

⁹ Frederic GRARE, *Pakistan: The Resurgence of Baluch Nationalism*, Carnegie Papers, Nr. 65, ianuarie 2006, p.11.

¹⁰ Annex of Statistical Information, *Country Reports on Terrorism 2013*, National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism, A Department of Homeland Security Science and Technology Center of Excellence, Based at the University of Maryland, aprilie 2014, <http://www.state.gov/j/ct/rls/crt/2013/224831.htm>, accesat la data de 22.05.2014.

cu o medie de 1,21 decese și 2,6 răniți/atac. Conform aceluiași raport, mai mult de jumătate din numărul total al atacurilor (57%) și cel al deceselor (66%), precum și aproape trei sferturi din totalul persoanelor înregistrate cu leziuni în urma acestora (73%), au avut loc în Irak, Afganistan și Pakistan. Având în vedere faptul că două din cele trei țări enunțate trec prin momente de frământări interne sau conflicte armate cu implicare internațională, statistica devine destul de îngrijorătoare în cazul Pakistanului.

Sentimentul nationalist și de autodeterminare baloch datează cel puțin din secolul al XII-lea. Recent, dacă ne referim la cei 60 de ani trecuți de la crearea Pakistanului, provincia Balochistan trece printr-o continuă perioadă de secesiune; lupta „surdă” pentru independența acestei provincii, din ultimele decenii ale prezenței Imperiului Britanic în regiune, au făcut în cele din urmă ca acesta să fie alipită Pakistanului în 1947, moment ce dă startul unei perioade de subjugare și încercare de transformare a caracterului baloch într-o identitate pakistaneză bazată pe Islam. Mare parte a acestei strategii a presupus distrugerea puterii tribale, a liderilor zonali și concentrarea autorității în mâinile guvernului central - o strategie care continuă în mare măsură și astăzi. Revolte armate lansate de etnicii balochi și înăbușite de conducerea de la Islamabad au avut loc, cronologic, în 1948, 1958 și 1973¹¹. Reacția autorităților centrale pakistaneze la mișcările secesioniste baloche a fost de fiecare dată una la fel de hotărâtă pe cât de importantă, fiind problema de unitate teritorială a unui stat. Spre exemplu, în 1948, la 24 de ore de la crearea Republicii Pakistan, regiunea Balochistan își declară independența, fapt care face ca reacția noului stat Pakistanez să fie una extrem de rapidă și în forță - Armata Republicii Islamice (Armata Pakistaneză) invadează Balochistanul la 1 aprilie și zdrobește astfel prima încercare de secesiune a provinciei.

Potrivit surselor guvernamentale pakistaneze, în prezent există cinci grupuri militante care operează în Balochistan. Armata de Eliberare a Balochistanului (BLA) este cel mai proeminent

dintre ele care solicită separarea Balochistanului de Pakistan. Pe lângă acesta, Frontul pentru Eliberarea Balochistanului (BLF), Armata Republicană din Balochistan (BRA), Lashkar-e-Balochistan și Jhalawan Baloch Tigers au apărut pentru a contesta guvernul de la Islamabad. Aceste grupări au revendicat de-a lungul timpului responsabilitatea multiplelor atacuri asupra conductelor de gaze, liniilor de transport electricitate, posturilor de control de securitate, șinelor de cale ferată, tancurilor petroliere, birourilor guvernamentale, împotriva a tot ce este administrat de guvernul federal pakistanez, și chiar împotriva membrilor de trib sau civililor cu orientări pro-guvernamentale pakistaneze.

Armata de Eliberare a Balochistanului, cea mai proeminentă din cele cinci grupări militante clandestine, deși formată la începutul anilor 1980, și-a câștigat recunoașterea internațională în anul 2000, după o serie de atentate în zone dens populate. Atacurile palnificate de acest grup au urmărit cu precădere reducerea beneficiilor de care Guvernul de la Islamabad se bucură prin prezența sa în această provincie. Drept urmare, conductele de gaze natural, câmpurile petroliere, forțele de securitate pakistaneze, civilii angajați în sectoare guvernamentale din orașul Quetta, precum și jurnaștii au constituit permanent ținte ale atacurilor. *Armata de Eliberare a Balochistanului* și-a asumat responsabilitatea permanent pentru sistematicul „genocid etnic” împotriva civililor *Punjabi*, rezidenți sau angajați în provincia Baluchistan, ca răspuns, spun aceștia, la pedepsele pe care Armata Pakistaneză, ghidată de guvernul de la Islamabad, le-a aplicat populației naționaliste din Balochistan.

Același guvern declară *Armata de Eliberare a Balochistanului* ca fiind organizație teroristă în 2006; mai târziu, în același an, guvernul britanic declară *Armata de Eliberare a Balochistanului* ca fiind grup ilegal și interzice accesul în Marea Britanie a membrilor acestuia. Ulterior, acțiunile acestui grup au fost catalogate ca fiind atacuri teroriste de către Departamentul de Stat al Statelor Unite, grupul fiind inclus și de către acest stat pe lista neagră a organizațiilor teroriste mondiale.

Partidul Național din Balochistan, partid

11 Frederic, GRARE - *Pakistan: The Resurgence of Baluch Nationalism*, Carnegie Papers, nr. 65, ianuarie 2006.

politic promotor al drepturilor provinciilor și susținător al autonomiei provinciei prin mijloace pașnice, precum și politicienii proveniți din rândul membrilor acestui partid sunt, de asemenea, victime ale conflictului dintre *Armata de Eliberare a Balochistanului* și Guvernul Pakistanez. Numeroși lideri ai acestui partid, în special membrii de rang înalt ai acestuia au căzut victime ale conflictului politic. Astfel: Habib Jalib Baloch¹², fost secretar general al partidului, ucis în Quetta la 14 iulie 2010, Abdul Salem și Jumma Khan Raisani, uciși la 28 septembrie, respectiv 22 iulie 2011, ambii în orașul Khuzdar, presa de la acea dată blamând Forțele de Securitate Pakistaneze pentru aceste „execuții guvernamentale” și felul în care combate opoziția provincială din Balochistan.

Lashkar-e-Balochistan este un grup militant separatist, mult mai cunoscut sub denumirea de Armata Balochistanului, cu sediul în Balochistan, înființat în 2009, dar devenit cunoscut în 2012, după ce a asumat responsabilitatea pentru mai multe atentate în Lahore, Karachi și Quetta, soldate cu decesul mai multe persoane și rănirea altora. De asemeni, se presupune că ar deține mai multe tabere de antrenament, atât în Balochistan cât și în Afganistan.

Un Balochistan independent nu pare să fie în interesul niciunei puteri regionale sau internaționale. Cu toate acestea, prezența militanților balochi în Afganistan a reprezentat o contribuție importantă și apreciată a relației dintre Pakistan și vecinii săi. Liderii balochi au căutat în mod activ sprijinul SUA și al Indiei pentru libera circulație a semenilor de aceeași etnie și au avut parte chiar de un semn pozitiv atunci când, în 2012, kongresmenul american Dana Rohrabacher a introdus o rezoluție, în Camera Reprezentanților din SUA, solicitând Pakistanului să recunoască Balochistanului dreptul la autodeterminare. Conform pledoariei acestuia, în fața membrilor kongresului, „revoltele” din 1958, 1973 și 2005 ale

12 *Habib Jalib Baloch* – politician naționalist baloch care a servit ca un membru al Senatului din Pakistan și în calitate de secretar general al Partidului Național Balochistan; a fost împușcat mortal de atacatori necunoscuți în Quetta, la 14 iulie 2010. (http://en.wikipedia.org/wiki/Habib_Jalib_Baloch).

etnicilor balochi „indică nemulțumirea populară continuă față de regimul de la Islamabad, și față de prădarea vastelor sale resurse naturale, în timp ce provincia rămâne cea mai săracă din țară”¹³. Cu toate acestea, atât Statele Unite și India pe de o parte, dar și comunitatea internațională pe de cealaltă, ezită în a susține în mod deschis o mișcare separatistă în Balochistan, având în vedere și pericolul precedentului internațional.

3. Interesul strategic și resursele naturale

Încă de pe vremea dominației britanice din India, teritoriile Balochistanului au generat un real interes datorită poziției geo-strategice pe care acestea o aveau. Mult timp, administrația britanică din India a fost în așteptarea unui moment prielnic pentru a interveni în extrema de nord-vest a continentului, și asta datorită importanței geoeconomice și geopolitice a acestei regiuni. Se credea că existența unor state-tampon între teritoriile coloniale și Imperiul Sovietic ar proteja interesele britanice în regiune. Invazia sovietică în India prin Afganistan, *Trecătoarea Khyber*¹⁴ sau *Trecătoarea Bolan*¹⁵, a fost percepută permanent ca amenințare potențială pentru India britanică, drept pentru care Guvernul indian demarează o serie de expediții de explorare-cercetare a teritoriilor, prin căpitanul Grant (1809), prin colonelul Henry Pottinger¹⁶ (1810) și, în cele din urmă prin

13 Huma IMTIAY - articol publicat în The Express Tribune, 18 februarie, 2012, <http://tribune.com.pk/story/338079/us-congressman-tables-resolution-calling-for-independence-of-baloch/>, accesat la data de 26.05.2014.

14 *Trecătoarea Khybers* – aflată la o altitudine de 1070 m, este o trecere muntoasă pe partea de nord-est a Munților *Spin Ghar* și leagă astfel Afganistanul de Pakistan; parte integrantă a vechiului *drum al mătăsii*, este una dintre cele mai vechi treceri montane cunoscute din lume, de-a lungul istoriei a fost o rută comercială importantă între Asia Centrală și Asia de Sud și o locație militară strategică (http://en.wikipedia.org/wiki/Khyber_Pass).

15 *Trecătoarea Bolan*, trecere importantă la frontiera Balochistanului, conectând *Jacobabad* și *Sibi* cu orașul Quetta, care a ocupat întotdeauna un loc important în istoria campaniilor militare britanice din Afganistan, (http://en.wikipedia.org/wiki/Bolan_Pass).

16 General-locotenent *Sir Henry Pottinger*, (3 octombrie/1789 – 18 martie 1856), militar anglo-irlandez și administrator colonial care a devenit primul guvernator al Hong Kongului. În 1806, el se alătură Campaniei

Mounstuart Elphinstone¹⁷ (1812), care au colectat informații cu privire la situația geografică și politică existentă în vastele regiuni de nord-vest. Importanța geopolitică a Balochistanului a reprezentat principalul factor al politicii externe dusă de guvernul britanic din India, în dorința de a proteja linia de comunicare cu Afganistanul, ce tranzita teritoriul acestei provincii.

Dintotdeauna, politica dusă de **Statele Unite** în Asia de Sud a fost una de menținere a echilibrului militar între India și Pakistan, două țări cu potențial nuclear, regimuri politice instabile și, nu în ultimul rând, ambele țări fiind parteneri importanți. O oarecare diferență tinde să fie făcută de Statele Unite, și aceasta înclină în favoarea Indiei, care, în plină dezvoltare atât economică cât și militară, pare mult mai capabilă de a oferi stabilitate regională pe de o parte, și a combate influența Chinei în regiune, pe de altă parte. Pornind de la aceste considerente, Statele Unite au încheiat o serie de tratate cu India, cum ar fi Inițiativa *Parteneriatului Strategic* din 2004 referitor la dezvoltarea colaborării în domeniile nucleare civile, programele spațiale civile și domeniile înalt tehnologizate, ce a dus în cele din urmă la semnarea în 2008 a Acordului Nuclear Civil SUA-India.

Susținătoare totuși a politicii de echilibru necesar între India și Pakistan, Statele Unite au contrabalansat, căutând cooperarea cu Pakistanul în combaterea amenințărilor extremismului islamic, mai ales după septembrie 2001, cooperare ce a oferit Pakistanului o asistență de securitate în valoare de peste 16 miliarde de dolari¹⁸ în ultimii treisprezece ani și statutul de partener non-

britanice din estul Indiei și, în 1809, luptă în războiul *Mahratta* ca locotenent; este avansat la gradul de colonel după expediția din *Nushki*, Balochistan din 1810, expediție finanțată de către o Companie est-indiană în scopul cercetării și realizării unor hărți ale regiunilor nestudiate din Balochistan și Persia, parte a preocupărilor legate de posibila invadare a Indiei de către forțele franceze, (http://en.wikipedia.org/wiki/Henry_Pottinger).

¹⁷ *Mounstuart Elphinstone* (6 octombrie 1779 - 20 noiembrie 1859), istoric și politician scoțian, apropiat al guvernului britanic din India.

¹⁸ Larry HANAUER, Peter CHALK, *India's and Pakistan's Strategies in Afghanistan. Implications for the United States and the Region*, RAND Center for Asia Pacific Policy, Occasional paper, 2012, p. 10.

NATO foarte important în Războiul împotriva terorismului, declanșat de SUA în 2001.

Este cunoscut faptul că prezența militară Aliată în Afganistan va scădea semnificativ după 2014. Implicit, analiștii militari se așteaptă ca „sprijinul” de care Statele Unite beneficiază din partea Pakistanului prin folosirea acestuia ca punct de tranzit logistic sau așa-zisul „efort de atenuare” a atacurilor extremiste îndreptate împotriva trupelor americane, pe care Pakistanul îl oferă, să scadă considerabil. În același timp, pentru a-și asigura pe termen lung beneficiile strategice ale regiunii, Statele Unite vor încerca consolidarea parteneriatului cu India¹⁹, menționat anterior.

Toată această formă de colaborare reciprocă între Statele Unite și Pakistan poate fi însă pusă în pericol de naționalismul baloch și susținătorii acestuia din provincie, luptă pentru independență ce poate complica războiul dus de Statele Unite împotriva terorismului islamic în regiune. Mai mult, un Balochistan „*liniștit*” e atât pe placul al partenerilor din Coaliția ce operează în Afganistan, cât mai ales a Statelor Unite ce se bucură de facilitățile de operare și control ale Aeroportului din Shamsi, închiriat pentru activități logistice și misiuni de supraveghere de Forțele Aeriene și Agenția Centrală de Informații a Statelor Unite ale Americii²⁰, încă din anul 2001.

Interesele **Chinei** în Balochistan derivă atât din cei cincizeci de ani de relații politice și militare, perioadă în care China a privit Pakistanul ca pe principalul său partener în Asia de Sud, cât și din contextul bunelor relații economice pe care Beijingul le-a dezvoltat în mod constant cu Islamabadul. Din punct de vedere economic, Balochistan a devenit legătura fizică a Chinei cu investițiile acesteia în gazul iranian și exploatarea de petrol din Orientul Mijlociu. În același timp, investițiile chineze în Pakistan au devenit semnificative: China exploatează minele de aur și de cupru din *Saindak*, în apropierea granițelor cu Afganistanul și Iranul și, prin construcția portului de la Gwadar, devine unul din cei mai mari

¹⁹ *Ibidem*, p. 11.

²⁰ Jason HEEG, *Insurgency in Balochistan*, Kansas State University, disponibil la: http://fmso.leavenworth.army.mil/Collaboration/universities/Balochistan_final.pdf, p.7, accesat la data de 27.05.2014

investitori din provincie.

Construit în partea de sud-vest a Pakistanului, Gwadar a ajuns să fie considerat principalul avanpost naval chinez în Oceanul Indian, conceput pentru a proteja liniile de aprovizionare ale Beijingului din Orientul Mijlociu și a contracara, în același timp prezența tot mai mare a Statelor Unite în regiune²¹. Investiția chineză în Portul Gwadar se dovedește a fi foarte importantă atât pentru economia chineză, prin contribuția sa la dezvoltarea regiunii de sud-vest a provinciei Xinjiang, oferind o reală oportunitate economică populației *uighur*²² și implicit dezvoltării relațiilor între musulmanii din cele două țări vecine, cât și din punct de vedere militar. Situat la aproximativ 460 km vest de Karachi, portul Gwadar oferă din punct de vedere strategico-militar, posibilități de observare a activităților navale americane din Golful Persic și celor indiene, din bazele navale din Gujarat și Mumbai²³. În acest scop, pe 30 ianuarie 2013, Guvernul Pakistanez a semnat un contract de concesiune a portului Gwadar către autoritățile chineze, retrăgând dreptul de operare de la Autoritatea Portuară a Singapore, care l-a deținut în ultimii cinci ani. Deși se presupunea că Singapore va continua să facă acest lucru pentru încă patruzeci și cinci de ani, Pakistanul a oferit astfel Chinei²⁴ controlul operațional al portului, fapt care induce serioase probleme economice cu efecte imediate asupra țărilor din regiune și în special Indiei. Cel mai mare efect însă este reprezentat de faptul că, astfel, China beneficiază de un port de aprovizionare cu țiței de pe uscat, comerț ce nu poate fi controlat de puterea superioară navală americană. În plus, Gwadar devine o

21 Alexander ATARODI, *Insurgency in Balochistan and why it is of strategic importance*, Raport nr. FOI-R-3110-SE, FOI, Swedish Defence Research Agency, ianuarie 2011, p. 28.

22 *Uighur* - populație de etnie turcă ce trăiește în Asia Centrală și de Est, în principal în Regiunea Autonomă Xinjiang Uyghur din Republica Populară Chineză, unde este recunoscută oficial ca una din cele 56 de minorități etnice.

23 Hasan Zaser MALYK, „Strategic Carnage of Balochistan”, *IOSR Journal Of Humanities And Social Science* (IOSR-JHSS), Volume 8, Issue 4 (Mar. - Apr. 2013), pp. 4-77.

24 Syed Irfan RAZA - *China given contract to operate Gwadar port*, <http://www.dawn.com/news/786992>, accesat la data de 20.05.2014.

rotiță importantă a planificatul coridor energetic Pakistano-Chinez, un plan mai vechi al Chinei, abandonat în 2009 datorită situației volatile din Baluchistan, acela de construire a unei rafinării în Gwadar, cu o capacitate de aproximativ 20 de milioane de tone pe an. Această nouă rafinărie, ar urma să fie conectată cu Kashgar din estul Chinei, evitându-se astfel Strâmtoarea Malacca și rutele maritime periculoase prin Marea Chinei de Sud, Marea Chinei de Est și Marea Galbenă. De asemenea, atât China cât și India sunt importante importatoare de combustibil fosil, utilizând ca principală rută Strâmtoarea Hormuz, care este la doar 250 de mile de Gwadar, iar prezența chineză la Gwadar, pe lângă faptul că restrânge influența Indiei în regiune, devine și o serioasă amenințare pentru transporturile maritime indiene în caz de ostilități armate²⁵.

Distanța extrem de mare dintre porturile estice ale Chinei și Kashgar, aproximativ 3500 de kilometri, în comparație cu doar cei aproximativ 1500 km dintre Kashgar și Gwadar, face ca acesta din urmă să devină punctul de tranzit și acces spre nord-vestul Chinei al importurilor de țiței din Iran, Golful Persic sau Africa. Prin programul „*Coridorul Economic China-Pakistan*”, Portul Gwadar va fi conectat la orașul Kashgar, regiunea Xinjiang din nord-vestul Chinei, printr-un șir de autostrăzi, căi ferate și conducte pentru transportul petrolului și gazelor natural. Secretariatul acestui proiect a fost deja inaugurat la Islamabad, la 27 august 2013 (a se vedea Figura nr. 2)²⁶. *Coridorul* prevede, de asemenea, construirea a 200 km de tunel Gilgit Baltistan, ce va oferi Chinei acces la strâmtoarea Hormuz, strâmtoare prin care este transportat o treime din producția mondială de petrol. Iar ca bonus, din punct de vedere militar, Gwadar va oferi Chinei capacitatea de manevră și prezența navală pe culoarele maritime ale Oceanului Indian, deși China nu este o putere

25 Jason R. MURTHA, *The Strategic Importance of Balochistan*, Master Thesis, Naval Postgraduate School, iunie 2011, p. 41.

26 *Adaptare după o imagine prezentată de Aasim Siddiqui, Ex-Chairman, All Pakistan Shipping Association (APSA) & Managing Director – Marine Group of Companies, disponibilă la adresa: http://www.intermodal-asia.com/files/aasim_siddiqui_apsa.pdf, accesat la data de 25.05.2014.*

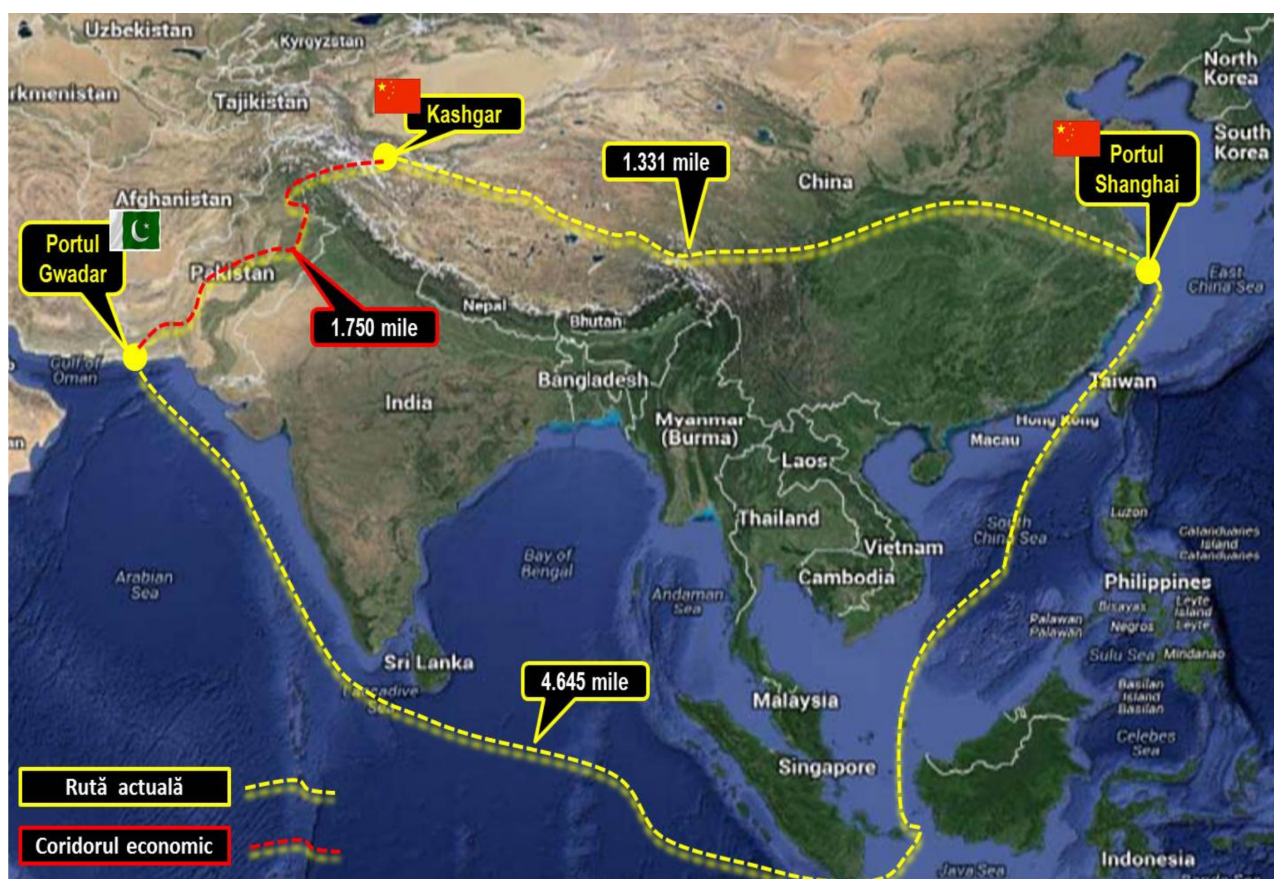

Figura nr. 2 - Traseul proiectului „Coridorul Economic China-Pakistan”

navală a acestei regiuni²⁷. Derivat din aceeași nevoie de siguranță energetică și pe fondul creșterii influenței vestice în Burma/Myanmar²⁸, interesul Chinei pentru deschiderea unui traseu de alimentare cu energie electrică devine crucial și strâns legat de regiunile Gilgit-Baltistan – în nord, și Balochistan – în sud, regiuni bogate în resurse minerale, valoroase pentru companiile de profil chineze²⁹.

Pentru *Afganistan*, cea de a treia țară cu o puternică minoritate de etnie balochă, ideea unui Balochistan independent nu face decât să alimenteze etnia paștună, prezentă de-o parte și de alta a

27 Rajeev RAJEEV, „Will China’s takeover of Pak’s Gwadar port be a game changer?”, firstpost.india (India), 04.02.2013, <http://www.firstpost.com/india/will-chinas-takeover-of-paks-gwadar-port-be-a-game-changer-612682.html>, accesat la data de 24.05.2014.

28 Burma, oficial Republica Uniunii Myanmar, de obicei prescurtat Myanmar, este un stat suveran, în Asia de Sud ce se învecinează cu Laos, Thailanda, China, Bangladesh, și India.

29 Vikas KUMAR, Pakistan’s Fragile Periphery, „Future Directions Associate Paper”, 27 martie 2014, p. 6.

Liniei Durand și care, la rândul ei, resimte o puternică dorință de autodeterminare atât în comunitățile din Afganistan cât și în *Teritoriile Federale Administrate Tribal*, din Pakistan. Referitor la interesul pe care Baluchistanul, ca provincie, îl prezintă pentru Afganistan, predomină perspectiva economică ce decurge din dezvoltarea facilităților portuare de mare adâncime ale Portului Gwadar. Pentru o țară cu cel mai mare zăcământ de litiu din lume și cu reale perspective de dezvoltare economică, dar lipsită de facilități maritime, Gwadar oferă Afganistanului cel mai scurt și mai rentabil acces posibil la Oceanul Indian și oportunitățile ce decurg din această ieșire la căile maritime comerciale. Mai mult, din perspectiva actuală și a efortului pe care Statele Unite îl depune în Afganistan, acest interes afgan pentru Gwadar nu face decât să bucure Washingtonul, care ar prefera Pakistanul, în detrimentul Iranului, ca teritoriu de tranzit al comerțului afgan. Desigur, la acest lucru contribuie și trebuie amintite

puternicile legături religioase și culturale oferite de etnia paștună din cele două țări vecine³⁰.

Din dorința de a-și satisface nevoile energetice și evidentul interes al acesteia către Asia Centrală și Iran, India este pusă în situația de a analiza situația în care interesele sale sunt cel mai bine apărate: un Balochistan stabil în cadrul unui Pakistan puternic, sau un Balochistan independent și un Pakistan moderat³¹. Într-un posibil scenariu, India poate fi tentată și de o alianță anti-Pakistaneză, printr-o insurecție în Balochistan, generatoare de presiuni la adresa Islamabad-ului ce pot pune capăt conflictului asupra Kashmirului³².

În eforturile ei de a beneficia de acces la Oceanul Indian, **Rusia**, la rândul ei, a curtat Balochistanul, încă de pe vremea ocupației sovietice din Afganistan din decembrie 1979 – februarie 1989. Un oarecare acord tacit pare să fi fost dezvoltat între cele două părți în acea perioadă, în sensul unui sprijin economic și militar din partea sovieticilor, iar în contrapartidă, partea balochă să ofere asistență în problema insurgenței din sudul Afganistanului și acces la facilitățile oferite de Portul Gwadar. Deși sunt ani buni de la încheierea Războiului Rece, analiștii militari susțin încă existența unor sentimente reziduale de neîncredere între Moscova și Washington în ceea ce privește prezența în regiune, la care, adăugând interesele Chinei, ajungem la premisele unei tensiuni mocnite pe plan internațional³³.

Interesele Rusiei în Balochistan pot fi interpretate din următoarele puncte de vedere:

- mult-tapetata problemă a resurselor naturale este aplicabilă și Rusiei în aceeași măsură; mare putere mondială și în același timp mare consumatoare, Rusia nu poate renunța tentației de a controla și petrolul din Golf, apreciat la aproximativ 60 % din rezervele cunoscute la nivel mondial și, prin urmare, atât resursele naturale din Oceanul Indian cât și cele și Antarctica pot

intra sub controlul și managementul sovietic;

- transportul capturilor de pește – aproximativ 1/3 din cantitatea totală de pește la nivel mondial – dinspre Oceanul Indian, în special din Marea Arabiei către țările din Asia Centrală, poate deveni mult mai rapid și mai eficient³⁴;

- Rusia poate deveni beneficiarul celui mai scurt drum de transport al resurselor naturale către și dinspre Antarctica, cunoscut ca cel mai mare bazin de resurse minerale neexploatate din lume³⁵.

Nu este însă de neglijat nici aspectul militar strategic din Golf și accesul la Oceanul Indian, ce oferă Rusiei o apropiere mai accentuată de un partener mai mult sau mai puțin declarat, cum este China.

Pentru **Iran**, Balochistan reprezintă singura rută terestră a viitorului gazoduct ce va lega unul din cele mai mari câmpuri de exploatare a gazului natural, situat la Pars în Iran, de principalul punct de distribuție al gazelor naturale de la Shaheed Benazirabad (fost Nawabshah), Pakistan; aproape 1200 km din cei aproximativ 1881 km cât va totaliza gazoductul, vor tranzita teritoriul Balochistanului.

În ceea ce privește portul de mare-adâncime de la Gwadar, avantajele acestuia sunt clare, iar în lipsa unui concurent pe măsură, Balochistanul nu poate decât să profite de avantajele ce decurg de aici. Iran însă are în plină dezvoltare ceea ce se numește astăzi „*Chabahar Free Trading Zone*”, o zonă de comerț liber a portului de la Chabahar, aflat la doar 110 mile și un concurent demn de luat în seamă pentru investiția chineză de la Gwadar. Finanțat predominant de companii indiene, portul Chabadar intră în concurență directă cu Gwadar pentru acces la aceleași piețe, concurență ce a devenit o preocupare majoră a oficialilor pakistanezi care au declarat că succesul portului de la Chabahar ar provoca un regres financiar foarte mare pentru Pakistan³⁶. În schimb,

34 Ahmad, Lt. Col. Syed Iqbal, *Balochistan: Its Strategic Importance*, Karachi: Royal Book Company, 1992, p. 256.

35 Cheema G. SHABBIR, *Intra-State Conflicts and Development Strategies: The Baloch Insurgency in Pakistan*, disponibil la: <http://pbrc.soka.edu/files/documents/working-papers/cheema.pdf>, p. 7.

36 Haider ZIAD, „Baluchis, Beijing, and Pakistan's Gwadar Port” *Georgetown Journal of International Affairs*, 2005, p. 101.

30 Hasan Yaser MALYK, 2013, *op. cit.*, p. 5.

31 Suba D. CHANDRAN, *Akbar Bugti and after: Implications for Balochistan & Pakistan*, Institute of Peace and Conflict Studies issue brief, no. 38, New Delhi, India, p. 4.

32 Frederic GRARE, Pakistan: The Resurgence of Baluch Nationalism, *Carnegie Papers*, no. 65, ianuarie 2006, p. 12.

33 Jason R. MURTHA, 2011, *op. cit.*, p. 67.

pentru Iran, această inițiativă face parte dintr-un plan mai amplu de rehabilitare a regiunii Sistan-Balochistan din sud-estul Iranului, una din cele mai sărace și slab dezvoltate regiuni ale Iranului, regiune cu populație majoritar balochă.

Onorându-și statutul de membru important în cadrul discuțiilor globale, **Europa**, prin statele sale mai puternice din punct de vedere economic, participă activ la jocul ce pare să se desfășoare în regiune. Astfel că, după acordul comun de cooperare dintre Uniunea Europeană și Pakistan³⁷ semnat în 2004, cele două părți s-au folosit tot mai mult de acest forum în scopul facilitării cât mai multor ajutoare pentru Pakistan pe de o parte, și desfacerea pieței europene pentru produsele din Pakistan, pe de altă parte. Astfel că donația Uniunii Europene sub formă de ajutoare umanitare, finanțări, inclusiv subvenții oferite prin Banca Europeană de Investiții, se ridică la aproximativ 485 milioane € sprijin pentru Pakistan între 2009 și 2013, inclusiv contribuțiile din partea statelor membre, care se ridică la aproximativ 423 milioane €³⁸.

Nici statele membre nu au stat prea mult pe gânduri, schimburile comerciale între Pakistan și **Suedia**, spre exemplu, care a devenit unul din principalii investitori pe piața de muncă din Pakistan, au devenit atât de strânse, încât Suedia a devenit furnizorul sistemului aerian de avertizare timpurie pentru armata pakistaneză³⁹, iar **Olanda**

37 Acord bilateral de cooperare între Comunitatea Europeană și Republica Islamică Pakistan, semnat la Islamabad la 24.11.2004, <http://ec.europa.eu/world/agreements/prepareCreateTreatiesWorkspace/treatiesGeneralData.do?step=0&redirect=true&treatyId=368>, accesat la data de 12.06.2014.

38 Shada ISLAM, *Moving EU-Pakistan Relations Beyond Words*, http://www.gmfus.org/galleries/ct_publication_attachments/Islam_Moving_Aug11_final.pdf, accesat la data de 15.05.2014.

39 La începutul anului 2006, Forțele Aeriene Pakistaneze au comandat șase avioane Saab 2000, echipate cu sistemul *Erieye AEW* echipat de Saab 2000 din Suedia în valoare de de aproximativ 1 miliard de dolari; în decembrie 2006, Marina Pakistaneză a comandat un număr de trei aeronave echipate cu sisteme *Hawkeye 2000 AEW*, costul total al programului fiind de \$ 855 milioane, <http://www.defenseindustrydaily.com/sweden-finalizes-saab-2000-aewc-contract-with-pakistan-02377/>, <http://www.defensenews.com/article/20061211/C4ISR01/612110301/Pakistan-seeks-P-3s-with-Hawkeye-radar>, accesate la data de 13.06.2014.

a devenit cea mai mare a cincea destinație pentru exporturile din Pakistan.

Având în vedere interesul internațional ce vizează această regiune, stabilitatea Pakistanului devine astfel vitală atât pentru marile puteri mondiale, precum Statele Unite ale Americii sau China, precum și în aceeași măsură, pentru Europa. Toate celelalte interese naționale individuale nu fac decât să se imprime în interesul comun internațional și în același timp contribuie la dezvoltarea internă a Pakistanului⁴⁰.

În condițiile actuale de criză energetică, nu ar trebui să fie nici o surpriză faptul că securitatea energetică în Pakistan reprezintă una din principalele priorități naționale. Economia Pakistanului este una dintre cele mai dependente de gaze naturale din lume, acestea reprezentând circa 50 la sută din consumul total de energie din Pakistan, fiind și principala sursă de energie a țării. Din rezervele de gaze naturale existente, două treimi se află în Balochistan; în timp ce provincia oferă aproximativ 40% din totalul producției de gaze naturale din Pakistan, aceasta consumă doar un modest procent de 17 %.

Pe lângă rezervele considerabile de cărbune și gaze naturale, sunt indicii că acesta ar dispune și de rezerve mari de petrol, rapoartele geologice evidențiind o cantitate de 19 miliarde de metri cubi de gaze naturale și 6 trilioane barili de petrol, resurse naturale neexploatate ale provinciei Balochistan⁴¹.

Concluzii

Încercarea comunității internaționale de a convinge guvernul Pakistanului să angajeze politic opoziția naționalistă din Balochistan nu este o soluție tocmai lesne de urmat, dar teoretic are șanse de reușită în temperarea ostilităților în provincie. Procesul de dezvoltare a unui mediu de securitate stabil în viitorul Pakistan și Balochistan

40 Alexander ATARODI, *Insurgency in Balochistan and why it is of strategic importance*, Raport nr. FOI-R-3110-SE, FOI, Swedish Defence Research Agency, ianuarie 2011, p. 25.

41 Adley PRIYASHREE, *Balochistan A Background*, Institute of Peace and Conflict Studies Special Report, Issue 32, October 2006, New Delhi, India, p. 7.

– presupuse două state suverane – este privit, inevitabil, în strânsă legătură cu evoluția fenomenului terorist radicalist-islamic din regiune. Pentru a minimaliza temerile referitoare la influența Indiei în Afganistan, după ce forțele militare ale Statelor Unite și ale Alianței NATO vor părăsi această țară, și în special în Balochistan regimul de la Islamabad va încerca întărirea legăturilor și suportului acordat talibanilor, fapt negat oficial și care se reflectă în intensitatea acțiunilor insurgente de astăzi din Afganistan. În consecință, Balochistanul este și va continua să constituie un important segment al gândirii strategice pakistaneze⁴².

Securitatea internă a Pakistanului reprezintă, așa cum am afirmat anterior, o sursă de îngrijorare pentru țările europene. Din punctul de vedere al acestora, destrămarea Pakistanului ar induce consecințe negative pe termen lung în dezvoltarea politică a Afganistanului. Este, de asemenea, analizată capacitatea Pakistanului de a-și controla capacitățile nucleare și a minimaliza riscul proliferării acestui arsenal, în situația în care acesta eșuează ca stat. În același timp, un Balochistan independent dar instabil, va deveni atracția organizațiilor militante care, probabil, vor folosi avantajul lipsei de putere în provincie cu scopul atingerii idealurilor politice, paradis sigur al organizațiilor teroriste precum Al-Qaeda, bază de regrupare, recrutare sau planificare al viitoarelor atacuri teroriste îndreptate, de ce nu, chiar împotriva teritoriului european.

Un stat înarmat nuclear, cum este Pakistanul, reprezintă o țintă obligatoriu de monitorizat, cu atât mai mult cu cât provocările interne trag țara în direcții diferite, iar evoluția situației interne are implicații semnificative pentru regiune și pentru țările occidentale, parte a Coaliției din Afganistan⁴³.

Există, de asemenea, un consens și acela constă în faptul că ruperea Pakistanului ar induce grave probleme de securitate în regiune, cu te-

meri în rândul atât al politicienilor cât și al oamenilor de știință, conform cărora insurgența Balochă ar putea avea un impact drastic asupra țărilor vecine care, de asemenea, găzduiesc comunități importante de etnie balochă. Niciuna dintre aceste țări nu ar agreea o mișcare a acestor minorități către autonomie teritorială⁴⁴.

Este recunoscut faptul că resurse naturale și energetice constituie unul din principalele motive ale eventualelor conflicte la nivel mondial, iar acest lucru nu face decât ca Balochistanul să devină o piesă demnă de luat în seamă pe tabla de șah a marilor puteri mondiale.

Până când, însă, resursele de energie alternativă vor ajunge să fie produse la scară largă și distribuite în mod curent, câmpurile de gaze naturale împreună cu bogăția de petrol și minerale existentă încă la nivel global vor continua să fie căutate în scopul exploatării de către toți marii actori globali, iar provincia Balochistan, una dintre numeroasele regiuni cunoscute doar datorită potențialului său energetic, este puțin probabil să scadă în importanță în viitorul apropiat.

BIBLIOGRAFIE:

1. ATARODI, Alexander, *Insurgency in Balochistan and why it is of strategic importance*, Raport nr. FOI-R-3110-SE, FOI, Swedish Defence Research Agency, ianuarie 2011.

2. BALOCH, Miran, „US move and its impact on the Baloch national struggle”, disponibil la: http://www.crisisbalochistan.com/secondary_menu/analysis/history/us-move-and-its-impact-on-the-baloch-national-struggle.html.

3. BALOCH, Munir Ahmed, „Quaid-e-Azam and Balochistan”, disponibil la: <http://mohammad-aljinnah.blogspot.ro/2010/05/quaid-e-azam-and-balochistan.html>.

4. BALOCH, Sanullah, disponibil la: „The Baloch perspective”, disponibil la: http://www.crisisbalochistan.com/secondary_menu/writers/sanulla-baloch/ipi-the-baloch-perspective.html.

42 A. SIDDIQUE, „Unrest in Balochistan Contributes to Regional Tensions”, Radio Free Europe, 20 iulie 2010, http://www.rferl.org/content/Unrest_In_Baluchistan_Contributes_To_Regional_Tensions/2104498.html, accesat la data de 15.05.2014, p. 34.

43 Alexander ATARODI, 2011, *op. cit.*, p. 39.

44 Alok BANSAL, „Baluchistan: Continuing Violence and Its Implications”, *Strategic Analysis*, Vol. 30, no. 1., 2012, http://idsa.in/system/files/strategicanalysis_abansal_0306.pdf, accesat 15 mai 2014, p. 6.

5. BANSAL, Alok, „The Revival of Insurgency in Balochistan”, *Strategic Analysis*, Vo. 29, Nr. 2, aprilie - iunie 2005, disponibil la idsa.in/system/files/strategicanalysis_abansal_0605.pdf.
6. BROWN, Michael; DAWOD, Mohammad; IRANTALAB, Arash; NAQI, Mahmud, „Balochistan Case Study”, 21 iunie, 2012, disponibil la: <http://www4.carleton.ca/cifp/app/serve.php/1398.pdf>.
7. CHANDRAN, D. Suba, *Akbar Bugti and after: Implications for Balochistan & Pakistan*, Institute of Peace and Conflict Studies issue brief, nr. 38, New Delhi, India, 2006, disponibil la: http://ipcs.org/pdf_file/issue/570326138IB38-SubaChandran-AkbarBugtiAndAfter.pdf
8. CHANDRAN, D. Suba, „Balochistan’ as a Strategic Issue vs the ‘Baloch’ as a political problem”, 9 aprilie 2012, disponibil la: <http://www.ipcs.org/article/pakistan/balochistan-as-a-strategic-issue-vs-the-baloch-as-a-3601.html>.
9. DEHANI, W., *The wicked discrimination circle in Balochistan, A Special edition on Balochistan’s Conflict*, Published in Sweden, 2006, disponibil la: http://www.bso-na.org/files/The_wicked_discrimination_circle_in_Balochistan.pdf.
10. DRAITSER, Eric, „Balochistan: Crossroads of Another US Proxy War”, 1 iulie 2012. disponibil la: <http://globalresearch.ca/balochistan-crossroads-of-another-us-proxy-war/31703>.
11. FAIR, C. Christine, *Balochistan*, U.S. House of Representatives, Committee on Foreign Affairs, Oversight and Investigations Sub-Committee, 8 februarie, 2012, disponibil la: http://www.huffingtonpost.com/c-christine-fair/rohra-bachers-blood-border_b_1289061.html.
12. GAZDAR, Haris; KAKER, Ahmad So-bia; KHAN, Irfan, *Buffer Zone, Colonial Enclave or Urban Hub? Quetta: Between four Regions and two Wars*, Crisis States Research Centre, Working paper nr. 69, februarie 2010, disponibil la: <http://academic.research.microsoft.com/Publication/13754191/buffer-zone-colonial-enclave-or-urban-hub-quetta-between-four-regions-and-two-wars>.
13. GRARE, Frederic, *Pakistan: The Resurgence of Baluch Nationalism*, Carnegie Papers, Nr.65, ianuarie 2006; disponibil la: <http://carnegieendowment.org/2006/01/10/pakistan-resurgence-of-baluch-nationalism/>.
14. HANAUER, Larry; CHALK, Peter, *India’s and Pakistan’s Strategies in Afghanistan. Implications for the United States and the Region*, RAND Center for Asia Pacific Policy, Occasional paper, 2012, disponibil la: http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/occasional_papers/2012/RAND_OP387.pdf.
15. HEEG, Jason, *Insurgency in Balochistan*, Kansas State University, disponibil la: http://fmso.leavenworth.army.mil/Collaboration/universities/Balochistan_final.pdf.
16. HERNANDEZ, Edward Joy, Jr., *Balochistan and Nationalism*, The University of Texas at Austin, 2012, disponibil la: <http://repositories.lib.utexas.edu/handle/2152/19906>.
17. KUMAR, Vikas, *Pakistan’s Fragile Periphery*, Future Directions Associate Paper, 27 martie 2014, disponibil la: <http://futuredirections.org.au/publications/associate-papers/1602-pakistan-s-fragile-periphery.html>
18. MAHSOOD, Asma; MIANKHEL Amanullah Khan, „Baluchistan Insurgency: Dynamics and Implications”, *Global Advanced Research Journal of Social Science (GARJSS)* Vol. 2(3), martie, 2013, pp. 51-57.
19. MALYK, Hasan Yaser, „Strategic Carnage of Balochistan”, *IOSR Journal Of Humanities And Social Science (IOSR-JHSS)*, Volume 8, Issue 4 (Mar. - Apr. 2013), pp. 4-77.
20. MAZHAR, Muhammad Saleem; JAVA-ID, Umbreen; GORAYA, S. Naheed, „Balochistan (From Strategic Significance to US Involvement)”, *Journal of Political Studies*, Vol. 19, Issue 1, 2012, pp. 113-127.
21. MURTHA, R. Jason, *The Strategic Importance of Balochistan*, teză de masterat, Naval Postgraduate School, iunie 2011, disponibil la: http://edocs.nps.edu/npspubs/scholarly/theses/2011/June/11Jun_Murtha.pdf.
22. NURI, Maqsudul Hasan; HAQ, Noor ul, „Balochistan: What are the facts? ”, 25 martie, 2012, disponibil la: http://biyokulule.com/view_content.php?articleid=4723.

23. PRIYASHREE, Adley, *Balochistan A Backgrounder*, Institute of Peace and Conflict Studies Special Report, Issue 32, octombrie 2006, New Delhi, India, disponibil la: kms1.isn.ethz.ch/serviceengine/Files/ISN/95444/ipublication.

24. SHABBIR, G. Cheema, *Intra-State Conflicts and Development Strategies: The Baloch Insurgency in Pakistan*, disponibil la: <http://pbrc.soka.edu/files/documents/working-papers/cheema.pdf>.

25. SHEPPARD, Bede, *Their Future is at Stake-Attacks on Teachers and Schools in Pakistan's Balochistan Province*, a Human Rights Watch Report, decembrie 2010, disponibil la: <http://reliefweb.int/report/pakistan/their-future-stake-attacks-teachers-and-schools-pakistans-balochistan-province>.

26. SIAL, Safdar; BASIT, Abdul - *Conflict and Insecurity in Balochistan Assessing Strategic Policy Options for Peace and Security*, Ra-

port al PAK Institute for Peace Studies, octombrie –decembrie, 2010, disponibil la: san-pips.com/download.php?f=59.pdf.

27. WIRSING, G. Robert, *Baloch Nationalism and the Geopolitics of Energy Resources: The changing context of separatism in Pakistan*, aprilie 2008, Strategic Studies Institute, disponibil la: <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/PUB853.pdf>.

28. Site oficial al The News International, www.thenews.com.pk.

29. Site oficial al The Institute of Peace and Conflict Studies, www.ipcs.org

30. Site oficial al Vision 21, www.thevision21.org

31. Site oficial al Global research – Centre for Research on Globalization, www.globalresearch.ca

32. Site oficial al The Cristian Science Monitor, www.csmonitor.com

ANALIZA TRANSDISCIPLINARĂ A TERORISMULUI SUICIDAR

*Dr. Anghel ANDREESCU**
*Marius Cătălin BALABAN***

Terorismul suicidal constituie un fenomen îngrijorător, mai ales după atentatele din 11 septembrie 2001, când necesitatea înțelegerii acestuia a generat diverse abordări. O analiză transdisciplinară pornind de la ipoteza conform căreia elementul care declanșează și alimentează acest fenomen îl constituie o mișcare de masă poate contura o perspectivă și chiar o previziune asupra acestuia. Analizând evoluția fenomenului, în cheia mișcărilor de masă și în concordanță cu principalele evenimente ale ultimelor trei decenii care îl consacră, se generează concluzii suplimentare care pot oferi logica unor acțiuni teroriste, precum și scopurile reale, nedecarate ale acestora.

Cuvinte-cheie: terorism suicidal; mișcări de masă, ideologia terorii, Al Qaida, metoda transdisciplinară, Orientul Mijlociu.

Introducere

Terorismul suicidal reprezintă, în zilele noastre, un fenomen greu de acceptat și de înțeles la nivelul civilizației moderne bazate pe sisteme democratice stabile. El există, iar analizele asupra acestui fenomen arată faptul că, în ultimele trei decenii, a luat amploare, fiind practicat în toată lumea. Specialiști din aproape toate domeniile

științifice au încercat să explice, fiecare în parte, reparația acestui fenomen, cauzele și împrejurările favorizante, structura și profilul psihosocial al individului predispus la martiraj. Considerăm că o cercetare transdisciplinară, bazată pe discipline precum sociologie, psihologie, istorie, filozofie, religie, științe militare, științe politice și relații internaționale poate să conducă la o înțelegere care ar putea oferi o perspectivă, un context și chiar o previziune.

Dacă am aborda studiul fenomenului ca fiind o formă de acțiune teroristă și un act individual, referindu-ne la martirajul în sine, nu am putea identifica resortul, energia care-l alimentează și declanșează. Considerăm că acest fenomen nu poate fi declanșat doar de hotărârea atentatorului pentru că, în această situație, nu ar putea reprezenta decât particularitățile unui act sinucigaș psihopatologic.

Pentru aceasta, lansăm ipoteza conform căreia sursa de energie a terorismului suicidal o constituie o masă de oameni, o comunitate psihologică în plină mișcare, de tipul revoltelor sau revoluțiilor, o mișcare de masă care urmărește o schimbare radicală a prezentului la nivel colectiv. Din mijlocul acestor mase și animat de idei, idealuri și ideologii provine adeptul dispus la sacrificiul de sine și la acte violente, atât în dimensiunea

**Chestor general de poliție (r) Anghel ANDREESCU este profesor universitar dr. în cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I” din București. E-mail: xwx52@yahoo.com*

***Comisar șef de poliție Marius Cătălin BALABAN este doctorand în științe militare al Universității Naționale de Apărare „Carol I” din București. E-mail: mariusbalaban67@yahoo.com*

criminală, cât și în cea eroică. Este adevărat că nu orice adept al unei mișcări este capabil de sacrificiul de sine, dar toți îl susțin și venerează, întrucât contagiunea mentală și mimetismul funcționează la acest nivel. Predispoziția în acest sens depinde de circumstanțele personale ale individului dar, în mod obligatoriu, teroristul sinucigaș aparține sau are convingerea că aparține unei mișcări de masă având aceeași identitate cu aceasta.

1. Mișcările de masă

O caracteristică a mișcării de masă întâlnită și în cazul fanaticului este atitudinea față de prezent, considerat ca fiind inacceptabil, deplorabil, și credința potrivit căreia viitorul va schimba din temelii tot ceea ce există în prezent. Practic, putem vorbi de un sentiment de frustrare, în sensul că individul care parcurge mai multe eșecuri și nu găsește puncte de sprijin în prezent este dispus să se desprindă de acesta și de sine, chiar dacă prezentul îi asigură o foarte mare libertate. Pentru el, libertatea este o povară. În clasificarea lui Eric Hoffer¹, adepții fanatici pot fi „noii săraci” (persoane sărăcite recent), săracii eliberați dintr-un regim de egalitarism absolut, inadaptații, super-egoștii, ambițioșii cu oportunități nelimitate, minoritarii, plictisiții și păcătoșii (cei care consideră că se pot purifica prin martiraj).

Prin aderarea la o mișcare de masă, frustratul consideră că s-a eliberat de toate responsabilitățile, obligațiile, deciziile pe care trebuie să le ia în cadrul unei societăți libere, inclusiv eliberarea de sine, transferându-le mișcării de masă. Individualitatea sa este absorbită de mișcarea de masă, iar el se identifică doar prin aceasta.

În acest context, frustrarea nu este neapărat o caracteristică personală nativă a unui individ², ci poate fi un produs social, de regulă al unei societăți libere, instabile sau cu un sistem administrativ incapabil să răspundă nevoilor sociale, care menține mari inechități sociale, dar și al unei societăți sau civilizații în curs de

modernizare sau liberalizare, precum și al celor lipsite de progres (în cazul plictisiților).

Pentru adeptul mișcării de masă, timpul nu reprezintă decât trecutul și viitorul, un viitor care se transformă în eternitate. Condamnă tot ceea ce este prezent, înlocuind, de exemplu, plăcerile cu abțința.

La polul opus, individualistul, cel care trăiește în prezent, mulțumit de sine, de realizările personale și care are un statut social complet se bucură de sistemul din care face parte și, de multe ori, este orientat spre o societate de masă, consumerism, hedonism. Acesta nu concepe existența sa decât în prezent și pentru el terorismul suicidal reprezintă o acțiune îngrozitoare, greu nu doar de înfăptuit, dar și de conceput. Aceeași atitudine o are și față de eroism.

De cele mai multe ori, caracterul unei mișcări de masă are, alături de o componentă naționalistă sau socială, și o componentă ideologică religioasă, care trebuie să-i asigure existența eternă și viața de dincolo de moarte. Gustave Le Bon constata că „masele au nevoie de o religie (...) convingerile politice și sociale, credința într-o divinitate nu se înstăpânesc în rândul lor decât înveșmântate în forme religioase, care le pun la adăpost de orice îndoială. Dacă masele ar fi determinate să accepte ateismul, acesta (...) ar deveni un cult”³.

La rândul său, Eric Hoffer a constatat faptul că „rar se întâmplă ca o mișcare de masă să aibă un caracter unic. (...) uneori reprezintă două sau trei mișcări în una”⁴.

Trăsăturile generale ale mișcărilor de masă sunt intoleranța și fanatismul, acestea fiind inevitabile, însă ele se manifestă cu intensitate diferită, în funcție de factorul cultural, religios și de influența liderilor. Aceste trăsături diferențiază o masă amorfă de o mișcare de masă. După identificarea dușmanului comun, care pot fi persoane determinate, mase sau popoare, ori toate acestea la un loc, vectorul unificator al mișcării de masă îl constituie ura, care, pe fondul intoleranței și al fanatismului, dezvoltă dimensiunea criminală.

1 Eric HOFFER, *Adepții fanatici*, Iași, Editura Polirom, 2013.

2 N.n. – de exemplu aspirațiile nerealiste, peste limita posibilităților, este caracteristica inadaptaților.

3 Gustave LE BON, *Psihologia mulțimilor*, București, Editura Antet, 2012, p. 37.

4 Eric HOFFER, *Adepții fanatici*, Iași, Editura Polirom, 2013, p. 30.

2. Ideologie și religie

Isaiah Berlin, făcând referire la ideologiile revoluționare europene și definind esența romantismului, care este baza ideologiilor precum anarhismul, naționalismul extremist, fascismul, comunismul etc., constata: „a fi liber nu înseamnă nimic – a te elibera e Raiul. Eșecul este mai nobil decât succesul. Jertfirea pentru o cauză este importantă, nu validitatea cauzei în sine, căci sacrificiul făcut pentru ea este ceea ce sfințește cauza, nu vreo proprietate intrinsecă a ei”⁵. Aceasta conduce la ideea că totul reprezintă mișcare, dinamică, între totul sau nimic, însă tendința este spre nimic, spre distrugerea prezentului.

Sistemele de gândire radicale, romantice, în viziunea lui Isaiah Berlin, abordează noțiunea de „adevăr”, ca fiind cel creat și nu cel descoperit, protejându-l împotriva oricăror dezbateri sau îndoieli, întrucât este unic, ceva ce, până a fi creat, nu a existat. Adevărul descoperit exista dinaintea descoperirii lui. Dezbaterile sau îndoiala asupra adevărilor care creează sau mențin mișcarea de masă conduce, în mod inevitabil, la dispariția ei.

Astfel, găsim la baza ideilor unei mișcări de masă drept *adevăruri create*, variante reinterpretate și ideologizate ale marilor religii. Fie că vorbim despre iudaism, creștinism sau islamism, ele au fost ideologizate pentru a servi unui scop sau altul, de la formele moderate, moderniste favorizante liberalismului până la formele fundamentaliste, puritane și radicale ale acestora. Fiecare extremă este răspunsul de pe același palier al celeilalte extreme. De exemplu, perioada colonialistă din Orientul Mijlociu, care a constituit un import de civilizație în țările arabe și care a condus spre o modernizare socială și economică, adică o liberalizare, avea să determine un răspuns prin întoarcerea la practicile puritane, fundamentale ale Islamului, așa cum sunt ele consacrate în Coran și în viața Profetului Mohamed. Răspunsul s-a concretizat prin mișcarea wahhabistă, de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, inițiată de Muhammad bin Abd al Wahhab, în peninsula Arabică și transformată în

mișcarea salafistă, care în secolul al XX-lea s-a răspândit în mai multe țări arabe.

Karen Armstrong definea mișcările fundamentaliste ca fiind „forme crenelate de spiritualitate, care au apărut ca răspuns la o criză percepută” – temerea că modernitatea va eroda sau chiar eradica credința și moralitatea, dar temerea nu aparține niciunei religii. În acest context, putem clarifica dacă religia este ideologie sau nu. În opinia noastră, religia, islamul ca în exemplul de față, nu este ideologie. Ideologie de tip religios poate fi Wahhabismul sau Salafismul, care reprezintă un ansamblu de idei prin care religia este interpretată și prezentată maselor în scopul mobilizării și orientării spre un anumit comportament, combătând și condamnând alte interpretări și comportamente sau chiar religia, în sine. Chiar dacă ideologia religioasă militează pentru întoarcerea la religie sau la modernizarea ei, ea nu este religie ci este ideologia religioasă care vine ca răspuns la o criză percepută sau la dorința de modernitate, la dorința de putere sau la legitimizarea ei, la justificarea unor acțiuni sau la condamnarea altora.

3. Renașterea terorismului sinucigaș

Renașterea terorismului sinucigaș este considerat, de majoritatea analiștilor, ca fiind atentatul sinucigaș cu un camion-capcană comis de un adept Hezbollah asupra unei baze militare din Beirut la data de 23 octombrie 1983, soldat cu 241 de morți și peste 100 de răniți. În lunile care au urmat, atacurile de acest gen s-au repetat, determinând S.U.A. și Franța să își retragă toți militarii din Liban. În acest caz, putem clasifica atacul ca fiind unul terorist, datorită faptului că era atribuit unei organizații teroriste, altfel ar fi putut fi calificat drept o acțiune tactică militară asupra unei baze militare adverse, aflate într-un teatru de operații.

Totuși, primul atentat sinucigaș a fost comis în ziua de 11 noiembrie 1982, când un tânăr a intrat cu un autoturism Mercedes, încărcat cu explozibil, în cartierul general din Tyr al armatei israeliene, distrugând o clădire cu opt etaje și omorând 141 de persoane. A fost prima bombă

⁵ Isaiah BERLIN, *Puterea ideilor*; București, Editura Humanitas, 2012, p. 276.

umană de la renașterea terorismului suicidar, iar sinucigașul făcea parte dintr-o formațiune a Hezbollahului neoficializată la acea dată.

Atentatele teroriste sinucigașe menționate au inspirat, ulterior, grupări teroriste din întreaga lume și au culminat cu atentatele teroriste comise de cei 19 teroriști sinucigași conduși de Mohamed Atta, la data de 11 septembrie 2001, moment din care stabilirea profilului psihosocial al teroristului sinucigaș avea să reclame o altă abordare. Acestea aveau să fie primele atentate teroriste ce foloseau ca arme avioane. Până în prezent, într-un singur caz izolat, avionul a mai fost folosit ca armă.

Primul aspect care a ieșit în evidență în urma investigării acestor atentate a fost nivelul ridicat de instrucție al atacatorilor. Astfel, cei mai mulți dintre ei aveau studii superioare, dintre care șapte dețineau brevete de pilot. Nivelul de trai și statutul social al acestora era diferit de cel clasic, și anume unul dintre ei era fiu de diplomat, altul al unui avocat, iar toți cunoșteau foarte bine viața urbană occidentală și vorbeau fluent cel puțin două limbi străine. Dar dintre toate aspectele relevante, cel mai greu de explicat de către investigatori a fost hotărârea cu care aceștia au executat atentatele, cu toate că au fost departe un timp îndelungat de mediul care îi îndoctrinase, unii luni de zile, iar alții chiar ani.

Deși s-au aflat departe de mediul în care se formaseră să devină „martiri ai credinței”, ei au fost capabili să realizeze o operațiune aproape de perfecțiune, în ceea ce privește planificarea, pregătirea și coordonarea, realizând o cunoaștere amănunțită a sistemelor de securitate ale aeroporturilor americane și au dat dovadă de o răbdare și o motivație ieșite din comun până la acea dată.

Totuși, câteva elemente din trecutul lui Mohamed Atta ar putea fi relevante. După absolvirea Universității din Cairo și deținând licența în arhitectură, s-a angajat la Centrul de dezvoltare urbană din același oraș, în cadrul unui compartiment de planificare arhitecturală și proiectare a clădirilor. Aici a fost preocupat de dezvoltarea modernă și construcția de clădiri înalte, pe care le considera ca fiind mari, impersonale și urâte, și pentru care s-au distrus cartiere vechi, afectând

viața privată și demnitatea oamenilor. Chiar familia lui s-a mutat într-un astfel de bloc apartamente în 1990, catalogându-l „un simbol sărăcăcios al încercării Egiptului de a moderniza și de a îmbrățișa nerușinarea occidentului”⁶.

În iulie 1992, Mohamed Atta a ajuns în Germania pentru a urma cursurile postuniversitare la Universitatea Tehnică din Hamburg. Prima gazdă, care după șase luni i-a cerut să se mute, l-a caracterizat ca fiind un „individ frustrat, fără orizont și cu o personalitate introvertită”⁷. Începând cu anul 1993, acesta s-a mutat în căminele universității, unde a împărțit un apartament cu doi prieteni până în 1998. Aceștia l-au caracterizat ca fiind „aproape agresiv și complet insultător”⁸.

Un alt aspect relevant provine din anul 1994, când profesorul lui Atta, Dittmar Machule, l-a invitat la Alep, în scopul unei vizite arheologice. Atta a rămas câteva săptămâni în Alep, unde, în luna august 1994, a cunoscut-o pe Amal, o tânără palestiniană, care a lucrat în biroul de urbanism. Volker Hauth, care a călătorit cu Atta, a descris-o pe Amal ca fiind „atractivă și încrezătoare în sine”⁹, observând la ea pudoarea musulmană, cu toate că ea era emancipată și provocatoare. Amândoi păreau să fie atrași unul de celălalt, însă Atta i-a explicat lui Hauth, cu regret, faptul că ea avea o orientare destul de diferită și că emanciparea ei de domnișoară nu i se potrivea. Acesta a fost cel mai apropiat moment de dragoste pentru Atta.

Aceste elemente din trecutul lui Mohamed Atta conduc, în mod indubitabil, spre tiparul adeptului fanatic construit de Eric Hoffer. Este larg acceptat faptul că un militant fanatic nu devine întâi militant și apoi fanatic, ci el este întâi

6 Thomas EVAN, „The day that changed America”, în *Newsweek*, disponibil la <http://www.newsweek.com/day-changed-america-148319>, accesat la 19.08.2014.

7 John HOOPER, „The shy, caring, deadly fanatic”, în *The Guardian (London)*, disponibil la <http://www.theguardian.com/world/2001/sep/23/september11.education>, accesat la 19.08.2014.

8 Terry McDERMOTT, „A perfect soldier”, în *Los Angeles Times*, disponibil la <http://articles.latimes.com/2002/jan/27/news/mn-25005>, p. 6, accesat la 19.08.2014.

9 John HOOPER, „The shy, caring, deadly fanatic”, în *The Guardian (London)*, disponibil la <http://www.theguardian.com/world/2001/sep/23/september11.education>, accesat la 19.08.2014.

fanatic, ulterior devenind militant fanatic. Adeptul fanatic nu se poate manifesta în forma militantistă decât în cadrul unei mișcări de masă, varianta individuală făcând obiectul psihopatologiei.

Despre aceste atentate, unii analiști au apreciat că au avut drept țintă populația civilă, dar aplicând prima regulă a unei analize transdisciplinare, respectiv, existența mai multor realități datorită faptului că există niveluri de percepție diferite, putem emite un punct de vedere diferit. Astfel, putem constata că cei 19 teroriști sinucigași, precum și mișcarea de masă căreia ei se dedicaseră aveau reprezentarea, așa cum le-a fost inoculată prin cultivarea sentimentului de ură, că în primul rând vor pedepsi populația civilă occidentală, considerată păgână, păcătoasă și decadentă. Agentul unificator al unei mișcări de masă radicalizate, așa cum am arătat, îl reprezintă ura. Eric Hoffer ridică importanța acestui agent unificator, arătându-i și caracterul pragmatic aflat la îndemâna liderilor mișcărilor de masă, considerându-l ca fiind cel mai accesibil și cuprinzător dintre toți agenții unificatori. Deci, în percepția lor, ținta era, în primul rând, populația civilă. În schimb, Osama Bin Laden avea o cu totul altă reprezentare, cea a oricărui lider în goana sa către putere, respectiv poziționarea sa în ecuația puterii politice internaționale, de unde rezultă că avea o țintă politică.

Însă, în ipoteza conform căreia fenomenul terorismului sinucigaș al ultimelor trei decenii este efectul unor mișcări de masă, se impune să analizăm evoluția evenimentelor care au legătură cu acestea.

Două evenimente majore din Orientul Mijlociu aveau să marcheze evoluțiile viitoare: Revoluția islamică și invazia trupelor sovietice în Afganistan.

În anii '60, în Iran are loc *revoluția albă* prin politici de modernizare inițiate de Șahul Mohammad Reza Pahlavi, conducând la o liberalizare fără precedent în lumea islamică a vieții economice și sociale. Această mișcare, susținută de o coaliție nefirească dintre liberali¹⁰, comuniști, naționaliști și forțele religioase, avea

10 n.n. – imediat după Revoluție, liberalii aveau să fie îndepărtați de la putere.

să genereze mai multe revolte populare care au fost reprimare succesiv de armata Șahului, dar au bătătorit drumul unei revoluții, *revoluția islamică*.

La data de 11 februarie 1979, Revoluția islamică avea să-l înlăture de la putere pe Șahul Mohammad Reza Pahlavi și să transforme Iranul, din monarhie în republică islamică, bazată pe o ideologie naționalistă și religioasă de tip mesianic – šiismul. În Iran, 89% din populație este formată din šiiti. Despre efectele revoluției, Carmen Bin Laden consemnează: „în lunile care au urmat, revolta împotriva șahului din Iran avea să declanșeze o undă de șoc în întreaga regiune, impulsându-i pe tradiționaliștii care se opuneau oricărei tentative a Orientului Mijlociu de a păși în lumea modernă. Islamul avea să capete o nouă dimensiune și avea să schimbe fața întregii lumi”¹¹. Ideologiile religioase radicale au cuprins imediat și Arabia Saudită, cu toate că aceasta este o țară majoritar sunnită, dar au activat aripa tradiționalistă, care a impus revenirea la vechile tradiții, prin folosirea ca instrument represiv a poliției religioase - *mutawa* – abilitată cu puteri discreționare și care manifesta o totală intoleranță și un fanatism exacerbant. Carmen Bin Laden, cumnată a lui Osama Bin Laden și o adeptă a modernismului, spre deosebire de toți membrii familiei, constata: „tinerii mă înspăimântau cel mai mult. Ei erau cei care ar fi trebuit să scoată țara din Evul Mediu și să o ducă în lumea modernă. Și totuși îi vedeam zi de zi mergând înapoi, spre secole de mult apuse. Vedeam mânușile tinerelor, ciorapii lor negri și fețele lor furioase și le auzeam cerând și mai multe restricții”¹².

Revoluția islamică iraniană a reverberat și în Liban, un stat arab care a împărțit în anii '60 aceeași evoluție economică și socială cu cea a Iranului. Liberalismul forțat al economiei de piață avea să formeze noii bogați și noii săraci și să accentueze discrepanțele existente între ei pe fondul distribuției tradiționale a puterii guvernamentale și a responsabilităților pe criterii profesionale. Astfel, în anii '60 și începutul anilor '70, šiiti aveau o reprezentare redusă în scena

11 Carmen BIN LADEN, *Înăuntrul regatului*, București, Editura Pandora, 2011, p. 149.

12 *Ibidem*, p. 154.

politică, deținând funcția de președinte al Parlamentului musulman, iar funcțiile de Președinte al Republicii și cea de prim-ministru revenind creștin maroniților și sunniților. Întrucât creșterea demografică accentuată în rândul șiiților nu a condus la o redistribuire a puterii guvernamentale, aceștia au devenit partea cea mai numeroasă a militanților și conducătorilor Partidului Comunist Libanez și ai Partidului Socialist Național Sirian. La sfârșitul anilor '70, Sayyid Musa al-Sadr, un cleric musulman carismatic, a început să intre în concurență cu partidele de stânga, câștigând simpatia tinerilor șiiți. Al-Sadr le-a oferit alternativa: *Mișcarea Dezmoșteniților*. O miliție emanând din această mișcare, Amal, a fost fondată la începutul războiului civil libanez, în 1975.

În 1979, revoluția islamică din Iran a propulsat în scena politică a Libanului o nouă mișcare de masă șiiță, care a rupt relațiile cu cele două partide de stânga și care a preluat noul model al musulmanilor șiiți din lumea întreagă, având o nouă viziune asupra unei lumi alternative capitalismului liberal occidental, diferită de cea proslăvită de mișcările de stânga.

Din 1982, mai mulți dintre membrii importanți ai mișcării Amal au părăsit această organizație, formând mai multe grupuri armate compuse din tineri organizați în numele Islamului, în sudul Libanului, în Valea Bekka și în periferiile Beirutului. Formațiunea militară de bază și echipamentul milițiilor șiiite au fost furnizate de Iran și, ca urmare a fuziunii acestora, a fost fondată organizația politică *Hezbollah* și aripa sa armată, *Rezistența Islamică*, dar care nu a fost anunțată oficial decât în 16 februarie 1985. Ca urmare al unui radicalism exacerbant, Hezbollah inițiază formațiuni de martiri numite *Al-Amaliya Al-Istishhadaya*. Acestea venerază și apără practica martirajului și folosirea bombelor umane, care constituie principalul lor mijloc de luptă.

Ideologia organizației Hezbollah se baza pe doctrinele lui Khomeini, care au ca principal obiectiv înființarea unei republici pan-islamice conduse de clerici religioși, împărtășind naționalismul de tip fascist și mesianismul religios. Ca idealuri – dreptate și egalitate. Libertatea nu făcea parte dintre idealurile lor,

din libertate veneau și aceasta se dovedise a fi o povară.

Extinderea Revoluției islamice în alte state arabe avea să mențină până în prezent caracterul de mișcare de masă și să asigure permanent obiective imediate și un inamic public, pentru că, în lipsa acestora, mișcarea de masă s-ar fi stins odată cu instaurarea Republicii Islamice, adică Revoluția ar fi luat sfârșit, prin realizarea obiectivelor. De altfel, mesianismul religios este o surșă perenă de obiective imediate, dar și perpetue: pregătirea pentru întoarcerea Imamului Ascuns, întoarcerea lui Mahdi și preluarea puterii politice de către clerici religioși pentru asigurarea întoarcerii acestuia, constituie surse de energie nepuizabile.

Și totuși, mesianismul conține și o predispoziție care împiedică acțiunea și mișcarea de masă - chietismul, care recomandă dobândirea liniștii sufletești și adoptarea unei atitudini pasive, contemplative față de lume în așteptarea lui Mahdi. Khomeini a reușit să respingă această predispoziție folosind învățăturile șiiite, folosindu-și abilitățile de manipulare politică a credințelor mesianice populare șiiite. Astfel, manipulând noțiunile de injustiție și suferință, dar și de lupta neîncetată a credincioșilor șiiți împotriva opresiunii și tiraniei lumești, liberale, Khomeini a creat cel mai bun instrument de mobilizare revoluționară, exploatănd în special ceea ce a fost, la momentul respectiv, una dintre cele mai inegale și sărăcite societăți din lumea arabă.

24 decembrie 1979 este data celui de al doilea eveniment care a bulversat Orientul Mijlociu, și anume invazia Uniunii Sovietice în Afganistan. Sentimentul provocat în Orientul Mijlociu de acest eveniment este foarte expresiv descris de Carmen Bin Laden: „Agresivul și ateul monolit comunist atacase o țară de musulmani săraci și evlavioși”¹³ Într-o lume bipolară, în care Orientul Mijlociu reușise, ca urmare a Revoluției islamice, să intre în opoziție față de occidentul capitalist, consecința invaziei din Afganistan a fost faptul că elitele arabe au realizat că nu se află la adăpostul nici unuia din cei doi poli. Erau în afara lumii bipolare, dar nu erau neutri, ci erau în conflict cu

¹³ *Ibidem*, p. 158.

ambii poli. Arabia Saudită și familia regală au reacționat, încercând să activeze solidaritatea arabă și finanțând rezistența din Afganistan. Guvernul saudit a oferit sprijin financiar voluntarilor care participau în mod direct la cauza afgană.

Cauza afgană a reprezentat pentru Arabia Saudită o alternativă la mișcările de masă ce se dezvoltau pe propriul teritoriu, ca urmare a Revoluției islamice. Direcționarea acesteia spre cauza afgană avea să readucă strălucirea islamului sunnit și să tempereze tendințele radicale locale.

Acest moment l-a surprins pe Osama Bin Laden imediat după terminarea studiilor superioare, când s-a alăturat, cu hotărâre, cauzei afgane. Din familia Bin Laden, Osama era cel mai religios dintre frați. La începutul voluntariatului, a asigurat transporturile de ajutoare pentru rezistența afgană spre Pakistan, unde a contribuit la construirea unor spitale și a unor baze de antrenament a combatanților, mutându-se ulterior în Afganistan, unde contribuția lui i-a asigurat un statut de erou saudit în lupta cu monolitul sovietic. Aici îl cunoaște pe Abdallah Azzam, palestinian, membru al Fraților Musulmani care, în dezacord cu modul de abordare de către O.E.P.¹⁴ a luptei pentru eliberarea Palestinei, s-a reatașat cauzei afgane.

Dezacordul cu O.E.P. consta în faptul că aceasta ar fi trebuit să mobilizeze întreaga lume arabă, care să declanșeze Jihadul împotriva Israelului. Dar, urmând spiritul Jihadist, Abdallah Azam s-a atașat cauzei afgane, publicând principala *fatwa* care chema la luptă întreaga lume arabă, acesta devenind mai târziu mentorul lui Osama Bin Laden și ideologul organizației teroriste Al Qaida.

Alte două evenimente au marcat decisiv mișcările de masă: încheierea retragerii trupelor sovietice din Afganistan și căderea cortinei de fier.

Rezistența afgană, după aproape 10 ani de lupte, părea să devină o masă fără mișcare, o masă susținută, înarmată și antrenată atâția ani părea să fie lăsată la vatră. Nimic mai greșit, adepții unei mișcări de masă cu un trecut ca al celor din rezistența afgană au întotdeauna predispoziția de reatașare la o altă mișcare. Osama Bin Laden

a cunoscut și a trăit această predispoziție și a construit o alternativă maselor de mujahedini în care s-a distribuit în rolul principal.

În urma Acordului de la Geneva privind reglementarea politică a situației din Afganistan, din 14 aprilie 1988, dintre miniștrii de externe ai Afganistanului și Pakistanului, având drept garanți S.U.A. și Uniunea Sovietică, s-a stabilit retragerea trupelor sovietice în intervalul 15 mai 1988 – 15 februarie 1989. În cadrul acestui acord, Pakistanul și S.U.A. s-au angajat că vor înceta acordarea ajutorului mujahedinilor.

În urma acestui acord, Osama Bin Laden fondează organizația Al Qaida în același an, iar încetarea sprijinului din partea S.U.A. o califică drept trădare în vederea lansării în rândul maselor al unui nou inamic, acesta fiind un element esențial în antrenarea mișcării de masă și a Al Qaida. Idealul noii organizații, care era formată din luptători pentru cauza afgană, trebuia să se încadreze în coordonatele acestei cauze, pentru a asigura tranziția¹⁵: eliberarea teritoriilor musulmane ocupate de invadatorii străini. Astfel, împărtășește ideile lui Abdallah Azzam, care a redefinit cauza Jihadului, transformând-o din lupta împotriva conducătorilor tiranici și corupți ai statelor arabe, în lupta de eliberare a teritoriilor musulmane de ocupația străină și aceasta pe fondul căderii cortinei de fier, care a modificat relațiile internaționale de putere. Monolitul sovietic dispăruse din sfera puterii internaționale, iar singurul pol de putere era S.U.A. Idealul Revoluției islamice șiite de creare al unui stat pan-islamic în Orientul Mijlociu era complementar cu cel al Al Qaida.

Abordarea fățișă a unei atitudini ostile a organizației Al Qaida față de S.U.A., la începutul anilor '90, urmărea să creeze în rândul musulmanilor o imagine de forță și de alternativă cel puțin în plan regional, a puterii americane, generând o nouă mișcare de masă. Dorința de a se implica în eliberarea Kuweit-ului de ocupația

15 n.n. - Naeem Gul Mohammed, director al Centrului afgan unic din Sankt-Petersburg, constata: „nu trebuie să uităm de tradițiile, mentalitatea și cultura poporului afgan. Triburile războinice pushtu nu ascultau pe nimeni. Prezența trupelor străine nu a fost niciodată agreată. Populația locală s-a revoltat împotriva trupelor sovietice”.

14 n.n. – Organizația pentru Eliberarea Palestinei.

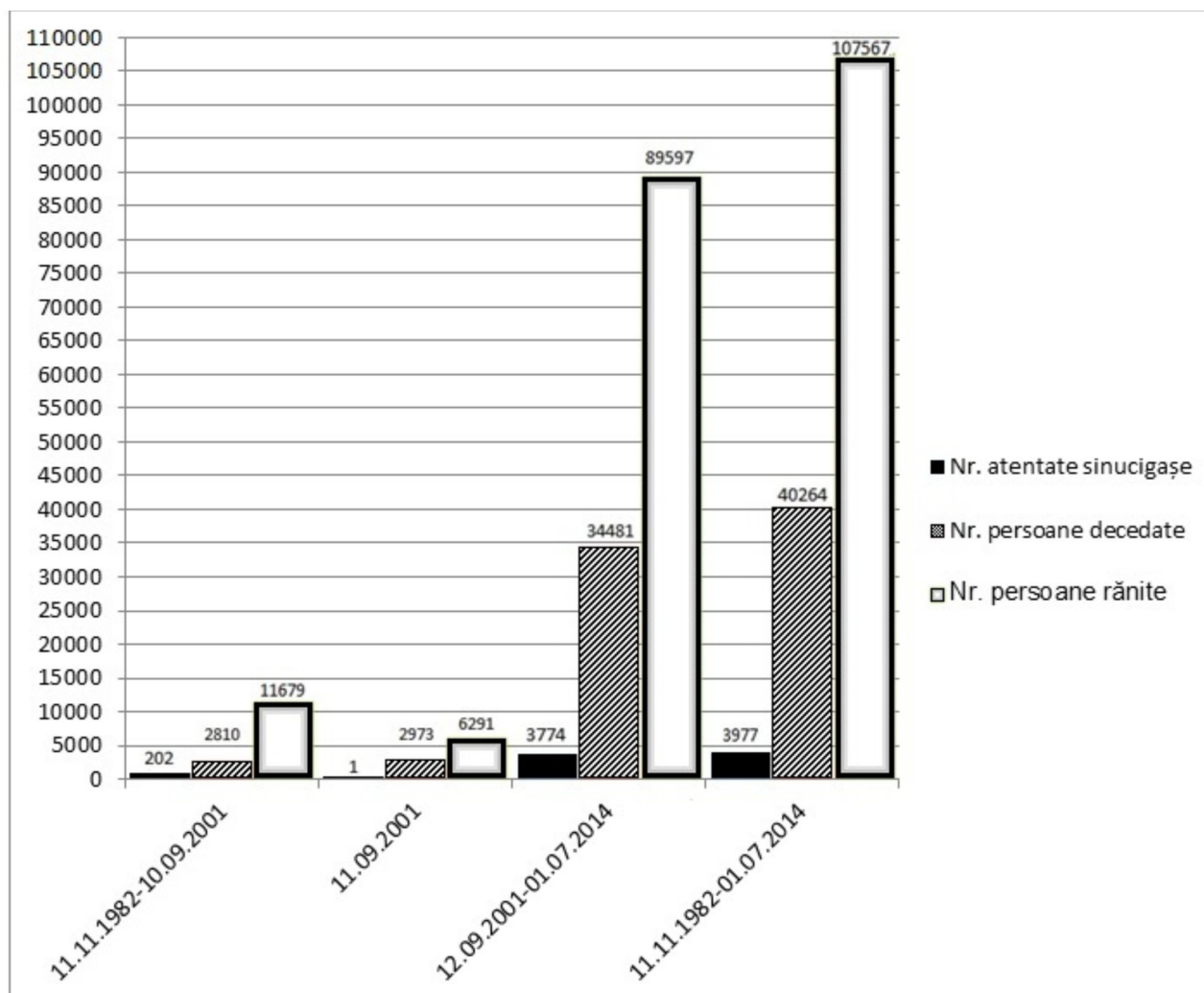

Figura nr.1: Evoluția atentatelor sinucigașe înainte și după 11 septembrie 2001

SURSA: Această diagramă a fost realizată în conformitate cu informațiile preluate din baza de date CPOST a Universității din Chicago, disponibilă la http://cpostdata.uchicago.edu/search_new.php, accesată la 18.08.2014.

irakiană și de respingere a implicării S.U.A. în această cauză, dorință refuzată de regele Fahd al Arabiei Saudite și care a dus la ruperea legăturilor cu acesta, reprezintă tot o încercare de a se poziționa în zona puterii în Orientul Mijlociu, dar și de a alimenta mișcarea de masă rămasă la acel moment fără cauză, care refuza să se lase la vatră. Acesta este și momentul în care Osama Bin Laden alege calea terorismului internațional.

Planul Noii Ordini Mondiale era susținut de Al Qaida, prin recrearea bipolarismului dintre un actor statal și un actor nonstatal (cu care dorea să se identifice), însă pentru aceasta avea nevoie de sacrificii (*jertfe care să-i sfințească cauza*),

obiective imediate care să mențină mișcarea de masă, acțiuni tactice în adâncime, greu de combătut și care să creeze o teamă permanentă – terorismul suicidar.

4. Terorismul suicidar înainte și după 11 septembrie 2001

Terorismul suicidar, de la renașterea lui la data de 11 noiembrie 1982 și până la atacurile în 11 septembrie 2001, a avut o oarecare constanță și nu a reprezentat un fenomen îngrijorător, totalizând 202 atentate teroriste suicidare din peste 60.000, adică aproximativ 0.34 % din

totalul acestora. Numărul de persoane decedate în cei 19 ani de terorism suicidar a ajuns la 2810, în mică parte civili, dar atentatele din 11 septembrie 2001 s-au soldat, în doar câteva ore, cu 2973 de morți din rândul civililor, șocând comunitatea internațională. Perioada care a urmat avea să aducă terorismul suicidar ca manifestare curentă a organizațiilor teroriste. Astfel, după 11 septembrie 2001, în doar 13 ani, față de 19 ani, numărul atentatelor teroriste suicidare a crescut de aproximativ 40 de ori, reprezentând 6.3 % din totalul atentatelor teroriste, iar numărul persoanelor decedate a crescut de 11 ori, ajungând la 34.481.

Informațiile preluate din baza de date CPOST a Universității din Chicago și prezentate grafic în Figura nr.1, confirmă tendințele de utilizare a terorismului suicidar de după 11 septembrie 2001.

Este greu de crezut faptul că, peste noapte, a crescut numărul adeptilor fanatici dispuși la sacrificiul de sine fără ca aceasta să fie determinată de un eveniment major precum atentatele teroriste de la 11 septembrie 2001. Dar, cum se poate întâmpla acest lucru, urmarea unui astfel de eveniment? Răspunsul îl putem găsi în logica mișcărilor de masă sau în *legea unității mintale a maselor*, așa cum a definit-o Gustave Le Bon și, în acest context, ne putem referi la următoarele caracteristici ale mișcărilor de masă.

Astfel, capacitatea de sugestie și credulitate a maselor este excesivă, aceasta fiind contagioasă, iar orientarea rapidă a trăirilor ei către o direcție determinată se realizează foarte ușor. Mișcările de masă, în contextul unor evenimente cu impact emoțional semnificativ, nu numai că răspund oricăror sugestii, ci mai mult de atât, ele așteaptă cu ardoare orice sugestie sau așa-zis adevăr care le solicită emoțional, fiind excluse de a mai fi supuse unor critici sau dezbateri. Orice sentiment răspândit cu repeziciune, și mai ales unul provocat de evenimente majore, generează exagerarea lui. În percepția militanților organizațiilor teroriste de tip jihadist, atentatele de la 11 septembrie 2001 au constituit o revoluție. Pe fondul unei sensibilități excesive a mulțimilor, în cazul revoluțiilor, aceasta se amplifică, determinând dezvoltarea agresivității și făcând ca între componenta

criminală și cea eroică să nu mai existe nicio diferență.

Evenimentele de la 11 septembrie 2001 au fost purtătoare de mesaje emoționale diferite în raport de grupurile țintă. Astfel, pentru civilizația occidentală au fost mesaje de consternare, teamă, nesiguranță, solidaritate și chiar revoltă față de cei care le-au produs. Pentru civilizația din Orientul Mijlociu, a fost un mesaj de putere a organizației Al-Qaida, de început al unei revoluții islamice la scară internațională și fără precedent, de slăbiciune a unicei puteri mondiale existente. Sub aspectul acestui ultim mesaj, considerăm că liderii organizației Al-Qaida au desfășurat o intensă campanie de sugestie a maselor, cunoscut fiind faptul că mișcările de masă nu se îndreaptă niciodată împotriva conducătorilor sau guvernelor care manifestă putere, dar întotdeauna se vor îndrepta împotriva celor care sunt slabe sau manifestă slăbiciune.

Creșterea exponențială a numărului de atentate teroriste sinucigașe după data de 11 septembrie 2001 nu putea fi alimentată decât de existența unor mișcări de masă cu orientări ideologice și doctrinare compatibile cu cele ale organizației Al-Qaida.

Concluzii

Analiza transdisciplinară a terorismului suicidar în cheia mișcărilor de masă aplicate organizației Al Qaida relevă și alte concluzii decât cele la care ne așteptam.

Fenomenul terorismului suicidar este efectul unei mișcări de masă complexe care combină ideologiile radicale cu cele religioase. Între terorismul suicidar și mișcarea de masă există o relație biunivocă.

Atentatele din 11 septembrie 2001, organizate prin folosirea celor 19 teroriști sinucigași, au valorificat în cadrul mișcării de masă și al organizației Al Qaida nu doar pierderile de vieți omenești în rândul civililor nevinovați (față de care promovase ura ca vector unificator) și distrugerea simbolurilor, ci și actul sinucigaș în sine al atentatorilor, care avea să-i sfințească cauza și să distragă atenția, adăpostind-o de o eventuală analiză a ei.

În mod cert, Al Qaida avea nevoie de atentatele din 11 septembrie 2001, în primul rând pentru a-și menține, a coagula și chiar amplifica mișcarea de masă fără de care nu putea exista și în al doilea rând, pentru a se poziționa vizibil în raport cu S.U.A., trăind, probabil, iluzia refacerii unui bipolarism căruia să-i aparțină.

Această poziționare avea totuși să confere organizației Al Qaida, ca actor nonstatal, statutul de putere regională emergentă în Orientul Mijlociu în raport cu celelalte state arabe și care, în contextul globalizării în variantă arabă, ar fi putut să-i asigure poziția de lider.

Oricum, după 11 ani în care imaginea eroului saudit în lupta cu monolitul sovietic al lui Osama Bin Laden fusese dată uitării, iar în această perioadă, ideologia pe care a promovat-o și încercările sale nereușite de a se implica în diferite cauze așa-zis arabe nu au atras prea mulți prozelești, atentatele de la 11 septembrie 2001 aveau să-l readucă în luminile rampei. Considerăm că acesta nu este un rezultat colateral al atentatelor, ci este primul și poate singurul obiectiv urmărit de Osama Bin Laden.

Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/138822, cu titlul „Rețea Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile “Științe Militare”, “Securitate și Informații” și “Ordine Publică și Siguranță Națională” - Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită – “SmartSPODAS”.”

BIBLIOGRAFIE:

1. BERLIN, Isaiah, *Puterea ideilor*, București, Editura Humanitas, 2012.
2. BIN LADIN, Carmen, *Înăuntrul regatului*, București, Editura Pandora, 2011.
3. DECONCHY, Jean-Pierre, *Credințe și ideologii*, Iași, Editura Polirom, 2010.

4. DROIT, Roger Pol, *Maestrul gândirii*, București, Editura Litera, 2012.

5. DUZI, Serghei, „Principalele învățăminte ale campaniei URSS în Afganistan”, în *Vocea Rusiei*, disponibil la http://romanian.ruvr.ru/2014_02_14/Principalele-invatamintele-campaniei-URSS-in-Afganistan-6775/.

6. EVAN, Thomas, „The day that changed America”, în *Newsweek*, disponibil la <http://www.newsweek.com/day-changed-america-148319>

7. FUKUYAMA, Francis, *Sfârșitul istoriei și ultimul om*, București, Editura Paideia, 1993.

8. HOFFER, Eric, *Adeptii fanatici*, București, Editura Polirom, 2013.

9. HOOPER, John, „The shy, caring, deadly fanatic”, în *The Guardian (London)*, disponibil la <http://www.theguardian.com/world/2001/sep/23/september11.education>

10. HUNTINGTON, Samuel Phillips, *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, București, Editura Litera, 2012.

11. LAID, Ali, *Efectul de boomerang*, București, Editura House of Guides, 2007.

12. LE BON, Gustave, *Psihologia mulțimilor*, București, Editura Antet, 2002.

13. LE BON, Gustave, *Psihologia revoluției*, București, Editura Antet, 2013.

14. MAIOR, George Cristian, *Incertitudine. Gândire strategică și relații internaționale în secolul XXI*, București, Editura RAO, 2009.

15. McDERMOTT, Terry, „A perfect soldier”, în *Los Angeles Times*, disponibil la <http://articles.latimes.com/2002/jan/27/news/mn-25005>

16. MILLER, David, *Enciclopedia BLACKWELL a gândirii politice*, București, Editura Humanitas, 2006.

17. MINTZBERG, Henry, *Ascensiunea și declinul planificării strategice*, București, Editura Publica, 2008.

18. SMICK, David, *Lumea e rotundă*, București, Editura Publica, 2009.

19. WEINER, Tim, *CIA o istorie secretă*, București, Editura Litera, 2011.

IMPORTANȚA ORGANIZĂRII UNEI AGENȚII NAȚIONALE DESTINATE APĂRĂRII ÎMPOTRIVA ACȚIUNILOR DE TIP NECONVENȚIONAL ȘI ASIMETRIC

*Lucian Stefan COZMA**

Provocările tot mai numeroase și uneori imprevizibile ale mediului contemporan de securitate, venite în parte și pe fondul unei evoluții rapide a tehnologiilor dar și a extinderii teatrului de conflict în alte dimensiuni decât cea materială au făcut și vor continua să facă în viitorul mai apropiat sau mai îndepărtat, foarte dificilă asigurarea nevoilor de securitate și apărare ale statelor sau comunităților/alianțelor de state. Printre aceste noi și grave provocări actuale sunt și acțiunile militare de tip hibrid sau cele neconvenționale și asimetrice. Cel mai adesea, sistemele clasice de securitate și apărare nu sunt apte de a răspunde îndeajuns de eficace unor astfel de provocări, ori în anumite cazuri sunt chiar incapabile de a oferi vreo replică, oricât de redusă. Devine așadar imperios să căutăm noi moduri de a răspunde acestor provocări acoperind totodată nevoia de securitate și făcând sistemul de apărare compatibil noilor forme ale conflictualității, într-un cadru multidimensional.

Cuvinte-cheie: securitate, neconvențional, asimetric, agresiune geofizică.

Introducere

Așa cum deja ne-a demonstrat în repetate rânduri experiența primului deceniu al mileniului al III-lea, conflictualitatea la nivel mondial s-a amplificat iar modurile de confruntare au devenit

tot mai complexe și mai puțin obișnuite, din perspectiva modurilor tradiționale de purtare a războiului și în general, de manifestare a unei confruntări care cuprinde și componente militare sau componente cu grad ridicat de violență. Motivele de conflict s-au acutizat, mai ales pe fondul unei reșezări la nivel global a scenei politico-militare și mai ales a balanței de putere. Pe acest fond al reconfigurării scenei relațiilor internaționale dar și al apariției unor noi actori, de obicei actori atipici sau care nu mai au niciun fel de precedent în istoria cunoscută anumite concepte vechi revin în actualitate, căpătând însă forme noi și tinzând să devină noile provocări ale prezentului sau ale viitorului apropiat.

Este și cazul conceptului de „război total”, printre altele. Însă de această dată, conceptul menționat tinde să îmbrace forme neconvenționale și atipice pentru a duce însă în final la același rezultat sau aceleași efecte. Ar trebui așadar să fie vorba de un tip de război ce urmărește obținerea nu doar a impunerii voinței politice ci de-a dreptul o distrugere completă a adversarului, pentru aceasta putându-se utiliza orice fel de mijloace. După cum s-a demonstrat odată cu finele ultimului război mondial, armamentul NBC (nuclear, biologic, chimic) face posibilă distrugerea totală nediscriminatorie a unor largi arii de teren cuprinzând nu doar obiectivele militare, ci și obiective economice,

**Lucian Ștefan COZMA, fizician, este doctorand în științe militare al Universității Naționale de Apărare „Carol I”. E-mail:lucian.stefan@yahoo.fr*

politice, administrative etc. Astfel, se distruge nu doar capacitatea de luptă sau cea de refacere a potențialului de luptă ci întregul potențial economic și uman al adversarului.

1. Moduri de realizare a acțiunilor hibride sau neconvenționale și asimetrice

Spre exemplificare, putem arăta că acțiunea militară de tip neconvențional și asimetric, inclusiv acțiunea de tip hibrid, permite la ora actuală realizarea unor efecte decisive prin: lovirea țintelor aflate în adâncimea strategică inamică, prin infiltrarea unor grupuri de cercetare-diversiune care în ciuda efectivului redus, au capacitatea de a produce efecte importante, mai ales atunci când acționează asupra direcțiilor de efort sau chiar asupra centrelor de greutate; acțiuni de luptă care utilizează armament neconvențional altul decât cel de tip NBC (non-NBC) cu acțiune latentă sau având surse dificil de depistat (cum ar fi mijloacele care emit și focalizează infrasunete, microunde etc); mijloace sau/și metode de luptă care produc efecte grave asupra populației, fără a putea fi însă depistate și contracarate cu ușurință de pildă, prin alterarea calității aerului și a apei, a hranei sau producerea de emisii electromagnetice de joasă sau de înaltă frecvență, cu efecte nocive asupra vietăților; mijloace sau/și metode de luptă care vizează în mod particular distrugerea infrastructurii adversarului; atacarea și distrugerea acelor resurse specifice destinate sistemului de apărare; catastrofe naturale provocate sau înlesnite prin utilizarea unor factori antropici cunoscuți sau prin utilizarea unor armamente speciale; lovirea componentelor infrastructurii militare critice permanente și dezorganizarea sistemului de apărare inamic înainte de începerea confruntării armate propriu-zise, prin utilizarea de mijloace/metode atipice.

Aceste noi provocări aduse de dezvoltarea și dinamismul deosebit al secolului al XXI-lea, devin tot mai evidente, astfel încât am putea face următoarele observații din perspectiva tendințelor de evoluție a modului de confruntare armată în viitorul apropiat: utilizarea tot mai frecventă a grupurilor de luptă cu efective tot mai reduse și

care nu mai respectă regulile generale impuse de „legile războiului” (uniforma cu însemne, arma la vedere etc.) acționând în chiar „inima” teritoriului inamic, cu predilecție în regiunile urbane și vizând obiectivele de infrastructură, în mod deosebit infrastructura critică militară și civilă; utilizarea formelor mascate de agresiune, cu acțiune în general indirectă asupra oamenilor și vizând mai curând alterarea directă a infrastructurii și resurselor; identificarea și exploatarea vulnerabilităților din cadrul infrastructurii, pentru realizarea sau înlesnirea unor agresiuni care vizează distrugerea elementelor de infrastructură și stârnirea unor procese de tip feed-back¹ și astfel incapacitarea funcțională a unor sisteme; provocarea de tulburări sociale și disfuncțiuni economice, dificil de contracarat de către adversar și care conduc relativ rapid la incapacitarea sa completă; ascunderea faptului agresiunii sub diverse „măști” (catastrofă naturală, grevă sau revoltă, accidente industriale sau de altă natură, tulburări inter-etnice sau inter-confesionale, „revoluții” etc.) de cele mai multe ori în forme combinate/hibride.

Astfel de acțiuni militare (care de multe ori nici nu îmbracă de fapt o formă militară vădită...) sunt cel mai adesea dificil de identificat și cu atât mai mult, dificil de contracarat. De obicei, statul agresat identifică faptul agresiunii post-factum, nu înaintea sau în timpul producerii acțiunilor subversive, ci abia în fața efectelor produse de acestea.

2. Unele aspecte juridice privind armamentul și acțiunile neconvenționale

În cadrul luptei armate, sunt utilizate diverse categorii și tipuri de arme iar acestea la modul general acționează direct asupra adversarului sau tehnicii sale de luptă, uneori având drept țintă populația statului inamic sau obiective civile care prezintă importanță. Particularitatea armamentului neconvențional (non-NBC) și asimetric este aceea că acțiunea se desfășoară în mod direct asupra unor elemente precum

¹ Prin *feed-back* se înțelege amplificarea deosebită a unei perturbații inițiale mici, prin efect de domino sau alt mod de interrelaționare (corelație).

infrastructura, factorii de mediu, populația, starea psihică a oamenilor din zona de acțiune și deci, indirect asupra forțelor sau tehnicii de luptă adversare. Convenția adoptată la Geneva în data de 18 mai 1977 a interzis orice fel de modificări ale factorilor de mediu (în special, ale climei) în scopuri militare, care ar presupune producerea de distrugerii de orice fel. Ulterior, Convenția privind Biodiversitatea (din anul 2010) a interzis în mod suplimentar anumite forme de intervenție asupra factorilor de climă sau activitățile de geoingenierie (modificări majore ale factorilor de mediu) fără a interzice însă în mod expres activitățile de inginerie genetică prin care se creează diverse specii hibride de viețuitoare care pot vătăma echilibrul biosferei naturale.

Am plecat de la observația că mijloacele de luptă prin care se realizează acțiuni militare de tip neconvențional, vizând infrastructura și mai ales factorii de mediu au din perspectiva Dreptului Internațional Public un caracter neconvențional, dar fără a fi vorba de armamentul care era până în 1977 clasificat drept neconvențional de tip NBC. În acest caz am considerat oportun să introducem sintagma „armament neconvențional altul decât NBC” sau „non-NBC”. În anumite condiții armele (non-NBC) utilizate în cadrul acțiunilor neconvenționale și asimetric pot fi considerate de asemenea „de distrugere în masă”, și aceasta din mai multe motive. În speță, efectele lor destructive sunt de o intensitate și amploare foarte mare afectând în mod grav populația și obiectivele civile; aceste arme pot avea un important impact negativ deosebit de mare asupra mediului ambient, provocând efecte secundare remanente; în plus, acțiunea lor are caracter nediscriminatoriu.

La ora actuală, prin lege, tipologia armelor se stabilește în principal în funcție de tehnologia și destinația (utilizarea) lor. Pentru a obține o clasificare cât mai completă este așadar necesar să introducem și alte criterii de diferențiere: modul lor de utilizare, efectele produse și regimul lor juridic. Pentru a stabili modul de utilizare, este necesar să analizăm scopul propus sau/și modul de acțiune al armei. Un exemplu îl reprezintă utilizarea aerosolilor în acțiunile de

luptă: aerosolii pot fi utilizați pentru amplificarea reacțiilor exploziv-incendiare, dar totodată și pentru a provoca ceața, ploaia, grindina, ca de altfel și pentru operațiile de mascare în câmpul de luptă sau pentru otrăvirea personalului combatant și infectarea terenului. Iată deci, cum arma cu aerosoli poate fi concomitent încadrată diferit în sistemul categorial sau în tipologie, aceasta în baza modului de utilizare.

În ceea ce privește regimul lor juridic, este evident că armele sunt înainte de aplicarea altor criterii, împărțite în convenționale și neconvenționale. Unele lucrări² precizează că prin arme neconvenționale înțelegem mijloacele de luptă capabile să producă pagube masive și distrugerii generalizate, fără a putea face distincție între beligeranți și nebeligeranți, iar utilizarea sau/și experimentarea lor este interzisă prin convenții/tratate internaționale. Se enunță totodată că arme de distrugere în masă sunt acele mijloace de luptă capabile de realizarea unor mari distrugerii sau/și folosite în așa fel încât să producă un mare număr de pierderi de personal. Observăm cum, în mare măsură, prin conținut, definiția armei de distrugere în masă se suprapune cu aceea dată armei neconvenționale.

Față de cele arătate în lexiconul oficial editat de Ministerului Apărării, am putea adăuga faptul că există și alte tipuri de arme (non-NBC, cum ar putea fi mijloacele de luptă specializate pentru intervenția asupra factorilor de mediu în scopuri militare pe care le-am putea denumi „arme geofizice”) care ar face de asemenea parte din categoria armelor de distrugere în masă și implicit, din categoria armelor neconvenționale (potrivit Convenției de la Geneva din 1977). Lucrarea citată³ menționa, arma cu plasmă, considerând-o ca „un sistem ce se bazează pe energia direcționată de către componentele situate pe pământ ale armei propriu-zise (generatoare de microunde sau laser, antene și alte sisteme) focalizată (concentrată) către traiectoria de zbor predeterminată în spațiul atmosferic, din fața țintei (rachetă, avion)

² Colectiv de autori *Culegere de termeni, concepte și noțiuni de referință din domeniile politicii militare, securității naționale și apărării armate*, Editura Ministerului Apărării Naționale, București, 2000.

³ *Ibidem*, p. 42.

cu rolul de a ioniza zona și a dezorganiza aerodinamica țintei, fiind distrusă de enorma presiune aerodinamică⁴. Menționarea acestei arme care este în mod neclar sau confuz descrisă, apare și în alte lucrări de specialitate⁴ fără a se preciza nimic îndeajuns de clar privind natura sau modul de funcționare al armei.

În realitate⁵, arma „cu plasmă” este una dintre cele mai importante (prin amploarea și intensitatea efectelor) tipuri de „arme geofizice”⁶ bazată pe colectarea, deplasarea polarizată, focalizarea, transportul dirijat și descărcarea la țintă a sarcinilor. Acest dispozitiv poate fi încadrat în definiția generală de „armă” iar din punct de vedere categorial, reprezintă un armament specializat, bazat fundamental pe utilizarea energiei factorilor de mediu și pe alterarea într-o formă sau alta a acestora.

Acțiunea prin care este utilizată această armă specializată, pentru a produce efecte ce interesează direct misiunile de luptă, în opinia autorului constituie în sine o acțiune de luptă specializată: „acțiunea de luptă geofizică”⁷. În sens general, acțiunea militară este considerată⁸ o acțiune umană care se desfășoară cu armele sau în vederea folosirii lor, angrenând o structură complexă ce cuprinde elemente militare și eventual și de altă natură (cuprinzând elemente politice, economice, diplomatice, psihologice, tehnico-științifice etc). Totodată reprezintă ansamblul măsurilor și activităților concepute, planificate și desfășurate de către structuri militare pentru îndeplinirea misiunilor încredințate, și care concret se prezintă în forme de luptă armată, operații militare altele

decât războiul sau alte forme asociate acestora. Ca acțiuni speciale de luptă, sunt menționate *acțiunile subversive*, definite ca acțiuni duse cu mijloace și în forme ilegale care vizează destabilizarea sistemului politic, dezorganizarea statului și a societății, pentru a li se putea impune mai ușor condițiile care le lezează securitatea. Acestea pot reprezenta o combinație a mijloacelor și metodelor teroriste cu cele proprii luptei politice, economice, psihologice sau de altă natură și, de regulă, preced agresiunea armată. În vreme ce, prin *acțiuni teroriste și terorist-diversioniste* se înțeleg acele agresiuni interne ilegale și imprevizibile, extrem de violente, ce se execută asupra unor obiective aparținând forțelor operaționale din raioanele acțiunilor de luptă, precum și asupra unor obiective politice, strategice, teritoriale, demografice, etnice, diplomatice, sprijinite de adversar prin forțe și mijloace materiale și financiare. Cum tipologia clasică nu distinge alte arme de distrugere în masă decât NBC, este evident că nu s-a pus problema evidențierii unor mijloace de luptă non-NBC capabile să aibă efecte comparabile cu acelea recunoscute ca fiind „de distrugere în masă”. Față de această situație, în viziunea noastră ansamblul măsurilor și activităților realizate în vederea utilizării sau în cadrul utilizării armelor specializate (arme destinate prin însăși natura lor unui scop anumit) sau doar adaptate (arme de altă natură, dar modificate sau utilizate de așa manieră încât să servească un scop diferit) pentru intervenția asupra factorilor de mediu în scopuri militare, reprezintă „acțiunea militară geofizică”.

Prin specificul său, poate fi încadrată în categoria acțiunilor rapide de tip indirect, destinate realizării faptului împlinit concretizat prin modificări ale factorilor de mediu, de natură a surprinde inamicul (indiferent de nivel, chiar și la nivelul de surprindere strategică) de o manieră care să nu ofere posibilitatea de a conștientiza ce se petrece (prin disimularea acțiunii de luptă sub aparența unor hazarde naturale sau umane) și nici capacitatea de a reacționa eficace. Mergând pe același fir logic, confruntarea (șirul de confruntări) desfășurată într-un mediu specific cu ajutorul armamentului specializat sau adaptat

4 Mircea MUREȘAN, Costică ȚENU, Lucian STĂNCILĂ, *Corelația artei militare cu fenomenul militar contemporan - curs de artă militară*, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2005, pp. 12-13.

5 Detalii se pot găsi în brevetele RO04595, US1309031, US2703882, US3404403 etc.

6 Lucian Ștefan COZMA, *Modalități de utilizare a factorilor de mediu în războiul modern*, raport de cercetare în cadrul stdiilor doctorale, Biblioteca Universității Naționale de Apărare, București, 2013.

7 Noțiunea este propusă de către autor, negăsindu-se la ora actuală în cadrul terminologiei de specialitate.

8 Colectiv de autori, *Culegere de termeni, concepte și noțiuni de referință din domeniile politicii militare, securității naționale și apărării armate*, Editura Ministerului Apărării Naționale, București, 2000, p. 16.

și având drept scop utilizarea sub orice formă a factorilor de mediu pentru atingerea oricăruia din scopurile specifice luptei armate, ar putea fi denumită (acțiune de) *luptă geofizică*.

Această formă specială de luptă corespunde practic confruntării în care sunt utilizate arme specializate/adaptate exclusiv pentru intervenție asupra factorilor de mediu în scopuri militare. Potrivit acestui raționament, autorul propune introducerea noțiunii de *armă geofizică* reprezentând acel sistem, instalație ori dispozitiv destinat realizării atacului, aparținând categoriei armamentului neconvențional și atipic destinat a fi utilizat în cadrul acțiunilor militare de tip rapid și asimetric și a cărui acțiune este menită să provoace alterarea stării (structurii) și ciclurilor de funcționare ale geosistemului, la un moment dat, pe o arie determinată. În acest fel, se poate obține surprinderea și incapacitarea inamicului, prin realizarea unui efect ce poate reprezenta o criză legată de mediu, distrugeri cauzate de factorii de mediu, dar și distragerea atenției și eforturilor inamicului. În situația în care efectele acestei intervenții asupra factorilor de mediu sunt nediscriminatorii și de mare intensitate/amploare, întinderea/persistența în spațiu și timp a efectelor poate fi incontrollabilă.

3. Aspecte ce contribuie la necesitatea constituirii unei organizații special destinate apărării împotriva acțiunilor de tip neconvențional și asimetric

Structura și funcționarea sistemului de apărare națională constituie aspecte aflate în strânsă legătură cu elemente specifice fenomenului războiului, precum fizionomia, conținutul și tendințele războiului modern. Din analiza acestor elemente rezultă în opinia autorului, necesitatea constituirii unei organizații specializate pentru apărarea împotriva acțiunilor de tip neconvențional și asimetric, cu precădere împotriva acelor mijloace/acțiuni care sunt bazate pe intervenția asupra factorilor de mediu și vizează în special alterarea infrastructurii.

Un prim criteriu de analiză asupra fenomenului războiului și dinamicii sale îl reprezintă fizionomia

acestuia și modul în care aceasta poate evolua în funcție de anumiți factori specifici. În sens general, fizionomia este definită⁹ ca un caracter distinctiv, o înfățișare particulară. S-a afirmat¹⁰ că fizionomia conflictelor militare reprezintă caracterul distinctiv al unui război între state sau coaliții de state, în care părțile beligerante își propun realizarea obiectivelor politice, sociale, economice și psihologice, obiective relativ limitate sau decisive, pe care le ating prin folosirea la scară mică a armamentului și violenței, ori prin utilizarea în principal, a mijloacelor convenționale de luptă sau întrebuințarea tehnologiilor moderne și a tuturor categoriilor de armamente existente.

Dorim să evidențiem că există o multitudine de factori ce influențează sau chiar au un rol determinant asupra fizionomiei războiului: situația politică; scopurile și concepția conflictului; forțele și mijloacele participante; mediul în care se desfășoară; modurile de acțiune; nivelul tehnologic; gradul de înzestrare; gradul de utilizare a mijloacelor de luptă etc. În ceea ce privește conținutul războiului modern, fenomenul războiului, indiferent de definiția acceptată, presupune în principal sub o formă sau alta, existența luptei armate, aceasta făcând întotdeauna și obligatoriu parte din conținutul războiului și reprezentând un element a cărui formă și mod de purtare permanent influențează fizionomia războiului. Propriu-zis, lupta armată are în conținutul său o serie de elemente precum: scop, metodă, mijloc, manevră. Pe de altă parte, lupta armată, în definiție¹¹, ar reprezenta „angajarea violentă a forțelor armate organizate, înzestrate cu armament și tehnică militară, pe baza unor principii, reguli și norme ale artei militare, ducerea unor operații, bătălii și lupte de amploare diferită și toate consecințele desfășurării lor” pentru a realiza în final impunerea voinței

9 Potrivit *Dicționarului Explicativ al Limbii Române*, ediția 1998, definită și ca o *structură*, o *înfățișare caracteristică*, după *Dicționarul de Neologisme*, ediția 1986 sau considerată ca fiind *un aspect particular care distinge un lucru sau altul*, potrivit Marelui *Dicționar de Neologisme*, ediția 2000.

10 Paul VASILE, *Războiul mileniului trei*, Editura DBH, București, 2001, pp. 34-35.

11 Constantin ONIȘOR, *Teoria strategiei militare*, Editura Academiei Militare, București, 1999, p. 27.

propriu asupra inamicului (potrivit lui Carl von Clausewitz) prin producerea unor pierderi umane și materiale asupra inamicului ori chiar capturarea acestuia. În componența fenomenului războiului intră în general elementele pe baza cărora se face și clasificarea categoriilor/tipurilor de război: scopul politico-militar, mijloace, durata confruntării, forma/caracterul acțiunilor, participanți. Acțiunea militară neconvențională de tip non-NBC și în special acțiunea geofizică modifică toate aceste elemente prin introducerea în schemă a unor scopuri și obiective cu totul noi și nespecifice războiului clasic, folosirea unor mijloace de luptă atipice și neconvenționale, scurtarea importantă a duratei acțiunilor și amplificarea efectelor.

Analizând tendințele actuale de evoluție, putem afirma că în viitor, noul tip de război, corespunzător noilor sale componente, poate fi definit de următoarele aspecte¹² ce-i modifică întrutotul fizionomia: transferul confruntărilor din câmpul fizic (propriu-zis) de luptă, în medii care permit confruntarea disimulată sub diverse forme, uneori discrete; ascunderea războiului în spatele unor „măști”, cum ar fi așa-numitele „operații militare, altele decât războiul”¹³, dar care de fapt în conținutul lor au acțiuni de luptă propriu-zise, ceea ce face ca starea de război să existe neoficial pe timp de pace; renunțarea parțială sau totală la mijloacele de luptă clasice, violente, în favoarea utilizării unor noi mijloace de luptă, neconvenționale și atipice, care generează acțiunea asimetrică și surprinderea; în mod paradoxal, ponderea violenței va crește pe măsură ce se va renunța la mijloacele de luptă și violențele clasice; noile mijloace de luptă și noile forme pe care le va îmbrăca violența vor avea intensitate și efecte mult mai mari, atât în plan fizic, cât și psihologic; spațiul de conflict se va generaliza ajungând până la imposibilitatea de a mai fi localizat strict.

În aceste confruntări ale viitorului apropiat, vom avea o serie de elemente de conținut ale războiului, substanțial diferite de cele tradițio-

nale: noi participanți, de multe ori nemilitari sau acționând de la mare distanță față de spațiul de confruntare propriu-zis; noi mijloace de luptă, corespunzătoare unor tehnologii neconvenționale și atipice cum ar fi de pildă, armele geofizice; realizarea și utilizarea de agenți patogeni cu acțiuni selectivă, prin manipulare genetică, în scopul de a realiza molime cu acțiune diferențiată după criterii precum sex, etnie, rasă; generatoare puternice de infrasunete și unde electromagnetice hertziene de ultrajoasă frecvență, pentru intervenția subliminală și afectarea funcționării organelor interne; noi scopuri/obiective care pot să nu mai fie neapărat subscrise scopurilor politice, apărând astfel o ruptură între politica oficială a statului agresor și acțiunea sa militară ce se realizează discret, disimulată sub diverse forme. În aceste condiții apare și inutilitatea manevrei în luptă, în situația în care noile mijloace/metode de luptă sunt de așa natură încât nu mai acționează neapărat în mediul fizic, ci și în alte dimensiuni ale geosistemului, reducând deci la inutil manevra forțelor și mijloacelor, dar nu și manevra de foc, chiar dacă executarea „focului” va însemna practic altceva decât în accepțiunea clasică.

Observăm, așadar, modificări esențiale aduse de acțiunea militară geofizică asupra elementelor componente ale luptei armate și ale războiului. Mai nou, conținutul luptei armate și, dincolo de aceasta, dar în deplină corelație, conținutul războiului modern, va fi definit de multitudinea și diversitatea (eterogenitatea) scopurilor/obiectivelor, forțelor, mijloacelor și procedeele de luptă, acționând în medii și în moduri foarte diferite.

Un aspect care contribuie esențial la concluzia noastră privind necesitatea unei organizații speciale destinată apărării împotriva acțiunilor neconvenționale și asimetrică, prin arme altele decât NBC (non-NBC) este reprezentat de tendințele de evoluție a războiului modern și ne referim aici la doar câteva aspecte, cum ar fi: modificări ale corelației spațiu-timp-luptă armată, preponderența acțiunii în adâncime (mult facilitată în cazul acțiunilor neconvenționale și asimetrică), câmpul de luptă fluid, accentuarea caracterului decisiv, generalizarea asimetriei,

¹² Paul VASILE, *Războiul mileniului trei*, Editura DBH, București, 2001, pp. 30-33.

¹³ Sintagmă tot mai puțin utilizată, în ultimii ani apărând noi expresii în cadrul NATO, dar cu același sens general.

influența tot mai mare a dezvoltării tehnologice (așa numita revoluție tehnologică în domeniul militar) în care se înscrie și domeniul cercetat cu precădere de autor, sub denumirea propusă de acesta, „arma și acțiunea militară geofizică”, dar și influența acțiunilor neconvenționale (non-NBC) și asimetrice în dinamica războiului modern, cu precădere influența „acțiunii militare geofizice”.

În privința corelației spațiu-timp-luptă armată, constatăm din evoluția fenomenului militar în ultimul secol, faptul că în fizionomia luptei armate, corespunzător tuturor nivelurilor ei, se manifestă corelația spațiu-timp-luptă armată¹⁴ în noi forme. Putem, de asemenea, constata reliefașarea unor trăsături specifice noi ale fenomenului războiului, cum ar fi: diseminarea acțiunilor specifice războiului, sub masca acțiunilor umanitare, ecologice, de justiție internațională (de pildă, utilizarea normelor de drept internațional public privind fabricarea, traficearea sau/și utilizarea materiilor prime tip NBC, pentru a justifica agresiuni armate și izbucnirea unor războaie altminteri interzise de dreptul internațional); utilizarea de mijloace și procedee (forme de luptă) neconvenționale și atipice; generalizarea asimetriei în domeniul mijloacelor și procedeele de luptă; planificarea și desfășurarea acțiunilor într-un mod sincronizat și integrator; amplificarea caracterului decisiv al confruntării; diseminarea câmpului (spațiului) de luptă și în alte dimensiuni decât cea fizică; sporirea tendințelor de utilizare a componentelor și energiei mediului natural pentru optimizarea acțiunilor militare și utilizarea factorilor de mediu în scopuri militare; amplificarea importanței și ponderii componente psihologice a conflictului; diversificarea procedeele și mijloacelor de acțiune.

Mai mult decât atât, din analiza relației spațiu-timp-luptă armată vom constata că mediul (sistemul geofizic) și timpul exercită determinări/ condiționări specifice asupra acțiunii militare, și influența acestora nu se manifestă în mod izolat, ci într-o strânsă interdependență. Dimensiunea spațială este definită¹⁵, astfel, ca o mărime ce

delimitează spațial amploarea acțiunilor militare, printre tipurile de spațiu cuprinse în această dimensiune fiind și spațiul electromagnetic și spațiul geofizic. De altfel, evoluția generală a fizionomiei luptei armate moderne este tocmai în sensul stabilirii de noi relații între elementele corelate- spațiu, timp și luptă armată.

Influența mediului (sistemului geofizic) asupra relației spațiu-timp-luptă armată face ca acțiunea militară geofizică (intervenția asupra factorilor de mediu în scopuri militare) să conducă la optimizarea acțiunilor purtate pe distanțe mari în perioade de timp scurte, deci a acțiunilor ce pot produce efecte pe toată adâncimea. Tendințele preponderenței acțiunii în adâncime și a câmpului de luptă fluid sunt legate printre altele și de viziunea americanilor, potrivit căreia adâncimea corespunde unuia din cele cinci principii ale acțiunilor militare: realizarea acțiunilor în adâncime, câștigarea și menținerea inițiativei, rapiditatea (acțiunii și manevrei), sincronizarea și flexibilitatea. Așadar, o angajare a confruntării cu inamicul, practic pe toată adâncimea câmpului de luptă în mod simultan, pentru toate categoriile de forțe. Totodată, presupune o bună anticipare a reacției inamicului, angajarea și blocarea rezervelor acestuia și incapacitarea forțelor sale din adâncime. Astfel de condiții pot fi îndeplinite cu mari costuri prin intermediul mijloacelor de luptă clasice, dar ar putea fi atinse mult mai eficace prin utilizarea influenței factorilor de mediu. O justă corelație între spațiu, timp și lupta armată, va acorda acesteia din urmă fluiditate, adică: mobilitate, viteză, manevră, anticipare, activitate simultană în cel puțin 2-3 medii, un ritm înalt al acțiunilor, funcționarea bună a sistemului de comandă/control. Spațiul și timpul reprezintă elemente determinante ale sistemului geofizic, iar factorii de mediu acționează la nivelul acestora. Utilizarea factorilor de mediu în scopuri militare optimizează corelația spațiu-timp-acțiune prin influența acestor factori asupra componentelor fizice (determinate spațial) ale mediului de confruntare și totodată temporizarea acțiunilor adversarului.

O problemă care deocamdată conduce la limitarea aplicării acțiunii militare geofizice, o

14 Lucian STĂNCILĂ, „Tendințe în evoluția fizionomiei luptei armate moderne” în revista *Gândirea militară românească*, nr. 5/1999, pp. 14-20.

15 Gheorghe DEACONU, *Influența timpului și spațiului*

în obținerea succesului în acțiunile militare moderne, Editura Moroșan, București, 2008, pp. 50-51.

reprezintă caracterul incontrolabil (în spațiu și timp) al efectelor sale. Accentuarea caracterului decisiv constituie un aspect la care participă foarte mult și surprinderea tehnologică, reprezentată concret prin intervenția în ecuația conflictului a unor noutăți în materie de mijloace de luptă, de conducere și de asigurare.

Pe lângă surprinderea tehnologică, alți factori ce participă la realizarea surprinderii sunt și modificarea imprevizibilă a condițiilor de mediu sub acțiunea artificială, rapiditatea de acțiune, cercetarea eficace, înșelarea inamicului (și diversiunea), loviturile imprevizibile, asigurarea acțiunilor, modificarea frecvență a formelor și procedeele de acțiune. Acțiunile duse în adâncimea spațiului de confruntare sunt corelate practic principiului acțiunii decisive, deoarece vizează diminuarea importantă a puterii de foc a inamicului, dezorganizarea conducerii și a cooperării sale, dar și interzicerea sau temporizarea manevrei rezervelor, o dezorganizare/incapacitare a sistemului logistic, scăderea moralului, destrucțurarea dispozitivului acțional.

Alegerea procedeele de acțiune este influențată în principal de factorii legați de misiune, inamic, trupe proprii, teren, condițiile meteo și timpul disponibil. Din aceasta rezultă clar că dacă una din forțele combatante ar avea capacitatea de a influența în mod important starea terenului, condițiile meteo și timpul disponibil, ar putea impune inamicului adoptarea anumitor procedee de luptă și totodată ar putea alege dar și modifica rapid potrivit oportunităților, procedeele pentru forțele proprii.

Generalizarea asimetriei este un aspect evidențiat de specialiștii americani începând cu 1999, când au încercat să stabilească o definiție oficială a asimetriei¹⁶: „abordările asimetrice sunt încercări de a înșela, dejuca sau submina puterea/forța SUA și de a-i exploata punctele slabe, folosind metode care diferă semnificativ față de metodele de ducere a operațiilor la care SUA se așteaptă. Abordările asimetrice urmăresc în general producerea unui impact psihologic major, ca de exemplu șoc sau confuzie, care îi afectează adversarul inițiativa, libertatea de acțiune și

voința. Metodele asimetrice solicită o apreciere/evaluare a vulnerabilităților adversarului. Abordările asimetrice folosesc des tactici noi, netradiționale, arme sau tehnologii diferite și pot fi aplicate la toate nivelurile războiului, strategic, operativ și tactic, precum și în întreg spectrul operațiilor militare”. Tendința de evoluție către spațiul de luptă fluid face ca dispozitivele acționale să nu mai poată fi încadrate în structuri rigide, fie acestea lineare sau circulare, ci să devină asimetrice. Modelele de luptă quasi-statică, prin structuri lineare care se desfășoară pe poziții, nu mai sunt nici de actualitate, și, cu atât mai puțin de viitor.

Lupta tinde să se desfășoare în spațiul multidimensional aferent întregului sistem geofizic, în care vor avea lor acțiuni asimetrice de tipuri noi, față de ceea ce ne prezenta asimetria „tradițională”. Astfel de acțiuni (asimetrice) pot fi caracterizate prin: mobilitate, dispersabilitate, descentralizare, manevrabilitate, flexibilitate, folosirea unui ansamblu de acțiuni purtate concomitent la toate nivelurile, continuu și la un ritm foarte rapid, cu scopul lovirii centrului de greutate sau a punctelor decisive, prin utilizarea de o manieră integratoare și corelată a unor mijloace de luptă diversificate, cosmice, terestre, navale, aeriene, electronice, informaționale, psihologice și atipice/neconvenționale. Acțiunile de luptă asimetrice și atipice (din care face parte și „acțiunea militară geofizică”) sunt caracterizate prin: forma lor neobișnuită și, prin aceasta, imprevizibilă; inexistența vreunui echivalent în mijloacele/metodele tradiționale și, deci, incapacitatea adversarului de a veni cu o replică imediată și eficace; acțiune și efecte nediscriminatorii, îndreptate deopotrivă asupra țintelor militare și civile; efectul psihologic deosebit pe care îl provoacă.

În teoria clasică, în special terorismul și războiul de gherilă sunt considerate ca forme de acțiune asimetrică, în care se utilizează mijloace și procedee atipice. Dar în opinia noastră, cel mai bun exemplu al utilizării mijloacelor/metodelor atipice și neconvenționale în cadrul acțiunilor de luptă asimetrice este dat de acțiunea militară geofizică. Aceasta nu numai din pricina

16 Paul VASILE, *Asimetria strategică*, Editura DBH, București, 2001, p. 19.

efectelor deosebite pe care o astfel de acțiune le poate produce, dar și din perspectiva slabei eficacități a oricăror măsuri de contracarare și a dificultății deosebite de a elabora o strategie asimetrică, integratoare asupra elementelor multidimensionale în care și prin care se poartă confruntarea. Acest lucru este valabil în situația în care confruntarea modernă tinde să integreze cele mai diferite metode aplicate în cele mai diferite medii: informațional și informatic, geofizic, psihologic, mediatic etc.

Printre aspectele ce tind să devină caracteristice din perspectiva asimetriei în acțiunile de luptă moderne, menționăm: vulnerabilitatea infrastructurilor critice dar și cea a sistemelor militare; integrarea factorilor de mediu în conflict, cu tendința de generalizare a „câmpului de luptă” asupra tuturor componentelor sistemului geofizic, fapt care face ca o forță armată clasică să devină practic incapabilă (conceptual, acțional, etc) de a da o replică acestor acțiuni de luptă asimetrice (totodată neconvenționale și atipice); producerea nediscriminatorie a unor efecte cu impact dur asupra infrastructurii (de orice fel) și populației, cu efecte psihologice importante.

Menționăm totodată și legătura directă ce există între asimetrie, atipism și surprindere. Optimizarea acțiunii asimetrice se face prin utilizarea mijloacelor/metodelor atipice, iar unul din principalele efecte ale acestora este acela al realizării surprinderii. În opinia noastră, acțiunea militară geofizică se încadrează bine în aceste condiții.

Așa cum se arată în literatura de specialitate¹⁷, progresul științific și tehnologic reprezintă un proces amplu ce conține transformări practic fără precedent în istoria cunoscută a omenirii, acestui proces corespunzându-i un întreg complex de modificări în principal calitative. Din perspectiva domeniului militar, contează corelația dintre tehnologie (și evoluția acesteia) și puterea armată. În momentul de față, literatura de specialitate vorbește despre existența unei revoluții tehnologice militare sau (potrivit

accepțiunii americane) o „revoluție în afaceri militare”. Din cercetarea conținutului acestei revoluții tehnologice, putem ușor constata următoarele caracteristici: a cuprins întreg domeniul militar; are un ritm rapid; a permis extinderea multidimensională a domeniului militar; cuprinde o pluralitate de resurse umane, economice, financiare, științifice, etc, provenind din toate domeniile, nu doar din cel militar. Printre altele a însemnat și apariția armelor/acțiunilor de luptă geofizice. Aceste dezvoltări ale tehnologiei vor conduce în opinia noastră la o evoluție a armamentului potrivit următoarelor tendințe: sporire a efectelor distructive și deci, maximizare a violenței, dar totodată disimulare a efectelor produse de armament sub aparența unor hazarde naturale sau artificiale; utilizarea de mijloace de luptă cu acțiune multidimensională (în spațiul cosmic, eter, spațiul virtual etc) având efect foarte rapid și o rază mare de acțiune; utilizarea mijloacelor electronice (în special aparatura generatoare de impulsuri și emisii de ultra înaltă frecvență) și a tehnicii laser pentru intervenții asupra factorilor de mediu sau transportul focalizat de fascicule electronice la distanțe foarte mari; perfecționarea deosebită a autonomiei armelor inteligente și a capacității lor de luptă; perfecționarea armamentului non-nuclear cu puls electromagnetic și creșterea efectelor sale distructive; includerea în cadrul panopliei armamentului geofizic, a tuturor mijloacelor de luptă menite să acționeze la nivelul biosistemului și integrarea acțiunii acestora, utilizând biotehnologii, în cadrul acțiunii altor tipuri de arme.

Arma/acțiunea militară neconvențională/atipică este în măsură să modifice conținutul războiului modern, schimbând participanții, mijloacele/metodele de luptă, concepția generală, aducând avantajul acțiunilor de luptă disimulate, eliminând din schemă o parte din acțiunile militare clasice specifice stării de conflict. Prin modificarea acestor elemente de conținut, se va schimba, pe cale de consecință, și fizionomia războiului, în principal, sub următoarele aspecte: capacitatea de a disimula acțiunile de luptă sub aparența hazardelor naturale, ceea ce ar conduce la

¹⁷ Ion BĂLĂCEANU, *Revoluția tehnologică contemporană și impactul ei asupra potențialului militar*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 2001, pp. 22-23.

evitarea oficializării stării de conflict și a situației de război „deschis” (declarat). De asemenea, ar conduce la posibilitatea evitării confruntării armate clasice, prin generarea pe teritoriul inamicului a unor crize de mediu (catastrofe aparent naturale) care vor atrage resursele, atenția și eforturile adversarului, incapacitându-l astfel pentru purtarea unui război sau făcându-l foarte vulnerabil. Totodată, arma/acțiunea militară neconvențională/atipică ar putea influența hotărâtor corelația spațiu-timp-luptă armată contribuind la preponderența acțiunii în adâncime și „fluidizarea” spațiului de luptă. Prin efectele sale de amploare și intensitate mare, conduce la accentuarea caracterului decisiv, participând de asemenea, la generalizarea asimetriei în acțiunea militară, acțiunea militară geografică fiind de tip rapid, atipic și asimetric, de așa manieră încât duce la surprinderea adversarului (la toate nivelurile: tactic, operativ și strategic) și incapacitatea acestuia de luptă.

Rolul acestor acțiuni militare neconvenționale/ atipice în cadrul conflictului modern ar putea consta în faptul că:

- intermediază lovitura, prin producerea de efecte indirecte, și astfel deschide posibilitatea eludării legislației restrictive;

- afectează fundamentele puterii de stat (factorii de putere) iar nu atât forțele armate (care sunt ținta atacurilor în varianta clasică dar care se pot regenera într-un stat care-și conservă factorii de putere) și astfel oferă posibilitatea confruntării între state ce au forțe armate asimetrice, victoria nemaifiind funcție de valoarea strictă a forțelor armate, stabilindu-se astfel noi scheme structurale și de dinamică a puterii globale;

- deturneză atenția și eforturile adversarului către problemele create de efecte (probleme de mediu, probleme sociale legate de protecția sinistraților, eforturile de reconstrucție etc) și în acest mod oferă posibilitatea impunerii voinței politice cu minimizarea sau chiar evitarea completă a confruntărilor armate clasice modificând astfel modurile de soluționare a diferendelor grave;

- oferă posibilitatea realizării surprinderii adversarului, creării și menținerii stării sale

de confuzie, indiferent de nivelul de putere al acestuia reconfigurând harta balanței de putere fără producerea vreunui război în forma sa clasică;

- conduce la modificarea structurală și funcțională a geosistemului pe termen lung, cu efecte asupra echilibrului climatic și impact asupra problemelor economice, sociale, demografice, implicit asupra politicii;

- obligă la schimbarea fundamentală a concepției autorităților privind modelele sistemului de apărare, și, în general va modifica modul de concepere a sistemului de securitate introducând în schemă noi provocări la adresa securității, pentru care vechile modele nu pot oferi soluțiile eficace impunând, totodată, stabilirea unor modele noi și a unor tehnici de modelare adaptate noilor cerințe;

- va conduce în timp la restructurarea apărării naționale și la apariția unor structuri și organizații noi, care practic nu au precedent;

- va determina formarea unor ramuri și domenii noi în cadrul științelor militare, și, odată cu acestea, apariția de meserii și funcții care, practic, nu au precedent.

Toate aceste aspecte specifice i-ar putea determina acțiunii militare geografice rolul exact în cadrul conflictului modern, ca acțiune disimulată (care să păstreze aparența de legalitate) cu efect decisiv asupra adversarului, însă fără a implica resursele (și cheltuielile) specifice oricărui tip de confruntare clasică, și cu atât mai puțin, ale războiului clasic. Un alt rol important ar fi acela de modificare a concepțiilor și modurilor de acțiune privind apărarea.

Concluzii

Sistemele de apărare vor trebui revizuite fundamental și adaptate acestor noi provocări. Așadar, apreciem că noile concepții privind realizarea apărării naționale vor fi legate, în tot mai mare măsură, de aspectele specifice conflictualității moderne, și anume o tendință tot mai accentuată ca acțiunile ostile/actele de agresiune să se desfășoare ascunse sub diverse forme care să dea aparența de legalitate, totodată

caracterul multidimensional al confruntării și delimitarea tot mai clară a importanței crescânde a securității mediului.

Aceste tendințe vor reliefa de altfel o creștere a importanței securității resurselor naturale de unde și necesitatea de a dispune de un sistem de apărare integrator, bazat pe o organizare de tip „rețea”, formată din componente militare și civile capabile să acționeze conjugat în medii și în moduri diferite, dar bazate pe o concepție și o comandă unitară, sistem de acțiune capabil să atingă nivelul agilității strategice.

Situația va duce, cel mai probabil, și la tendința de a concepe sisteme de apărare tot mai active pe timp de pace, care să asigure în permanență acțiuni preventive și să integreze în cadrul unui sistem unitar, apărarea armată cu apărarea împotriva dezastrelor (incluzând dezastrele de tip NBC) după modelul general al apărării pregătite din timp.

Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/138822, cu titlul „Rețea Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile “Științe Militare”, “Securitate și Informații” și “Ordine Publică și Siguranță Națională” - Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită – “SmartSPODAS”.”

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ:

1. ADAMS, James, *Următorul, ultimul război mondial*, Editura Antet, București, 1998
2. BĂLĂCEANU, Ion, *Revoluția tehnologică contemporană și impactul ei asupra potențialului militar*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 2001.
3. Colectiv de autori, *Culegere de termeni, concepte și noțiuni de referință din domeniile politicii militare, securității naționale și apărării armate*, Ministerul Apărării Naționale, București, 2000.
4. COZMA, Lucian Ștefan, *Modalități de utilizare a factorilor de mediu în războiul modern*, raport de cercetare, Biblioteca Universității Naționale de Apărare, București, 2013.
5. DEACONU, Gheorghe, *Influența timpului și spațiului în obținerea succesului în acțiunile militare moderne*, Editura Moroșan, București, 2008.
6. FILTERMAN, Marc, *Les armes de l'ombre. Des tempêtes pas naturels*, Edition Carnot, Versailles, 2004.
7. HARKIN, Clare, *The 2004 Tsunami: Civil Military Aspects of The International Response*, Tsunami Evaluation Coalition 2005.
8. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, *Dicționarul Explicativ al Limbii Române*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998.
9. HERMANCE, J. F., *Electrical Conductivity Models of the Crust and Mantle*, în *Global Earth Physics*, American Geophysical Union, Washington, 2013.
10. KIRKBY, Jasper, *Cosmic rays and climate*, CERN, Geneva, 2008.
11. LEVINE, Susan, *The Active Denial System, a Revolutionary, non-lethal weapon for today's battlefield*, National Defense University, 2009.
12. LOPATIN, V.N. și TSYGANKOV, V.D., *Psychotronic War and the Security of Russia*, Moscova, 1999 traducere în lb.engl. editată de Citizens Against Human Rights Abuse, Cahra, 2001.
13. MARCU, Florin; MÂNECĂ, Constant, *Dicționarul de Neologisme*, Editura Academiei, București, 1986.
14. MARCU, Florin, *Marele Dicționar de Neologisme*, Editura Saeculum, București, 2000.
15. MCAULAY, Alastair D., *Military laser technology for defense- technology for revolutionizing 21st Century Warfare*, John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey, 2011.
16. MEWALDT, R.A. et al., *The Cosmic Ray Radiation Dose in Interplanetary Space – Present Day and Worst-Case Evaluations*, în cadrul 29th International Cosmic Ray Conference, Pune, 2005, pp. 101-104.

17. MUREȘAN, Mircea, ȚENU, Costică, STĂNCILĂ, Lucian, *Corelația artei militare cu fenomenul militar contemporan - curs de artă militară*, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2005.

18. ONIȘOR, Constantin, *Teoria strategiei militare*, Editura A.I.S.M., București, 1999.

19. ONU, Resolution RC/Res. 6, adopted at the 13th plenary meeting, 11.06.2010.

20. STĂNCILĂ, Lucian, „Tendințe în evoluția fizionomiei luptei armate moderne” în revista *Gândirea militară românească*, nr. 5/1999.

21. VASILE, Paul, *Războiul mileniului trei*, Editura DBH, București, 2001.

CONSOLIDAREA LATURII DE INTEGRARE A UE, ÎN VARIANTA DEMOCRATICĂ EUROPEANĂ

*Dr. Mădălina Virginia ANTONESCU**

În această lucrare încercăm să analizăm câteva posibile tendințe în evoluția instituțiilor UE, după intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, cu accent pe relația cheie dintre Parlamentul UE și parlamentele naționale ale statelor membre UE (în opinia noastră, fundamentală pentru consolidarea tipului democratic parlamentar de legitimitate europeană și diminuarea deficitului democratic actual al UE). Acest scenariu se bazează pe ideea de dezvoltare a „noii co-decizii” (stabilite între Parlamentul UE și parlamentele naționale ale statelor membre UE), ca modalitate de consolidare a legitimității democratice a Uniunii în ansamblu, în etapa post-Lisabona.

Cuvinte-cheie: *Uniunea Europeană, cetățean european, instituții UE, parlamente naționale, Tratatul de la Lisabona, etapa post-Lisabona.*

Introducere

Tipul de evoluție al cadrului instituțional al Uniunii Europene bazat pe imperativul *consolidării laturii de integrare* a entității poli-fațetate numite UE, în opinia noastră, ar putea deveni unul axat implicit pe impulsivitatea dezvoltării bazei democratice a Uniunii. Avem aici în vedere (în paralel cu o limitare a laturii interguvernamentalismului, concretizată prin pierderea pozițiilor predominante deținute în ierarhia instituțiilor UE

de către „Consilii”), dezvoltarea unor elemente ca: întărirea rolului Parlamentului European (PE); consacrarea rolului CJUE¹ de promovare a unei Uniuni democratice; preocuparea Comisiei de a propune acte normative de promovare a drepturilor omului și cetățeanului european, cât și de a supraveghea respectarea de către statele membre și de către celelalte instituții UE a acestor drepturi; întărirea cooperării dintre Parlamentul European și parlamentele naționale; creșterea modalității de implicare a cetățenilor UE în procesul decizional european și altele asemenea.

1. Rolul politic central al Parlamentului European în noul cadru instituțional „post-Lisabona”

Dacă în evoluția UE (în „etapa Lisabona”² și dincolo de ea, în etapele ulterioare) va prevala tendința întăririi și a extinderii poziției politice a Parlamentului European față de celelalte instituții UE, aceasta ar însemna, pe de-o parte, o recunoaștere a legitimității democratice³ a UE,

1 Curtea de Justiție a Uniunii Europene

2 Etapă de evoluție a construcției europene începută prin semnarea și intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona.

3 Una din „sursele de legitimitate” ale Uniunii o reprezintă cetățenii UE, ale căror drepturi se consideră că sunt garantate și întărite de tratatele UE în vigoare, odată cu inte-

**Mădălina Virginia ANTONESCU, doctor în drept european, cercetător științific, este consilier în cadrul Institutului Diplomatic Român și cercetător științific onorific în cadrul Institutului Român pentru Drepturile Omului. www.madalina-antonescu.eu, madyantonescu@gmail.com*

cât și o constatare corectă a sursei deficitului democratic al UE⁴, însoțită de încercarea de a repara această lacună majoră a construcției europene.

Prima modalitate de reducere a deficitului democratic din Uniune ar fi, în opinia noastră, o tendință progresivă de extindere a „rolului co-decizional” al Parlamentului European și în afara pilonului comunitar⁵ al Uniunii (de exemplu, printr-un nou tratat internațional, care să pună bazele unei reforme instituționale democratice și profunde, nu să reitereze „necesitatea” impunerii unui nou proiect politic de tip interguvernamen-

grarea Cartei drepturilor fundamentale în textul Tratatului de la Lisabona și cu dezvoltarea vieții democratice a UE (legitimare care se exprimă, în principal, prin Parlamentul European). Cf. François PRIOLLAUD, David SIRITZKY, *La Constitution européenne. Texte et commentaires*; La Documentation Française; Paris, 2005, *op. cit.*, p. 31.

4 Unii autori (J.H.H. Weiler; J. Habermas) constată că, în prezent, UE se confruntă cu „o criză acută de legitimitate, care afectează caracterul său supranațional”, deficitul democratic rezultând „dintr-o contradicție structurală între supranaționalitatea normativă – exprimată prin: procesul constituționalizării tratatelor comunitare; prin doctrina aplicabilității directe și a priorității dreptului comunitar față de cel național; prin principiul competenței exclusive a UE; funcția producătoare de supranaționalitate a CJCE – și, pe de altă parte, supranaționalitatea decizională, manifestată prin independența instituțiilor interguvernamentale; prin extinderea votului majoritar”. După Habermas, sursa deficitului democratic se situează în „asimetria dintre înaltul grad de integrare formală și informală a sistemelor tehnico-administrative și economice și caracterul național al controlului democratic”. Cf. Mario TELO, *Démocratie internationale et démocratie supranationale en Europe*, în Mario Teló (coordonator), *Démocratie et construction européenne*, Edition de l'Université de Bruxelles, Etudes Européennes. Collection dirigée par l'Institut d'Etudes Européennes, Bruxelles, Belgique, 1995, p. 5.

5 Prin tratatul de la Lisabona/2009 are loc o transformare a arhitecturii UE, nemaiputându-se vorbi de „piloni comunitari”, din moment ce, prin art. 1/TUE, paragr. 3, în modificarea tratatului de la Lisabona, UE se substituie Comunității Europene și îi succede acesteia și, în plus, UE dobândește personalitate juridică expresă (art. 46A/TUE, în modificarea tratatului de la Lisabona). Tratatul de instituire a EURATOM rămâne în vigoare însă (art. 9F/TUE, modificat prin tratatul de la Lisabona), menținând doar una dintre cele trei Comunități Europene originare. Prin art. 1a/TFUE (fostul TCE), în modificarea tratatului de la Lisabona, baza de legitimitate a UE devine una dublu-convențională (două tratate fundamentale și nu voința cetățenilor europeni sau a popoarelor europene).

tal). Cu alte cuvinte, este timpul „democratizării politicilor de tip preponderent interguvernamental”, supunerii acestor domenii guvernate până acum exclusiv de voința executivelor naționale (PESC; CPJP⁶) intervenției Parlamentului European (eventual, în cooperare cu parlamentele naționale prin „noua co-decizie”)⁷.

În paralel cu întărirea rolului legislativ al Parlamentului European, noul tratat internațional (din perioada „post-Lisabona”) ar trebui, în opinia noastră, să reducă progresiv rolul legislativ al Consiliului (ca instituție politică formată din executivile naționale, reprezentând aceste executive la nivelul european de guvernare politică, instituție având în plus și atribuții executive)⁸, în favoarea unei noi instituții politice europene, de exemplu, numită „Congresul” (format din reprezentanții parlamentelor naționale ale statelor membre UE) și care s-ar converti în „a doua Cameră” a Parlamentului European⁹.

6 În varianta arhitecturii UE decise în etapa Amsterdam și Nisa. Întreaga arhitectură a pilonilor UE este transformată prin tratatul de la Lisabona/2009, tratatele fondatoare ale noii UE (TUE și TFUE) re-ordonând în stil propriu toate domeniile de competențe ale UE și ale statelor membre, precum și politicile Uniunii. Se introduce conceptul de „politici ale Uniunii”, fie de tip exclusiv, fie partajat cu statele membre, ceea ce înseamnă o depășire clară a conceptului de „politici comunitare”, față de etapa Nisa.

7 Unii autori propun (prin ipoteza întăririi reprezentării democratice în cadrul UE și al creării unui „spațiu public comunitar”) a compensa deficitul democratic „prin organizarea puterilor publice în sensul întăririi Parlamentului European, al depășirii schemei statale”. Astfel, bazele instituționale ale democrației reprezentative s-ar extinde, printr-o activare a puterilor parlamentare naționale și regionale, mai degrabă decât a spori la vârf puterile parlamentare europene. S-ar crea, astfel, un sistem parlamentar european descentralizat, în care dialogul politic între parlamente ar funcționa orizontal, dar și vertical, în cele două sensuri; în care PE ar fi nivelul supranațional/transnațional al „acestei puteri parlamentare întărite sau europene”. Cf. Jean-Marc FERRY, *Souveraineté et représentation*, în Mario Teló (coordonator), *Démocratie et construction européenne*, Edition de l'Université de Bruxelles, Etudes Européennes. Collection dirigée par l'Institut d'Etudes Européennes, Bruxelles, Belgique, 1995, pp. 94-95.

8 J.H.H. WEILER, *The Constitution of Europe. Do the new Clothes Have an Emperor? And Other Essays on European Integration*; Cambridge University Press, UK, 2000, p. 266.

9 Paul ALLIÈS, *Une Constitution contre la démocratie? Portrait d'une Europe dépolitisée*; Climats; Castelnau-le-

Astfel, din punct de vedere instituțional, Uniunea ar intra într-o nouă etapă de evoluție, prin identificarea și combaterea sursei majore a deficitului său democratic¹⁰, o evoluție democratică autentică, constând în renunțarea progresivă la rolul legislativ al Consiliului (prin reducerea treptată a domeniilor în care acesta poate emite singur sau prin co-decizie cu Parlamentul European, acte legislative europene¹¹) cât și în crearea unui bicameralism parlamentar la nivel european care să permită reprezentarea cetățenilor UE atât prin intermediul parlamentelor naționale, cât și prin intermediul Parlamentului European (dubla legitimitate *democratică* a Uniunii).

În al doilea rând, Consiliul, în opinia noastră, într-o etapă ulterioară Tratatului de la Lisabona, ar trebui redus la o instituție politică executivă precum Comisia (printr-o serie de tratate internaționale care ar prelua tendința reformistă de tip supranațional și ar consolida-o), singurul legiuitor european autentic rămânând Parlamentul European, în structura sa bicamerală), Parlament care poate implica și parlamentele naționale în procesul legislativ european, prin diferite proceduri de consultare sau cooperare.

O altă modalitate de întărire a rolului politic al Parlamentului European în „etapa post-Nisa” este de a îi conferi acestuia dreptul de inițiativă legislativă¹² (actualmente monopolizat de Comisie). În prezent, în cursul complicatelor

Lez, 2005, pp. 92-93.

10 Majoritatea doctrinei remarcă faptul că deficitul de „legitimitate” politică tinde să crească, deoarece politicile UE continuă să fie elaborate „printr-o anumită formă de cooperare dintre birocrăția CE și birocrățiile naționale și puse în aplicare conform procedurilor instituționalizate de cele două Consilii”. Cf. Thomas MEYER, *European Public Sphere and Societal Politics*, în Mario TELO (coordonator), *Démocratie et construction européenne*, Edition de l'Université de Bruxelles, Etudes Européennes. Collection dirigée par l'Institut d'Etudes Européennes, Bruxelles, Belgique, 1995, p. 123.

11 Numite „acte legislative ale Uniunii”, în art. 9D/TUE, alin. 2, în modificarea tratatului de la Lisabona.

12 Art. 9D/TUE, alin.2, în modificarea tratatului de la Lisabona confera expres monopolul propunerii legislative doar Comisiei (cu unele excepții prevăzute de tratate). Or, un drept al PE în această privință nu ar putea fi „excepțional” ci unul normal pentru un parlament (dacă s-ar dori o evoluție a UE spre consolidarea democrației parlamentare europene).

proceduri legislative europene, Parlamentul nu intervine decât pentru a valida sau a respinge un proces care rămâne, în esență, interguvernamental (proces convertind *de facto* Parlamentul într-o „adevărată Cameră de înregistrare a proiectelor Comisiei și Consiliului” care doar în caz de dezacord major cu proiectele de legi poate opune vetoul său)¹³.

De asemenea, s-ar impune ca viitoarea reformă instituțională europeană să acorde Parlamentului European plenitudinea exercițiului funcției bugetare (pe care actualmente, PE o împarte cu Consiliul¹⁴).

Alegerea euro-deputaților ar trebui făcută, în opinia noastră, printr-un singur referendum european, conform unei proceduri electorale unice¹⁵, iar candidații de pe listele partidelor politice europene ar trebui aleși în funcție de contribuția pe care au adus-o la evoluția construcției europene, în funcție de convingerile lor politice referitoare la Uniune, cât și de programul politic propunând rezolvarea unor probleme civice și politice de ordin european. Aceste condiții ar împiedica transformarea Parlamentului European într-o „Cameră” subordonată politic guvernelor naționale (prin Consiliul care stabilește, prin decizie, structura internă a Parlamentului¹⁶).

Ar trebui, de asemenea, întărite mecanismele de control politic ale Parlamentului European: prin exercitarea moțiunii de cenzură împotriva Comisiei, dar și împotriva Consiliului, care ar rămâne, în această ipoteză, pe plan european, doar un simplu „executiv”; prin invitarea Comisiei, dar și a Consiliului de a răspunde la întrebările și la interpelările euro-deputaților; prin înființarea comisiilor de anchetă care să investigheze modalitatea de îndeplinire a atribuțiilor decizionale și executive ale Comisiei dar și ale Consiliului, cât și modul în care prin

13 Jacques GÉNÈREUX, *Manuel critique du parfait européen. Les bonnes raisons de dire „non” à la Constitution*; Seuil; Paris, 2005, p. 98.

14 Art.9C, alin.1/TUE, în modificarea tratatului de la Lisabona, privind exercitarea în comun, de către PE și Consiliu, a funcțiilor legislative și bugetară.

15 Walter OSWALT, *Constitution Européenne, Non; Pour une alternative radicale*; Paragon/Vs, trad. Eva Zum Winkel, Annabelle Turkis, 2005 p. 22.

16 Art. 9A, alin.2/TUE, în modificarea Tratatului de la Lisabona.

această exercitare se respectă valorile democratice ale Uniunii; prin obligarea Comisiei, dar și a Consiliului de a prezenta rapoarte anuale despre starea generală a Uniunii și alte rapoarte, ori de câte ori este nevoie, privind anumite probleme de interes european.

Președintele Consiliului European ar trebui, de asemenea, să poată fi invitat de Parlamentul European pentru a fi audiat¹⁷ (și nu invers¹⁸, deoarece Parlamentul European este o instituție cu legitimitate democratică europeană directă, care nu trebuie să dea socoteală în fața unor instituții de tip interguvernamental precum „Consiliul”).

De asemenea, organele auxiliare ale „Consiliilor” (Secretariatul General al Consiliului; COREPER-ul¹⁹, prevăzute în art. 207, alin.1 și 2/TFUE, în modificarea Tratatului de la Lisabona) ar trebui să facă obiectul controlului politic exercitat de Parlamentul European prin comisii de anchetă, prin audieri și prin alte pârghii de control politic, în măsura gradului lor concret de participare la elaborarea actelor decizionale europene²⁰.

17 Art.9B/TUE, în modificarea tratatului de la Lisabona nu prevede o astfel de prerogativă a PE față de Președintele Consiliului European ci doar obligația acestuia din urmă de a îi prezenta PE un raport după fiecare reuniune a Consiliului European, ceea ce însă ni se pare insuficient pentru remedierea deficitului democratic al UE.

18 Cf. art. 201A/TFUE, în modificarea tratatului de la Lisabona, care prevede că Președintele Parlamentului European este cel ce poate fi invitat de... Consiliul European pentru a fi audiat (prevedere care relativizează legitimitatea democratică directă a PE în fața Consiliului European, al cărui Președinte nu se prevede că poate fi audiat de PE). De aici, una din sursele deficitului democratic al UE, în etapa Lisabona.

19 Deși unii autori clasifică COREPER în categoria organelor auxiliare ale Consiliului (după criteriul modalității de creare, prin act juridic al instituției UE), totuși rolul decizional pe care-l are acest organ în practică (reprezentând chiar „un nucleu permanent al Consiliului”) ne îndreptățește să-l considerăm un „organ politic special”, care ar trebui să fie controlat politic de PE, asemenea instituției care l-a creat (Consiliul). A se vedea și Augustin FUEREA, *Instituțiile Uniunii Europene*, Universul Juridic, București, 2002, p. 63.

20 În contextul în care COREPER joacă un rol practic foarte important în pregătirea și stabilirea agendei de lucru a Consiliului: el răspunde de pregătirea lucrărilor Consiliului și de executarea mandatelor care îi sunt încredințate de către acesta (art. 207/TFUE în modificarea tratatului de la Lisabona).

În domeniul încheierii acordurilor internaționale dintre Uniune și state terțe sau organizații internaționale, Parlamentul European ar trebui să fie cel care să beneficieze de o competență decizională exclusivă în materia acordurilor de asociere²¹, precum și de competențe co-decizionale în materia acordurilor economice, comerciale, de politică externă și securitate comună²². Consiliul ar putea deține în continuare atribuția de a autoriza începerea negocierilor, însă desemnarea negociatorului²³ va putea face obiectul unei aprobări din partea Parlamentului European. Nicio măsură restrictivă (vizând întreruperea sau reducerea integrală ori parțială a relațiilor economice și financiare cu una sau mai multe țări terțe) nu s-ar putea adopta decât printr-o lege europeană²⁴ emisă de Parlamentul European (față de art.188K, alin.1/

21 Actualmente fiind vorba de o competență co-decizională între PE și Consiliu cu privire la aceste acorduri (art. 188N/TFUE, în modificarea tratatului de la Lisabona).

22 Art. 188N/TFUE, în modificarea tratatului de la Lisabona: *cu excepția cazului în care acordul se referă exclusiv la politica externă și de securitate comună*, Consiliul adoptă decizia privind încheierea acordului după aprobarea Parlamentului European în următoarele cazuri: acorduri de asociere; acord privind aderarea Uniunii la Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, acorduri de instituire a unui cadru instituțional specific prin organizarea procedurilor de cooperare; acorduri care au implicații bugetare importante pentru Uniune; acorduri în domeniile în care se aplică procedura legislativă ordinară sau procedura legislativă specială în cazul în care este necesară aprobarea Parlamentului European. Deci, tratatul de la Lisabona consolidează rolul PE în domeniul încheierii acordurilor internaționale ale UE, introducând o adevărată procedură co-decizională. În alte cazuri din acest domeniu (acorduri internaționale), se impune doar o consultare a PE (aviz consultativ în absența căruia Consiliul va putea decide fără să mai aștepte opinia PE).

23 Actualmente, prin art. 188N, alin.3/TFUE, în modificarea tratatului de la Lisabona, desemnarea negociaotrului se face de către Consiliu, exclusiv, fără nicio atribuție de aprobare prealabilă de către PE.

24 Într-o variantă de consolidare a rolului legislativ european al PE, în etapa post-Lisabona, care ar putea emite „legi europene”. În varianta adoptată la Lisabona, instituțiile UE adoptă: regulamente, decizii, directive, recomandări și avize (art.249, paragr.1/TFUE, în modificarea tratatului de la Lisabona). Nu se folosește expres denumirea de „legi europene” dar se prevede că „actele juridice trecute prin procedura legislativă se numesc acte legislative. Art. 249A, alin.3/TFUE, modificarea prin tratatul de la Lisabona.

TFUE, în modificarea Tratatului de la Lisabona, care prevede doar o informare a acestuia de către Consiliu, cel care hotărăște în această privință și care adoptă măsurile necesare).

Noul tratat internațional (în etapa „post-Lisabona”), destinat să identifice și să înlăture sursele deficitului democratic al Uniunii, prin acordarea unui rol politic central Parlamentului European, ar putea prevede atribuții decizionale principale pentru acesta și în domeniul politicii comerciale comune (încheierea de acorduri internaționale în acest domeniu), înlăturând astfel, monopolul decizional al Consiliului²⁵.

Președintele Comisiei (în această calitate și nu odată cu toată Comisia ca „organ colegial”) dar și Președintele Consiliului European vor putea, conform acestei variante de evoluție a cadrului instituțional european, să facă obiectul tragerii la răspundere politică în fața Parlamentului European (ca și Ministrul Unional al Afacerilor Externe dar în această calitate, de ministru²⁶), ceea ce ar întări pârghiile de control politic ale cetățenilor UE prin intermediul PE, asupra unor instituții supranaționale (Comisie) sau interguvernamentale (Consiliul European) care joacă un rol important în stabilirea modelului de organizare politică a UE.

Parlamentul European ar aproba numirea de către Consiliul European a președintelui acestei instituții interguvernamentale²⁷, precum și numirea Ministrului Unional al Afacerilor Externe (putând însă și îl și destitui, împotriva voinței Consiliului European²⁸).

25 În art. 188C, alin.2/TFUE, în modificarea tratatului de la Lisabona, Parlamentul European și Consiliul, hotărând prin regulamente în conformitate cu procedura legislativă ordinară, adoptă măsurile care definesc cadrul în care este pusă în aplicare politica comercială comună. Deci, este vorba de o competență co-decizională în prezent, în acest domeniu însă nu de un monopol decizional al PE, cum ar fi de dorit în varianta consolidării naturii democratice de tip parlamentar a UE.

26 Numit, în tratatul de la Lisabona, „Înaltul Reprezentant al Uniunii pentru afaceri externe și politică de securitate” (art.9D/TUE, în modificarea tratatului de la Lisabona).

27 Art.9B, alin.5/TUE, în modificarea tratatului de la Lisabona (niciun rol pentru PE în numirea sau destituirea Președintelui Consiliului European).

28 În ceea ce privește situația din prezent (etapa Lisabona), numirea Înaltului Reprezentant al Uniunii pentru afaceri externe și politică de securitate, art. 9E, alin.1/TUE,

În ceea ce privește procedura de desemnare a Președintelui Comisiei, Parlamentul European va putea propune propriul candidat la această funcție²⁹ (ceea ce va semnifica, implicit, o pierdere a controlului politic al Consiliului asupra Comisiei); astfel, candidatul va fi ales de Parlament (legitimare democratică reală³⁰). Comisia, odată aleasă de Parlament, ca „organ colegial” (prin vot de încredere³¹), nu va mai trebui numită în funcție, ulterior, de Consiliul European³², deoarece deține legitimare democratică prin votul Parlamentului European.

De asemenea, Parlamentul European va putea aproba numirea în funcție³³ (de către guvernele statelor membre) a judecătorilor și avocaților generali din cadrul Curții de Justiție a Uniunii Europene.

Banca Centrală Europeană (BCE) va fi condusă de „organe de decizie” ce vor trebui să facă obiectul controlului politic exercitate de Parlament (statutul lor de „independență

în modificarea tratatului de la Lisabona prevede aprobarea prealabilă a Comisiei, nu a PE în această procedură de numire. Deci, o altă sursă de deficit democratic prin excluderea controlului PE în numirea și destituirea acestui adevărat ministru supranațional de afaceri externe.

29 **Actualmente, prin tratatul de la Lisabona, PE nu poate face acest lucru.** Art.9D, alin.7/TUE, în modificarea tratatului de la Lisabona prevede că, ținând seama de alegerile pentru Parlamentul European și după ce a procedat la consultările necesare, Consiliul European, hotărând cu majoritate calificată, propune Parlamentului European un candidat la funcția de președinte al Comisiei. Acest candidat este ales de Parlamentul European cu majoritatea membrilor care îl compun. În cazul în care acest candidat nu întrunește majoritatea, Consiliul European, hotărând cu majoritate calificată, propune, în termen de o lună, un nou candidat, care este ales de Parlamentul European în conformitate cu aceeași procedură.

30 **Or, în formula propusă de tratatul de la Lisabona, candidatul la funcția de Președinte al Comisiei este propus de Consiliul European și doar în această formulă este ales de PE (este candidat al unei instituții interguvernamentale predominant, nu al unei instituții cu legitimare europeană directă precum PE).** Art. 9D, alin. 7/TUE, în modificarea tratatului de la Lisabona.

31 **Art. 9D, alin. 7/TUE, în modificarea tratatului de la Lisabona (făcând referire la votul de aprobare al PE acordat Comisiei în ansamblu).**

32 **Art. 9D, alin. 7/TUE, în modificarea tratatului de la Lisabona.**

33 **Art. 9F, alin.2/TUE, în modificarea tratatului de la Lisabona, procedură în care PE nu are niciun rol.**

completă³⁴ față de orice instituție UE, cât și față de nivelul național trebuind, în etapa post-Lisabona, ar fi limitat prin act legislativ emis de PE privind această instituție bancară supranațională). Acest control politic al PE se poate exercita prin: invitarea directorilor BCE de a răspunde întrebărilor și interpelărilor euro-deputaților; prin intermediul comisiilor de anchetă; prin audierea Președintelui BCE, a vice-președinților și a membrilor Consiliului Director, în Parlamentul European. De asemenea, Parlamentul va fi cel care va aproba numirea Consiliului Director BCE de către Consiliul European, în caz contrar, Consiliul European trebuind să numească alți membri.

Rolul central al Parlamentului European, conform unui nou tratat internațional în „etapa post-Lisabona”, ar trebui să reiasă în mod clar și în domeniul „apartenenței la Uniune” (aderare, retragere, suspendare a unor drepturi). Astfel, în cazul aderării unui stat la Uniune, Parlamentul ar trebui să fie cel care hotărăște asupra cererii de aderare a unui stat (cerere adresată Consiliului și doar transmisă de acesta, Parlamentului European și parlamentelor naționale spre informare, conform art. 49/TUE, în modificarea Tratatului de la Lisabona, care consfințește un rol central în materia decizională din acest domeniu pentru Consiliu – el este cel care se va pronunța, cu unanimitate, asupra cererii și nu PE).

În al doilea rând, în privința deciderii suspendării anumitor drepturi decurgând din apartenența la Uniune, competența principală (de a constata existența unei încălcări grave și persistente din partea unui stat membru, a valorilor democratice ale UE; de a suspenda unele drepturi care rezultă din aplicarea noului tratat, inclusiv a drepturilor de vot în cadrul Consiliului; de a modifica sau de a abroga o asemenea decizie) ar trebui să revină Parlamentului European și nu Consiliului European, care hotărăște cu unanimitate (cum este prevăzut în noul art. 7/TUE, în modificarea tratatului de la Lisabona). Retragerea unui stat din Uniune s-ar putea face după notificarea intenției acestuia către Parlament, care să aprobe această retragere³⁵.

34 Cf. art. 245a, alin. 3/TFUE, în modificarea tratatului de la Lisabona.

35 În art.49A, alin.2 /TUE, în modificarea tratatului de la

În această variantă de dezvoltare și consolidare a laturii de integrare a UE (sau supranațională, din prisma Parlamentului European, ca instituție reprezentând direct cetățenii europeni), noul tratat internațional ar identifica și ar elimina noile cauze ale deficitului democratic al Uniunii aduse prin tratatul de la Lisabona.

Astfel, s-ar produce o *reală reformă instituțională și politică a Uniunii, opusă proiectului politic de „Uniune interguvernamentală”* (axată pe Consiliu și pe „confuzia puterilor” în favoarea acestuia), o reformă favorabilă proiectului de „Uniune democratică” în centrul căruia am regăsi un Parlament European puternic și supranațional, însă având o legitimitate democratică (și nu una „interguvernamentală”, așa cum au Consiliile).

2. De la „cooperarea consolidată” între parlamentele naționale și Parlamentul European la „noua co-decizie”

Întărirea dimensiunii de integrare a Uniunii Europene în „etapa post-Lisabona” se poate realiza inclusiv prin creșterea modalităților de cooperare între nivelul parlamentar național și nivelul supranațional parlamentar, începând cu o consultare a parlamentelor naționale³⁶ în diferite probleme de interes european (încheierea unor acorduri de asociere a unor state la UE; politica externă și de securitate comună; imigrația și azilul; alegerea Președintelui Comisiei Europene; impunerea de măsuri restrictive unor state terțe sau grupuri non-statale; revizuirea tratatului internațional privind noua „Uniune Europeană”; numirea Ministrului Unional al Afacerilor Externe; stabilirea listei de competențe a Uniunii și a competențelor rămase statelor membre etc.) și continuând cu o veritabilă cooperare instituționalizată între parlamentele naționale și Parlamentul European (ceea ce numim „noua co-decizie”).

Lisabona, retragerea se notifică Consiliului European iar acordul de retragere din UE se încheie în numele Uniunii de către Consiliu, care hotărăște cu majoritate calificată, după aprobarea Parlamentului European.

36 De exemplu, art. 8C/TUE, în modificarea tratatului de la Lisabona, referitor la competența parlamentelor naționale de a veghea la respectarea principiului subsidiarității de către instituțiile UE.

Această tendință de evoluție a Uniunii în perioada post-Lisabona este necesară pentru a înlătura deficitul democratic al Uniunii rezultat și din neimplicarea suficientă a parlamentelor naționale³⁷ la nivelul european de guvernare politică (spre deosebire de executivul statelor membre, care dețin un rol primordial în construcția europeană), deficit rezultat și din lipsa unor instrumente juridice și politice adecvate, de cooperare consolidată și diversificată între acestea și Parlamentul European³⁸.

Art. 8C/TUE, în modificarea Tratatului de la Lisabona se mărginește să acorde parlamentelor naționale un rol pe care noi îl apreciem ca fiind destul de modest (ele sunt doar „informate de către instituțiile UE”, ceea ce nu le conferă prerogative precise și puternice de implicare activă în jocul democratic și în procesul legislativ de la nivel european), care nu este de natură a reprezenta o contrapondere politico-juridică veritabilă la adresa prerogativei Consiliului de a adopta măsuri de extindere a competențelor UE care nu au fost prevăzute de tratat, „pentru a atinge unul dintre obiectivele menționate în tratat³⁹”. În mod normal, pentru un asemenea caz (în opinia noastră, fiind vorba de o depășire a competențelor de către

37 Paul ALLIÈS – *op. cit.*, p. 92.

38 Tratatul constituțional (ulterior, prevedere preluată în tratatul de la Lisabona) menționa obligativitatea informării parlamentelor naționale de către Consilii și Curtea de Conturi, cu privire la actele și pozițiile adoptate în anumite domenii. Se prevede expres trimiterea directă către parlamentele naționale a documentelor de consultare ale Comisiei, din momentul publicării lor, precum și a Programului legislativ anual ori a proiectelor de acte legislative europene adresate PE și Consiliului. Între PE și parlamentele naționale există metode de cooperare (inclusiv prin COSAC) precum: întruniri ale comisiilor parlamentare permanente din PE și din parlamentele naționale; vizite de Președinți și de raportori; contacte între grupuri politice; cooperarea administrativă, inclusive prin stagii și schimb de funcționari. Cf. Mihai-Constantin EREMIA, Violeta ȘTEFĂNESCU, *Procedura codeciziei și cooperarea strânsă cu parlamentele naționale – modalități eficiente de combatere a deficitului democratic comunitar*, în AUB Drept, III, Ed. All Beck, 2005, pp. 84-85. Multe din aceste metode sunt informale, nu capătă o formă instituționalizată și consacrată la nivel de tratat UE, ceea ce prelungește criza democratică a UE, prin insuficienta participare a parlamentelor naționale la procesul decizional european.

39 Art. 308, alin.1/TFUE, în modificarea tratatului de la Lisabona.

Uniune), s-ar fi cerut fie o revizuire a tratatului, fie acordarea rolului decizional central Parlamentului European⁴⁰ și parlamentelor naționale). Aceasta deoarece executivul național (prin intermediul Consiliului de Miniștri) nu trebuie să dețină un rol decizional principal, întrucât chestiunea extinderii competențelor ține de domeniul de atribuții al legii organice (la nivel național), deci implică o competență exclusivă a parlamentului, nu a executivului.

Din art. 8C, b/TUE, în modificarea Tratatului de la Lisabona reiese faptul că, în ceea ce privește procedura de implicare a parlamentelor naționale în controlul principiului subsidiarității, se recunoaște rolul acestora de a veghea la respectarea acestui principiu. Or, potrivit Protocolului privind aplicarea principiilor subsidiarității și proporționalității (art. 4-7), cât și Protocolului privind rolul parlamentelor naționale în cadrul UE (art. 2-8), protocoale anexate la Tratatul de la Lisabona, rolul parlamentelor naționale este unul modest, vizând, în principal, o latură pasivă (de a fi informate cu privire la proiectele de acte legislative elaborate de instituțiile UE competente⁴¹) la care se adaugă și una activă, de implicare (emiterea unui aviz motivat privind conformitatea unui proiect de act legislativ al UE cu principiul subsidiarității). Or, valoarea juridică a acestui aviz motivat emis în acest caz de parlamentele naționale este una consultativă, de recomandare (instituțiile UE „*în seama*” de aceasta, însă pot hotărî să mențină proiectul legislativ, să îl modifice sau să îl retragă, conform art.7/Protocolul privind aplicarea principiilor subsidiarității și proporționalității). Nu este impusă deci o valoare juridică imperativă menită să oblige instituțiile UE să modifice sau să retragă proiectul legislativ considerat de către parlamentele naționale ca fiind neconform cu

40 În formularea art. 308, alin.1/TFUE, în modificarea tratatului de la Lisabona se cere o aprobare prealabilă a PE, ceea ce nu este însă o implicare hotărâtoare, majoră, principală, a PE în raport cu această prerogativă–cheie a unei instituții fără legitimitate democratică directă, precum Consiliul. Articolul în cauză conține, în opinia noastră, una din sursele majore de deficit democratic ale UE în etapa Lisabona.

41 Art. 8 C, a/TUE, în modificarea tratatului de la Lisabona.

aceste principii juridice. Prin urmare, aceste două protocoale anexate Tratatului de la Lisabona nu rezervă parlamentelor naționale decât un rol politic simbolic, marginal în ceea ce privește procesul legislativ, dar și procesul decizional european (procese în care instituții UE reprezentând executivul național precum „Consiliile” dețin o poziție politică preeminentă).

În al doilea rând, în aceste două protocoale (și nici în Tratatul de la Lisabona, în opinia noastră) nu se prevede nici un mecanism concret de contrabalansare a poziției politice predominante pe care o dețin, în cadrul instituțional UE, executivul național, mecanism puternic de contrabalansare care să fie exercitat de către Parlamentul European⁴².

În al treilea rând, nici protocoalele menționate mai sus, nici Tratatul de la Lisabona nu consideră că stabilesc forme de „cooperare instituțională consolidată” între PE și parlamentele naționale (în sensul unei cooperări permanente, instituționalizate la nivelul UE, eventual prin apariția unei noi instituții politice de tipul „Congresului” ca a doua „Cameră” a unui Parlament European reformat sau prin implicarea ca atare a parlamentelor naționale în procesul legislativ și decizional european, alături de Parlamentul European). Ar fi trebuit, într-o astfel de variantă de evoluție a UE, ca parlamentele naționale să fie consultate de Parlamentul European (ca parlament supranațional care ar deține, în varianta de consolidare a laturii de integrare a UE, un rol central în cadrul instituțional UE, precum și poziția de „unic legiuitor european”, încheindu-se astfel, „perioada de apogeu” a executivelor naționale din Uniune prin intermediul Consiliului).

De asemenea, în „etapa post-Lisabona”, tot în cadrul unor proceduri legislative ordinare și extraordinare mult simplificate (prin dispariția „Consiliului” din aceste proceduri, ca urmare a retragerii, în ceea ce-l privește, a exercițiului

42 Spre exemplu, modalități de control politic asupra „Consiliilor”, concretizate prin: audierea Președinților acestora de către parlamentele naționale; întrebări; interpelări; constituirea de comisii de anchetă; inclusiv printr-o moțiune de cenzură exercitată de un număr minim de parlamente naționale contra Consiliilor, pentru deciziile lor privind evoluția generală a UE.

funcției legislative europene, prin noul tratat internațional reformat), Parlamentul European ar putea implica parlamentele naționale în mod direct, nu doar prin procedura de consultare a acestora, dar și prin procedura *avizului conform*.

Astfel, parlamentele naționale și-ar putea da avizul conform în domenii precum: aderarea de noi state în UE; acorduri de asociere și alte acorduri încheiate cu state terțe; desemnarea Președintelui Comisiei și a comisarilor europeni; modificarea statutului SEBC; atribuirea unor competențe și obiective suplimentare BCE (proceduri care, în „perioada Nisa” se aplică în ceea ce privește relația politico-juridică dintre Parlamentul European și Consiliu)⁴³.

Procedura cooperării⁴⁴ s-ar putea aplica și în „etapa post-Lisabona”, însă în ceea ce privește relația politică nouă dintre Parlamentul European (ca „veritabil legiuitor european”) și parlamentele naționale, eventual în domenii de competență exclusivă ale UE, dar implicând o latură de întărire a legitimității democratice a UE prin consolidarea rolului parlamentelor în procesul decizional european din aceste domenii)⁴⁵.

Procedura consultării (aici, cea dintre Parlamentul European reformat și parlamentele naționale incluse, prin noul tratat internațional din perioada post-Lisabona, în procesul decizional și legislativ european) s-ar aplica situațiilor în care nu sunt incidente celelalte tipuri de mecanisme de cooperare dintre parlamentele naționale și Parlamentul European. Comisia ar fi, în această variantă, instituția politică având în continuare un drept de inițiativă legislativă (prin competența de a adresa propuneri legislative direct Parlamentului European și nu Consiliului, redus la poziția de „executiv”). Faza consultării

43 „Avizul conform”, procedură introdusă prin AUE/1986, nu permite PE să acționeze direct (nu poate propune sau impune amendamente ci poate doar aproba sau respinge actul propus de Consiliu), ceea ce este atipic pentru o instituție deliberativă precum un parlament. Cf. Augustin FUERA – *op. cit.*, p. 195.

44 Introdusă prin Actul Unic European/1986, procedură în care puterea de decizie îi aparține integral Consiliului, în vreme ce Parlamentul poate doar influența decizia acestuia prin emiterea unui aviz către Consiliu.

45 De exemplu, art.2B, alin.1, lit.c/TFUE, în modificarea tratatului de la Lisabona (competență exclusivă a UE în politica monetară, pentru statele a căror monedă este euro).

ar presupune în această ipoteză, ca, înainte de a își exercita atribuțiile decizionale, Parlamentul European să consulte alte instituții UE dar și parlamentele naționale (în mod prioritar). Consultarea parlamentelor naționale ar trebui să fie astfel, obligatorie (și să privească toate deciziile politice importante pentru Uniune și statele membre), în caz contrar propunerea putând fi atacată în fața CJUE. Astfel, avizul parlamentelor naționale, în această variantă, ar trebui să fie cerut obligatoriu de Parlamentul European în domenii precum: liberalizarea serviciilor publice; combaterea discriminării; fiscalitate; concurență; protecție socială; mediu; extinderea politicii comerciale externe la serviciile și drepturile de proprietate industrială; stabilirea unor perioade tranzitorii în materia vizelor, azilului, imigrării; elaborarea cadrului general în materia politicii de ocupare a forței de muncă).

După consultarea parlamentelor naționale s-ar putea trece, în opinia noastră, la o „fază a deciziei” (conform cu ceea ce am numi „noua procedură de consultare”), în temeiul căreia Comisia ar supune din nou propunerea sa legislativă Parlamentului European (cu o eventuală modificare, potrivit pozițiilor politice exprimate de parlamentele naționale). S-ar renunța, astfel, la acordarea unui rol politic și normativ central în această procedură unui organ tehnic, auxiliar Consiliului (și anume, COREPER) care nu este ales democratic însă care desfășoară, practic, o activitate decizională în domeniul legislativ european (prin prerogativa de a selecta tipul de „acte juridice normative pregătite pentru a fi adoptate” și de a le înscrie în „procedura A” sau în „procedura B”).

În fine, *reforma instituțională a Uniunii din „etapa post-Lisabona”, în varianta de evoluție a Uniunii care ar acorda Parlamentului European un rol central și de „veritabil legiuitor european”, s-ar desăvârși, în opinia noastră, prin instituirea „noii co-decizii”.*

Prin sintagma juridică de „nouă co-decizie” înțelegem un tip de participare consolidată (de pe poziții de egalitate) a parlamentelor naționale (devenite acum „asociați ai Parlamentului European”) în elaborarea actelor normative europene,

în anumite domenii. „Noua co-decizie” ar fi, în opinia noastră, una destinată să consacre reforma instituțională democratică a Uniunii din „perioada post-Lisabona”, orientând procesul legislativ european pe relația politico-juridică prioritară dintre Parlamentul European și parlamentele naționale.

Astfel, este depășită „vechea co-decizie” din „perioada Nisa” și a Tratatului de la Lisabona, bazată pe relația politico-juridică dintre Consiliu și Parlamentul European, unde „veritabilul legiuitor european” este Consiliul⁴⁶, Parlamentului European fiindu-i rezervat doar un rol atipic, de „asociat” al Consiliului la procesul legislativ european⁴⁷.

În afară de particularitatea noii reforme instituționale a Uniunii din „perioada post-Lisabona” (vizând acordarea unui drept de inițiativă legislativă la nivel european parlamentelor naționale)⁴⁸, reforma instituțională care ar trebui pornită după eșecul din 2005 al tratatului constituțional și

46 A se vedea progresele și limitele „democrației parlamentare europene” (sintagmă folosită de Olivier DUHAMEL, *Pour l'Europe. La Constitution Européenne expliquée et commentée*, Seuil, 2005, Paris, p. 112). Deși PE devine co-legislator, Consiliul este cel care are posibilități de legiferare exclusivă în domeniul securității sociale, al protecției sociale; în luarea de măsuri privind piața internă; în extinderea drepturilor derivate din cetățenia europeană; în protecția consulară; în dreptul familiei cu efecte transfrontaliere etc. Consiliul stabilește singur regulamente în materie de flux masiv de refugiați; stabilește regulile organelor consultative; adoptă singur decizii în materia PESC sau în domeniul de apărare comună.

47 Gilles FERRÉOL (coord.), *Dicționarul Uniunii Europene*; trad. Iuliana –Cristina Doboș, Polirom, Iași, 2001, p. 125.

48 Unii autori consideră că „întărirea laturii parlamentare a Uniunii” trebuie efectuată (în ceea ce privește procesul decizional din UE) având ca bază doi piloni: PE și parlamentele naționale, ținându-se seama de faptul că ambele tipuri de parlamente „suferă de un dezechilibru grav între puterile acordate Comisiei și Consiliului, pe de o parte, și propriilor lor posibilități de participare și control privind procesele de formare a actelor legislative și orientările politice ale UE”. Cf. Jean-Luc SAURON, *La recherche d'institutions démocratiques et le gouvernement européen*, în *L'Union Européenne entre réforme et élargissement – comparaison entre l'approche d'un Etat membre et la vision d'un Etat candidat*; Actes du Colloque des 11-12 Septembre 2003, Bucarest, Collège juridique franco-roumain d'études européennes, Ed. All Beck, București, 2003, pp. 70-71.

după „etapa Lisabona” ar trebui să fie bazată pe o „nouă co-decizie”, în care actul normativ să poată fi adoptat de Parlamentul European doar pe baza acordului parlamentelor naționale (exprimat direct sau prin intermediul unei noi „instituții UE” – „Congresul” –) sau pe baza lipsei de opoziție a acestora la adoptarea actului de către Parlamentul European. Astfel, actul normativ ar apărea ca fiind adoptat în mod comun de către Parlamentul European și de parlamentele naționale, fiind semnat, în această ipoteză, de președinții tuturor parlamentelor (ceea ce ar însemna implicit, o excludere a Consiliului de la exercitarea funcției legislative europene).

Extinderea progresivă a „noii co-decizii” printr-o serie de tratate internaționale care să consfințească această variantă de evoluție a UE în „perioada post-Lisabona” ar semnifica o eliminare a deficitului democratic al UE atât prin recunoașterea rolului de „veritabil legiuitor european” pentru Parlamentul European, cât și prin acordarea unor competențe legislative reale în domeniul european, parlamentelor naționale.

Astfel, propunerea Comisiei ar trebui prezentată atât Parlamentului European, cât și parlamentelor naționale, după care Parlamentul European, în această ipoteză, va discuta propunerea Comisiei și va trimite avizul său parlamentelor naționale.

Dacă parlamentele naționale (reprezentate, eventual, de o instituție distinctă, „Congresul”) acceptă toate amendamentele propuse de Parlament, atunci PE poate hotărî, în această variantă de evoluție instituțională a Uniunii, să adopte actul legislativ european respectiv. În caz contrar, s-ar deschide a doua etapă a „noii co-decizii”, conform căreia, pe baza propunerii modificate a Comisiei, ținând seama și de amendamentele parlamentelor naționale, Parlamentul European adoptă actul legislativ european respectiv. Dacă Parlamentul European ar respinge propunerea Comisiei în întregime, procedura legislativă nu s-ar încheia, deoarece parlamentele naționale și Parlamentul European ar putea conveni între ele, prin comisii parlamentare mixte, cu privire la elaborarea unei noi propuneri legislative care va fi adoptată de Parlamentul European.

Dacă Parlamentul European admite propunerea Comisiei parțial, aducându-i unele amendamente, acestea ar trebui aprobate de parlamentele naționale (prin instituția „Congresului” sau în mod direct, într-un interval de două săptămâni de la primirea poziției Parlamentului European). Dacă parlamentele naționale ar respinge amendamentele Parlamentului European, s-ar putea convoca o Comisie Parlamentară Comună (alcătuită dintr-un număr egal de euro-deputați și de parlamentari naționali) cu rolul de a elabora un proiect comun de act legislativ european, care va fi adoptat de Parlamentul European și de fiecare parlament național în parte, în șase săptămâni de la primirea acestuia. Actul legislativ, astfel adoptat, va fi intitulat „Act legislativ european al Parlamentului European și al Congresului/al parlamentelor naționale”.

Eșecul adoptării proiectului comun al Comisiei Parlamentare Comune ar duce la închiderea procedurii legislative (deoarece Parlamentul European nu are competența de a impune o lege europeană peste voința parlamentelor naționale, care au aceeași legitimitate democratică directă).

Aceste variante de proceduri juridice menite să confere parlamentelor naționale și Parlamentului European o reală implicare și un control politic autentic asupra procesului legislativ și decizional european⁴⁹ sunt, totodată, instrumente juridice pe care un nou tratat internațional UE din „etapa post-Lisabona” ar trebui să le prevadă, cu scopul expres de a elimina deficitul democratic⁵⁰ al

49 Pornind de la dilema UE (imposibilitatea de a avea răspundere parlamentară, fără crearea statului federal), care se perpetuează și după Maastricht, unii autori consideră că UE ar putea să compenseze „lipsa legitimității parlamentare” prin utilizarea legăturii cu electoratul, create de parlamentele naționale, și prin controlul pe care îl exercită acestea asupra reprezentanților naționali din Consiliul de Miniștri. Cf. Kjell A. ELIASSEN, *Legitimacy, Effectivity and the Europeification of National Policy-Making*, în Mario TELO (coord.), *Démocratie et construction européenne*, Ed. de l’Université de Bruxelles, Etudes Européennes. Collection dirigée par l’Institut d’Etudes Européennes, Bruxelles, Belgique, 1995, p. 188. Totuși, în lipsa unui autentic control politic exercitat de PE asupra Consiliului, această metodă nu oferă o soluție de eliminare completă a deficitului democratic, privit în acest sens, al UE.

50 Nu se poate concepe o eliminare a deficitului democratic al UE fără ca popoarele statelor membre să fie acelea care să confere legitimitate, prin parlamentele naționale, acțiunilor instituțiilor UE; pe de altă parte, în UE nu există o relație directă de responsabilitate între cetățenii UE și

Uniunii și nu de a face o reformă instituțională „de suprafață” (prin care executivul național să își păstreze rolul predominant, în dauna instituțiilor politice reprezentând direct cetățenii)⁵¹.

3. Introducerea, într-un nou tratat internațional, a mecanismelor juridice ale unei reale democrații participative europene

Actualmente, există anumite mecanisme juridice menite să asigure un grad de implicare a cetățenilor la nivelul de guvernare politică europeană (însă este mult spus „o participare” a acestora la procesul legislativ și decizional european)⁵². Tratatul de la Maastricht/1993 a introdus în tratatul Comunității Europene (partea a doua, „Cetățenia europeană”) anumite drepturi politice recunoscute cetățenilor din statele membre UE în temeiul calității lor juridico-politice de „cetățeni europeni”⁵³, printre care și dreptul

Consiliu, „principalul organ decizional din UE”; a se vedea Kjell A. ELIASSEN – *op. cit.*, pp. 187-189.

51 A asigura democrația în cadrul UE înseamnă a trece dincolo de nevoia de a se asigura că participarea în procesele decizionale și executive ale celor ce doresc acest lucru este una eficientă; acest lucru depășește totodată tipul de relații verticale și orizontale inter-instituționalizate bazate pe „guvernare deschisă” și pe o „comunicare efektivă”. Acest obiectiv trebuie să aibă la bază dezvoltarea unei „culturi politice participative” și a unui „sens de a aparține și de a contribui la un destin comun”, un sens „al stabilității în structurile instituționale”. A se vedea Juliet LODGDE, *Democracy in the EU: the Inter-relationship between Supranational, National and Subnational Levels of Government*, în Mario TELO (coord.), *Démocratie et construction européenne*, Ed. de l’Université de Bruxelles, Etudes Européennes. Collection dirigée par l’Institut d’Etudes Européennes, Bruxelles, Belgique, 1995, p. 249.

52 Unii autori identifică „mai multe grade” ale democrației într-o societate, considerând, totodată, că, în prezent, este vorba, în ceea ce privește implicarea cetățenilor în procesele decizionale europene, de „un grad zero al democrației”. A se vedea Jacques GÉNÈREUX – *op. cit.*, pp. 96-97.

53 „Cetățenia europeană” (incluzând drepturile cetățeanului și drepturile omului) definește „primul nivel fundamental al omogenității formelor de organizare statală compatibile cu UE”; apare ca „o dimensiune explicit supranațională”, ca fiind „cucerirea cea mai caracteristică și fundamentul puterii originare” (cf. B. de GIOVANNI, *Pourquoi une constitution européenne?*, în Mario TELO (coord.), *Démocratie et construction européenne*, Ed. de l’Université de Bruxelles, Etudes Européennes. Collection

de a adresa petiții, individual sau în grup, la Parlamentul European, având ca obiect probleme aflate sub jurisdicția Uniunii Europene (art. 8D, alin. 1/TCE, devenit noul art. 21 prin Tratatul de la Amsterdam). Astfel, din etapa Maastricht, orice cetățean UE, cât și orice persoană fizică sau juridică avându-și reședința sau sediul statutar într-unul din statele membre, are dreptul de a formula și de a depune o petiție într-una din limbile oficiale UE, la Parlamentul European⁵⁴.

Conform unei noi tendințe de evoluție politico-instituțională a Uniunii în „etapa post-Lisabona”, etapă bazată pe „noua co-decizie” (implicare pe picior de egalitate cu Parlamentul European, a parlamentelor naționale în procesul legislativ european), cetățenii UE și rezidenții în statele membre UE ar trebui să poată adresa și petiții privind probleme de interes european și care îi privesc direct, la parlamentul național al statului UE de cetățenie sau de reședință. Acest aspect este de natură să concretizeze și să extindă mecanismele juridice ale democrației participative europene și la nivel național, prin implicarea directă a parlamentelor naționale în exercitarea de către cetățeni și rezidenți a unor drepturi politice extinse, inițial oferite de Tratatul de la Maastricht/1993, preluate în Tratatul de la Lisabona, drepturi derivate din calitatea juridico-politică de „cetățean european”. Astfel, cooperarea politică dintre parlamentele naționale și Parlamentul European nu s-ar exercita doar în domeniul legislativ european (prin „noua co-decizie”) ci și prin noi tipuri de proceduri comune sau prin competențe partajate, în soluționarea petițiilor cetățenilor europeni.

Un alt drept politic european care, în opinia noastră, nu poate fi exclus dintre modalitățile concrete de exercitare a democrației participative europene este cel consacrat inițial de art. 8D, alin.2 din TCE și de art. 138 E din TCE⁵⁵. Astfel,

dirigée par l’Institut d’Etudes Européennes, Bruxelles, Belgique, 1995, p. 342.

54 Prin art. 17.TFUE, în modificarea Tratatului de la Lisabona, cetățenii Uniunii au și dreptul de a adresa petiții Parlamentului European, de a se adresa Ombudsmanului European, precum și dreptul de a se adresa instituțiilor și organelor consultative ale Uniunii în oricare dintre limbile tratatelor și de a primi răspuns în aceeași limbă.

55 Prin art.195/TFUE, în modificarea tratatului de la Lisabona, este prevăzută și instituția Ombudsmanului European.

orice cetățean al Uniunii, orice persoană fizică sau juridică având reședința sau sediul statutar într-unul din statele membre UE poate să se adreseze Mediatorului European⁵⁶. Această instituție politică europeană, aleasă de Parlamentul European⁵⁷, este competentă să primească plângeri având ca obiect cazuri de proastă administrare în acțiunea instituțiilor UE sau a organelor și agențiilor Uniunii⁵⁸ (excepție făcând CJUE, în exercitarea funcției acesteia).

Într-o viitoare reformă instituțională europeană, ar trebui oferită posibilitatea legală cetățenilor UE și rezidenților din statele membre UE (printr-un nou tratat UE) să sesizeze direct și mediatorii naționali (din statul UE de cetățenie sau din statul UE de rezidență) cu privire la probleme juridice de interes direct pentru aceștia, având ca obiect o relație juridică directă dintre o instituție UE (o agenție/un organ al UE) și rezidenții sau cetățenii Uniunii. Acest lucru ar duce la o extindere și la o consolidare, în opinia noastră, a democrației participative exercitate *în întreg sistemul politic al UE*, atât la nivelul național (cu privire la probleme de interes european, care afectează drepturile politice și juridice ale cetățenilor și rezidenților UE recunoscute în temeiul tratatelor UE în vigoare), cât și la nivelul european (prin cooperarea dintre Mediatorul European și Mediatorii naționali).

În fine, un alt drept politic european (în opinia noastră) este cel consacrat inițial de art. 8B/TCE, introdus prin Tratatul de la Maastricht, în temeiul căruia orice cetățean UE rezident într-un stat membru și care nu este cetățean al acestuia are dreptul să aleagă și să fie ales la alegerile locale

56 Gilles FERREOL (coord.), *Dicționarul Uniunii Europene*; trad. Iuliana –Cristina Doboș, Polirom, Iași, 2001, p. 110.

57 Art. 195, alin.1/TFUE, în modificarea tratatului de la Lisabona.

58 Alături de alte măsuri de remediere a „lacunei de legitimitate democratică a sistemului comunitar” (principiul subsidiarității; creșterea competențelor PE; crearea Comitetului Regiunilor; dreptul de petiție) este menționată și instituția „Mediatorului European”. A se vedea Jacques VANDAMME, *Vers un modèle néo-fédéral?*, în Mario TELO (coord.), *Démocratie et construction européenne*, Ed. de l’Université de Bruxelles, Etudes Européennes. Collection dirigée par l’Institut d’Etudes Européennes, Bruxelles, Belgique, 1995, p. 347.

din statul membru în care își are reședința, în aceleași condiții ca și cetățenii acelui stat⁵⁹ (principiul tratamentului național)⁶⁰. Totuși, acest drept politic ar trebui extins în perioada post-Lisabona și cu privire la rezidenții legali din statele membre UE care nu sunt cetățeni UE, tocmai pentru a nu exclude o categorie largă din populațiile statelor UE de la viața politică europeană.

De asemenea, trebuie menționat și dreptul politic consacrat în art. 8B(2)/TCE, introdus prin Tratatul de la Maastricht, care conferă oricărui cetățean UE, rezident într-un stat membru și care nu este cetățean al acestuia, dreptul de a alege și de a fi ales în cadrul alegerilor pentru Parlamentul European, în statul membru unde își are reședința, în aceleași condiții ca și cetățenii acelui stat⁶¹ (o altă aplicare a principiului tratamentului național). Prin urmare, nu este vorba de o garantare de către statul de reședință, a exercitării acestui drept politic european în condiții mai favorabile decât cele recunoscute cetățenilor săi (ceea ce ar fi avut ca efect o încălcare a principiului nediscriminării între cetățenii UE, în privința exercitării drepturilor politice derivate din cetățenia europeană).

Prin declarația Consiliului European (29 octombrie 1993), cu ocazia intrării în vigoare a Tratatului de la Maastricht (la 1 noiembrie 1993) s-a recunoscut de către executivele naționale necesitatea de a realiza o Uniune bazată pe „mai multă democrație, sub toate formele sale și la toate nivelurile, fie că este vorba de jocul instituțional intern, fie de raporturile între Uniune, statele membre și cetățeni”. Prin aceasta s-a recunoscut, implicit, în opinia noastră, nevoia de a introduce și forme de democrație participativă europeană (în sensul larg al termenului), care să fie exercitată atât de cetățenii europeni, cât și de rezidenții legali în statele membre UE, în întreg sistemul

59 Art.17, alin.2, lit.b/TFUE, în modificarea tratatului de la Lisabona.

60 Roxana MUNTEANU, *Drept european. Evoluție, instituții, ordine juridică*; Ed. Oscar Print, București, 1996, pp. 138-139.

61 Art.17, alin.2, lit.b/TFUE, în modificarea tratatului de la Lisabona recunoaște doar cetățenilor Uniunii „dreptul de a alege și de a fi aleși în Parlamentul European, *precum și la alegerile locale* în statul membru unde își au reședința, în aceleași condiții ca și resortisanții acestui stat”.

politic UE (de la nivel local, regional, la nivel național și la nivel european).

În al doilea rând, Uniunea s-ar baza, în această variantă descrisă de Consiliul European, pe o combinație inedită între diferite modalități de exercitare ale democrației participative⁶² și ale democrației reprezentative (în opinia noastră, aceste modalități juridice trebuind să se fundamenteze pe cuplul „parlamente naționale – Parlamentul European”). Obiectivele Uniunii (transparență, deschidere, descentralizare în procedurile europene) legate de combaterea deficitului democratic al Uniunii sunt în directă relație cu nevoia de extindere a mecanismelor juridico-politice de exercitare a democrației participative⁶³.

Prin Tratatul de la Amsterdam s-a realizat o anumită consolidare a relației politice directe dintre cetățeanul UE și instituțiile Uniunii: un nou alineat a fost adăugat la art. 8D/TCE, potrivit căruia fiecare cetățean al UE poate scrie oricărei instituții sau organ al Uniunii într-una din limbile oficiale din UE și i se va răspunde în aceeași limbă⁶⁴. În opinia noastră, acest drept nu reflectă însă suficient de clar obiectivul transparenței instituționale a UE, în comparație cu nevoia unor

dezbateri publice a tuturor proiectelor legislative europene în Consiliu (atunci când acesta adoptă singur acte normative europene, dar și când folosește procedura co-deciziei cu Parlamentul European)⁶⁵.

De asemenea, art. 16B, alin.1/TFUE, în modificarea Tratatului de la Lisabona (care preia de fapt art. 213B/ TCE introdus prin Tratatul de la Amsterdam) are ca obiect dreptul oricărei persoane la protecția datelor personale (abia în etapa Lisabona este prevăzută, însă în termeni vagi, atribuția de control a unor autorități independente, însărcinate cu supravegherea aplicării actelor juridice europene referitoare la acest tip de protecție juridică). Astfel, drepturi politice derivate ale cetățenilor UE cu directă incidență asupra transparenței și funcționării democratice a instituțiilor UE din „perioada Nisa” (dreptul cetățenilor UE la protecția datelor personale și libera circulație a acestor date) pot fi restrânse în exercițiul lor prin limite juridice care sunt impuse de Consiliu (deci, de executivul național), în loc de o consacrare juridică a unei competențe speciale în acest sens pentru Parlamentul European⁶⁶.

Concluzii

Tratatul de la Lisabona reia unele aspecte privind relația juridico-politică directă între cetățenii UE și instituțiile Uniunii, aducând unele îmbunătățiri, însă, în general, apreciem că rămâne departe de o consacrare reală, la nivel juridic european, a unei autentice democrații participative.

Astfel, nu sunt prevăzute instrumente juridice de control politic exercitat direct de cetățenii UE asupra instituțiilor UE, nici modalități concrete de participare a cetățenilor la procesul legislativ european („inițiativa populară” consacrată de Tratatul de la Lisabona în modificarea art. 8B, alin. 4/TUE fiind doar o modalitate

62 După cum apreciau unii autori, UE rămâne un sistem politic „cărui îi lipsesc multe din caracteristicile pe care cineva se așteaptă să le găsească într-un sistem politic democratic pe deplin dezvoltat”, asigurând guvernare pentru popor dar nefiind o guvernare făcută de popor, fiind bazat (în concepția lui Fritz Scharpf; 1999) pe o „legitimare orientată spre exterior, lipsindu-i legitimitatea orientată spre interior”. Astfel, „în lipsa unui control politic și a unui puternic sens de identitate politică colectivă, legitimitatea deciziilor europene depinde de eficiența lor de a atinge obiective consensuale”. Cf. William WALLACE, Helen WALLACE, *Procesul politic în Uniunea Europeană*; Ed. ARC, trad. Genoveva Bolea, Chișinău, 2004, p. 543.

63 În cadrul UE, Parlamentul European a avut și are o responsabilitate specială în exercitarea controlului asupra „instituțiilor cu atribuții executive (printre altele) ale UE” – Comisia și Consiliul; însă, în timp ce Comisia este supusă controlului parlamentar, Consiliul a eludat supervizarea, monitorizarea și controlul parlamentar, atât la nivelul național, cât și la cel european. Unii autori, în acest context, consideră „o iluzie” teza „dualității legitimității UE”, în condițiile în care, în realitate, parlamentele naționale nu reușesc să exercite un control politic asupra miniștrilor naționali pentru rolurile asumate de aceștia în Consiliu. Cf. Juliet LODGE – *op. cit.*, p. 247.

64 Art.17, alin.2, lit.d/TFUE, în modificarea tratatului de la Lisabona.

65 Abia prin întrunirea Consiliului European la Sevilla, în 2002 s-a hotărât ca adoptarea prin codecizie a actelor legislative europene să impună și Consiliului dezbateri în ședințe publice, a acestor acte (cf. Augustin FUERA, *Instituțiile Uniunii Europene, op. cit.*, p. 55.

66 Până în etapa Lisabona. Prin tratatul de la Lisabona se instituie o competență co-decizională între Consiliu și PE în elaborarea normelor din acest domeniu. Art. 16B, alin.1/TFUE, în modificarea tratatului de la Lisabona.

aparentă, superficială, care nu implică în mod real cetățenii UE în actul politic de guvernare europeană)⁶⁷.

Astfel, în „etapa post-Lisabona”, printr-un nou tratat internațional (dacă se preferă această formă juridică), ar trebui oferite cetățenilor europeni mai multe oportunități de exercitare a drepturilor de vot cu privire la instituțiile UE sau la președinții acestora, aspect care ar apropia Uniunea de o autentică democrație și ar crea un „spațiu public european”.

Prin referendumuri europene, organizate ori de câte ori trebuie dezbătută o problemă majoră de interes european⁶⁸ (aderarea sau retragerea unui stat din Uniune; încheierea unui tratat internațional major, care ar influența în profunzime evoluția Uniunii în ansamblul său; revizuirea tratatului-cadru etc.), cetățenii europeni ar putea participa activ la viața politică a Uniunii, influențând astfel, procesul decizional european.

Aceasta ar trebui să devină o tendință reală de evoluție politică a Uniunii Europene în etapa post-Lisabona, ca singură modalitate de a asigura credibilitate și un caracter democratic veritabil instituțiilor UE, cât și procesului decizional din cadrul UE.

Simpla informare a cetățenilor cu privire la acest proces (din care sunt excluși) monopolizat de instituțiile UE (actualmente, de Consiliu) sau accesul lor la documentele acestor instituții politice, în condiții stabilite de acestea sau de Consiliu, apreciem că nu reprezintă mecanisme juridice reale ale democrației participative, ci doar elemente menite a masca acel caracter deficitar (în ceea ce privește legitimitatea democratică a instituțiilor UE)⁶⁹ contra căruia, la momentul actual, nu există o contrapondere juridică, politică ori instituțională eficientă și puternică⁷⁰.

Prezentul material reflectă doar opinia personală a autorului și nu implică nicio altă persoană fizică și juridică.

67 Jacques GÉNÈREUX – *op. cit.*, pp. 102-103.

68 Walter OSWALT – *op. cit.*, p. 72.

69 Paul ALLIÈS – *op. cit.*, p. 94.

70 A se vedea și Aurore WANLIN, *European Democracy: Where now?*, Open Democracy, 2 June 2005; www.cer.org.uk

BIBLIOGRAFIE:

1. ALLIÈS, Paul, *Une Constitution contre la démocratie? Portrait d'une Europe dépolitisée*; Climats; Castelnau-le-Lez, 2005.
2. De GIOVANNI, B., *Pourquoi une Constitution Européenne?*, în Mario Teló (ed), *Démocratie et construction européenne*, Edition de l'Université de Bruxelles, Etudes Européennes. Collection dirigée par l'Institut d'Etudes Européennes, Bruxelles, Belgique, 1995.
3. DUHAMEL, Olivier, *Pour l'Europe. La Constitution Européenne expliquée et commentée*; Seuil, Paris, 2005.
4. ELIASSEN, A. Kjell, *Legitimacy, effectiveness, and the Europeanization of National Policy-Making*, în Mario Teló (ed), *Démocratie et construction européenne*, Edition de l'Université de Bruxelles, Etudes Européennes. Collection dirigée par l'Institut d'Etudes Européennes, Bruxelles, Belgique, 1995.
5. EREMIA, Mihail-Constantin; ȘTEFĂNESCU, Violeta, *Procedura codeciziei și cooperarea strânsă cu parlamentele naționale – modalități eficiente de combatere a deficitului democratic comunitar*, în AUB Drept, III, Editura All Beck, 2005.
6. FERRÉOL, Gilles, coord., *Dicționarul Uniunii Europene*; trad. Iuliana-Cristina Doboș, Polirom, Iași, 2001.
7. FERRY, Jean Marc, *Souveraineté et représentation*, în Mario Teló (coordonator), *Démocratie et construction européenne*, Edition de l'Université de Bruxelles, Etudes Européennes. Collection dirigée par l'Institut d'Etudes Européennes, Bruxelles, Belgique, 1995.
8. FUEREA, Augustin, *Instituțiile Uniunii Europene*; Universul Juridic, București, 2002
9. GÉNÈREUX, Jacques, *Manuel critique du parfait européen. Les bonnes raisons de dire „non” à la Constitution*, Seuil, Paris, 2005.
10. LODGE, Juliet, *Democracy in the EU: the Interrelationship between Supranational, National and Subnational Levels of Government*, în Mario Teló (coordonator), *Démocratie et construction européenne*, Ed. de l'Université de Bruxelles, Etudes Européennes. Collection

dirigée par l'Institut d'Etudes Européennes, Bruxelles, Belgique, 1995.

11. MEYER, Thomas, *European Public Sphere and Societal Politics*, în Mario Teló (coordonator), *Démocratie et construction européenne*, Edition de l'Université de Bruxelles, Etudes Européennes. Collection dirigée par l'Institut d'Etudes Européennes, Bruxelles, Belgique, 1995.

12. MUNTEANU, Roxana, *Drept european. Evoluție, instituții, ordine juridică*; Editura Oscar Print, București, 1996.

13. OSWALT, Walter, *Constitution Européenne, Non; Pour une alternative radicale; Paragon/Vs*, trad. Eva Zum Winkel, Annabelle Turkis, 2005.

14. PRIOLLAUD, François-Xavier; SIRITZKY, David, *La Constitution européenne. Texte et commentaires*; La Documentation Française; Paris, 2005.

15. SAURON, Jean Luc, *La recherche des institutions démocratique et le gouvernement européen*, în „L'Union Européenne entre réforme et élargissement: comparaison entre l'approche d'un Etat membre et la vision d'un Etat candidat”, Actes du Colloque des 11- 12 septembre 2003, Bucarest, Editura All Beck, 2003.

16. TELO, Mario (1995), *Démocratie internationale et démocratie supranationale en Europe*, în Mario Teló (ed), *Démocratie et construc-*

tion européenne, Edition de l'Université de Bruxelles, Etudes Européennes. Collection dirigée par l'Institut d'Etudes Européennes, Bruxelles, Belgique

17. TELO, Mario (coordinator) *European Union and the New Regionalism. Regional actors and global governance in a post-hegemonic era*, Ashgate; England, 2001.

18. VANDAMME, Jacques, *Vers un modele néo-fédéral?*, în Mario Teló (coordonator), *Démocratie et construction européenne*, Edition de l'Université de Bruxelles, Etudes Européennes. Collection dirigée par l'Institut d'Etudes Européennes, Bruxelles, Belgique, 1995.

19. WALLACE, Helen; WALLACE, William, (coordonatori), *Procesul politic în Uniunea Europeană*; Editura ARC, trad. Genoveva Bolea, Chișinău, 2004.

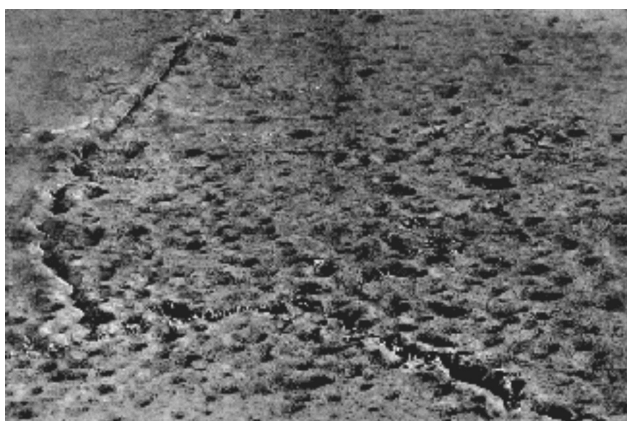
20. WANLIN, Aurore, *European Democracy: Where now?*, Open Democracy, www.cer.org.uk/articles, 2005.

21. WEILER, J. H. H., *The Constitution of Europe. Do the new clothes Have an Emperor? And Other Essays on European Integration*; Cambridge University Press, UK, 2000.

22. WEILER, J.H.H., *The Selling of Europe. The Discourse of European Citizenship in the IGC1996*, printed in USA, Harvard Law School, Cambridge, MA, USA, 1996.

ÎN UMBRA TRECUTULUI: PRIMUL RĂZBOI MONDIAL ȘI LUMEA CONTEMPORANĂ

*Dr. Mihai ZODIAN**

Charles EMMERSON, *1913: In Search of the World before the Great War*, PublicAffairs, Falkirk, 2013;

Christopher CLARK, *The Sleepwalkers: How Europe Went to War in 1914*, Penguin Books, 2012;

Terence ZUBER, *Inventing the Schlieffen Plan: German War Planning 1871-1914*, Oxford University Press, 2002.

Una dintre incertitudinile științelor sociale provine din dificultățile interpretării trecutului. Anul acesta s-a împlinit un secol de la declanșarea Primului Război Mondial și controversalele referitoare la cauzele și evoluția acestui important conflict continuă. Cât de mult seamăna acea lume cu a noastră? A fost vorba despre ceva inevitabil sau decidenții puteau alege un alt curs de acțiune?

A existat un plan Schlieffen sau este doar o reconstrucție de legitimare? Un val de lucrări dedicate acestui fenomen s-a manifestat în ultimii ani, alimentat nu numai de interesul academic, ci și de fascinația opiniei publice pentru respectiva confruntare.

Charles Emerson încearcă să răspundă primei întrebări, oferindu-ne o panoramă a societăților în ultimul an de pace. „Este vorba despre o carte preocupată în mod intenționat cu ideea anului 1913 și a perioadei imediat anterioare, ca un interval caracterizat printr-o globalizare lipsită de precedent, bogat în contacte, interdependențe și idei. 1913 a fost un an al posibilității, nu al predestinării”¹, precizează autorul, spre deosebire de mesajul unei lucrări clasice, *Trușașă citadelă*². Mesajul direct este că, în ciuda asemănărilor, cum ar fi tensiunile dintre marile puteri, intensificarea legăturilor și prezența amenințărilor transnaționale, viitorul este deschis și nu suntem condamnați la o repetare a dezastrelor trecutului.

Europa era considerată încarnarea raționalității, se putea călători oriunde aproape,

1 Charles EMMERSON, *1913: In Search of the World before the Great War*, PublicAffairs, Falkirk, 2013, Introducere p. xiii.

2 Barbara W. TUCHMAN, *Trușașă citadelă: O frescă a lumii dinaintea Primului Război Mondial*, Editura Politică, București, 1977.

**Mihai ZODIAN, doctor în științe politice, este asistent de cercetare științifică la Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București. E-mail: zodian.vladimir@unap.ro*

telegraful și căile ferate unificaseră cel puțin regiunile prospere ale Planetei, știința și tehnologia păreau că promet un progres continuu, deși unele semne de întrebare nu lipseau. Emerson ne oferă un periplu captivant printre cele mai mari orașe ale epocii, de la Londra și Paris, până la Istanbul, Tokio sau Detroit. Deși mesajului său este relativ optimist, el nu idealizează: există înstrăinare și atomizare în societățile bogate³, tensiuni sociale, conflicte politice și xenofobie. După lecturarea cărți, aproape inevitabil apare mirarea, de unde a apărut totuși Marele Război, în această lume parțial deschisă și plină de dinamism?

Spre deosebire de Charles Emerson, Christopher Clark ne oferă o interpretare pesimistă⁴. Poate că războiul putea fi evitat în teorie, dar decidenții s-au comportat fără o capacitatea impresionantă de prevedere, mergând pas cu pas până la un conflict a cărui amploare și durată a depășit orice așteptare. Lucrarea sa ne atrage atenția asupra importanței deciziei și a soluționării crizelor, fiind concentrată asupra consecințelor atentatului din Sarajevo din 28 iunie 1914 și a reacției marilor, dar și micilor puteri.

„În dimineața de duminică 28 iunie 1914, arhiducele Franz Ferdinand, succesorul la tronul Austro-Ungariei și soția sa, Sophie Chotek von Chotkowa și Wongrin au sosit cu trenul în Sarajevo... șapte teroriști, organizați în două celule, veniseră în oraș în zilele anterioare”⁵. Clark pune mai mult accentul pe rolul micilor puteri, a căror politică externă și militară nu se reduce pur și simplu la dependența față de actorii majori. Mai mult, aici avem state, organizații radicale care infiltrază centrele de decizie, zone difuze de conflict între diverse forțe politice.

Responsabilii epocii, care gestionau ce mai rămăsese din sistemul congreselor nu sunt prea bine priviți de către istoric. Austriecii s-au orientat spre forța armată, în ciuda ezitărilor din Budapesta, fără să anticipeze un conflict general⁶; Rusia a considerat că este vorba despre un fals

motiv și sprijină Serbia⁷; Berlinul a încurajat politica Vienei, subestimând reacția Moscovei⁸; Franța a încurajat politica aliatului său estic⁹, iar Marea Britanie a intervenit în conflict atrasă mai curând de dorința menținerii Antantei decât de încălcarea neutralității Belgiei, care nu a fost tocmai o surpriză¹⁰. Pentru Clark, acest „somnambulism” al politicienilor era rezultatul unui fel de joc de poker riscant, în contextul unei multipolarități aflate într-o rapidă schimbare, caracterizată prin înarmare, neîncredere și instituții internaționale slabe¹¹.

Probabil cea mai controversată lucrare, mai veche, dar încă puțin cunoscută în România, chiar dacă există o prezentare detaliată a lui Andrei Miroiu, îi aparține lui Terence Zuber¹². Maior în armata americană, Zuber a susținut că planul Schlieffen bazat pe ideea unei manevre de învăluire la vest de Paris a fost inventat pentru a justifica eșecul din 1914 de la Marna. În sprijinul tezei sale, el argumentează că nu există o dovadă directă a existenței planului, arhivele militare fiind parțial distruse sau împrăștiate; că totul se bazează pe un memorandum din 1906 care prevedea operații purtate cu câteva zeci de divizii inexistente, subestimând frontul de est; că se pregătiseră mai multe scenarii, iar planul real s-ar fi referit la o serie de bătălii la frontieră¹³.

Lucrarea lui Zuber ne sugerează cât de fragilă poate fi cunoașterea pe care o avem despre trecut și cât de mult sunt afectate de incertitudine credințele ce ne influențează deciziile și acțiunile¹⁴. Teama de un atac prin surprindere care să distrugă forțele principale a justificat o mare parte a strategiei nucleare, în timp ce neîncrederea în planuri rigide a venit în sprijinul

3 *Idem*, p. 22.

4 Christopher CLARK, *The Sleepwalkers: How Europe Went to War in 1914*, Penguin Books, 2012.

5 *Idem*, p. 365, (ediția Epub).

6 *Idem*, p. 387, (ediția Epub).

7 *Idem*, p. 402, (ediția Epub).

8 *Idem*, pp. 409-410, (ediția Epub).

9 *Idem*, pp. 437-438, (ediția Epub).

10 *Idem*, pp. 486-488, (ediția Epub).

11 *Idem*, pp. 545-550, (ediția Epub).

12 Andrei MIROIU, „Was there a Schlieffen Plan?”, <http://www.cseea.ro/publicatii/view/brief-analysis/was-there-ever-a-schlieffen-plan>, accesat 1 august 2014.

13 Terence ZUBER, *Inventing the Schlieffen Plan: German War Planning 1871-1914*, Oxford University Press, 2002, pp. 1-36.

14 A. Miroiu, *op. cit.*

diplomației controlului armamentelor¹⁵. Ne arată și că este dificil de dedus intenții din acțiuni, totul depinde de interpretare și poate fi pur și simplu rolul evenimentelor.

Este dificil de stabilit cine are dreptate, Zuber sau criticii săi¹⁶, cum niciuna dintre părți nu a prezentat vreo dovadă decisivă, cum ar fi planul din 1914 ca atare. Din păcate, pierderea documentelor va permite probabil continuarea speculațiilor referitoare la existența sau absența planului Schlieffen și la cauzele declanșării Primului Război Mondial. Cu toate acestea, este bine să privim cu spirit critic cunoașterea comună și trebuie să fim conștienți că nici lucrurile pe care credem

că le știm nu sunt încrustate în piatră.

Cărțile discutate ne arată că până și un fenomen considerat destul de bine cunoscut, parte a culturii populare și savante poate fi problematizat. Fie că îl privim prin lupa reprezentărilor epocii, fie ca un rezultat accidental al orbirii decidenților, fie ca pe un subiect încă deschis, Primul Război Mondial continuă să atragă interes. Paralelisme cu epoca noastră fac subiectul și mai incitant și mai valoros pentru cercetătorii studiilor de securitate contemporane, îndeosebi cu cât a fost vorba despre un conflict ce a influențat decisiv și istoria României.

15 Lawrence FREEDMAN, *The Evolution of Nuclear Strategy*, St. Martin Press, New York, 1981, pp. 121-154.

16 Pentru o scurtă prezentare a dezbaterii, vezi A. Miroiu, *op. cit.*

ATELIERUL DE LUCRU PENTRU TINERII STRATEGI „Geopolitică și geostrategie românească – tradiție și modernitate”

Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate (CSSAS) din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I” a organizat, pe 29 mai 2014, prima ediție a Atelierului de lucru pentru tinerii strategii „Geopolitică și geostrategie românească – tradiție și modernitate”. Acest tip de evenimente se adaugă portofoliului de manifestări științifice ale CSSAS, unde sunt deja incluse un seminar și o conferință internaționale, bine cunoscute în rândul celor cu preocupări academice în sfera securității și apărării.

Seria atelierelor de lucru deschisă joi, 29 mai, la sediul UNAp, este o cale prin care echipa de cercetători din cadrul CSSAS și-a propus să consolideze rezultatele deja obținute de-a lungul unui deceniu de experiență. Astfel, începând cu anul acesta, CSSAS va organiza două ateliere de lucru în fiecare an. Primul dintre ele este cel deja menționat, iar cel de-al doilea este dedicat geoeconomiei și va aborda problema tendințelor geoeconomice post-criză.

Atât Atelierul de lucru pentru tinerii strategii, cât și cel dedicat analizei aspectelor geoeconomice au fost gândite astfel încât să servească necesitatea de a avea o deschidere mai accentuată către mediul academic și științific civil, continuând, în același timp, cooperarea tradițională cu instituțiile din domeniul securității și apărării.

Așadar, aceste workshopuri sunt menite să constituie veritabile forumuri de dezbateri, care să reunească deopotrivă specialiști civili și militari, în scopul furnizării unui cadru de îndrumare și schimb de opinii cu experții deja consacrați pentru tinerii cu preocupări în aceste domenii.

În acest an, s-au înscris la lucrările atelierului 36 participanți, cadre didactice, cercetători, doctoranzi, masteranzi și studenți din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, Academiei Naționale de Informații „Mihai Viteazul”, SNSPA, Universității Europei de Sud-Est Lumina, Centrului pentru Prevenirea Conflictelor și Early Warning, Institutului de Studii de Ordine Publică și Facultății de Științe Politice din cadrul Universității din București.

Aceștia au beneficiat de prelegerile a 7 personalități din mediul militar și civil, cu experiență practică și teoretică, în domeniul geopoliticii și geostrategiei – dl. consilier prezidențial conf. univ. dr. Iulian Chifu, dl. gl. (r.) conf. univ. Constantin Degeratu, dl. gl. lt. (r.) dr. Virgil Bălăceanu, dl. gl. bg. (r.) CS I Gheorghe Văduva, dl. gl. bg. (r.) prof. univ. Constantin-Gheorghe Balaban, dl. conf. univ. dr. Florin Diaconu, dl. dr. Răzvan Buzatu.

Geopolitica Zonei Extinse a Mării Negre după criza ucraineană a constituit unul dintre cele mai importante subiecte abordate de către invitații de marcă la acest workshop. Problematika a fost deschisă chiar de către dl. consilier prezidențial Iulian Chifu, acesta evidențind nu doar aspecte legate de relația dintre Moscova și Kiev, ci și de impactul crizei ucrainene din 2014 asupra politicii externe a UE și a NATO. Discuția a fost continuată de către dl. general (r.) Constantin Degeratu, prelegerea dumnealui concentrându-se asupra relației dintre Rusia și NATO, plecând de la evoluțiile

post Război Rece și până în prezent. O intervenție interesantă, în acest sens, a aparținut și domnului general de brigadă (r.) Constantin-Gheorghe Balaban, care a abordat criza din Ucraina din perspectiva intereselor strategice ale unor mari actori precum SUA, UE, NATO și Rusia.

De asemenea, domnul general-locotenent (r.) Virgil Bălăceanu a prezentat unul dintre cele mai recente evenimente în plan geopolitic, în care România joacă un rol cheie – constituirea Grupului de la Craiova. Acest subiect a fost analizat în context cu acțiunile țărilor Grupului de la Vișegrad, domnul general evidențiind deopotrivă avantaje și dezavantaje ale participării țării noastre la aceste inițiative de cooperare.

Deși relevanța și impactul major al evenimentelor ce se petrec de la începutul acestui an în Ucraina au făcut ca acest subiect să fie, practic, imposibil de ocolit de către toți invitații, analizele geopolitice și geostrategice de actualitate s-au împletit cu cele de natură istorică. Astfel, evoluțiile, precum și aspectele constante în practica geostrategică românească au fost abordate în discursul domnului conf. univ. Florin Diaconu, precum și în cel al domnului general de brigadă (r.) Gheorghe Văduva.

Valoroasă a fost și intervenția domnului Răzvan Buzatu, care valorificând o bogată expertiză în planul afacerilor internaționale, și-a prezentat viziunea asupra naturii și modului de funcționare a sistemului global.

Fiecare dintre aceste intervenții a fost urmată de întrebări din partea tinerilor participanți la acest eveniment, lucrările atelierului având un pronunțat caracter interactiv, constituindu-se astfel într-un veritabil forum de discuții.

Paginile numărului curent al revistei *Impact Strategic* găzduiesc unele dintre prelegerile personalităților care au participat la acest eveniment, astfel încât analizele extrem de pertinente, bine informate, rod al cunoașterii teoretice, cât și practice, să poată fi consultate de un număr cât mai mare de specialiști și viitori specialiști în acest domeniu.

Dr. Cristina BOGZEANU

ACTIVITĂȚI ALE CENTRULUI DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE

La 25 septembrie, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I” a organizat cel de-al doilea atelier de lucru din acest an, cu tema „Tendințe geoeconomice post-criză”. Activitățile de acest tip, inițiate în 2014, sunt o bună modalitate de diseminare a rezultatelor cercetării științifice, dar și de acumulare de noi cunoștințe, prelegerile fiind susținute de experți în domeniul de referință.

La atelierul amintit au conferențiat exponenți ai mediului academic: prof. univ. dr. Silviu Neaguș și conf. univ. dr. Marius Cristian Neacșu de la Academia de Studii Economice, domnul CSI dr. Gheorghe Văduva de la Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir” și domnul conf. univ. dr. Florin Diaconu de la Universitatea din București, totodată CSII la Institutul Diplomatic Român.

În cadrul lucrărilor au fost dezbătute probleme precum reconfigurările geoeconomice și geopolitice apărute recent pe scena lumii, argumentate cu studii de caz, efectele geoeconomice ale războiului hibrid, dar și tendințele geoeconomice din domeniul militar – programe de înarmare, cazuri de competiție regională, costuri militare, contracte internaționale. Prelegerile susținute la atelierul de lucru

IULIE - SEPTEMBRIE 2014

vor fi publicate în următoarea ediție a revistei *Impact strategic* (nr. 4/2014).

Au audiat și au luat parte la dezbaterile atelierului de lucru peste 50 de participanți, cercetători științifici, cadre didactice, doctoranzi și post-doctoranzi din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, ai Academiei Naționale de Informații „Mihai Viteazul”, Școlii Naționale de Studii Politice și Administrative și ai Universității din București – Facultatea de Științe Politice. Parte dintre aceștia, inclusiv membri ai CSSAS, participă, atât ca bursieri doctoranzi și post-doctoranzi, cât și ca experți, la cele două proiecte ce se află în derulare în cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”: „Rețea transnațională de management integrat al cercetării doctorale și postdoctorale inteligente în domeniile „Științe militare”, „Securitate și informații” și „Ordine publică și siguranță națională” – Program de formare continuă a cercetătorilor de elită – „SmartSPODAS”” și, respectiv, „Studii doctorale și postdoctorale Orizont 2020: promovarea interesului național prin excelență, competitivitate și responsabilitate în cercetarea științifică fundamentală și aplicată românească”.

În prezent, se află în derulare organizarea Conferinței științifice internaționale *STRATEGII XXI* cu tema: „Complexitatea și dinamismul mediului de securitate”, ajunsă la a XIV-a ediție, ce va avea loc în perioada 25-26 noiembrie. Detaliile sunt afișate pe site-ul Conferinței, la adresa <http://www.strategii21.ro/index.php/ro/conferinte-strategii-xxi/centrul-de-studii-strategice-de-aparare-si-securitate>.

Irina TĂTARU*

****Irina TĂTARU este expert în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București. E-mail: tataru.irina@unap.ro***

GHID PENTRU AUTORI

Le mulțumim celor interesați să publice în revista științifică bilingvă *Impact strategic* și le supunem atenției, totodată, aspectele pe care trebuie să le aibă în vedere la redactarea articolelor.

DIMENSIUNILE ARTICOLULUI pot varia între minim 6 – maxim 12 pagini (inclusiv notele de subsol, bibliografia și imaginile). Setări pagină: margini 2 cm, format A 4.

Articolul se va scrie cu **font Times New Roman, dimensiune corp 11, spațiere la 1 rând, cu diacritice**; ghilimelele se notează în limba română astfel: „...”. Salvarea se va face ca document Word 2003 (.doc). Titlul fișierului în limba română trebuie să conțină numele autorului și nu se scrie cu diacritice.

STRUCTURA ARTICOLULUI

- Titlul articolului (centrat, scris cu majuscule, bold)
- O succintă prezentare de autor, care să cuprindă următoarele elemente (după caz): grad militar, titlu didactic /cercetare, titlu științific, prenume, nume, funcția deținută la principala afiliere instituțională, în cazul doctoranzilor – domeniul cercetării, universitatea-, orașul, țara de reședință, e-mail.
- Un rezumat relevant, de circa 150 de cuvinte (caractere italice)
- 6 - 8 cuvinte-cheie (caractere italice)
- Introducere / Considerații preliminare
- Două-patru capitole, eventual sub-capitole
- Concluzii
- Tabelele / graficele / imaginile se trimit și separat, în format .jpeg / png. / .tiff. Dedesubt se scrie, „*Tabelul / Figura nr. 1: titlu*”, menționându-se sursa (dacă este cazul) într-o notă de subsol.
- NOTE DE SUBSOL: toate sursele bibliografice citate se indică în limba în care au fost consultate; (prenume, nume autor) (la notele de subsol se indică și nr. paginii/-lor).

Exemplu de carte: Joshua S. GOLDSTEIN, Jon C. PEVENHOUSE, *Relații internaționale*, Iași, Editura Polirom, 2007, pp. 37 - 45.

Exemplu de articol: Teodor FRUNZETI, „Cunoașterea comună și cunoașterea științifică în știința militară”, în *Impact Strategic* nr. 1/2012, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, p. 8.

- **BIBLIOGRAFIE:** se vor menționa toate lucrările studiate. Sursele se ordonează alfabetic, după numele autorului (NUME, prenume autor), și se numerotează.

Exemplu de carte: GOLDSTEIN, Joshua S.; PEVENHOUSE, Jon C., *Relații internaționale*, Iași, Editura Polirom, 2007.

Exemplu de articol: FRUNZETI, Teodor, „Cunoașterea comună și cunoașterea științifică în știința militară” în *Impact Strategic* nr. 1 /2012, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”.

Sursele electronice se citează cu link-ul întreg, menționând titlul cărții/articolului (între ghilimele) și numele publicației (la notele de subsol se indică și data la care a fost accesată).

Exemplu: John N. NIELSEN, „Strategic Shock in North Africa”, în *Grand strategy: the View from Oregon*, disponibil la <http://geopoliticraticus.wordpress.com/2011/03/03/strategic-shock-in-north-africa/>, accesat la 10.03.2013.

CRITERIILE DE SELECȚIE a articolelor sunt următoarele: circumscrierea în aria tematică a revistei: actualitatea politico-militară; tendințe și perspective din domeniile securitate, apărare, geopolitică și geostrategie, relații internaționale, societatea informațională; valoarea conținutului științific; originalitatea; caracterul de noutate - să nu mai fi fost publicat anterior; o bibliografie relevantă, care să cuprindă lucrări de prestigiu și surse recente; limba română și limba engleză să corespundă standardelor academice; adecvarea la normele editoriale adoptate de revistă.

EVALUAREA ȘTIINȚIFICĂ a articolelor se realizează conform procesului *double blind peer review*, de către cadre didactice universitare și cercetători științifici specialiști în domeniul în care se circumscrie articolul. Identitatea autorilor nu este cunoscută de evaluatori, iar numele evaluatorilor nu este dezvăluit autorilor. Concluziile raportului de evaluare sunt aduse la cunoștința autorilor, ele reprezentând argumentul pentru acceptarea / respingerea articolelor. În urma evaluării, există trei posibilități: a) acceptarea articolului spre publicare ca atare sau cu modificări minore; b) acceptarea articolului spre publicare, cu modificări / completări de substanță sau c) respingerea articolului. Aducem la cunoștința autorilor că, anterior evaluării, articolele sunt supuse unui proces de *analiză antiplagiat* (www.sistemantiplagiat.ro).

TERMENE DE PREDARE: articolele vor fi trimise în format electronic la adresa de e-mail a CSSAS, cssas@unap.ro, până la: 15 decembrie (nr. 1); 15 martie (nr. 2); 15 iunie (nr. 3) și 15 septembrie (nr. 4). **Versiunea în limba engleză** a articolului se predă redacției în termen de 10 zile de la agrearea versiunii finale în limba română. Traducerea în limba engleză (British English sau American English, respectând principiul consecvenței) trebuie să fie completă și corectă, corespunzătoare standardelor academice, întrucât ediția în limba engleză este indexată în prestigioase baze de date internaționale și difuzată comunității științifice internaționale. Citatele din lucrări / documente oficiale (legi, tratate etc.) și din declarațiile existente în limba engleză ale unor personalități trebuie preluate ca atare din original. Ghilimelele se notează în limba română „...”, iar engleză astfel: “...”.

Redacția își rezervă dreptul de a face sau de a solicita autorilor modificări ce se impun pe text.

Nerespectarea acestor instrucțiuni va atrage respingerea articolului.

Materialele nu vor conține informații clasificate. Responsabilitatea privind conținutul articolelor revine în totalitate autorilor, în conformitate cu *Legea nr. 206 din 27 mai 2004 privind buna conduită în cercetarea științifică, dezvoltarea tehnologică și inovare*. Articolele publicate sunt supuse legii copyright. Toate drepturile sunt rezervate Universității Naționale de Apărare „Carol I”, indiferent dacă se are în vedere întregul material sau o parte a acestuia, în special drepturile privind traducerea, retipărirea, reutilizarea ilustrațiilor, citatele, difuzarea prin mass-media, reproducerea pe microfilme sau orice alt mod și stocarea în baze de date. Sunt autorizate orice reproduceri, fără perceperea taxelor aferente, dacă este precizată sursa. ***Trimiterea articolului către redacție presupune acordul autorului în privința celor expuse mai sus.***

Pentru mai multe detalii despre publicație, puteți accesa site-ul nostru, <http://impactstrategic.unap.ro/index.html>, sau puteți contacta redacția la adresa e-mail: impactstrategic@unap.ro.

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”

Director: Col. lect. univ. dr. Alexandru STOICA

Procesare text: Elena PLEȘANU

Lucrarea conține 118 pagini.

Tipografia Universității Naționale de Apărare „Carol I”

Șoseaua Panduri, nr. 68-72, sector 5, București

e-mail editura@unap.ro

Tel: 021/319.40.80/453

Fax: 021/319.59.69